

**MEDENİ USUL HUKUKU BAKIMINDAN
BELGE VE ADI SENETTE SAHTELİK İDDİASI**

TÜLAY ÖZER

EKİM 2019

**MEDENİ USUL HUKUKU BAKIMINDAN
BELGE VE ADI SENETTE SAHTELİK İDDİASI**

TÜLAY ÖZER

DOKTORA TEZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HUKUK DOKTORA PROGRAMI

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

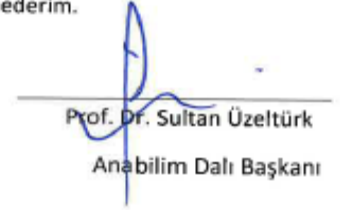
2019

TEZ ONAY

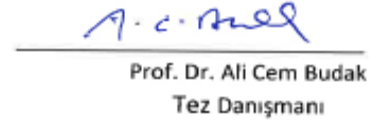
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. M. Fazıl GÜLER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

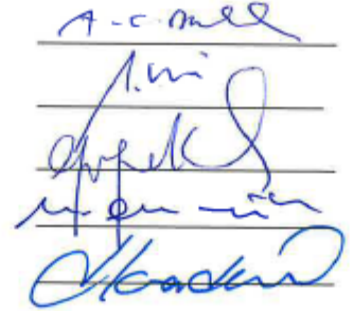
Bu tezin Doktora derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. Sultan Üzeltürk
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin Doktora derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Ali Cem Budak
Tez Danışmanı**Jüri Üyeleri**

Prof. Dr. Ali Cem Budak	(Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Bahtiyar	(Yeditepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gökçe Karabel	(Uludağ Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Okan Yağcı	(Piri Reis Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Dilek Aydemir	(Yeditepe Üniversitesi)

İNTİHAL

Doktora tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dūřecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gōsterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitū tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tūm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih : 31.10.2019
Ad/soyad : Tolay ÖZER

İmza:

ABSTRACT

With the entry into force of the Civil Procedure Code, the concept of records and documents, which has a more general scope than deeds, was adopted. The records and documents is an evidence with different elements in terms of various legal fields. The deed, which is a kind of the records and documents and which has the definitive evidence nature, is an important proofing tool. The effects and the results of the falsity claims are important in terms of the deed, which will be eliminated as the definitive evidence with the assertion of fraud. In this context, the allegation of falsity of records and documents and deeds is an issue that needs to be addressed.

In the first chapter, the concepts are discussed. The concept of the records and documents regulated in the Civil Procedure Code is explained by comparing the concept of the document regulated in the Turkish Penal Code and the Right to Information Act.

The concept of deed is clarified with the accepted definitions and elements in the doctrine. In addition, both of the concepts of the current documents (deed) until the proof of falsity and the valid documents (deed) until the proof are discussed.

Besides the concepts of denial of the letter and signature and the concepts of claim of falsity and the legal nature of the claim of falsity are clarified.

In the second chapter of the thesis, the scope of falsity claims in terms of the types of records and documents and promissory types are explained. Moreover, the effects of counterfeiting claims and the types of frauds that are frequently encountered in practice are explained.

In this context, the implications of counterfeiting as a preliminary question or the effects on account of alleged fraud case and whether the allegation of falsity can be taken into consideration without any claims are discussed.

In the third and last chapter of the thesis, it is explained how the falsity claim shall be examined in terms of the records and documents and promissory types besides the effects of the decisions to be taken as a result of the falsity investigation.

In addition, the situations considered as reason for the extradition of the proceedings after the court's decision based on falsity claims are examined.

Key Words: Falsity claims, denial of letter and signature, fraud case, falsity claims as a preliminary question, examination of falsity claims.

ÖZET

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle medeni usul hukukunda senetten daha genel bir kapsamı bulunan belge kavramı kabul edilmiştir. Belge, çeşitli hukuk alanları bakımından farklı unsurlara sahip bir delildir. Belgenin bir türü olan ve kesin delil niteliği bulunan senet de önemli bir ispat aracıdır. Sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle kesin delil niteliği ortadan kalkacak olan senet bakımından bu iddianın ileri sürülmesi, etkileri ve sonuçları önemlidir. Bu kapsamda belge ve senetlere yönelik sahtelik iddiası üzerinde durulması gereken bir konudur.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramlar konusu üzerinde durulmuştur. HMK'da yer alan belge kavramı, Türk Ceza Kanunu ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'ndaki belge kavramlarıyla karşılaştırılarak açıklanmaktadır.

Kavramlar bölümünde, belgenin türlerinden biri olan senet kavramı doktrinde kabul edilen tanımlarıyla ve unsurlarıyla birlikte açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde, aksi ispat oluncaya kadar geçerli belge (senet) ve sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli belge (senet) kavramlarının HMK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte anlam kazanıp kazanmadığı konusu incelenmektedir.

Yazı ve imzanın inkârı ile sahteliğin ileri sürülmesi kavramlarının aynı konuyu ifade edip etmediği ve sahtelik iddiasının gelişim süreciyle birlikte sahtelik iddiasının hukuki niteliği konusu birinci bölümde incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, sahtelik iddiasının belge ve senet türleri bakımından kapsamı ve sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle birlikte ortaya çıkan etkileri incelenerek, uygulamada sıklıkla karşılaşılan sahtelik türlerini açıklanmaktadır.

Sahtelik iddiasının ön sorun olarak ileri sürülmesi ve sahtelik davası açılarak ileri sürülmesi bakımından ortaya çıkan etkiler ve sahtelik iddiasının re'sen dikkate alınıp alınamayacağı konuları üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, sahtelik iddiasının belge ve senet türleri açısından nasıl inceleneceği, yapılacak inceleme sonucunda mahkemenin verebileceği kararlar açıklanmıştır.

Birden fazla yargılamaya konu olabilecek sahtelik iddiası bakımından sahtelik incelemesi sonucunda verilecek olan kararların diğer yargılamalara etkileri ve sahteliği mahkemece sabit olan senet başka bir yargılamada karara esas alınmışsa; bu yargılama için yargılamanın iadesi sebebi teşkil etmesi konuları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sahtelik iddiası, yazı ve imza inkârı, sahtelik davası, sahtelik iddiasının ön sorun olarak ileri sürülmesi, sahtelik incelemesi.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY	İ
İNTİHAL	ii
ABSTRACT	iii
ÖZET	V
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**KAVRAMLAR VE SAHTELİK İDDİASININ HUKUKİ NİTELİĞİ**

I. BELGE VE SENET KAVRAMLARI	4
1. Belge.....	4
1.1. Tanımı	4
1.1.1. Türk Ceza Kanunu Bakımından Belge	5
1.1.2. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Bakımından Belge.....	6
1.1.3. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Bakımından Belge.....	6
1.2. Belgenin Unsurları	8
1.2.1. Türk Ceza Kanunu Bakımından Belgenin Unsurları	8
1.2.1.1. Yazılılık	9
1.2.1.2. Düzenleyicisinin belli olması	11
1.2.1.3. Hukuken sonuç doğuran içeriğinin bulunması.....	12
1.2.2. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Bakımından Belgenin Unsurları	14
1.2.2.1. Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına aidiyet	14
1.2.2.2. Bilgi edinme hakkı kapsamıyla sınırlılık	15

1.2.2.3. Bilgi, haber ve veri taşıyıcılığı	16
1.2.3. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Bakımından Belgenin Unsurları ...	16
1.2.3.1. Bilgi taşıyıcısı olma	17
1.2.3.2. Uyuşmazlık konusu vakıaların ispatına elverişlilik	18
1.3. Belge Türleri	25
1.3.1. Düzenleyicisine Göre Belge Türleri	26
1.3.1.1. Resmî belge	26
1.3.1.1.1. Tanımı ve unsurları	27
1.3.1.1.2. Resmî belge örnekleri	28
1.3.1.2. Adi belge	33
1.3.1.2.1. Tanımı ve unsurları	33
1.3.1.2.2. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Örnek Olarak Sayılan Belgeler	34
1.3.1.2.2.1. Yazılı veya basılı metin	34
1.3.1.2.2.2. Çizim, plan, kroki	37
1.3.1.2.2.3. Fotoğraf, film, görüntü, ses kaydı	38
1.3.1.2.2.4. Elektronik ortamdaki veriler	40
1.3.1.2.2.5. Diğer bilgi taşıyıcıları	41
1.3.1.3. Güvenli elektronik imzalı belge	42
1.3.1.3.1. Tanımı ve unsurları	43
1.3.1.3.2. Güvenli elektronik imzalı belge örnekleri	44
1.3.2. İspat Gücüne Göre Belge Türleri	45
1.3.2.1. Sahteliği ispat oluncaya kadar kesin delil olan belgeler	47
1.3.2.2. Aksi ispat oluncaya kadar kesin delil olan belgeler	51
1.3.2.3. Kesin delil niteliği taşımayan belgeler	54
1.3.2.4. Delil başlangıcı	54
2. Senet	60
2.1. Senedin Unsurları	62
2.1.1. Yazılılık	62
2.1.2. Kişiden Sadır Olma	65
2.1.2.1. İmza	67
2.1.2.1.1. İmzanın unsurları	68
2.1.2.1.2. İmzanın atılacağı yer	70
2.1.2.1.3. İmza atamayanların durumu	71

2.1.3. Belli Bir Vakıanın İspatına Yarayan Açıklama	73
2.2. Düzenleyicisine Göre Senet Türleri	74
2.2.1. Resmî Senetler	74
2.2.1.1. Noter senetleri	77
2.2.1.1.1. Düzenleme şeklindeki noter senetleri	78
2.2.1.1.2. Onaylama şeklindeki noter senetleri	79
1.1.1.1.1. Elektronik ortamda düzenlenen noter senetleri	80
1.1.2. Adi Senetler	81
II. İNKÂR VE SAHTELİK KAVRAMLARI	83
1. İnkâr	83
2. Sahtelik	84
III. SAHTELİK İDDİASININ HUKUKİ NİTELİĞİ	87
1. Sahtelik İddiasına İlişkin Hükümlerin Önemi	88
2. Sahtelik İddiasına İlişkin Hükümlerin Gelişme Süreci	90
2.1. HUMK'tan Önceki Dönem	93
2.2. HUMK Dönemi	93
2.3. Tasarılar Dönemi	94
3. Sahtelik İddiasının Savunma Sebepleri Bakımından Değerlendirilmesi ..	96
3.1. Maddi Hukuka Dayanan Savunma Sebepleri	97
3.1.1. İnkâr	97
3.1.2. Dava Temelinin Yetersizliği	97
3.1.3. İtirazlar	98
3.1.4. Def'iler	99
3.2. Usul Hukukuna Dayanan Savunma Sebepleri	99
3.2.1. Dava şartları	99
3.2.2. İlk itirazlar	100
3.3. Değerlendirme ve Sonuç	101

İKİNCİ BÖLÜM

SAHTELİK İDDİASININ KAPSAMI, İLERİ SÜRÜLMESİ VE ETKİLERİ

I. SAHTELİK İDDİASININ KAPSAMI	105
1. Belge Açısından Sahtelik İddiasının Kapsamı	105
1.1. Belge Türleri Bakımından	107
1.1.1. Resmî belgelerde sahtelik iddiasının kapsamı	107
1.1.2. Adi belgelerde sahtelik iddiasının kapsamı	109
1.1.3. Delil başlangıcında sahtelik iddiasının kapsamı	110
1.1.4. Güvenli elektronik imzalı belgelerde sahtelik iddiasının kapsamı	
111	
1.2. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Örnek Olarak Sayılan Belgeler Bakımından Sahtelik İddiasının Kapsamı	113
1.2.1. Yazılı veya basılı metin	114
1.2.2. Çizim, Plan, Kroki	115
1.2.3. Fotoğraf, Film, Görüntü, Ses Kaydı	116
1.2.4. Elektronik Ortamdaki Veriler	116
2. Senet Açısından Sahtelik İddiasının Kapsamı	117
2.1. Resmî Senetlerde Sahtelik İddiasının Kapsamı	117
2.2. Adi Senetlerde Sahtelik İddiasının Kapsamı	119
2.2.1. Senet Metninde Sonradan Yapılan Değişiklikler	121
2.2.2. İmza Nakli Yoluyla Yapılan Sahtelikler	123
2.2.3. Taklit Yoluyla Yapılan Sahtelikler	124
2.2.4. İnkâr Kastıyla Yapılan Sahtelikler	124
2.2.5. Beyaza İmza Kavramının Sahtelik İddiasından Farkı	125
II. Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	127
1. Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	129
1.1. Resmî Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	129
1.2. Adi Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	131
1.3. Güvenli Elektronik İmzalı Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	132
2. Senette Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	133
2.1. Resmî Senette Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	134

2.2.	Adi Senette Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi	135
2.2.1.	Sahtelik İddiasının Ön Sorun Şeklinde İleri Sürülmesi	136
2.2.1.1.	Ön sorun kavramı	136
2.2.1.2.	Ön sorunun ileri sürülmesi.....	137
2.2.1.3.	Ön sorunun ileri sürülme zamanı	138
2.2.1.4.	Ön sorunun incelenmesi	140
2.2.2.	Sahtelik İddiasının Sahtelik Davası Açılarak İleri Sürülmesi.....	141
2.2.2.1.	Sahtelik davasının hukuki niteliği.....	141
2.2.2.1.1.	Sahtelik davasının İİK m. 72’de düzenlenen menfi tespit davasından farkı	144
2.2.2.1.2.	Sahtelik davasının delil tespitinden farkı	145
2.2.2.2.	Sahtelik davasında hukuki yarar	145
2.2.2.3.	Sahtelik davasında taraflar.....	148
2.2.2.4.	Sahtelik davasında görevli mahkeme.....	148
2.2.2.5.	Sahtelik davasında yetkili mahkeme.....	152
2.2.2.6.	Sahtelik davasında ispat yükü	154
2.2.2.7.	Sahtelik davasında ispat şekli.....	157
2.2.2.8.	Sahtelik davasının birleştirilmesi	157
3.	Sahteliğin Hâkim Tarafından Re’sen İncelenmesi	159
3.1.	Belgede Sahteliğin Re’sen İncelenmesi	160
3.2.	Senette Sahteliğin Re’sen İncelenmesi	161
3.2.1.	Resmî Senette Sahteliğin Re’sen İncelenmesi.....	161
3.2.2.	Adi Senette Sahteliğin Re’sen İncelenmesi	162
III.	Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin Etkileri	167
1.	Mahkemenin Muhafaza Görevi Olarak Ortaya Çıkan Etkiler	167
1.1.	Belgenin Aslının İstenmesi	168
1.2.	Belgenin Muhafaza Edilmesi	169
2.	Belge ve Senet Türleri Bakımından Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin Etkileri.....	170
2.1.	Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin Etkileri	172
2.2.	Resmî Senede Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının Etkileri	172
2.2.1.	Sahtelik davası açılması için süre tayini	173
2.2.1.1.	Kesin sürede sahtelik davasının açılması	174

2.2.1.2. Kesin sürede suç ihbarında bulunulması	175
2.2.1.3. Kesin sürede sahtelik davasının açılmaması	177
2.2.2. Sahteliğin mahkeme kararıyla sabit olacağı zaman	180
2.3. Adi Senede Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının Etkileri	180
2.3.1. Sahtelik davası açılması için süre tayini	181
2.3.2. Senedin hiçbir işleme esas alınmaması	182
3. Sahtelik Davasının Bekletici Sorun Yapılması	183
3.1. Bekletici Sorun Kavramı	184
3.2. Sahtelik Davasının Asıl Mahkemede Bekletici Sorun Yapılması ...	188
3.3. Sahtelik Davasının İcra Mahkemesinde Bekletici Sorun Yapılması	189
3.4. Sahtelik Davasının Ceza Mahkemesinde Bekletici Sorun Yapılması	193
3.5. Sahtecilik Davasının Sahtelik Davasında Bekletici Sorun Yapılması	194
4. Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin İhtiyati Tedbir Kararına Etkileri	199
5. Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin İcra Takiplerine Etkileri	201

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHTELİK İDDİASININ İNCELENMESİ VE SONUÇLARI

I. Sahtelik İddiasının İncelenmesi	211
1. Belgelere Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi	211
1.1. Resmî Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi	212
1.2. Adi Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi ...	213
1.2.1. Yazılı Adi Belgeler Bakımından	214
1.2.2. Yazısız Adi Belgeler Bakımından	214
1.3. Güvenli Elektronik İmzalı Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi	216
2. Adi Senetlere Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi	220
2.1. Hâkim Tarafından Yapılan Yazı veya İmza İncelemesi	221
2.1.1. Tarafların Dinlenmesi	221

2.1.2. Tarafların İsticvabı.....	225
2.1.2.1. Genel olarak isticvap.....	225
2.1.2.2. Sahtelik incelemesinde isticvap	227
2.1.3. Yazı Yazdırma ve İmza Attırma	228
2.1.4. Yapılan İnceleme Sonucu Hâkimin Vereceği Karar	231
2.1.4.1. Bilirkişi incelemesine karar verilmesi	232
2.1.4.2. Karşılaştırmaya elverişli imzaların getirilmesi.....	235
2.2. Bilirkişi Tarafından Yapılan Sahtelik İncelemesi	238
2.2.1. Karşılaştırmaya Elverişli Yazı ve İmzaların İncelenmesi	241
2.2.2. Yazı Yazdırma ve İmza Attırma	243
2.2.3. Yapılacak İnceleme Sonucu Hazırlanan Bilirkişi Raporu	244
2.2.4. Önceki Bilirkişi Raporunun Sahtelik Davasına Esas Alınıp Alınamayacağı Sorunu.....	247
II. SAHTELİK İDDİASININ İNCELENMESİNİN SONUÇLARI.....	253
1. Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesinin Sonuçları	253
1.1. Ön sorun olarak ileri sürülen sahtelik iddiası bakımından	254
1.2. Sahtelik davası bakımından.....	254
2. Senede Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesinin Sonuçları	255
2.1. Sahtelik İncelenmesi Sonucu Verilecek Karar	255
2.1.1. Hukuk Mahkemesinin Sahteliğe İlişkin Kararı	255
2.1.1.1. Hukuk mahkemesi tarafından verilen sahtelik kararı.....	256
2.1.1.2. Sahte senedin iptali.....	259
2.1.1.3. Hukuk mahkemesi tarafından verilen senedin sahte olmadığına ilişkin karar	260
2.1.1.4. Haksız yere sahtelik iddiası	261
2.1.1.5. Sahtelik iddiasından vazgeçme	263
2.1.2. Diğer Mahkemeler Tarafından Verilen Kararların Hukuk Mahkemesinde Görülen Sahtelik Davasına Etkileri	265
2.1.2.1. Ceza mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyet kararı	266
2.1.2.2. Ceza mahkemesi tarafından verilen beraat kararı.....	268

2.1.2.3. Ceza mahkemesi tarafından verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı.....	270
2.1.2.4. İcra mahkemesi tarafından verilen karar	276
3. Sahtelik İncelemesi Sonucu Verilecek Kararın Yargılamanın İadesi Sebebi Teşkil Etmesi.....	276
3.1. Yargılamanın İadesi Sebepleri	277
3.1.1. Senedin Sahteliğine İlişkin Karar Verilmesi	278
3.1.2. Senedin Sahte Olduğunun İkrar Edilmesi	280
3.2. Yargılamanın İadesi Talebinin İncelenmesi	280
3.3. Yargılamanın İadesi Talebinin İncelenmesi Üzerine Verilecek Karar	
281	
SONUÇ.....	283
KAYNAKÇA.....	288

KISALTMALAR

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
ABİDER	: Adli Belge İnceleme Derneği
AD	: Adalet Dergisi
AdliBD	: Adli Bilimler Dergisi
AvK	: 1136 sayılı Avukatlık Kanunu
AY	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
ATB:	: Adli Tıp Bülteni
ATD:	: Adli Tıp Dergisi
AÜHFD:	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BEHK:	: 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CGK	: Ceza Genel Kurulu
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	: Esas
EDS	: Elektronik Denetleme Sistemi
EİK	: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu

GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HÜHFD	: Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	: 1086 sayılı mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBBGK	: İctihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İİK	: 2004 sayılı İcra ve İflâs Kanunu
İÜFHM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
JEMUS	: Jandarma Entegre Muhabere ve Bilgi Sistemi
K.	: Karar
Karş.	: Karşılaştırınız.
KEP	: Kayıtlı Elektronik Posta
KGYS	: Kent Güvenlik Yönetimi Sistemi
KİBB	: Kazancı İctihat ve Bilgi Bankası
m.	: madde
MİHDER	: Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi
MOBESE	: Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu
MÜHF-HAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
NK	: 1512 sayılı Noterlik Kanunu

PBD	: Polis Bilimleri Dergisi
RG	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
Sa.	: Sayı
SDÜHFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TCK	: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
THD	: Terazî Hukuk Dergisi
TL	: Türk lirası
TTK	: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

Senet, usul yargılaması bakımından kesin delil teşkil etmesi nedeniyle önem taşıyan bir ispat aracıdır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle medeni usul hukukunda senetten daha genel bir kapsamı bulunan belge kavramı da kabul edilmiştir. Türk Ceza Kanunu bakımından belge, yalnızca yazılı metinleri ifade eden bir kavramdır. Buna karşılık Bilgi Edinme Hakkı Kanunu bakımından belge, kamu kurum ve kuruluşları tarafından düzenlenen ve bilgi edinme hakkı kapsamında kalan bilgileri ifade eder. Bu kavramlar karşısında 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan belgeye ilişkin düzenlemelerin kapsamı ve diğer kanunlardan farklı olup olmadığının belirlenebilmesi için belge türlerinin unsurlarıyla birlikte incelenmesi gerekir. Yazı veya imza içermeye zorunluluğu bulunmayan belge bakımından yetkili memurlar tarafından düzenlenmiş olması ve yabancı dilde bilgiler içermesinin sonuçları da doktrinde henüz tartışılmamış konulardır.

Senedin hükümden düşürülmesi, görülmekte olan davanın sonucunu doğrudan etkileyebilecek; aksinin ispatı ancak kesin delille mümkün olan bir vakıanın her türlü delille ispat edilebilmesine imkân tanıyacaktır. Bu nedenle senetle ilgili düzenlemeler önemli olduğu kadar, senet niteliğinin ortadan kaldırılabilmesi için kullanılabilen savunma ve iddia vasıtaları da diğer bir ifadeyle, sahtelik iddiası da önemli bir düzenlemedir. Tezimde, hukuk yargılamasında birden fazla hukuk alanını ilgilendirmesi dolayısıyla belge ve senet kavramlarını ve belge kavramının Kanunumuza alınmasından sonra ortaya çıkan değişiklikleri inceleyerek, senetlerde sahtelik iddiasına ilişkin Kanunumuzda yer alan düzenlemelerin belgeler bakımından da geçerli olup olmadığını araştırmayı amaç edindim. Yalnızca konunun tartışılmasının gerektirdiği ölçüde resmî senetlere yönelik sahtelik iddiası ile ilgili açıklama ve görüşlere yer vererek, resmî senetlerde sahtelik iddiası ve davaları bakımından ayrıntıya girmeksizin açıklamalarımı sınırlı tuttum.

Yazı veya imza inkârı ile sahtelik iddiasının farklı kavramlar olup olmadığı, belgelere yönelik sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin mümkün olup olmadığı sorunları bakımından doktrinde henüz bir çalışma yapılmamıştır. Diğer taraftan,

mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda da bulunan *aksi ispatlanıncaya kadar* kesin delil kabul edilen resmî belgeler ile *sahteliği sabit oluncaya kadar* kesin delil kabul edilen belgeler kavramının Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle anlam kazanıp kazanmadığı da şimdiye kadar araştırılmamıştır. Hâlbuki sahtelik iddiasının ileri sürülmesi bakımından resmî senetler ve adi senetler arasında açıkça bir fark yaratılmıştır.

Sahtelik iddiası ileri sürülmemiş olmasına karşın hâkimin re'sen sahtelik incelemesi yapıp yapamayacağı tartışılması gereken konulardan biridir. Nitekim resmî belgeler, güvenli elektronik imzalı belgeler ve hatta icra takiplerine konu olan senetler bakımından dahi hâkimin sahtelik incelemesi hakkında soru sorma, hatırlatma yetkileri bulunmasına karşılık adi senetler için bu yetkinin bulunup bulunmadığını da tezimin kapsamında inceleyeceğim.

Sahteliğin, sahtecilik suçuna da konu olması durumunda sahtelik incelemesi hem ceza mahkemesinin hem de hukuk mahkemesi tarafından ayrı ayrı yapılacaktır. Bu kapsamda ceza, hukuk ve hatta icra takibine konu olması durumunda icra mahkemeleri tarafından aynı zamanda sahtelik iddiasının incelenebilmesi mümkün olduğuna göre, mahkemelerin diğer mahkemedeki incelemeyi bekletici sorun yapabilmesi ve diğer yargılamalardaki incelemelerin birbirlerine etkisi de tartışılması gereken konulardan biridir. Bu kapsamda, önceki bilirkişi raporunun sahtelik davasında hükme esas alınıp alınamayacağı konusu da tezimin kapsamında incelenecektir.

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesi bakımından senede dayanılarak başlatılmış takiplerde, sahtelik konusu olan senedin hiçbir işleme esas alınamayacağına ilişkin kuralın uygulanması konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu konudaki Yargıtay kararları da farklı içtihatlar benimsemiş; Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra verilen kararlar, sonradan değişikliğine uğramıştır. Tezimde bu kararları inceleyerek doktrinde yer alan görüşlerle birlikte değerlendireceğim.

Belge ve adi senetler bakımından ileri sürülmüş olan sahtelik iddiasının incelenmesi de tezimin çalışma konularındandır. Sahtelik türleri açısından farklılık gösterecek olan sahtelik incelemesinde, Kanunda öngörülen sıraya uygun olarak, hâkim tarafından yapılacak ve bilirkişilere yaptırılacak incelemelerde kullanılan yöntemler de tezimde açıklanacaktır. Yapılacak sahtelik incelemesi sonucunda

hâkimin verebileceği senedin sahte olduğu kararı ile senedin iptal edilmesi sonucu ve senedin sahte olmadığı kararıyla haksız yere sahtelik iddiasının sonuçları da incelenecektir. Ceza mahkemesinde incelenmekte olan sahtelik iddiası sonucu verilen kararın hukuk mahkemesine, hukuk mahkemesinde görülen sahtelik davasının sonucunun ceza mahkemesine etkileri de doktrinde yer alan görüşler ve yargı kararları çerçevesinde açıklanacaktır.

Son olarak, senedin sahteliğine ilişkin kararının kesinleşmesi ya da senedin sahte olduğunun ikrar edilmesi üzerine senedin iptal edilmesi durumunda, bu senede dayanılarak karar verilmiş başka bir yargılama bakımından ortaya çıkan yargılamanın iadesi sebebi de tezimin son bölümünde incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR VE SAHTELİK İDDİASININ HUKUKİ NİTELİĞİ

I. BELGE VE SENET KAVRAMLARI

1086 sayılı mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK)'nun yürürlüğü zamanında Kanunda tanımı yapılmamış olan belge, medeni yargılama hukukumuzda ilk defa 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) ile tanımlanmıştır. Ancak senede ilişkin bir tanım HUMK'ta ya da HMK'da yer almamaktadır. Belge ve belgenin özel bir türü olan senede yönelik sahtelik iddiasının ileri sürülmesine ve incelenmesine ilişkin değerlendirmelerimizden önce kavram birliğini sağlamak amacıyla belge ve senet kavramları mevzuat, doktrin ve yargı kararları kapsamında incelenecektir.

1. Belge

Belge kavramı HMK'nın yürürlüğe girmesiyle hukuk yargılamamıza yerleşen bir kavram olmasına rağmen; bu kavramın ilk defa düzenlendiği yer HMK değildir. HMK'nın yürürlüğünden önce çeşitli kanunlarımızda belge kavramına yer verilmiştir. Belge kavramının HMK'da kullanılan karşılığına en yakın düzenleme, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (BEHK)'nda yer almıştır. Ancak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nda belge, belgede sahtecilik suçları kapsamında yer alan bir kavramdır.

HMK bakımından belgenin tanım ve unsurlarının belirlenebilmesi için, hem BEHK hem de TCK'daki belgeye ilişkin düzenlemelerin incelenmesi ve bu Kanunlar bakımından belgenin unsurlarının öncelikle tespit edilmesi gerekir.

1.1. Tanımı

HMK'nın 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmesinden önce, medeni usul hukuku bakımından belgenin tanımı yapılmış değildi. Günlük kullanımda yazılı, basılı kâğıt olarak anlaşılan¹ ve sözlük anlamıyla bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim, film, doküman şeklinde tanımlanan belge, bir hukuk terimi

¹ **Ertugut**, Mine: Medeni Usul Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Olarak Değerlendirilmesi, İzmir 2004, (Elektronik İmzalı Belgeler) s. 31; **Acar**, Ayşe Ece: Medeni Muhakeme Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Niteliği, İstanbul 2013, s. 22.

olarak ise vesika² ve varaka³ anlamlarında kullanılmaktaydı. Roma Hukukunda belge, “instrumenta” olarak ifade edilmekteydi.⁴ Almanca karşılık olarak belge için “Dokument” kelimesi tercih edilmiştir. Fransızca, “Les titre” olarak çevirisi yapılan belgenin İngilizce karşılığında ise “physical records” ve “records and documents” çevirileri kullanılmaktadır.

1.1.1. Türk Ceza Kanunu Bakımından Belge

TCK'nın resmî belgede sahtecilik suçunun düzenlendiği 204. maddesinin Adalet Komisyonu gerekçesine göre ise belge, eski dilimizdeki “evrak” kelimesi karşılığında kullanılmakta olup, yazılı kâğıt şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla ceza hukuku bakımından belgenin mutlaka kâğıt üzerinde olması ve yazı içermesi gerekir. TCK m. 204'e ait Adalet Komisyonu gerekçesinde de bu zorunluluk “yazılı kâğıt niteliğinde olmayan şey, ispat kuvveti ne olursa olsun, belge niteliği taşımamaktadır.” şeklinde ifade edilmiştir.⁵ Ancak doktrinde, yazılı kâğıdın geniş yorumlanarak; zamana dayanıklılık ve kalıcılık içeren nesne üzerine yazılmayı da kapsadığı kabul edilmektedir.⁶ Ceza hukuku bakımından belgede sahtecilik suçlarının unsurunu oluşturan belge; olayları nakleden, içerdiği irade beyanları hukuken değer taşıyan ve muayyen kimse tarafından oluşturulan her türlü yazı⁷ ve hukuken hüküm ifade eden ve bir hakkın doğmasına, hukuksal ilişkinin veya bir olayın, olgunun kanıtlanmasına yarayan yazı⁸ şeklinde tanımlanmıştır.

² **Devellioğlu**, Ferit: Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 26. Baskı, Ankara 2010, s. 1338; **Yılmaz**, Ejder: Hukuk Sözlüğü, 9. Bası, Ankara 2005, s. 1310.

³ **Yılmaz**, Hukuk Sözlüğü, s. 1296.

⁴ **Öcal**, Bahar: “Roma Medeni Usul Hukukunda Yargıcın Delilleri Takdiri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), C. 60, Sa. 3, Ankara 2011, s. 556. Kişinin kendi yazdığı belge, *chirographum*, başkası tarafından yazılarak tanık tarafından mühürlenmiş belge *testatio* olarak ifade edilmektedir. Bkz. **Küçükgüngör**, Erkan: “Roma Özel Hukukunda Delil ve İspat”, Prof. Dr. Ali Bozer' e Armağan, Ankara 1998, s. 483.

⁵ Bkz. Türk Ceza Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 664, Madde Gerekeçleri, madde 204.

⁶ **Gökçen**, Ahmet: Belgede Sahtecilik Suçları, 3. Baskı, Ankara 2013, s. 72.

⁷ **Gökçen**, s. 71.

⁸ **Kaylan**, Keskin: Belgelerde Sahtecilik Suçları, Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap, Makaleler, Görüşler, Raporlar, Ankara 2004, s. 164.

1.1.2. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Bakımından Belge

Belgeyi kâğıt ve yazıdan bağımsızlaştıran ilk tanım mevzuatımıza BEHK ile 2003 yılında girmiştir. BEHK'nun Tanımlar başlıklı 3. maddesinin (d) bendine göre belge; yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plân, film, fotoğraf, teyp ve videokaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını ifade etmektedir.⁹ Ceza hukuku ile karşılaştırıldığında, BEHK'da düzenlenen belge tanımı yazı ile sınırlandırılmadığı için daha geniş kapsamlıdır.

Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe¹⁰ göre ise belge; herhangi bir bireysel işlemin, kurumsal fonksiyonun veya kurumsal işlemin yerine getirilmesi için alınmış ya da idare tarafından hazırlanmış; içerik, ilişki ve formatı ile ait olduğu fonksiyon veya işlem için delil teşkil ederek aidiyet zincirini muhafaza eden, el yazısı ya da güvenli elektronik imza ile imzalanmış ve EBYS ya da kurumsal belge kayıt sistemleri içinde kayıt altına alınmış her türlü kayıtlı bilgi veya dokümandır.

1.1.3. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Bakımından Belge

HMK m. 199'deki düzenlemeye göre belge, uyumsuzluk konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcılarıdır.¹¹ Bu madde, belge olarak nitelenebilecek örnekleri

⁹ Bkz. 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 24.10.2003 tarih ve 25269 sayılı Resmî Gazete (RG).

¹⁰ Bkz. 02.02.2015 tarih ve 29255 sayılı RG. Bu yönetmelik, 3056 Sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanuna dayanılarak çıkartılmıştır. 3056 sayılı Kanun ise 703 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile yürürlükten kalkmıştır. Buna rağmen Kararnamenin Geçici 16. maddesine göre, kararname ile değişiklik yapılan kanunların ilgili maddeleri gereğince yürürlüğe konulmuş olan yönetmelikler yürürlükten kaldırılmadıkça geçerliliğini sürdürmeye devam edecektir. Kararname için bkz. 09.07.2018 tarihli ve 30473 sayılı RG.

¹¹ Kuru, HMK henüz yürürlüğe girmeden önce yapılan tasarıyı değerlendirme toplantısında belge kavramının HMK'dan çıkartılması gerektiğini, senet dışındaki belgelerin ya delil başlangıcı ya da kanunda düzenlenmemiş delil kapsamında yer alacağını belirterek; bu kavramın senetle ispat zorunluluğuna ilişkin kuralları zora sokabileceğini belirtmiştir. Bkz. **Kuru**, Baki: "Hukuk

sayarak benzerlerinin de bu kapsamda olduğunu ifade etmektedir. Umar'a göre, maddede belgenin gerçek bir tanımı yapılmış değildir. Bunun sebebi, belge kavramının pek çok benzemezi kapsamına almasıdır.¹²

Senet bilgi taşıyıcılık özelliği nedeniyle aynı zamanda bir belge niteliğindedir. Doktrinde haklı olarak, her senedin belge olduğu; ancak her belgenin senet olmadığı ifade edilmektedir.¹³ Belge ve senet ayrımının yapılması ise teknolojik gelişmelere bir önlem olarak değerlendirilmektedir.¹⁴ Hem HMK hem BEHK'da sayılan belge türleri, sınırlı sayıda olmayıp örnek niteliğindedir. Diğer taraftan her türlü yazılı, basılı metin veya çizimin de belge olduğu sonucuna varılmamalıdır ki, uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli olmayan bilgi taşıyıcılarının belge olarak nitelendirilemeyeceği m. 199'da ifade edilmiştir. BEHK'da yer alan belge tanımı ile HMK'da yer alan belge tanımı karşılaştırıldığında kapsam bakımından yoruma açık bir farklılık bulunmaktadır:

BEHK m. 3 (d): Belge; kurum ve kuruluşların sahip oldukları bu Kanun kapsamındaki yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plân, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, **elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını...** ifade eder.

HMK m. 199: Uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve **bunlara benzer bilgi taşıyıcıları** bu Kanuna göre belgedir.

HMK'daki *bunlara benzer bilgi taşıyıcıları* ifadesindeki *bunlar* ile anlatılmak istenenin yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler mi yoksa yalnızca elektronik ortamdaki veriler mi olduğu açık değildir. Ancak kanaatimce BEHK'nın aksine HMK m. 199'da yer alan belgeye ilişkin düzenlemenin yalnızca elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve

Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme", Medeni Usul ve İcra İflâs Hukukçuları Toplantısı, TBB Yayın No: 123, Ankara 2006, s. 75.

¹² Umar, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2. Baskı, 2014, (HMK Şerhi) s. 614.

¹³ Acar, s. 24; Özbek, M. Serdar: Noter Senetlerinde Sahtelik, 4. Baskı, Ankara 2018, s. 72; Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özkes, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2018, s. 362.

¹⁴ Yavaş, Murat: "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın Bazı Hükümlerinin (m. 203-242) Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Üstündağ'a Armağan, Ankara 2009, (Tasarının Değerlendirilmesi) s. 537.

veri taşıyıcıları ile sınırlı olmadığı; uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli olması koşuluyla her türlü bilgi taşıyıcısının belge niteliği taşıyabileceğini kabul etmek, Kanunkoyucunun amacına daha uygun bir yorum olur.

1.2. Belgenin Unsurları

Belgenin en temel unsuru, bilgi taşıyıcılığıdır. Genel olarak, bilgi taşıyan her şey belgedir şeklindeki bir nitelendirme mümkün olmakla birlikte, her türlü bilgiye belge değeri atfedilmesi, belge kavramının mevzuatımıza alınmasıyla ulaşılmak istenen amacı ortadan kaldırır. Bu amaç Türk Ceza Kanunu bakımından bir suça konu edilen ve kamu güvenine mazhar bir yazıyı ifade etmek; Bilgi Edinme Hakkı Kanunu bakımından kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının sahip olduğu bir bilgiyi tanımlamak; Hukuk Muhakemeleri Kanunu bakımından ise görülmekte olan davada uyuşmazlığın çözümünde etkili olacak bir vakıanın ispatına yarayan bir aracı nitelemektir. Bu amaçların korunması bakımından belgenin kapsamının belirlenmesi, nelerin belge olarak nitelendirileceğinin tespiti gerekir. Medeni yargılama hukuku için yeni bir kavram olan belgenin unsurlarını belirlerken, diğer kanunlarda yer alan düzenlemeler de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim belgenin unsurları, belge kavramının düzenlenmesindeki amaç gibi her kanun açısından farklılıklar göstermektedir. Örneğin, TCK açısından belgenin mutlaka yazılı olması gerekirken ne BEHK ne de HMK'da belge yazı ve kâğıtla sınırlıdır.

1.2.1. Türk Ceza Kanunu Bakımından Belgenin Unsurları

Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen şekliyle belgenin unsurları; yazılı olma, düzenleyicisinin belli olması ve hukuken anlamı olan bir içeriğinin bulunması şeklinde sıralanabilir.¹⁵ Bu kapsamda belge; hukuki sonuç doğurmaya elverişli, kim tarafından yapıldığı bilinen bir açıklama içeren yazılı nesnedir. HMK bakımından fotoğraf, video, ses kaydı gibi şeyler belge olarak kabul edilse

¹⁵ **Gökçen**, s. 71 vd. Benzer şekilde bkz. **Güngör**, Devrim: Resmî Belgede Sahtecilik Suçu, Ankara 2010, s. 34 vd.; **Yurtcan**, Erdener: Yargıtay Kararları Işığında Sahtecilik Suçları, Ankara 2015, s. 72.

de TCK bakımından belgede sahtecilik suçunun varlığı için belgenin yazılı olması bir zorunluluktur.¹⁶ 765 sayılı mülga TCK'da varaka olarak ifade edilen belge için Yargıtay kararları¹⁷ ve doktrinde¹⁸ ispat kuvveti ne olursa olsun yazı olmayan şeylerin bu kapsama girmeyeceği kabul edilmiştir.

1.2.1.1. Yazılılık

Doktrinde verilen bir tanıma göre yazı, bir açıklamanın somut olarak görülebilir olmasına yarayan; seslerin ve sözcüklerin gözle görülebilen işaretler hâlinde biçimlendirilmesidir.¹⁹ Bir başka tanıma göre ise yazı, belirli bir konuda oluşan yazma fikrinin yazanın bilinçli veya bilinçsizce yaptığı hareketlerle grafiksel olarak bir yüzey üzerinde ifade edilmesidir.²⁰

Belgenin yazılılık unsurunu sağlayabilmesi için kullanılan yazı dilinin bir önemi yoktur. Yazının herhangi bir alfabe ve dille yazılmış olması yeterli olup; belgenin gizli ya da şifreli yazılar içermesi bile yazılılık unsurunun tamamlanması için yeterli kabul edilmektedir.²¹ Ancak yazı yerine işaretlemeler, çizgiler konularak oluşturulan kâğıtların belge olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.²²

Kural olarak açıklama içeren yazının kâğıt üzerinde olması gerekir ancak yazılılık unsurunun; yazının kalıcı ve nakledilmesi mümkün bir materyal

¹⁶ **Güngör**, s. 34; **Gökcan**, s. 74 vd. Hukuki bir anlam ifade eden, düzenleyeni belli olan ve fakat yazılılık şartını taşımayan nesnelere ispat aracı olabilmeleri için kanun ya da tarafların rızaları ile onlara ispat kuvveti tanınmış olmalıdır. Bkz. **Güngör**, s. 34.

¹⁷ CGK, 04.04.1983, 1983/6-13 E. ve 1983/155 K. sayılı karar ve bu kararda belirtilen CGK, 21.06.1968 1968/97 E. ve 1968/324 K. sayılı karar; 6. CD, 04.07.1963, 1963/2707 E. ve 1963/3846 K. sayılı kararları.

¹⁸ **Erman**, Sahir: “Evrakta Sahtekârlık Suçlarında «Varaka» Mefhumi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHF), C. 15, Sa. 1, İstanbul 1949, (Varaka) s. 169.

¹⁹ **Bafra**, Jale: El Yazısı İncelemelerinde “Kişisel Yazı Unsurlarının İsteyerek Değiştirilmesi” Problemi ve Kimlik Belirlenmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 1995, (Yazı Unsurlarının Değiştirilmesi) s. 3.

²⁰ **Alkan**, Nevzat: Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış uzmanlık tezi, İstanbul 1996, s. 5.

²¹ **Erman Sahir/Özek Çetin**; Ceza Hukuku Özel Bölüm, Kamu Güvenine Karşı İşlenen Suçlar, İstanbul 1996, s. 341; **Gökcan**, Hasan Tahsin: “Resmî Belgede Sahtecilik Suçu”, Ankara Barosu Dergisi (ABD), Sa. 3, Ankara 2009, (Resmî Belgede Sahtecilik Suçu) s. 98.

²² **Demirel**, Hakkı: “Türk Ceza Kanununun Evrakta Sahtekârlık Cürmü Hakkındaki Hükümlerinin Sistemik İzahı Üzerinde Bir Deneme”, AÜHF, Ankara 1961, Sa. 1, C. 13, s. 32.

üzerinde olmasıyla da tamamlanacağı kabul edilmektedir.²³ TCK m. 204'e ait gerekçe, belgenin her zaman kâğıt üzerinde olmasının şart olmadığını; metal levha üzerine yazı yazılması hâlinde de belgenin varlığını kabul etmek gerektiğini ve araç plakalarının resmî belge olarak kabul edileceğini vurgulamaktadır.²⁴ Dolayısıyla belge, maddi varlığını elden ele taşınmaya ve devredilmeye elverişli bir şey üzerinde yazılmış olmakla kazanabilir.²⁵ Yargıtay'ın da bu yönde kararları bulunmaktadır²⁶:

“..belgenin varlığının kabulü için yazılı kağıdın bulunmasının zorunlu olmadığı, bir metal levha üzerine yazı yazılması halinde de diğer unsurların varlığı durumunda, belgeden söz edilebileceği, bu bakımdan araç plakalarının da resmî belge olarak kabulü gerekeceği cihetle...”

O hâlde, taşınması mümkün olmayan bir yere; hukuki değer içeren bir yazının yazılması ona belge niteliği kazandırmaz. Diğer taraftan yazının anlaşılabilir bir içeriğe sahip olması şartıyla, yazının dili belge niteliği kazanması bakımından önem taşımaz.²⁷ Bilgisayarda bulunan yazı veya veriler de belge kapsamında kabul edilmemektedir.²⁸ Ancak bilgisayar kapsamındaki yazılar bakımından TCK'da bilişim sisteminde kayıtlı veriyi değiştirmek, erişilmez kılmak, bozmak, yok etmek veya sisteme veri yerleştirmek filleri bakımından ayrıca bir sahtecilik suçu düzenlenmiştir.²⁹ Fotoğraf, ses kaydı,

²³ Adli Tıp Kurumunun yazı incelemesi yaptığı belgeler çoğunlukla kâğıt olmakla birlikte, bazı zamanlarda insan vücudu, duvar yazısı ve hatta kumaş üzerine yazılan yazılar da incelemeye konu olabilir. Bkz. **Özdemir**, Veli/**Cantürk**, Gürol/**Şahin**, Hüseyin: “Yazı Yüzeyi Olarak Kullanılan Kadın İç Çamaşırının Adli Belge Niteliğinde İncelenmesi: Olgu Sunumu”, Adli Tıp Dergisi (ATD), C. 18, Sa. 3-4, İstanbul 2004, s. 42. Ancak mezar taşı gibi taşınması mümkün olmayan bir yüzey üzerine yazılan yazı, belge olarak nitelendirilemez. Bkz. **Demirel**, s. 32.

²⁴ Bkz. Türk Ceza Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 664, Madde Gereçekleri, madde 204.

²⁵ **Cengiz**, Sibel: Evrakta Sahtekârlık Suçları, Ankara 2007, s. 14; **Gözübüyük**, A. Pulat: “Belgelerde Sahtecilik Cürümleri”, Adalet Dergisi (AD), Ankara 1970, C. 61, Sa. 1, s. 77.

²⁶ 21. CD, 04.11.2015, 2015/4125 E. ve 2015/4545 K. sayılı karar (KİBB, 18.01.2016).

²⁷ **Güngör**, s. 35; **Gökçen**, s. 74; **Cengiz**, s. 14.

²⁸ **Gökcan**, Hasan Tahsin: “Özel Belgede Sahtecilik Suçu”, ABD, Sa. 1, Ankara 2010, (Özel Belgede Sahtecilik Suçu) s. 213.

²⁹ Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme suçları TCK m. 244/2'de düzenlenmiştir. Ancak doktrinde yer alan bir görüşe göre, güvenli elektronik imzalı belgelerde belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümlerin uygulanması gerekir. Bkz. **Tekin**, Nurullah: “Resmî Belgede Sahtecilik Suçunda Bazı Özel Durumlar”, TAAD, Yıl: 5, Sa. 19, Ankara 2014, s. 935; **Gözel**, Arif: “Belgede Sahtecilik Suçlarının Konusu Olarak Belge ve Elektronik Belge”,

video kayıtları ceza yargılamasında delil olarak incelenmekle birlikte belge olarak nitelendirilmedikleri için medeni usul hukuku bakımından belge sayılsalar bile, belgede sahtecilik suçunun konusu olmazlar.³⁰

1.2.1.2. Düzenleyicisinin belli olması

Belgenin düzenleyicisi, suçun fail ve mağdurunu belirlemek açısından önemlidir. Resmî belgede sahtecilik suçunun düzenlendiği TCK m. 204'ün gerekçesine göre; kâğıt üzerindeki yazının belli bir kişiye izafe edilebilmesi bir zorunluluk olmakla birlikte, kişinin ad ve soyadının kâğıda eksiksiz bir şekilde yazılması ve kâğıdın bu kişi tarafından imzalanmış olması şart değildir. Ancak yazının bir kimse tarafından elle yazılmasına rağmen altında imza olmaması durumunda bu yazının aidiyeti hiçbir şekilde belirlenemiyorsa; belgenin varlığından söz edilemez.³¹ Bir kimse kendisinin olmayan; uydurma bir isim ve imza ile bir belgeyi imzalamış olsa, yine de yazının bir düzenleyeni vardır. Yazı, gerçekte var olmayan biri adına düzenlenmiş olsa dahi birine izafe edilebilir olması; onun belge olarak kabulü için yeterli görülmektedir.³² TCK m. 204'ün gerekçesinde³³ bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir kişinin, düzenlediği belgeye başkasının adını yazması ve belgeyi imzalaması durumunda da bir belge vardır; ancak, bu belge sahtedir. Belge altında adı yazılan ve adına imza konulan kişi, gerçek veya hayali bir kişi olabilir. Bunun, belgenin varlığına bir etkisi bulunmamaktadır.”

Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (SDÜHFD), C. 5, Sa. 1, Isparta 2015, s. 188; **Arslan, Çetin/Baştürk, İhsan**: “Belgede Sahtecilik Suçunun Konusu Olarak Elektronik Ortamdaki Veriler”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, Sa. 2, 2013, s. 204.

³⁰ **Gökcan**, Özel Belgede Sahtecilik Suçu, s. 212. Bundan seksen yıl önce, henüz teknolojik gelişmelerin yaygın olmadığı bir dönemde fotoğrafın, sinemanın, fonografin, resim, heykel, hattâ müziğin de varaka (belge) kapsamında yer aldığı görüşünü savunan ve ceza kanunlarında düzenlemelerin yapılmamasını; yeterince tanınmış olmadıkları gerekçesiyle açıklayan Carnelutti'nin ileri görüşlülüğüne de bu noktada belirtmek isterim. Bkz. **Carnelutti**: La teori del Falso, Padova, 1935, s. 135; nakleden: **Erman**, Varaka, s. 170.

³¹ Belgede yazı ve imzadan yalnızca imzanın sahte olduğu tespit edilmişse, borçlunun el yazısını taşıyan belge; delil başlangıcı niteliğinde kabul edilmektedir. **Kuru**, Baki: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2017, s. 269.

³² **Erman**, Sahir: Sahtekârlık Cürümleri, 3. Bası, İstanbul 1970, (Sahtekârlık) s. 294; **Erman**, Varaka, s. 175-176; **Demirel**, s. 33.

³³ Ayrıca bkz. Türk Ceza Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 664, madde gerekçeleri, madde 204.

Dolayısıyla düzenleyici, çoğunlukla belgenin altında imzası bulunan kimsedir. Nitekim imza, irade beyanının kişiye ait olduğunu gösterir; sahiplenici bir nitelik taşır. İmza içermeyen bir yazıda salt el yazısının bulunması, o yazıya hukuken değer atfedilip korunmasını gerektiren bir belge niteliği kazandırmaz. Ancak yazıdan kime ait olduğu açıkça anlaşılabilirse, mutlaka imza koşulunun aranmasına da gerek yoktur.³⁴ Resmî belge bakımından ise, belgeye resmiyet kazandıran yetkili memurun imzasının ve kanunen gerekli ise mühür, damga gibi işaretlerin bulunmaması durumunda resmî belge yoktur.³⁵

1.2.1.3. Hukuken sonuç doğuran içeriğinin bulunması

Belgenin hukuken bir sonuç doğuran, anlam ifade eden bir içeriğe sahip olması; bir iradeyi açıklaması; bir şeyin gerçekliği veya doğruluğu yönünde bir bilgi içermesi; TCK kapsamında bir suç unsuru teşkil etmesi bakımından aranan bir diğer unsurdur.³⁶ Bu unsur, belgede sahtecilik suçunun korumayı amaç edindiği hukuki menfaatle yakından ilgilidir. Şöyle ki, belgede sahtecilik suçları TCK'nın "Kamu Güvenine Karşı Suçlar" başlıklı bölümünde düzenlenmiştir. Kanunkoyucunun, belgede yapılan sahteliği cezalandırmasındaki amaç; sarsılan kamu düzeninin tekrar tesisidir. Belgede sahtecilik suçu ile korunmak istenen birden çok hukuki menfaat vardır. Bu menfaatlerden ilki, kamu güveni; ikincisi ise suçun mağdurunun özel menfaatidir.³⁷ Bu sebeple Kanunkoyucu her türlü yazılı belgeyi değil, kamuda güven oluşturan ve hukuki sonuç doğuracağı inancı taşıyan belgeleri koruma altına almıştır.³⁸ Belgenin hukuki hüküm ifade etmesi mutlaka hukuki sonuç doğurmak amacıyla yazılmış olmasını gerektirmez; bir

³⁴ Örneğin, akrabalık bağı gösteren "annen" gibi bir ifadeyle metin imzalanmamış ancak yazıya kimlik kazandırılmışsa, belge niteliğinde olduğu kabul edilmelidir. Bkz. **Erman**, Varaka, s. 175.

³⁵ **Erman**, Varaka, s. 176.

³⁶ **Gökcan**, Özel Belgede Sahtecilik Suçu, s. 213.

³⁷ **Tezcan**, Durmuş/**Erdem M. Ruhan/Önök**, Murat: Teorik ve Pratik Ceza Hukuku, 11. Baskı, Ankara 2014, s. 754 vd. Aksi görüşte bkz. **Gökcan**, s. 146.

³⁸ 6. CD, 31.03.1983, 1983/1016 E. ve 1983/2703 K. "Resmî bir varakanın sahtecilik suçuna konu olabilmesi için, belgenin hukuki sonuç doğurmaya elverişli olması zorunludur." Benzer şekilde; 6.CD, 26.09.1985, 1985/4338 E. ve 1985/9130 K. kararlar için bkz. **Gökcan**, Resmî Belgede Sahtecilik Suçu, s. 98.

hakkı ispat etmese bile maddi vakıanın ispatına yarayan yazılar, mektuplar da belge niteliği taşır.³⁹

Belgede sahtecilik suçuna konu olan sahte belgenin, gerçek olsaydı düzenlenme amacındaki hukuki sonucu doğurmaya elverişli olması gerekir. Sahtecilik yapılmadan da ulaşılmak istenen hukuki sonucu doğurmaya elverişli olan belgelerde yapılan sahtecilik ise faydasız sahtecilik olarak adlandırılmakta ve bu fiil nedeniyle sahtecilik suçu cezalandırılmamaktadır.⁴⁰ Doktrinde hukuken batıl olan belgenin sahtecilik suçuna konu olamayacağını savunan ve objektif teori olarak adlandırılan görüşle birlikte, sahteciliğin belgenin hukuken geçerliliğine bağlanamayacağını savunan ve sübjektif teori olarak adlandırılan iki farklı görüş bulunmaktadır.⁴¹ Objektif teoriye göre, hukuken batıl olan bir belgenin sahtekârlık suçu bakımından zarar doğurma imkânı yoktur.⁴² Oysaki 765 sayılı mülga TCK'nın evrakta sahtecilik suçlarının düzenlendiği 339 vd. maddeleri suçun unsuru olarak zararı öngördüğüne göre, hukuken batıl olan belgede yapılan sahtelik suç teşkil etmez. Sübjektif teoriye göre ise, belgenin geçerliliğinin bir önemi yoktur zira fail, yapacağını yapmıştır; fiilinden başka bir sebep yüzünden cezasız kalması kabul edilemez.⁴³ Sahte olan bir belgede sahtelik yapılması durumunda, sahte olan belgenin daha sahte olamayacağı gerekçesiyle sonraki sahteliği yapan kişinin mefruz suçun faili olduğu ve cezalandırılmayacağını savunan görüşe karşılık⁴⁴ sonraki sahteliği yapan failin iştirak hükümlerine göre cezalandırılması gerektiğini savunan diğer bir görüş⁴⁵ bulunmaktadır. Ancak mer'î TCK bakımından zararın suçun unsuru olmaktan

³⁹ Ancak özel belgede sahtecilik suçunun işlenebilmesi için sahte belgenin sadece düzenlenmesi yetmez, hukuken sonuç doğuracak şekilde kullanılmış olması gerekir. 11. CD, 26.04.2007, 200//6222 E. ve 2007/2854 K. sayılı karar (**Gökcan**, Resmî Belgede Sahtecilik Suçu, s. 231).

⁴⁰ **Tekin**, s. 937.

⁴¹ **Erman/Özek**, s. 342; **Tekin**, s. 918.

⁴² **Erman**, Sahtekârlık, s. 276; **Donay**, Süheyl: "Hukuken Batıl Olan Senetlerin Varaka Olup Olamayacağı Sorunu", İÜHFİM; C. 35, Sa. 1-4, Ord. Prof. Dr. Kemalettin Birsen'e Armağan, İstanbul 1969, s. 501.

⁴³ **Demirel**, s. 34; **Tekin**, s. 927.

⁴⁴ **Bakıcı Sedat/Yalvaç** Gürsel: 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Özel Hükümleri 2, Ankara 2008, s. 701.

⁴⁵ **Gökcan**, Resmî Belgede Sahtecilik Suçu, s. 118; **Tekin**, s. 926.

çıkartılması ve zarar yerine aldatıcılık unsuru taşımasının yeterli görülmesiyle bu tartışmalar sona ermiştir.

1.2.2. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Bakımından Belgenin Unsurları

09.10.2003 tarihinde kabul edilen 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile düzenlenmiş olan bilgi edinme hakkı, 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Anayasa'nın 74. maddesine eklenerek Anayasal bir hak statüsüne ulaşmıştır. Ek fıkra olarak Anayasa m. 74'e eklenen hükme göre herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.⁴⁶

1.2.2.1. Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına aidiyet

Anayasal ve uluslararası⁴⁷ bir hak ve özgürlük olan bilgi edinme hakkının kapsam ve uygulanmasının düzenlendiği BEHK açısından belgenin diğer düzenlemelere göre farklı ve sınırlı bir etki alanı vardır. BEHK, kapsam olarak yalnızca kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanır (BEHK m. 2). Dolayısıyla BEHK'da sayılan her türlü yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plân, film, fotoğraf, teyp ve videokaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcıları belge niteliğinde değildir. BEHK açısından belgenin ilk unsuru, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına aidiyettir.

⁴⁶ Temel uluslararası metinlerde ifade özgürlüğü kapsamında düzenlenen bilgi edinme hakkının, bir hak mı yoksa özgürlük mü olduğu tartışmalıdır. Bkz. **Demir Yaşamış**, Firuz: "Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu", Bilgi Edinme Hakkı Paneli, Türkiye Barolar Birliği (TBB) Yayınları No: 62, Ankara 2004, s. 22 vd.

⁴⁷ Bkz. 10.12.1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 19 [http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf (çevrimiçi: 17.12.2015)]; 04.11.1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 10 [http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (çevrimiçi: 17.12.2015)]; 16.12.1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m. 19/2 [<http://www.i-hop.org.tr/dosya/sozlesme/medeni.doc> (çevrimiçi: 17.12.2015)]. Ayrıca bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Bilgi Edinme Hakkı ve İfade Özgürlüğü Bildirgesi [<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=601273&SecMode=1&DocId=675536&Usage=2>] (çevrimiçi: 17.12.2015)]. Detaylı bilgi ve diğer uluslararası metinler için ayrıca bkz. Bilgi Edinme Hakkı Paneli, TBB Yayınları No: 62, Ankara 2004.

1.2.2.2. Bilgi edinme hakkı kapsamıyla sınırlılık

Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına aidiyet koşulu dışında BEHK belgeyi, kanunun kapsamıyla da sınırlamıştır. Dolayısıyla, BEHK'nın sınırları dışında sayılan bilgi; belge niteliği taşımaz. Kanunun sınırları ise, Bilgi Edinme Hakkının Sınırları başlıklı dördüncü bölümde madde 15 ile madde 28 arasında düzenlenmiştir. Bilgi edinme hakkı; yargı denetimi dışında kalan işlemler⁴⁸, devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler, ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler, istihbarata ilişkin bilgi veya belgeler⁴⁹, idarî soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler⁵⁰, adlî soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler⁵¹, özel hayatın gizliliği, haberleşmenin gizliliği, ticarî sır, kurum içi düzenlemeler⁵², kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler ile tavsiye ve mütalaa taleplerini kapsar. O hâlde BEHK bakımından belge, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının sahip olduğu; bilgi edinme hakkı kapsamında kalan bilgilerin somutlaşmış hâlidir. Her türlü bilgi, BEHK kapsamında belge niteliği taşımaz.

⁴⁸ BEHK m. 15'e göre, yargı denetimi dışında kalan idarî işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bilgi edinme hakkı kapsamındadır.

⁴⁹ BEHK m. 18'e göre, sivil ve askerî istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamının dışında olmakla birlikte, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte olanlar bilgi edinme hakkı kapsamındadır.

⁵⁰ İdarî soruşturmaya ilişkin her türlü belge değil, açıklanması hâlinde kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak, kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak, soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek, gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamının dışındadır. Bkz. BEHK m. 19.

⁵¹ Adlî soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin her türlü belge değil, açıklanması hâlinde uç işlenmesine yol açacak, suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanunî yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek, yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek, hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlâl edecek nitelikteki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamının dışındadır. Bkz. BEHK m. 20.

⁵² BEHK m. 25'e göre kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile ilgili düzenlemeler bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, bu düzenlemenin muhatabı olan kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır.

1.2.2.3. Bilgi, haber ve veri taşıyıcılığı

BEHK kapsamına giren kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının sahip olduğu her şey belge niteliğinde değildir. Bir şeyin belge niteliği, bilgi taşıyıcılığından gelir. Bu yüzden bilgi, haber ya da veri taşıması kaydıyla bir şeye belge niteliği yüklenebilir. Hiçbir bilgi içermeyen, haber ya da veri taşımayan şey ne BEHK ne de HMK bakımından belge olarak nitelendirilemez.

1.2.3. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Bakımından Belgenin Unsurları

BEHK’da olduğu gibi⁵³ HMK’da da belge kapsamının kanunda sayılan türlerle sınırlanmamasının gerekçesi olarak, ileride meydana gelebilecek teknik gelişmeler gösterilmiştir.⁵⁴ Bu hâliyle Kanunkoyucu, uzun yıllar yürürlükte kalması amaçlanan Kanunda yer alan bu düzenlemeyle şimdilik öngörülemeden bilgi taşıyıcılarını da kapsam içerisine almak istemiştir.

Belge tanımında yer alan iki vasıf belgenin unsurlarını oluşturur. Kanunda yer alan tanım doğrultusunda *bilgi taşıyıcısı olma* belgenin birinci unsurudur. BEHK’nda *bilgi, haber ve veri taşıyıcısı* olarak ifade edilen bu unsur HMK’da yalnızca *bilgi taşıyıcısı* olarak yer almıştır. Bilgi taşıyıcısı olma niteliği her şeye belge vasfı yükleyeceğinden, bilgi taşıyıcılık unsuru dışında belgeyi diğer ispat araçlarından ayırıcı başka bir unsur daha öngörülmüştür. Bu unsur ise *uyuşmazlık konusu vaktaların ispatına elverişlilik*dir.

⁵³ BEHK’ya ait Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporunda teknolojik gelişmelere ilişkin yeni yasal düzenleme ihtiyacı ve endişeler şu şekilde ifade edilmiştir: “Maddenin (d) bendi, “belge” kavramını tanımlamaktadır. Maddenin Komisyonumuzda görüşülmesi sırasında, “compact” sözcüğünün İngilizce bir sözcük olduğu; yerine yeni bir sözcük kullanılması gerektiği ya da İngilizce okunduğu gibi yazılmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Bu noktada başlayan tartışma, bugün bile disk dışında bilgi taşıyıcılarının kullanıldığı; teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgi ve belge taşıyıcı araçların çeşitlendiği ve kısa süre içinde bu konuda yeni yasal düzenleme gereksinimi ortaya çıkabileceği endişesini doğurmuştur. Bu endişeyi gideren bir önerge elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını belge kavramının tanımına sokmaktadır. Komisyonumuz söz konusu önergeyi kabul etmiş ve madde önergede öngörülen değişikliklerle birlikte kabul edilmiştir.” Bkz. 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 16.7.2003 tarihli, 1/632 Esas, 2 Karar No’lu Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporu (<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss248m.htm>).

⁵⁴ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

Belgenin bilgi taşıyıcılığı ve ispata elverişliliği dışında bulunduğu ortamın yazılı, basılı, elektronik olmasının ya da taşıdığı dilin bir önemi yoktur. Ancak yabancı dilde yazılmış belgeler bakımından HMK m. 223, belgenin tercümesinin de mahkemeye sunulmasını bir zorunluluk olarak öngörmüştür. Kanaatimce bu zorunluluk yalnızca yazılı belgeler bakımından değil, ses kaydı içeren belgeler bakımından da geçerlidir. Yabancı dilde ses kaydı içeren bir belgenin, metne dökülerek yazılı tercümesinin mahkemeye verilmesi zorunludur. Yazılı belgelerde olduğu gibi yabancı dilde konuşma içeren ses kaydı gibi belgeler bakımından da mahkeme kendiliğinden veya diğer tarafın talebi üzerine, belgenin resmî tercümesini isteyebilir ya da bilirkişi aracılığıyla tercüme yaptırabilir. Resmî nitelik taşıyan yabancı belgeler bakımından ise, belgenin resmiyetini koruyabilmek için yetkili makamlar tarafından onaylanma zorunluluğu öngörülmüştür (HMK m. 224). Ancak bu belgelerin sahteliği iddia edilmedikçe takdiri delil olarak değerlendirilmesi mümkündür.⁵⁵

1.2.3.1. Bilgi taşıyıcısı olma

Belgenin bilgi taşıyıcılığı, bilginin aktarılmasını; başka kişiler tarafından da öğrenilebilir olmasını ifade eder.⁵⁶ Belgenin bilgi taşıyıcısı olma unsuru; soyut bilginin somutlaştırılması, fizikî varlık kazanmasıyla sağlanır. Fizikî varlık kazanılmasından maksat, bilgiye sahip olmayan diğer kişiler tarafından erişilebilirliktir. HMK belge örneklerini saymış ve bunlara benzer bilgi taşıyıcılarını belge olarak tanımlamakla belgenin bilgi taşıyıcılık unsurunu belirtmiştir. Bir görüntünün taşıdığı bilgi ile bir ses kaydının taşıdığı bilgi farklı türden olsa bile her ikisi de aynı derecede belge vasfını haiz olur. Belge, soyut bir kavram olan bilginin somutlaşmış hâlidir. Bu belge kimi zaman bir ses, kimi zaman görüntü kaydı; kimi zaman da yazılı bir metin olarak varlık gösterebilir. Kanaatimce, bir canlının en temel bilgi kaynağı⁵⁷ olarak DNA da bir bilgi

⁵⁵ 2. HD, 22.01.2013, 2012/14353 E. ve 2013/1301 K. sayılı karar, (Gençcan, Ömer Uğur: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yorumu, Ankara 2013, s. 838).

⁵⁶ **Mazlum**, İsmet: Medeni Usul Hukukunda Belge ve Senet Ayrımı, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2012, s. 6.

⁵⁷ Kişinin bütün özellikleri genler tarafından belirlenir ve genler, organizmanın işlemesi için gerekli olan bilgileri saklar. Genetik yapının temelini ise DNA oluşturur. Bkz. **Erten**, Rıfat/**Acır**, Birsen/**Taşveren**, Sema: “Gen (Dna) Testinin İspat Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, AÜHFED, C. 45, Ankara 1996, s. 575.

taşıyıcısı ve dolayısıyla belge niteliğindedir. Ancak kişilik haklarıyla ilgili olması nedeniyle, kanunlarda öngörülen istisnai durumlar dışında⁵⁸ DNA bakımından bir belgenin ibrazı mecburiyeti söz konusu olamaz.

1.2.3.2. Uyuşmazlık konusu vakıaların ispatına elverişlilik

Genel anlamıyla ispat, ileri sürülen bir iddianın gerçeğe uygunluğu konusunda girişilen ikna faaliyetidir.⁵⁹ Bir hukuk terimi olarak ise ispat, dava konusu hakkın doğumuna, düşmesine veya değişmesine ilişkin iddiaların ve bunlara karşı yapılan savunmaların dayandığı vakıaların gerçek olup olmadıkları hakkında mahkemede kanaat oluşturulması faaliyetidir.⁶⁰ Hukuk yargılamasının en önemli unsuru olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılması⁶¹ açısından ispat, yargılamanın ve özellikle tahkikat aşamasının en önemli faaliyetidir. Nitekim hâkim, istem konusu ile ilgili sonucu öngören hukuk normundaki vakıaların gerçekleştiği kanaatine tarafların giriştikleri ispat ve karşı ispat faaliyetleri neticesinde ulaşır.⁶² Usul kanunları, yargılamanın amacına göre şekillenir.⁶³

⁵⁸ Soybağının tespiti amacıyla açılan davalarda, zorla vücuttan kan ve doku alınabilir. Bkz. **Budak**, Ali Cem: “Türk Medeni Usul Hukukunda Tıbbi Deliller”, YÜHFD, C. 3, Sa. 2, 2006, s. 340; **Budak/Karaaslan**, s. 268. Örneğin babalık davasında DNA testi yaptırmayan davalı bakımından Yargıtay, incelemenin gerekiyorsa zor kullanılarak yapılmasını kabul etmektedir. Bkz. 18. HD, 23.12.2015, 2015/5033 E. ve 2015/19035 K.; 18. HD, 06.06.2013, 2013/7565 E. ve 2013/9826 K. sayılı kararları (KİBB, 10.06.2019).

⁵⁹ Sözlük anlamıyla ispat, şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarma; kanıt göstererek bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma, kanıtlama, tanıtlama, tanıt olarak tanımlanmaktadır. Bkz. **Devellioğlu**, s. 517; TDK Büyük Türkçe Sözlük (www.tdk.gov.tr).

⁶⁰ **Belgesay**, M. Reşit: Hukuk ve Ceza Muhakemesinde Deliller, (Deliller) İstanbul 1940, s. 11; **Kuru**, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, 6. Baskı, İstanbul 2001, s. 1966; **Başözen**, Ahmet: İlk Görünüş İspatı, Ankara 2010, s. 12; **Atalay**, Oğuz: Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı, İzmir, 2001, s. 5; **Topuz**, Gökçen; Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Ankara 2012, s. 31; **Yılmaz**, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. II, 3. Baskı, (HMK Şerhi) Ankara 2017, s. 2306.

⁶¹ **Budak/Karaaslan**, s. 4. Taşpınar Ayvaz’a göre, taraf iradesine üstünlük tanınması, delillerin taraflarca sağlanması, kanunî delil sisteminin ve ispat yüküne ilişkin kuralların benimsenmesi, hâkimin ikrarla bağlılığı nedeniyle maddi gerçeğin ortaya çıkarılması medeni yargılamanın amacı olamaz. Bkz. **Taşpınar Ayvaz**, Sema: “Medeni Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu”, TBB, Prof. Dr. Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999, (Amaç Sorunu) s. 771 ve s. 784. Yargılamanın amacı; maddi hukuka ilişkin hakların korunması, tespiti ve gerçekleştirilmesidir. Bkz. **Taşpınar Ayvaz**, Amaç Sorunu, s. 786.

⁶² **Umar**, Bilge/**Yılmaz**, Ejder: İsbat Yükü, İstanbul 1980, s. 2.

⁶³ **Yılmaz**, Ejder: “Usul Ekonomisi”, AÜHFD, Prof. Dr. Necip Bilge’nin Anısına Armağan, C. 57, Sa. 1, Ankara 2008, (Usul Ekonomisi) s. 246; **Yılmaz**, Ejder: Makaleler (1973-2013), Ankara

Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması, hukuk yargılamasının temel amaçlarından biri olmakla birlikte, tek amacı değildir.⁶⁴ Usul hukuku maddi hukuka ilişkin hakların himayesi için gerçeğin ortaya çıkarılmasını amaç edinirken daha üstün bir yararın varlığı hâlinde bu amaç dahi göz ardı edilebilir.⁶⁵ Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ile birlikte, uyuşmazlığın hukuka uygun şekilde çözümüne somut durum adaletinin sağlanması⁶⁶ ve tarafları tatmin eder biçimde uyuşmazlığı ortadan kaldırarak toplumsal barışın ve hukuk barışının sağlanması⁶⁷ için usul ekonomisi sınırları içinde adaletli karar vermektir.⁶⁸ Dolayısıyla medeni usul hukuku, sübjektif hakkın gerçekleşmesi faaliyetiyle objektif hukukun gerçekleşmesini de sağlar.⁶⁹ Bu nedenle ispat faaliyeti kapsamında yalnızca gerçeğe uygun deliller değil aynı zamanda uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek deliller yer almalıdır.

İspat, bir hukuk normunun sonuç bağladığı unsur vakıaların somut olarak gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgilidir.⁷⁰ Diğer bir ifadeyle, dava konusunu teşkil eden hakkın gerçekten var olup olmadığının tespiti; o hakkın doğumuna veya sona ermesine ya da değişikliğe uğramasına sebep olan

2014, C. II, s. 1545; **Alangoya**, Yavuz: Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979, (İlkeler) s. 84.

⁶⁴ **Konuralp**, Halûk: İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, Ankara 2009, s. 6; **Ulukapı**, Ömer: Medenî Usûl Hukuku, 3. Baskı, Konya 2015, s. 6. Maddi hukuktan kaynaklanan hakların tespiti ve yerine getirilmesi, gerçeğe ulaşmak ve adaleti sağlamak medeni usul hukukunun amacı olarak sayılmaktadır. Bkz. **Görgün**, Şanal/**Börü**, Levent/**Toraman**, Barış/**Kodakoğlu**, Mehmet: Medenî Usûl Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2017, s. 57.

⁶⁵ **Budak**, Ali Cem: “Brecht’in Kafkas Tebeşir Dairesi ve Şekli Hukuk”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi, Sa. 24, 2014/1, (2017), s. 13; **Budak/Karaaslan**, s. 5.

⁶⁶ **Konuralp**, İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, s. 6; **Yıldırım**, Kamil: Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990, (Delillerin Değerlendirilmesi) s. 33.

⁶⁷ **Arslan**, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder/**Taşpınar Ayvaz**, Sema/**Hanağası**, Emel: Medenî Usul Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2018, s. 53; **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 21.

⁶⁸ **Yılmaz**, Usul Ekonomisi, s. 248; **Ulukapı**, s. 7; **Yavaş**, Murat: “Medeni Yargılamanın Amacı Bağlamında İspat Yükü Kavramı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi-Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF-HAD), Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın’a Armağan, İstanbul 2015, s. 743. Diğer görüşler için ayrıca bkz. **Taşpınar Ayvaz**, Amaç Sorunu, s. 763; **Kale**, Serdar/**Keser**, Salih: “Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi”, MÜHF-HAD, Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın’a Armağan, İstanbul 2015, s. 702.

⁶⁹ **Pekcanitez**, Hakan: Pekcanitez Usûl, Medenî Usûl Hukuku, C. I, 15. Bası, İstanbul 2017, s. 29;

⁷⁰ **Umar/Yılmaz**, İsbat Yükü, s. 1.

vakıaların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespit edilmesiyle mümkün olur. HMK m. 187'de ispatın konusu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu hükme göre; ispatın konusu tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakılardır. Dolayısıyla ispat faaliyeti davadaki her türlü vakıa için değil; iddia ve savunma temelli vakıaların taraflar arasında çekişmeli olması durumunda gereklidir.⁷¹ Diğer taraftan ispat bir kanun hükmü nedeniyle ispat faaliyetinin gereksiz kılınmamış olması da gerekir.⁷² Kanunun ispatını aramadığı vakıalar⁷³ ile taraflar arasında çekişmeli olmayan vakıalarla⁷⁴ ilgili olarak hâkimde bir kanaat uyandırma⁷⁵, hâkimi inandırma⁷⁶ faaliyetine, yani ispata gerek yoktur. HMK m. 187/2 hükmü, herkesçe bilinen vakıalar ile ikrar edilmiş vakıaları çekişmeli saymayarak; ispatın konusunun dışında bırakmıştır. Bunlar dışında, hayat tecrübelerine dayanarak ortaya çıkan ve hayatın olağan akışı kavramına uygun olan fiili karineler ile olayın karineye uygunluğunu (karine temeli) ispatlama yükü saklı kalmak kaydıyla; kanuni karinenin öngördüğü sonuç vakıanın (karine sonucu) da ispatı gerekmez. Ayrıca hâkim hukuku uygular (iura novit curia) ilkesi gereği, uygulanacak hukuk kuralı bakımından tarafların ispat ve hatta iddia yükümlülüğü bulunmaz.

İspat faaliyeti, taraflarca getirilme ilkesinin hâkim olduğu davalarda tarafların; kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ise, kural olarak mahkemenin görevidir. Ceza hukuku yargılamasında, çekişmesiz yargı işlerinde ve kamu düzenini ilgilendiren davalarda uygulanan olan kendiliğinden araştırma ilkesine göre hâkim, uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek vakıa

⁷¹ **Topuz**, s. 33; **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2307.

⁷² **Yıldırım**, Delillerin Değerlendirilmesi, s. 74.

⁷³ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1918.

⁷⁴ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 233.

⁷⁵ **Umar/Yılmaz**, İsbat Yükü, s. 2; **Başözen**, s.12.

⁷⁶ **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2306; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 316.

ve delillerin mahkemeye getirilmesi konusunda görevli ve yetkilidir.⁷⁷ Mahkemenin pasifliği ilkesi olarak da anılan taraflarca getirilme ilkesine göre ise hukuk yargılamasında görevli hâkim kural olarak kendiliğinden vakıa araştırması, delil toplama gibi faaliyetlerde bulunamayacağı gibi; bunları hatırlatacak davranışlarda dahi bulunamaz.⁷⁸

Delil ise, vakıanın doğruluğu hakkında mahkemede kanaat oluşturan ispat aracı⁷⁹, diğer bir ifadeyle; mahkeme dışı vakıaların yargılamaya aktarılmasına ve çekişmeli vakıayı temsile ya da yansıtmaya elverişli olan inandırma araçlarıdır.⁸⁰ Mahkemede kanaat oluşturmak için sunulan şey ile mahkemede kanaat oluşturan şey birbirlerinden farklıdır. Birincisi ispata yarayabileceği düşüncesiyle yani ispata araç olarak sunulur. İkincisi ise ispat eder. Bu ikisi arasındaki fark, hâkimde yarattığı etki ile ortaya çıkar. Örneğin mahkemeye sunulan bir belge, öncelikle bir ispat aracıdır. Bu belgenin, ileri sürülen vakıanın doğruluğunu ortaya koyması ve ispata elverişli, caiz bir belge olması durumunda o yargılama bakımından artık bir delil niteliğindedir. Hâkim, ispat aracı olmak üzere mahkemeye sunulan bir şeyin hukuka uygun yollarla elde edilip edilmediğini ve ispat faaliyetine elverişliliğini denetlemeli; ispata elverişli olarak kabul ettiği aracı da kendisinde uyandırdığı kanaat doğrultusunda, delil olarak nitelendirmelidir. Bu kapsamda ispata elverişlilik, kanunen caiz olan bir delilin uyumsuzluk konusu vakıaların ispatına aracılık ederek hâkimin kanaatinde değişiklik yaratma yeterliliğidir.

HMK m. 189/4 hükmüne göre, bir vakıanın ispatı için gösterilen delilin caiz olup olmadığına mahkeme karar verir. Bir delilin caiz olabilmesi için öncelikle akli ve mantıki olmalıdır.⁸¹ Delilin caiz olmaması; hukuka aykırı

⁷⁷ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 182.

⁷⁸ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 180; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1919; eleştiriler için ayrıca bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 114 vd.

⁷⁹ **Konuralp**, İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, s. 8; **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2306.

⁸⁰ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 350.

⁸¹ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 28

yollarla elde edildiği için delilin caiz olmaması; bizzat delilin caiz olmaması⁸² ve delilin ileri sürülmesinin caiz olmaması⁸³ şeklinde olabilir.⁸⁴

Bir şeyin sırf hâkimin kanaatinde değişiklik yaratabilecek olması, o şeyin ispata elverişli olduğunu kabul etmeye yetmez. Hâkimin vakıa ile ilgili kanaatinde etki yaratabilecek bir şeyin, ispata elverişli sayılabilmesi için hukuka aykırı yollarla elde edilmemiş olması gerekir. Nitekim hukuka aykırı olarak elde edilmiş deliller, hukukun temel ilkeleri⁸⁵ ve şimdi HMK m. 189/2 hükmü gereği, ispat vasıtası olarak kabul edilemez. Bu hüküm gereği hâkim, değerlendirmesine esas alacağı delilin elde edilme biçimini kendiliğinden araştırmalı ve hukuka aykırı yollarla elde edilen delili karşı tarafın itirazı olmasa dahi yargılamada değerlendirmemelidir.⁸⁶ Maddenin gerekçesi de hukuka aykırı delillerin değerlendirmeye alınamayacağını vurgulamaktadır.⁸⁷ Mülga HUMK'un yürürlüğü zamanında benzer bir hüküm usul kanunumuzda bulunmamasına rağmen, hukuka aykırı yolla elde edilen delillerin yargılamaya esas alınamayacağı kuralının ceza hukuku yargılamasında olduğu gibi özel hukuk yargılamamız bakımından da geçerli olduğu kabul edilmiştir.^{88,89} Anayasa m.

⁸² Delillerin belli bazı davalar bakımından kullanılamaması, örneğin, senetle ispat zorunluluğu olan hâllerde tanık delilinin tek başına yeterli olmaması şeklinde olabileceği gibi ileri sürülmek istenen delilin belirlilikten yoksun olması, örneğin, adı ve adresi bilinmeyen bir kimsenin tanık gösterilmesi de delilin bizzat caiz olmaması anlamına gelir. Bkz. **Akil**, Cenk: "Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Hukuka Aykırı Biçimde Elde Edilmiş Delillerin Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği Meselesi", AÜHFD, C. 61, Sa. 4, Ankara 2012, (Hukuka Aykırı Deliller) s. 1225.

⁸³ Örneğin, kanunda delillerin sunulması için öngörülen süreden sonra delilin ileri sürülmesi caiz değildir.

⁸⁴ **Akil**, Hukuka Aykırı Deliller, s. 1225.

⁸⁵ Hukuka aykırı delillerin yargılamada kullanılması, silahların eşitliği prensibine ve dolayısıyla adil yargılanma hakkına aykırı kabul edilmektedir. Bkz. **Tanrıver**, Süha: "Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı", Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD), Sa. 53, Ankara 2004, (Adil Yargılanma Hakkı) s. 212.

⁸⁶ Delillerin elde edilmiş şekli, anayasada korunan temel hak ve özgürlükleri ihlâl ediyorsa; ispat metodu yasağı nedeniyle bu delilin değerlendirilmesi yasaktır. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 353.

⁸⁷ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

⁸⁸ **Berkin**, M. Necmeddin: Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi, İstanbul 1980, (Usul Rehberi) s. 734; **Pekcanitez**, Hakan: "Medeni Usul Hukukunda Hukuka Aykırı Yollardan Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi", Dr. Halûk Konuralp Anısına Armağan, C. I, Ankara 2009, (Hukuka Aykırı Deliller) s. 826 vd.

38/6'da suç ve cezalara ilişkin genel esaslar arasında düzenlenen kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği hükmünün medeni usul hukuku yargılaması bakımından da geçerli olduğu savunulmuştur.⁹⁰ Anayasamızın 36. maddesine göre hak arama özgürlüğü “meşru vasıtalardan yararlanarak” kullanılabilmesi için meşru olmayan yollarla elde edilen ispat araçlarının iddia edilen bir vakıanın ispatı amacıyla kullanılmaması gerekir.⁹¹ Aksi hâlde yapılan yargılama silahların eşitliği ilkesine aykırılık oluşturarak adil yargılanma hakkının ihlâli anlamına gelir.⁹²

Bir ispat aracının ispata elverişli olabilmesi için hâkimin kanaatinde değişiklik yaratabilme ve hukuka uygun yollarla elde edilmiş olma koşullarının yanında, kanun, bir vakıanın ispatı için belirli bir ispat aracıyla ispat zorunluluğu düzenlemişse; o vakıa başka bir ispat aracıyla ispatlanamaz. Örneğin, senetle ispat zorunluluğunun⁹³ öngörüldüğü hâllerde⁹⁴ hukuka uygun yolla elde edilmiş ve hâkimin kanaatinde değişiklik yapabilecek nitelikte bir ses kaydı ispata elverişli değildir.⁹⁵ Bu hâlde belge niteliğindeki ses kaydı delil başlangıcı kabul

⁸⁹ Diğer bir görüş ise, delilin hukuka aykırı olduğu için ispat aracı olarak değerlendirilmemesi gibi belirli bir kural yerine, somut durum ve hakkaniyete göre değerlendirme yapılması gerektiğini savunmuştur ancak insan haysiyetine ve şerefine aykırı yollarla elde edilen delillerin değerlendirilmesi bu görüşe göre de yasaktır. Bkz. **Yıldırım**, Kâmil: “Medeni Yargılama Hukukunda İspat Yasakları ve Özellikle Taraflarca Hukuka Aykırı Yoldan Elde Edilmiş Deliller”, Prof. Dr. Erdoğan Teziç’e Armağan, İstanbul 2007, s. 871. **Yıldırım**, Delillerin Değerlendirilmesi, s. 246.

⁹⁰ **Tanrıver**, Süha: “Türk Medenî Usul Hukuku Bağlamında Hukuka Aykırı Yollardan Elde Edilen Delillerin Durumunun İrdelenmesi”, TBBD, Sa. 65, Ankara 2006, (Hukuka Aykırı Deliller) s. 123; **Akil**, s. 1247.

⁹¹ **Tanrıver**, Hukuka Aykırı Deliller, s. 124.

⁹² **Tanrıver**, Hukuka Aykırı Deliller, s. 126; **Tanrıver**, Adil Yargılanma Hakkı, s. 212.

⁹³ Yavaş’a göre, senetle ispat zorunluluğu yerine “kesin delille ispat” ifadesi teknik olarak daha doğrudur. Bkz. **Yavaş**, Murat: Senetle İspat ve Senede Karşı Senetle İspat Kuralları ile Bu Kuralların İstisnaları, Ankara 2009, (Senetle İspat) s. 113 ve **Kale/Keser**, s. 705. Yılmaz’a göre ise bu kural doğru ifadesi, “tanıkla ispat yasağı” olmalıdır. Bkz. **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2420. Her iki görüşün gerekçesi ispatın yalnızca senede ilişkin olmadığı, diğer kesin delillerle de ispatın yapılabileceğidir.

⁹⁴ Bir vakıanın belirli bir delille ispat zorunluluğunun öngörülüp öngörülmediği hâkim tarafından resen tespit edilir. Bkz. **Kale/Keser**, s. 711.

⁹⁵ Örneğin senetle ispat kurallarının kapsamına giren bir ispat faaliyeti sırasında, başvurulabilecek caiz delil senettir. Bkz. **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 27.

edilerek⁹⁶ tanık dinletilmesi o vakıanın ispatı için yeterli olsa da; bu yeterlilik kanununda öngörülen istisnadan kaynaklanmaktadır. Boşanma ve ayrılık davalarında⁹⁷ ve senede karşı ileri sürülen sahtelik iddialarında⁹⁸ yemin delilinin caiz olmaması ya da tapuda kayıtlı olmayan taşınmazların tespitine ilişkin 3402 sayılı Kadastro Kanununun 14. maddesi diğer örnekler olarak gösterilebilir.⁹⁹

Kanunda uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli olma koşulu belge için unsur olarak sayılmıştır. Bu unsur bir şeyin, o yargılama bakımından belge olarak nitelendirilebilirliğidir. Belge kavramını mevzuatımıza kazandıran BEHK’da ispata elverişlilik bir unsur olarak yer almamıştır. HMK’nın genel gerekçesine göre belge; genel anlamda bir bilgiyi taşımaya elverişli ortamı ya da şeyi ifade etmektedir. Madde gerekçesine göre ise belge bir “bilgi taşıyıcısı”dır. Ancak, her bilgi taşıyıcısı değil, uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli olanlar, yargılama hukuku anlamında belgedir.¹⁰⁰ Belgenin uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişliliği; davayla ilişkilendirilebilir olmasını, o yargılama bakımından caiz olmasını ve hukuka uygun yollarla elde edilmiş olmasını ifade eder. Bir belgenin ispata elverişliliğini takdir yetkisi hâkimdedir.¹⁰¹ Hâkim, ispata elverişli bulmadığı bilgi taşıyıcısını göz ardı ederek; bununla ilgili talepleri reddedebilir.¹⁰²

⁹⁶ Yazılı delil başlangıcı kavramının delil başlangıcı olarak değişmesi nedeniyle HMK m. 199’da sayılan belgelerin senetle ispat kuralları bakımından delil başlangıcı olarak kullanılabilmesi mümkündür. Bkz. **Yavaş**, İspat Yüğü, s. 750, 14. dn. Ses kaydının delil başlangıcı niteliği için bkz. aşağıda, s. 39 ve s. 55.

⁹⁷ **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2358.

⁹⁸ **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 532.

⁹⁹ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 25.

¹⁰⁰ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393, genel gerekçe; karş. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393, tasarı madde 203 (HMK m. 199).

¹⁰¹ Hâkim belgenin bilgi taşıyıcılığından önce, onun ispata elverişli olup olmadığını değerlendirmelidir. Aynı görüşte bkz. **Kale/Keser**, s. 717. Kanaatimce hâkimin belgeye ilişkin olarak yapacağı ilk inceleme ispata elverişlilik bakımındandır. Çünkü ispata elverişli olmayan bilgi ya da belgenin yargılama bakımından delil değeri bulunmaz.

¹⁰² **Kale/Keser**, s. 717. Neuchâtel Temyiz Mahkemesi Hukuk Bölümünün 24.01.2001 tarihli kararına hâkimin ispata elverişlilik konusundaki takdir yetkisi şu şekilde konu edilmiştir: “*Bir tarafça sunulmak istenen delil, onun iddia ettiği vakıayı isbatlamaya elverişli nitelikte değil ise, bunun sunulmasına gerek görmemekle ve izin vermemekle yargıç yanlış hareket etmiş olmaz.*” Bkz.

Hâkimin delilin sunulmasına *izin vermemek* şeklinde bir yetkisi bulunmamaktadır. Hâkim, ispata elverişli bulmadığı bir belgeyi kararına esas almayarak; ispat faaliyeti dışında bırakabilir. Ancak mahkemeye sunulan bir belgenin tahkikat dışına çıkartılması sistemi, hukuka aykırı yolla elde edilmiş deliller bakımından dahi söz konusu değilken; nitelik bakımından ispata elverişli olmayan diğer belgeler bakımından da hâkimin delilin sunulmasını engelleyici bir karar vermesi söz konusu olamaz. Aksine, HMK m. 371 gereği taraflardan birinin iddiasını ispat için dayandığı delillerin kanuni bir sebep olmaksızın kabul edilmemesi bir bozma sebebi teşkil ettiğinden hâkim, iddia ile ilgisi dahi bulunmadığı hâlde mahkemeye delil olarak sunulan belgeyi süresi içinde sunulmuş olması kaydıyla kabul etmelidir.

Bir yargılama bakımından ilişkilendirilebilir olmadığı için ispata elverişli olmayan ve dolayısıyla belge olarak nitelendirilemeyen bir şey, başka bir yargılamada ispata elverişli olup, belge niteliğini kazanabilir. Bu nitelendirmeyi yapmak, hâkimin görevidir. HMK m. 189/4'te bu görev hâkime verilmişse de hâkimin bu konudaki görevini takdir yetkisiyle kullanamaz. Hâkim, delil olmak üzere mahkemeye sunulan bir şeyin, ispata elverişli olmadığı gerekçesiyle caiz olmadığı yönünde karar verirse; bu kararının gerekçesini de göstermek zorundadır.¹⁰³

1.3. Belge Türleri

Bilgi taşıyıcısı olan her şeyin belge niteliği taşıması nedeniyle pek çok benzemezi kapsamına alan¹⁰⁴ belge türlerini biçimsel özelliklerine göre sınıflandırmak maksada uygun olmaz. Biçim, bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliğini, dıştan görünüşünü dolayısıyla şekli ifade eder.¹⁰⁵ Biçimleri bakımından belge türlerinin işitsel, görsel, tatma, koklama ve dokunma ile hissedilebilen belgeler şeklinde sınıflandırılmaz. Çünkü böyle bir

Neuchâtel Mahkeme Kararları Derlemesi (RJN), 2001, s. 65-70 (Umar, HMK Şerhi, 2011, s. 540'tan naklen):

¹⁰³ Umar, HMK Şerhi, s. 572. Aksi hâlde bu husus, HMK m. 371/1 (c) hükmü gereği bir bozma sebebi teşkil edecektir.

¹⁰⁴ Umar, HMK Şerhi, s. 614.

¹⁰⁵ TDK Büyük Türkçe Sözlük, (www.tdk.gov.tr).

sınıflandırmada belgenin biçimi değil, harekete geçirdikleri duyu organları bakımından bir sınıflandırma yapılmış olur. Oysaki tatma, koklama ve dokunma gibi faaliyetler belgenin konu olduğu dava bakımından delil niteliği kazanmasına, bu delilin doğruluğuna ve inandırıcılığına ilişkin keşif faaliyetleridir.

Kanunda sayılan belge örneklerinin sınırlı olmaması ve günden güne gelişen teknolojinin sunduğu imkânlar nedeniyle belgeleri biçimsel özelliklerine göre sınıflandırmak yerine, düzenleyicisine göre ve ispat gücüne göre belge ayrımı yapmak daha genel ve Kanundaki düzenlemelere de uygun bir sınıflandırma olacaktır.

1.3.1. Düzenleyicisine Göre Belge Türleri

Bir belgenin düzenlenmesi, hazırlanması, kaydedilmesi aşamalarında faaliyet gösteren kimseye göre belge türlerini ayırmak mümkündür. Nitekim bir belge türü olan senetler bakımından da yapılan ayırım resmî makamın senedin düzenlenmesine katılıp katılmamasına göre değişmektedir. Bu bakımdan senetler resmî senet ve adi senet olarak ayrıldığına göre, belgeler de resmî belge ve adi belge olarak düzenleyicisine göre belge türüne ayrılabilir.

Delil başlangıcı ise, senetle ispat kurallarına özgü olmakla birlikte; hukuki işlemi muhtemel gösteren belge olması ve bu açıdan kanuni delil sisteminde bir istisna olarak yer alması nedeniyle bu bölümde ayrıca incelenecektir.

1.3.1.1. Resmî belge

Resmî belge, resmî senetten ayrı ve üst bir kavramdır. Belgenin, senetten farklı ancak senedi de kapsamına alan bir delil türü olarak düzenlenmesinin bir sonucu olarak; resmî senedin de resmî belgenin özel bir türü olduğunu kabul etmek gerekir. Bu kapsamda, her resmî senet ayrıca bir resmî belge de teşkil eder. Ancak resmî belgeden farklı olarak resmî senette, özel hukuk kişilerinin beyanları yer almaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Resmî senet hakkında açıklamalarımız için ayrıca bkz. aşağıda, s. 75 vd.

1.3.1.1.1. Tanımı ve unsurları

Resmî, Arapça devlet anlamına gelen resm kelimesinden türeyen ve devletle ilgili, devlet adına, devletin öngördüğü yöntemlere uygun olarak yapılan¹⁰⁷ anlamlarına gelmektedir. Bu bağlamda devletten kasıt, idarenin bütünlüğü ilkesi çerçevesinde; devlet idaresini oluşturan her türlü devlet organı, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki diğer kuruluşların tamamıdır. Dolayısıyla resmî belge kavramı, düzenleyicisi ya da sahibinin devlet olduğu belgeleri kapsamaktadır. Devlet organları ve kamu kurumları tarafından düzenlenen belgelere resmiyet, kamu görevlileri tarafından kazandırılır.

Resmî senet ve resmî belgenin birbirinden farklı kavramlar olduğu HMK'nın ilâm ve senetlerin ispat gücünü düzenlediği 204. maddesinden ulaştığımız bir sonuçtur. Maddenin birinci fıkrasında ilâmlar ve düzenleme şeklindeki noter senetleri ile ilgili bir düzenleme varken ikinci fıkrasında onaylama şeklindeki noter senetleri ile yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler için farklı bir hükme yer verilmiştir. Bu kapsamda HMK resmî belge için *yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler* tanımını yapmaktadır. Yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler; mülga HUMK'nın 295. maddesinde de yer almıştı. Ancak belge kavramının yer almadığı HUMK'ta belgenin karşılığı olarak vesika¹⁰⁸ kavramı kullanılmıştı.¹⁰⁹

Resmî belgenin, kamu görevlisi tarafından düzenlenmiş olması yeterli değildir. Kamu görevlisinin, görevinin gereği olarak bu belgeyi düzenlemeye yetkili olması ve bu yetkisini kanunların öngördüğü usul ve esaslara uygun şekilde kullanarak resmî belgeyi düzenlemiş olması da gerekir.¹¹⁰ TCK'nın resmî

¹⁰⁷ **Devellioğlu**, s. 1037; TDK Büyük Türkçe Sözlük (www.tdk.gov.tr).

¹⁰⁸ Vesika, bir işi sağlamlaştırmak anlamıyla kullanılır ve güvenilir belgeyi ifade eder. Bkz. **Kontbay**, Hacer: Endülüs'te Şurût (Belgeleme) İlimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2009, s. 6.

¹⁰⁹ HUMK m. 295/1: "...salahiyattar memurların salahiyetleri dahilinde usulüne tevfikân tanzim veya tasdik ettikleri **vesikalar**.." şeklinde düzenlenmiştir.

¹¹⁰ **Gökçen**, s. 97 vd.; **Cengiz**, s. 17 vd.; **Güngör**, s. 52 vd.

belgede sahtecilik suçuna ilişkin madde gerekçesinde de resmî belge, bir kamu görevlisi tarafından görevi gereği düzenlenen yazı olarak tanımlanmıştır.¹¹¹

Bilgi edinme hakkının kullanımına ilişkin olarak kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından bilgi edinilmesini düzenleyen BEHK bakımından ise belgenin sahibi daima devlettir. Dolayısıyla bu kanun kapsamındaki belgeler, kural olarak resmî belge niteliğindedir. Ancak düzenleyicisi kamu kurum veya kuruluşu ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olsa bile idare, özel kişi ve kuruluşlarla özel hukuk ilişkisi kurabilir. İdarenin bu kapsamdaki iş ve işlemlerinin özel hukuk hükümlerine tabi olması nedeniyle; idarenin kamu gücüne dayanmayan faaliyetlerine ilişkin belgelerin resmî değil, adi nitelik taşıdığı kabul edilmelidir.¹¹²

1.3.1.1.2. Resmî belge örnekleri

Belgenin, yukarıda bahsettiğimiz unsurları içerecek şekilde hazırlanmış ya da kaydedilmiş bir çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler resmî belge niteliğindedir. O halde resmî belge, uyuşmazlık konusu vakıaların ispatına elverişli olan ve yetkili memurlar tarafından usulüne uygun olarak düzenlenmiş, hazırlanmış ya da kaydedilmiş bulunan her türlü bilgi taşıyıcısıdır.

Esasen resmî belge kavramı hukukumuzda yabancı değildir. Türk Medeni Kanunu'nun *resmî belgelerle ispat* başlıklı 7. maddesinde resmî belge kavramına ve örneklerine yer verilmiştir. Bu maddeye göre, resmî sicil ve senetler, belgeledikleri olguların doğruluğuna kanıt oluşturur. Resmî siciller, kanunun alenileşmesini istediği hukuki ilişkiler ve olayları kayıt amacıyla resmî memurlar aracılığıyla tutulan sicillerdir.¹¹³ TMK kapsamında resmî sicillere örnek olarak, tapu sicili ve nüfus sicilleri gösterilebilir. İlgililerin beyanını içermeyen ancak

¹¹¹ Türk Ceza Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 664, madde gerekçeleri, madde 204.

¹¹² İdarenin özel hukuk sözleşmelerinin adli yargının görev alanında bulunması da bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Ayrıca bkz. **Odyakmaz**, Zehra: "Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (GÜHF), Sa. 1-2, Ankara 1988, s. 182.

¹¹³ **Oğuzman**, M. Kemal/**Barlas**, Nami: Medenî Hukuk, 23. Baskı, İstanbul 2017, s. 347.

resmî makamlar tarafından düzenlenen diploma, pasaport, ruhsat, aciz vesikası, marka tescil belgesi de birer resmî belge örneğidir.

Mevzuatımızda bazı özel kanunlarda yetkili memurlar tarafından düzenlenen belgelerin aksi ispat olununcaya kadar geçerli olduğu düzenlenmiştir. Örneğin; 6831 sayılı Orman Kanunu m. 82¹¹⁴, 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun m. 72¹¹⁵, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu (NHK) m. 43¹¹⁶ aksi ispat olununcaya kadar geçerli belgelere ilişkin düzenlemeler içermektedir.¹¹⁷

Ceza hukuku bakımından belgenin düzenleyicisinin önemi; resmî belgede sahtecilik suçu için daha ağır yaptırım öngörülmüş olmasında kendisini gösterir.¹¹⁸ Yargıtay Ceza Daireleri kararlarında; motorlu araç trafik belgesi¹¹⁹, araç plakası¹²⁰, nüfus cüzdanı¹²¹, lise diploması¹²², yeşil kart¹²³, İETT bileti¹²⁴,

¹¹⁴ Orman Kanunu madde 82 – (1) Orman memurları, bu kanun hükümlerine muhalif hareket edenlerin hüviyetlerini, ikametgâhlarını ve suçlarının mahiyetini tesbit ile kendileri, suçlu ve varsa hazır bulunanlardan en az iki kimseye imzalatıracakları bir zabıt tanzim ederler. ... (4) Amirlerce tetkik edilerek en kısa bir zamanda mahalli cumhuriyet müddeiumumiliğine verilir. **Bu zabıtlar, hilafı ispat olununcaya kadar muteberdir.**

¹¹⁵ Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun madde 72 – İcrayı sanat eden tabipler, diş tabipleri, dişçiler ve ebeler numunesi veçhile Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti tarafından tertip ve mahalli sıhhiye memurlarınca musaddak, hastaların isim ve hüviyetlerini kayda mahsus bir protokol defteri tutmağa mecburdurlar. Bu defterlerin kuyudu ücretten mütevellit davalarda sahibi lehine delil ittihaz olunabilir. Şu kadar ki **müstenidi iddia olan kaydın hilafı vesaik veya delaili muteberei saire ile ispat edilebilir.**

¹¹⁶ Nüfus Hizmetleri Kanunu madde 43 - (1) Kişinin aile kütüğündeki kaydının çıkarılması ve aslına uygunluğunun nüfus müdürlüğüne onanması ile elde edilen **nüfus kayıt örnekleri, aksi ispat edilene kadar geçerlidir.** ...

¹¹⁷ Sahteliği ispat olununcaya kadar kesin delil niteliği taşıyan resmî belgeler için ayrıca bkz. aşağıda, s. 48-51.

¹¹⁸ Resmî belgede sahtecilik suçunun temel hâli için TCK, iki yıldan beş yıla kadar; özel belgede sahtecilik suçunun temel hâli için ise bir yıldan üç yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza öngörmüştür. Karş. TCK m. 204 ve TCK m. 207.

¹¹⁹ 21. CD, 16.11.2015, 2015/12545 E. ve 2015/5117 K. sayılı karar (KİBB, 18.01.2015).

¹²⁰ CGK, 04.10.2011, 2011/8-115 E. ve 2011/197 K. sayılı karar (Yurtcan, s. 94); 21. CD, 04.11.2015, 2015/4125 E. ve 2015/4545 K. sayılı kararlar (KİBB, 18.01.2015).

¹²¹ 21. CD, 14.09.2015, 2015/2253 E. ve 2015/2974 K. sayılı karar (KİBB, 20.03.2016).

¹²² 11. CD, 22.01.2015, 2015/261 E. ve 2015/933 K. sayılı karar (KİBB, 20.03.2016).

¹²³ 15. CD, 20.01.2015, 2014/22359 E. ve 2015/755 K. sayılı karar (KİBB, 20.03.2016).

tescil ve trafik belgeleri¹²⁵, adli sicil kaydı¹²⁶, açık artırma ilânı¹²⁷, bilirkişi raporu¹²⁸, ipotek belgesi¹²⁹, haciz tutanağı¹³⁰, pasaport¹³¹ gibi belgeler resmî belge niteliğinde kabul edilmiştir.¹³² Yargıtay Hukuk Daireleri kararlarında elektrik ve su kaçak tutanakları nitelikleri itibariyle resmî makamlar tarafından usulüne uygun düzenlenmiş ve kesin delil niteliğinde resmî belge olarak kabul edilmiştir.¹³³

Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE), Elektronik Denetleme Sistemi (EDS), Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) ve Jandarma Entegre Muhabere ve Bilgi Sistemi (JEMUS) hem trafik güvenliği hem de adli ve idari kolluk niteliğinde bilgi almak amacıyla kullanılan sistemlerdir. Bu sistemlerin kullanılması, kayıt tutulması, tutulan kayıtların saklanma süresi ve kayıtların delil niteliği konusunda henüz kanuni bir dayanak bulunmamaktadır.¹³⁴

¹²⁴ 4. CD, 05.12.2006, 2005/118/18 E. ve 2006/17242 K. sayılı karar (**Gökçen**, s. 201, 198. dn).

¹²⁵ 15. CD, 02.10.2014, 2013/11405 E. ve 2014/16076 K. sayılı karar (KİBB, 20.03.2016).

¹²⁶ 6. CD, 14.03.2006, 2005/6954 E. ve 2006/2783 K. sayılı karar (KİBB, 20.03.2016).

¹²⁷ 11. CD, 11.12.2007, 2007/7494 E. ve 2007/9124 K. sayılı karar (KİBB, 18.01.2015).

¹²⁸ CGK, 01.05.2007, 2007/11-59 E. ve 2007/105 K. sayılı karar (KİBB, 18.01.2015).

¹²⁹ 15. CD, 12.10.2011, 2011/10935 E. ve 2011/4502 K. sayılı karar (**Gökçen**, s. 201, 198. Dn).

¹³⁰ 4. CD, 25.10.2011, 2009/13445 E. ve 2011/18058 K. sayılı karar (KİBB, 18.01.2015).

¹³¹ CGK, 12.02.2013, 2012/11-1445 E. ve 2013/54 K. sayılı karar (**Yurtcan**, s. 84).

¹³² Yargıtay ceza dairelerinin resmî belge olarak kabul ettiği belge örneklerine ilişkin detaylı liste için ayrıca bkz. **Gökçen**, s. 198 vd.

¹³³ 3. HD, 29.01.2015, 2014/9946 E. ve 2015/1651 K. sayılı karar: “Kaçak tutanakları aksi sabit oluncaya kadar geçerlidir. Davacı taraf, tutanağın aksini ispat edememiştir. Tutanak içeriği ile davacının tarımsal sulama amaçlı kaçak elektrik kullandığı kesin bir biçimde saptandığından, davacının aksi yöndeki beyanına itibar edilemez.” Benzer şekilde bkz. 3. HD 03.04.2014, 2014/2789 E. ve 2014/5374 K.; 3. HD 03.04.2014, 2014/2760 E. ve 2014/5376 K. (KİBB, 20.03.2016).

¹³⁴ Bu sistemlere ilişkin tek yasal düzenleme Karayolları Trafik Kanunu Ek 16. maddesinde yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre, *elektronik sistemlerin taşınması gereken teknik özellikler, kurulması gereken yerler ve belediyelerle yapılacak protokollere ilişkin diğer şartlar ile maddenin uygulamasına ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığınca (Emniyet Genel Müdürlüğü) müştereken belirlenir.*

Kanuni dayanaktan yoksun bulunması nedeniyle bu kayıtların hukuka uygun delil niteliği tartışılabilir¹³⁵ ise de; devlet organlarının önleyici kolluk faaliyeti çerçevesinde yürüttükleri izleme, denetleme ve görüntü tespit sistemleri kanaatimce resmî belge niteliğindedir.¹³⁶ İdarî kolluk faaliyeti niteliği taşıyan bu görüntüleme sistemleri aracılığıyla elde edilen görüntülerin hukuk yargılaması bakımından delil niteliği Yargıtay tarafından kabul edilmektedir.¹³⁷ Yargıtay, trafik kazalarında kusurun, zararın ve aracın tespit edilebilmesi için MOBESE kayıtlarının incelenmesi gerektiğini kabul ederek; kayıtlar incelenmeksizin mahkemenin karar vermesi hâlinde eksik inceleme nedeniyle verilen kararı bozmaktadır¹³⁸:

“Yargılamanın sağlıklı bir biçimde sürdürülüp sonuçlandırılması iddia ve savunma ile ilgili delillerin eksiksiz biçimde toplanıp tartışılması ve değerlendirilmesi ile mümkündür. Eksik inceleme ile hüküm kurulamaz. Bu durumda mahkemece, öncelikle davalının 38 XX 218 plakalı aracının olay tarihi itibarıyla kazaya karışıp karışmadığına dair (Tramer kayıtlarına göre) tüm bilgi ve belgelerin temin edilmesi, kazanın meydana geldiği kavşakta MOBESE kayıtlarının bulunup bulunmadığı araştırılmalı daha sonra gerekirse davalı savunması üzerinde durularak davalı araç üzerinde keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılarak oluşacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken yazılı olduğu şekilde karar verilmesi bozmayı gerektirmiştir.”

Bu sistemlerin görüntülü ve sesli olarak yapmış oldukları video kayıtları; özellikle trafik kazalarında kusur ve zararın tespitinde delil olarak

¹³⁵ MOBESE izlemelerinin hukuka uygun yapılabilmesi için aranan şartlara ilişkin olarak bkz. **Özkan**, Halid: “Mobese İzleme ve Kayıtlarının Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, Ceza Hukuku Dergisi, C. 11, Sa. 30, 2016, s. 73.

¹³⁶ İçişleri Bakanlığı'nın 31.10.2011 onay tarihli Trafik Denetimlerinde ve Trafik Kazalarında Alınacak Önlemlere İlişkin Yönergesine göre, trafik kural ihlallerini, şüpheye yer vermeyecek şekilde tespitinde fotoğraf makinesi, kamera, video, MOBESE, EDS ve KGYS'nin kullanımına özen gösterilir. Yönerge için bkz. <http://www.trafik.gov.tr/Sayfalar/TrafikMevzuat.aspx>.

¹³⁷ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2011 yılında vermiş olduğu kararda önleme amaçlı iletişimin denetlenmesi sonucu elde edilen bulgular yalnızca soruşturma ve kovuşturma başlatılabilmesi için kullanılabilir. Ancak bu bulgular ceza yargılamasında delil olarak kullanılamaz ve hükme dayanak alınmaz. Bkz. CGK, 17.5.2011, 2011/9-93 E. ve 2011/95 K. sayılı kararı. (KİBB, 16.11.2017) Bu kabule göre önleyici kolluk faaliyeti niteliğindeki MOBESE kayıtlarının da delil olarak kabul edilmemesi gerekir. Ancak Yargıtay'ın bu görüşü yalnızca önleme amaçlı iletişimin denetlenmesi ile sınırlanmış, MOBESE görüntüleri bakımından aksine bir uygulama tercih etmiştir.

¹³⁸ Bkz. 17. HD, 09.05.2016, 2016/464 E. ve 2016/5654 K. Benzer şekilde; 17. HD, 14.06.2017, 2016/13683 E. ve 2017/6771 K., 17. HD, 21.01.2016, 2015/7850 E. ve 2016/727 K.; 17. HD, 12.04.2016, 2015/18313 E. ve 2016/4598 K.; 17. HD, 19.03.2015, 2014/24975 E. Ve 2015/4445 K.; 17. HD, 18.12.2014, 2014/22440 E. ve 2014/19035 K. sayılı kararlar (KİBB, 20.09.2017).

kullanılmaktadır.¹³⁹ Hem hukuk hem de ceza yargılamasında delil olarak değerlendirilmekte olan bu görüntülerin elde edilmesi için başvurulacak merci, Cumhuriyet Savcılığı ve ilgili emniyet birimleridir. İl merkezlerinde il emniyet müdürlüğü¹⁴⁰; Jandarma bölgelerinde Jandarma Genel Komutanlığı¹⁴¹ görüntülerin kayıt ve depolanmasında görevlidir. Bu hâlde MOBESE, EDS, KGYS ve JEMUS gibi idari otorite kaynaklı görüntüleme sistemleri aracılığıyla elde edilen görüntülerin idarî ve adli mercilerin denetim ve gözetiminde olması nedeniyle; resmî belge olarak kabul edilmesi gerekir. Ancak MOBESE, EDS, KGYS ve JEMUS dışında, örneğin bir iş yerinin güvenliğini sağlamak için kurulan özel sistemden elde edilecek veri; adi belge niteliğindedir. Yalnızca aslına uygunluğun tasdik edildiği belgeler de, resmî belge hükmünde sayılmamaktadır¹⁴²:

“Somut olayda, davacı tarafından, kiralananın içkili lokantaya çevrilmesinde kullanılan Kat Malikleri Kurulu kararının sahteliği iddia edilmiş olup, Kat Malikleri Kurulu kararı resmî belge niteliğinde değildir. Söz konusu kararın sonrasında içki ruhsatı alınmak için kullanılmak üzere noterden aslına uygunluğunun tasdik ettirilmesi, Noterlik Kanununun 60/5. maddesi gereğince getirilen belgelerden örnek çıkarıp vermek niteliğinde olduğundan belgeye resmî belge niteliği kazandırmaz. Bu durumda mahkemece, HMK'nın 208. maddesi gereğince görülmekte olan davada sahtelik iddiası ön sorun olarak incelenerek davanın esası hakkında bir karar verilmesi gerekirken, yanılı ile sahteliği iddia edilen belgenin resmî senet olduğu ve görülmekte olan davada ileri sürülemeyeceği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmesi doğru değildir.”

¹³⁹ Bkz. 17. HD, 21.01.2016, 2015/7850 E. ve 2016/727 K. sayılı karar: “*Hasar tespiti yapılabilmesi için aracın görülmesi zorunlu değildir. Aracın fiilen görülmesinin mümkün olmadığı hallerde söz edilen aracın hasarlı halini gösteren fotoğraflar, MOBESE kaydı ve CD'den yararlanılarak aracın yaşı, modeli, markası, kazanın oluş şekli, oluşan hasarlar birlikte değerlendirilerek aracın onarım bedeli, olay tarihindeki piyasa rayıcı (2.el) ve sovtaj değeri tespit edilebilir.*” (KİBB, 20.09.2016).

¹⁴⁰ Mobese Anonim Şirketi tarafından yürütülen MOBESE sistemi, 2008 yılında İstanbul Polis Hizmetlerini Geliştirme ve Destekleme Derneği yönetim kurulunun kararı ile kurularak faaliyet göstermeye başlamıştır. Mobese Anonim Şirketi'nin tüm hisseleri İstanbul Polis Hizmetlerini Geliştirme ve Destekleme Derneği İktisadi İşletmesi'ne aittir (<http://mobese.iem.gov.tr/>).

¹⁴¹ (http://www.jandarma.tsk.tr/basin/not/2011/BN2011Haziran09_2.doc).

¹⁴² 6. HD, 20.03.2013, 2013/1819 E.ve 2013/4942 K. sayılı karar (Yılmaz, HMK Şerhi, C. II, s. 2517).

1.3.1.2. Adi belge

Resmî nitelik taşımayan diğer her türden belge, adi belge niteliğindedir. Adi senetler de adi belgenin özellikli bir türüdür. Yetkili memurların katılımı olmaksızın, herkes tarafından düzenlenebilen, hazırlanabilen ya da kaydedilebilen belgeler; adi belge niteliğindedir.

Görevinin gereği olarak resmî belge düzenleme yetkisi olan bir kamu görevlisinin düzenlediği belge, görev konusunun dışında kalan kısımları bakımından adi belge niteliğindedir. Bu kapsamda Yargıtay Jandarma önünde yapılan beyanı, mahkeme dışı ikrar olarak kabul ederek; jandarma tarafından düzenlenen ve ilgili tarafından imzalanan beyanı *belge* olarak nitelendirmiştir¹⁴³:

“Davalı, jandarmada alınan ifadesinde davacının 24.500 TL'sini kısım kısım ödediğini belirtmek sureti beyanda bulunmuştur. Her ne kadar HUMK 236. maddesinde bu beyan mahkeme dışı ikrar olarak kabul edilmekte ise de HMK'da mahkeme dışı ikrar yer almamaktadır. Bunun yerine HMK 199. maddede belge olarak kabul edilen delil getirtilmiştir. Jandarma önünde yapılan beyan altındaki imza inkâr edilmediğine göre, bu beyanın belge olarak kabul edilerek davalının 24.500 TL aldığı kabulüyle sonucuna göre karar verilmesi gerekirken aksi düşüncelerle yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozma gerektirir.”

1.3.1.2.1. Tanımı ve unsurları

TCK'da resmî ve özel belge ayrımı yanında resmî belge hükmünde belgeler de düzenlenmiştir. Resmî belge hükmünde belgelerin sayıldığı TCK m. 210'a göre, emre veya hamile yazılı kambiyo senedi, emtiayı temsil eden belge, hisse senedi, tahvil ve vasiyetname resmî belge hükmündedir. Bunun anlamı; resmî belge niteliği taşımayan bu belgelerden biriyle sahtecilik suçunun işlenmesi hâlinde fail, resmî belgede sahtecilik suçu ile yargılanacaktır. Ancak hukuk yargılaması bakımından adi senet niteliği taşıyan bu belgelerin ceza yargılaması bakımından da bu niteliği değişmez. Yani Kanunkoyucu, bu belgeleri daha fazla koruyabilmek amacıyla, belgelere ayrı bir önem atfetmiştir; yoksa anılan belgelerin farklı yargılama alanlarında farklı nitelik taşıması söz konusu değildir.

¹⁴³ 13. HD, 14.01.2013, 2012/26378 E. ve 2013/275 K. sayılı karar (Gençcan, s. 837).

1.3.1.2.2. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Örnek Olarak Sayılan Belgeler

HMK m. 199'da sayılan yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki verilerin tamamı adi belge niteliğinde olabilir. Yetkili memurların yetkileri dahilinde ve usulüne uygun olarak düzenledikleri resmî belge dışında her türden belge adi belge olduğuna göre, delil başlangıcı başlığı altında vereceğimiz örnekler¹⁴⁴ bu bölüm için de örnek teşkil etmektedir.

Kanunkoyucu HMK'daki belge tanımını yaparken aynı kavramın farklı şekilde anlaşılması ve hukuk sistemi içinde bütünlük sağlanması amaçlarıyla, Bilgi Edinme Hakkı Kanununun "Tanımlar" başlığını taşıyan 3. maddesinde yer alan belge tanımından yararlanmıştır.¹⁴⁵ Bu sebeple BEHK kapsamındaki belgeler HMK bakımından bir yol gösterici, kaynak niteliğindedir. Ancak belge türleri ne BEHK'da ne de HMK'da sayılanlarla sınırlı değildir.¹⁴⁶ Bu sebeple, mevzuatımızda sayılan belge türleri şeklinde bir ayırım yapmak yerine, HMK'da sayılan belge türlerini tek tek inceleyeceğim.

1.3.1.2.2.1. Yazılı veya basılı metin

Metin anlam itibariyle bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünüdür.¹⁴⁷ Metin, hâlihazırda yazılı bir bölümü ifade ettiğine göre yazılı metinden maksat kanaatimce, el yazısı ile yazılan metinlerdir. Basılı metin ise, bilgisayar veya daktilo çıktısı gibi yazı ile insan arasına kalem dışında bir mekanizmanın girdiği; kişinin el ürünü olmayan ve bir tür baskı işlemi ile ulaşılabilen metinleri kapsamaktadır. Metnin yer aldığı

¹⁴⁴ Delil başlangıcı örnekleri için bkz. aşağıda, s. 55 vd.

¹⁴⁵ Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393, tasarı madde 203 (HMK m. 199) gerekçesi.

¹⁴⁶ Yazara göre, Kanunda sayılan belge örnekleri farklı niteliklere sahip olanlardan en tipikleridir. Bkz. **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2417.

¹⁴⁷ TDK Büyük Türkçe Sözlük, (www.tdk.gov.tr). "Metin, bir yazıyı şekil ve noktalama husûsiyetleriyle birlikte meydana getiren kelimelerin topu"; **Devellioglu**, s. 735

materyalin kâğıt, tahta, kumaş olması arasında geçerliliği bakımından bir fark bulunmamaktadır.¹⁴⁸

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK)'nin 14. maddesinde; yazılı şekilde yapılması öngörülen sözleşmelerin borç altına girenler tarafından imzalanması öngörülmüştür. Birazdan aşağıda açıklayacağımız üzere; “borç altına girenlerin imzasını” içeren yazılı metinler; adi senet hükmündedir.

Metin içeriğindeki yazının Türkçe olması zorunlu olmadığı için yazılı veya basılı metin, farklı bir dilde olabileceği gibi; farklı bir alfabeden ya da ilk bakışta anlaşılması mümkün olmayan şifreli bir metinden oluşabilir. Ancak bu şekildeki metinlerin davada delil olarak nitelendirilebilmesi için içeriğinin objektif olarak anlaşılabilmesi gerekir.¹⁴⁹ Metinde kullanılan dilin bir önemi olmamakla beraber HMK m. 223 gereği, yabancı dildeki belgenin tercümesinin mahkemeye sunulması bir zorunluluktur.¹⁵⁰

Basılı metinlerin uygulamada en çok karşılaşılan örneği, elektronik veri olarak düzenlenen asıl metnin yazıcı (printer) vasıtalarıyla kâğıt ve benzeri kalıcı bir materyal üzerine baskılanmasıyla elde edilen çıktılardır. Bu tip çıktılar elektronik ortamdaki verinin somutlaştırılmasıyla fiziki bir varlık kazandırılan belgelerdir. Dolayısıyla, bir bilgisayar çıktısı, elektronik ortamdaki verinin bir suretidir. Bu surete sonradan imza eklenerek senet niteliği kazandırılması, üzerinde değişiklik yapılarak farklı bir belge hâline getirilmesi mümkündür.¹⁵¹ Elektronik imzalı belgenin basılı metin hâline getirilmesi durumunda ise basılı metin elektronik imzanın varlığını ve geçerliliğini ispat etmeye yeterli gelmeyeceğinden; adi senet hükmü kabul edilemez. Bu nedenle elektronik imza ile imzalanmış olsa da basılı belge elektronik imza onaylanmadıkça adi senet değil, adi belge hükmündedir.

¹⁴⁸ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2074; **Alangoya Yavuz/Yıldırım, Kamil/Deren Yıldırım**, Nevhis: Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 2014, s. 325; **Üstündağ**, Saim: Medeni Yargılama Hukuku, C. I-II, 6. Bası, İstanbul 1997, s. 637.

¹⁴⁹ **Türktekin**, Servet: Senetle İspat Zorunluluğu ve Sınırları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri 2010, s. 11.

¹⁵⁰ Ayrıca bkz. aşağıda, s. 65.

¹⁵¹ **Bulur**, Alper: “E-İspat”, ABD, Sa. 2, Yıl: 66, Ankara 2008, s. 98.

Fotokopi ise aslının aynısını gösteren basılı metinlerdir. Fotokopi yoluyla çoğaltılan metinler, yazılı belge niteliğinde görülemez çünkü yazılı belgenin kendisi değil, asıl belgenin bir fotoğrafı, suretidir. Fotokopinin tamamen orijinalinin karakteristik özelliklerini gösteren yapısı nedeniyle aslı yerine geçen belge olup olmadığı doktrinde tartışılmaktadır.¹⁵² Fotokopinin asıl metinden farklı bir metin hâline getirilebilmesi ihtimali nedeniyle senet fotokopilerinin aslına eşdeğer tutulamayacağı kabul edilmiştir.¹⁵³ Dolayısıyla kesin delil niteliğindeki senet bakımından fotokopi, senedi düzenleyen imzasını içermediğinden senet olarak nitelendirilemez.¹⁵⁴ Aleyhine delil olarak ileri sürülen tarafın fotokopinin altındaki imzayı kabul etmesi hâlinde ise fotokopi senede eşdeğer bir kesin delil olur.¹⁵⁵

Faks cihazıyla gönderilen metinler bakımından da, karşı tarafa aslının bir benzeri olarak ulaştıklarından fotokopi gibi faks metni de bir suretten ibarettir.¹⁵⁶ Bu belgelerin TBK açısından yazılı şekil şartını tamamlayabilmeleri için TBK m. 14/2'ye göre, telgrafın asıllarının borç altına girenlerce imzalanmış ve faks metninin teyit edilmiş olması¹⁵⁷ gerekir. HMK bakımından ise, borç altına girenlerce imzalanmış asıl telgraf metni zaten senet niteliği kazanmış olur. Faks metninin teyit edilmiş olması ise, faksın senet niteliği kazanabilmesi için yeterli olmamakla birlikte bu durumda teyit, ikrar olarak nitelendirilebilirse zaten faksın içeriği, senet niteliği kazandığı için değil ikrar edildiği için

¹⁵² Fotokopinin senet ve delil başlangıcı hükmünde olup olmadığına ilişkin tartışmalar için bkz. **Yavaş**, Senetle İspat, s. 299 vd.; **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 53 ve s. 55.

¹⁵³ **Akcan**, Recep: "Medeni Usul Hukuku Açısından Faks Metinlerinin Önemi ve Delil Niteliği", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (SÜHFD), C. 9, Sa. 1-2, Konya 2001, (Faks Metinleri) s. 165.

¹⁵⁴ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2074; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 362.

¹⁵⁵ **Akcan**, Faks Metinleri, s. 164; **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 57.

¹⁵⁶ **Akcan**, Faks Metinleri, s. 163 vd.; **Özmen**, Seba: "Telefaks Cihazları (Facsimilie) İle Gönderilen İrade Beyanlarının Medeni Hukuk ve Usul Hukuku Açısından Sonuçları", ABD, Sa. 1, Ankara 1990, s. 78.

¹⁵⁷ Faks metninin teyidinin noter yoluyla mı yoksa yine faksla mı yapılması gerektiği doktrinde tartışmalıdır. Oğuzman'a göre, gönderilen metnin onaylandığı, alan tarafından gönderene bildirildiğinde, imza aranmaksızın adi yazılı şekil gerçekleşmiş olacaktır. Hükümde açıklık olmamakla birlikte, onayın aynı yolla (faksla) yapılması gerekir. Bkz. **Oğuzman**, M. Kemal/Öz, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 16. Bası, İstanbul 2018, s. 145.

ispatlanmış olur.¹⁵⁸ Fotokopi, faks ya da telgrafın asılları imzalanmadıkça senet hükmü kazanamasa da diğer koşulların varlığı hâlinde delil başlangıcı niteliğinde bir belge olabilir.¹⁵⁹

1.3.1.2.2.2. Çizim, plan, kroki

Kanunun belge örneği olarak saydığı çizim, plan ve kroki; çoğunlukla coğrafi nitelikleri belirlemek için kullanılan görüntüleme yöntemleridir. Çizim, elektronik ortamda çeşitli programlar kullanılarak ya da kalıcı bir zemin üzerine kalem ve benzeri araçlarla yapılan çizme işlemidir. Plan, yeryüzünün küçük bir parçasını bütün ayrıntılarıyla gösteren ölçeği¹⁶⁰ ifade edebileceği gibi; yapılmak istenen projenin ön çalışmasını gösteren bir çalışma da olabilir. Kroki ise bir yerin temel coğrafi özelliklerini ve kuşbakışı görünüşünü içeren basit harita olarak tanımlanabilir.

Hukuki terim olarak ise plân, Tapu Sicil Tüzüğü'nün *Tapu Sicilinin Unsurları* başlıklı 7. maddesinde sayılan ana sicillerden biridir.¹⁶¹ Tapu sicili, Devletin sorumluluğu altında, tescil ve açıklık ilkelerine göre taşınmazlar ile üzerindeki hakların durumlarını göstermek üzere tutulan sicildir. Dolayısıyla tapu sicilinde yer alan ana sicillerden biri olarak plân, resmî belge niteliğindedir. Kadastro henüz yapılmamış olan yerlerde ise kütük yerine tutulan zabıt defteri de, yetkili memur tarafından ve usulüne uygun tutulan resmî belgelerdendir. Kadastral veya topoğrafik kadastral haritasına dayalı olarak taşınmaz malların sınırlarını arazi ve harita üzerinde belirterek hukuki durumlarını tespit etmek suretiyle amacıyla TMK'da öngörülen tapu sicilini kurmak, mekânsal bilgi sisteminin alt yapısını oluşturmak amacıyla hazırlanan 3402 sayılı Kadastro Kanunu kapsamında düzenlenen harita, kroki, kadastro tutanakları da usulüne uygun düzenlenmiş olmaları kaydıyla resmî belgedir.

¹⁵⁸ Özmen, s. 81.

¹⁵⁹ Özmen, s. 82 vd.

¹⁶⁰ TDK Büyük Türkçe Sözlük, (www.tdk.gov.tr).

¹⁶¹ Anılan Tüzüğün 7. maddesinde sayılan ana siciller, tapu kütüğü, kat mülkiyeti kütüğü, yevmiye defteri, resmî belgeler (resmî senet, mahkeme kararı ve diğerleri), plândan oluşmaktadır. Tüzük için bkz. 17 Ağustos 2013 tarihli ve 28738 sayılı RG.

Teknik bilgi gerektiren mimarlık, mühendislik, kadastro ve tapulama gibi uzmanlık alanlarında hazırlanan ve bir arazi ya da eserin mevcut durumunu ya da ortaya çıkarılmak istenen hâlini gösteren projeler de belge niteliğindedir. Çizim, plan, kroki dışında ölçüm ve hesaplama işlemlerini gösterir cetvel, tablo ve şemalar da belge kapsamında yer alır. Bunlar dışında örneğin bir ressamın yapmış olduğu tablolar, eskiz çalışmaları; taslak ve tasarılar da çizim olarak nitelendirilebilir. Benzer şekilde plan, yerleşim düzenini, tahliye için takip edilecek yolları gösteren bir şema olarak da belge vasfını kazanabilir.

1.3.1.2.2.3. Fotoğraf, film, görüntü, ses kaydı

Fotoğraf, anlık bir görüntünün basılı ya da dijital ortamdaki yansımasını ifade eder. Film ise fotoğraf baskısını içeren; selülozdan yapılmış şeritlerdir. Birden çok sayıda fotoğraf karesinin zaman olarak birbirini takip eder şekilde sıralanmasıyla görüntü elde edilir. Video görüntüler ve lazer ışınları ile yapılan üçboyutlu hologram görüntüler de bu kapsamda yer alır.

Ses, kulağın duyabildiği titreşimdir.¹⁶² Duyulan bir şey hakkında bilgiye, tarafların dinlenmesi, isticvabı ya da tanık beyanı ile ulaşılır. Ancak gelişen teknoloji, sesin anlık kaydına ve sonrasında tekrar dinlenilmesine imkân tanıdığı için ses, kayıt cihazları ile kaydedilerek doğrudan hâkimin bilgisine sunulabilir hâle gelmiştir. Ses kaydı, dijital cihazlar yardımı ile seslerin tekrar tekrar dinlenebilir hale getirilmesiyle elde edilen verilerdir. Bu veriler, kişilerin konuşmalarını veya bir ortamdaki sesleri içerebilir. Ancak her ses belge olarak değerlendirilemez.

Bir sesin davada belge olarak kabul edilebilmesi için öncelikle bir bilgi taşıması gerekir. Sesin bilgi taşıması, belge olarak kabul edilmesi için yeterli değildir. Sesin konu edildiği dava bakımından belge olarak nitelendirilebilmesi için taşıdığı bilginin uyuşmazlık konusu vakıayı ispata elverişli olması gereklidir. Dolayısıyla bir ses kaydının içeriğinin, hiç değilse ispatı istenen vakıa ile bağlantılı bir bilgi içermesi ve hukuka uygun şekilde elde edilmiş olması da davada belge ve delil olarak nitelendirilebilmesi için bulunması gereken unsurlardır. Belge niteliği taşıyan ses kayıtları kimi zaman görüntü de içerebilir. Bu halde veri, görüntülü ses kaydı niteliğinde bir belge olur. Hiçbir bilgi

¹⁶² TDK Büyük Türkçe Sözlük, (www.tdk.gov.tr).

içermeksizin, anlamsız seslerden ibaret bir kaydın uyumsuzluk konusu vakıanın ispatına yaramadığı sürece delil niteliği yoktur.

HUMK döneminde, ses kayıtlarının güvenilirliği konusunda tereddütler yaşanmıştır.¹⁶³ Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında yer verilen bilirkişi raporuna göre¹⁶⁴, “bir ses bandındaki seslerin kime ait olduğunu, ses sahipleri konuştuklarını kabul etmedikleri sürece, itiraz götürmez biçimde fennen saptamaya olanak yoktur.”. Konuralp'e göre¹⁶⁵ de, ses kayıtları kolayca değiştirilebilir oldukları için güvenilir değildir; ancak hâkim delil serbestisinin söz konusu olduğu durumlarda bir delil olarak değerlendirilebilir.¹⁶⁶ Ancak gelişmekte olan teknoloji, artık ses kayıtlarının da güvenilirliğini arttırmıştır. Kolayca değiştirilebilir olmalarına rağmen ses kayıtlarının farklı frekanslarda dinlenmesi ve ortamdaki diğer seslerin temizlenmesi gibi yöntemlerle ses kaydında sonradan yapılan değişiklikler de kolayca tespit edilebilmektedir.¹⁶⁷ Ses tanıma algoritmalarının geliştirilip, sesli komutlarla birçok şeyi kontrol edebilir duruma geldiğimiz bu dönemde ses kayıtlarının delil niteliği taşımayacağı görüşü kabul edilemez. Diğer taraftan yukarıda bahsettiğimiz Anayasa Mahkemesi kararının aksine artık çeşitli programlar sayesinde ses sahibinin ses algoritmalarından ses kaydındaki kişi olup olmadığı da kolayca tespit edilebilmektedir.¹⁶⁸

¹⁶³ Pleyer'in 1959 yılında yazdığı bir makalede, ses kayıtları, Alman hukuk yargılamasında keşif objesi olarak değerlendirilmiş ve hatta gizli alınan kayıtların yargılamada keşfe konu olabileceği kabul edilmiştir. Bkz. **Pleyer**, Klemens, Çev. **Kuru**, Baki: “Alman Hukuk Usulünde Ses Alma Cihazları ile Tesbit Edilen Seslerin İspat Vasıtası Olarak Kullanılması”, AÜHFD, C. 16, Ankara 1959, s. 327 vd.

¹⁶⁴ Anayasa Mahkemesi'nin 17.08.1971 ve 19.08.1971 tarihli, 1971/41 E. ve 1971/67 K. sayılı kararı, 15.01.1972 tarihli ve 14073 sayılı RG.

¹⁶⁵ **Konuralp**, Halûk: Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı, Ankara 2009, (Yazılı Delil Başlangıcı) s. 97 vd.

¹⁶⁶ Aksi görüşte bkz. **Pleyer**, s. 322. Yazara göre, belge ve senet de kolayca değiştirilebilir nitelikte olmasına rağmen delil olarak kabul edilmektedir. Belge ve senedin delil niteliğini kabul ederken ses kayıtlarının delil niteliğine, kolayca değiştirilebilir diye karşı çıkmak haksız olur.

¹⁶⁷ **Öztürk**, Cemal: Ceza Muhakemesi Hukukunda İz Bilimi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Antalya 2005, s. 113-114.

¹⁶⁸ **Korkmaz**, Yunus/**Boyacı**, Aytuğ: “Adli Bilişim Açısından Ses İncelemeleri”, Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, Sa. 30, Elazığ 2018, s. 334.

1.3.1.2.2.4. Elektronik ortamdaki veriler

Elektronik belge, sayısal olarak kodlanmış şekilde bulunan elektronik verilerin bir araya getirilerek anlamlı bir bütün oluşturmasıyla ortaya çıkar.¹⁶⁹ Elektronik veri, bilişim sistemlerinde kullanılan ve işlem yapılarak sayısal biçime dönüştürülmüş her türlü bilgidir.¹⁷⁰ 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu (EİK)'nin Tanımlar başlıklı 3. maddesinin (a) bendine göre ise elektronik veri, elektronik, optik veya benzeri yollarla üretilen, taşınan veya saklanan kayıtları ifade etmektedir.¹⁷¹

Elektronik belgenin aidiyetini belirlemek üzere çeşitli sayısal veriler kullanılarak işaretlenmesi durumunda ise, elektronik imza söz konusu olur. Elektronik İmzalara İlişkin UNCITRAL Model Kanunu'na göre¹⁷² de elektronik imza, veri mesajı ile ilintili olarak imza sahibini teşhis etmede kullanılabilen ve veri mesajında yer alan bilginin imza sahibi tarafından onaylandığını gösteren veri mesajı ile mantıklı bir şekilde ilişkilendirilmiş veya veri mesajına eklenmiş olan elektronik biçimdeki veriyi ifade etmektedir.¹⁷³

Elektronik imzalı belgeler dışında elektronik belgeler farklı şekillerde de ortaya çıkabilir. Örneğin bilgisayarın belleğinde veya veri taşıyıcısında kayıtlı veriler; bilgisayar ekranında görülen veriler, kişinin elektronik posta adresinde saklı bulunan elektronik belgeler veya internetteki web sitesinde yayınlanan

¹⁶⁹ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 29.

¹⁷⁰ **Dülger**, Murat Volkan: Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2013, s. 71; doktrinde elektronik veri "elektronik olarak işlenmiş ve saklanmış veri" olarak da ifade edilmektedir. Bkz. **Özbek**, Veli Özer, "Elektronik Ortam da Saklı Bulunan Verilerin Ceza Muhakemesinde Delil Niteliği ve Değerlendirilmesi", İÜHFİM, C. 59, Sa. 1-2, İstanbul 2001, s. 184.

¹⁷¹ Aynı tanım ayrıca Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik m. 4/1'de de yer almaktadır. Bkz. 06.08.2015 tarihli ve 29437 sayılı RG.

¹⁷² Bkz. Elektronik İmzalara İlişkin UNCITRAL Model Kanun Tasarısı, UNCITRAL Elektronik Ticaret Çalışma Grubunun 18-19 Eylül 2000 Tarihli, 37. Toplantı, Viyana (<http://www.uncitral.org/>)

¹⁷³ Elektronik İmzalara İlişkin UNCITRAL Model Kanun Tasarısı Türkçe tercümesi için ayrıca bkz. **Helvacıoğlu**, Aslı Deniz: "Elektronik İmzalara İlişkin UNCITRAL Model Kanun Tasarısı (2001)" Yasa Hukuk Dergisi, C. 20, Sa. 3, 2001, s. 34.

veriler de elektronik ortamdaki verilerdir.¹⁷⁴ Ancak güvenli elektronik imzalı belgelerden farklı olarak bu belgelerin ispat gücü bakımından senet hükmünde olması söz konusu değildir.¹⁷⁵ Dolayısıyla güvenli elektronik imza ile imzalanmadığı sürece, bir elektronik postanın adi senet hükmünde kabul edilmesi mümkün değildir.¹⁷⁶

1.3.1.2.2.5. Diğer bilgi taşıyıcıları

Belge, senet, delil başlangıcı, tanık, keşif, bilirkişi, uzman görüşü ve yemin HMK’da düzenlenmiş delillerdir. Ancak taraflar, bu deliller dışında aklî, mantıkî ve hukuka uygun yollardan elde edilmiş olmak koşuluyla uyuşmazlık konusu vakıaları ispatlayabilecek her türlü unsur delil olarak mahkemeye getirebilir. Bir tarladaki araç lastik izlerinin, kapağının sahte olduğu iddia edilen bir içecek şişesinin de belge olarak tanımlanması mümkündür.¹⁷⁷

Mülga HUMK m. 367’de “hususî esbabı hüküm” olarak düzenlenen bu husus, HMK m. 192’de “Kanunda düzenlenmemiş deliller” başlığı altında yer almıştır. Bu hükme göre, belirli deliller ile ispat zorunluluğunun öngörülmediği hallerde, Kanunda düzenlenmemiş olan diğer delillere de başvurulabilir. Bu hükmün düzenlenme amacıyla, belge örneklerinin sayıldığı HMK m. 199’daki *bunlara benzer bilgi taşıyıcıları* kavramının düzenlenme amacı aynıdır. Kanunun delilleri ve belge örneklerini sınırlamamasının amacı her iki hükümde de günün koşullarına uyum sağlamaktır.

Belge tanımının yapılmasıyla HMK m. 192’nin uygulama alanı kalmadığı söylenebilir.¹⁷⁸ Nitekim mülga HUMK’nın yürürlüğü döneminde video görüntüleri, ses kayıtları, güvenli elektronik imza içermeyen elektronik veriler

¹⁷⁴ **Erturgut**, Mine: “Elektronik İmza Kanunu Bakımından e- Belge ve e- İmza” (e- Belge ve e- İmza), Bankacılar Dergisi, Sa. 48, İstanbul 2003, s. 67.

¹⁷⁵ Güvenli elektronik imzalı belgeler değiştirilmezlik güvencesine sahip olmasına rağmen; güvenli elektronik imzalı olmayan belgelerin bu özelliği bulunmaz. **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 209.

¹⁷⁶ **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 512.

¹⁷⁷ **Okumuş**, Hasan ve diğerleri: “Adli Belge İncelemelerinin 780 Olgu Üzerinden Değerlendirilmesi”; Trabzon, 2007-2013, Adli Tıp Bülteni (ATB), C. 21, Sa. 1, İstanbul 2016, s. 26.

¹⁷⁸ **Budak/Karaaslan**, s. 269.

özel hüküm sebepleri olarak nitelendirilirken¹⁷⁹; artık bu sayılanların tamamı bilgi taşıyıcısı olmaları ve uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli bulunmaları koşuluyla belge kapsamında yer alacaktır.

1.3.1.3. Güvenli elektronik imzalı belge

Bilgi ve teknoloji çağının yaşanmakta olduğu özellikle son yıllarda internete erişimin kolaylaşması, bu alanda yeni uygulamaların gelişmesine ve dolayısıyla gelişen bu alanlarda hukuki ve teknik düzenlemelere ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Hem özel hukuk kişileri hem de devlet kurum ve kuruluşlarının elektronik ortamdaki e-devlet, e-ticaret, e-fatura, e-defter, e-sağlık, e-egitim gibi uygulamaları hızla artmaya başlamıştır. İnternet üzerinden yapılan ticaret, para transferleri, dosya ve belge paylaşımları ve hatta kamusal alanda birçok bilgi ve belgeye erişim sağlanması gibi imkânlar, güvenilirliği sağlamak amacıyla elektronik imzanın yaygın olarak kullanılmasına ve bu alanda hukuki birtakım düzenlemelere de zemin hazırlamıştır. Avrupa Birliği'nin 1999/93/EC sayılı e-İmza İçin Topluluk Çerçevesi direktifinde belirlenen esaslara dayanılarak e-ticaret uygulamalarının kurulması ve desteklenmesi sağlanmıştır.

Elektronik imza kullanımının yaygınlaşması için yeni yatırımların ve uygulamaların özendirilmesi ve kamu kurum ve kuruluşlarının kendi aralarında ve vatandaşlarla arasındaki iletişimin niteliğini, güvenilirliğini, etkinliğini ve hızını büyük oranda ve olumlu yönde etkileyeceği kanaatiyle Avrupa Birliği'nin 1999/93/EC sayılı e-İmza İçin Topluluk Çerçevesi direktifindeki elektronik imza tanımı model alınarak¹⁸⁰ 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu yürürlüğe konulmuştur.¹⁸¹ 5083 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu, 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Elektronik İmza Kanununun

¹⁷⁹ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 267; **Konuralp**, İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, s. 37; **Akcan**, Faks Metinleri, s. 186.

¹⁸⁰ Direktifin 2. maddesinde elektronik imza; "Elektronik imza, mantıken diğer elektronik verilere bağlı ya da bileşik olan ve bir tasdik yöntemi ile oluşturan elektronik formdaki bir veridir" şeklinde tanımlanmıştır. EİK'da yer alan tanım ise şu şekildedir: "Başka bir elektronik veriye eklenen veya elektronik veriyle mantıksal bağlantısı bulunan ve kimlik doğrulama amacıyla kullanılan elektronik veri".

¹⁸¹ Bkz. Kamu Sertifikasyon Merkezi Oluşturulması Hakkında 2004/21 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, 06.09.2004 tarih ve 25575 sayılı RG.

Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik¹⁸² gibi yasal düzenlemeler ile elektronik alandaki gelişmelere uygun düzenlemeler yapılmıştır.¹⁸³ Bunların yanı sıra artık ana mevzuat içinde de elektronik veri ve uygulamalara ilişkin birtakım düzenlemeler bulunmaktadır.¹⁸⁴ Örneğin, TBK m. 14 güvenli elektronik imza ile gönderilip saklanabilen metinler de yazılı şekil yerine geçeceğini; TBK m. 15 güvenli elektronik imzanın, el yazısıyla atılmış imzanın bütün hukuki sonuçlarını doğuracağını düzenlemiştir.

1.3.1.3.1. Tanımı ve unsurları

Güvenli elektronik imza EİK'na göre; münhasıran imza sahibine bağlı olan, sadece imza sahibinin tasarrufunda bulunan güvenli elektronik imza oluşturma aracı ile oluşturulan, nitelikli elektronik sertifikaya dayanarak imza sahibinin kimliğinin tespitini sağlayan, imzalanmış elektronik veride sonradan herhangi bir değişiklik yapıp yapılmadığının tespitini sağlayan elektronik imzadır. Ülkemizde nitelikli elektronik sertifika sağlamaya yetkili olan sayılı kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bunlar, TÜBİTAK-Kamu Sertifikasyon Merkezi, E-Tuğra, TürkTrust, E-Güven, E-İmzaTr, Emniyet Genel Müdürlüğü Sertifikasyon Merkezidir.¹⁸⁵

TBK'nın 15. maddesine göre, güvenli elektronik imza, el yazısıyla atılmış imzanın bütün hukuki sonuçlarını doğurur. Bu halde geçerlilik şartı olarak yazılı şeklin öngörüldüğü sözleşmeler bakımından sözleşme elektronik ortamda hazırlanıp güvenli elektronik imza ile imzalanmakla, hukuken geçerli

¹⁸² 06.01.2005 tarih ve 25692 sayılı RG.

¹⁸³ **Güler**, Mustafa: Türkiye'de E-İmza Alanındaki Hukuki Düzenlemelerin ve Kamu Kurumlarında Bazı E-İmza Uygulamalarının İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2008, s. 10.

¹⁸⁴ Türk Ticaret Kanunu'nda elektronik veri ve uygulamalara ilişkin düzenlemeler şu şekildedir.: Elektronik posta (m. 18, 428, 1525, 1528), elektronik imza (m. 18, 94, 1526), internet sitesi (m. 39, 171, 174, 198, 353, 359, 399, 414, 420, 422, 428, 448, 450, 455, 460, 461, 473, 474, 483, 486, 541, 562,966, 1524, 1527), veri tabanı (m. 24, 1526), veri taşıyıcı (m. 65, 82, 86), kayıtlı elektronik posta sistemi (m.18, 1525), elektronik genel kurul (m. 1527), elektronik yönetim kurulu (m. 390, 1527), elektronik ortam (m. 24, 64, 65, 82, 127, 390, 1525, 1526, 1527, 1528); 7201 sayılı Tebligat Kanunu'na eklenen 7/a maddesiyle elektronik tebligata ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (19.01.2011 tarihli ve 27820 sayılı RG).

¹⁸⁵ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, nitelikli elektronik sertifika hizmet sağlayıcıları listesi: <http://www.btk.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/e-imza-Elektronik-Sertifika-Hizmet-Saglayicilari> (Çevrimiçi: 26.01.2016)

bir sözleşme olarak hüküm ifade eder.¹⁸⁶ EİK m. 5'e göre de güvenli elektronik imza, elle atılan imza ile aynı hukuki sonucu doğurur. Ancak güvenli elektronik imzalı belgeler ile resmî şekil şartı öngörülen hukuki işlemlerin yapılabilmesi mümkün değildir¹⁸⁷ (EİK m. 5).

EİK'da ve HMK'da yer alan düzenlemeler yalnızca güvenli elektronik imzaya ilişkindir. Güvenli olmayan elektronik imza bakımından bu kuralların uygulanabilirliği bulunmamaktadır. Hâkimin, dava dosyasına sunulan elektronik imzalı belge bakımından imzanın güvenli elektronik imza olup olmadığını tespit konusunda kanun tarafından tayin edilen bir araştırma görevi bulunmaktadır.¹⁸⁸

Bilgisayar ortamında güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş bir belgenin kâğıt üzerine basılmasında ise basılan metin, elektronik imza doğrulanmadığı sürece elle atılan imza ile aynı sonuçları doğurmaz. Bu nedendir ki, elektronik imzalı belgelerin altında doğrulama linki, doğrulama kodu vb. ifadeler bulunur. Belgenin altında verilen bu kod, elektronik imzalı belgeyi veren kurumun doğrulama sayfasına girildiği takdirde kurum onayına ulaşılabiliyorsa o halde basılı metin artık doğrulanmış kabul edilmelidir.

1.3.1.3.2. Güvenli elektronik imzalı belge örnekleri

7201 sayılı Tebligat Kanunu ile elektronik tebligat zorunluluğunun getirilmesi (Tebligat Kanunu m. 7/a); tacirler arasında fesih ve ihbar bildirimlerinin güvenli elektronik imza kullanılarak ve kayıtlı elektronik posta (KEP)¹⁸⁹ yoluyla yapılacağına ilişkin düzenleme (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK), m. 18/3), Ticaret sicili kayıtlarının elektronik ortamda tutulması ve kayıt işlemlerinin elektronik ortamda yapılması (TTK m. 24), ticari defterlerin elektronik ortamda tutulmasına imkân tanınması, (TTK m. 64), anonim şirket

¹⁸⁶ **Oğuzman/Öz**, s. 147.

¹⁸⁷ Acar, güvenli elektronik imza kullanılarak noter senetleri düzenlenebildiğine göre, resmî senet hükmünde elektronik belgeler de olabileceğini savunmaktadır. Bkz. **Acar**, s. 164.

¹⁸⁸ Güvenli elektronik imzanın tespiti konusunda hâkimin re'sen inceleme yapma yetki ve görevine ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. aşağıda, s. 160.

¹⁸⁹ Kayıtlı elektronik posta sistemi üzerinden sunulan hizmetlere ilişkin kayıtlar ile kayıtlı elektronik posta delilleri aksi ispat edilinceye kadar kesin delil olarak kabul edilmektedir. (Elektronik Posta Yönetmeliği m.15/1) Yönetmelik için bkz. 25 Ağustos 2011 tarihli ve 28026 sayılı RG.

yönetim kurulu toplantılarının elektronik ortamda yapılabilmesi (TTK m. 390) bu düzenlemelere örnek olarak sayılabilir.

Resmî veya özel şekil şartına tabi sözleşmelerin elektronik imzalı olarak yapılması mümkün değildir.¹⁹⁰ Bu kapsamda taşınmaz mülkiyetinin devrine ilişkin sözleşmeler, finansal kiralama sözleşmesi gibi özel şekil şartı aranan sözleşmelerde elektronik imza kullanılamaz.¹⁹¹ EİK m. 5'e göre, banka teminat mektubu dışındaki teminat sözleşmelerinin elektronik imza ile düzenlenmesi geçerli değildir.¹⁹² Bu durumda garanti ve kefalet sözleşmeleri güvenli elektronik imzalı olarak yapılamaz. Ayrıca 6102 sayılı TTK m. 756'ya göre poliçenin mutlaka el ile imzalanması gerekir; el imzası yerine geçen araçlarla ve dolayısıyla güvenli elektronik imza ile poliçe imzalanamaz.¹⁹³ Poliçe hükümlerinin uygulandığı bono (TTK m. 778) ve çek (TTK m. 818) için de el ile atılan imza bir zorunluluk olduğu için bunların güvenli elektronik imzayla oluşturulması mümkün değildir. Benzer şekilde, TTK m. 856'da düzenlenen taşıma senedi için de imzanın elle atılması gerekir.

1.3.2. İspat Gücüne Göre Belge Türleri

İspat gücü (Beweiskraft), delil kuvvetidir.¹⁹⁴ Diğer bir ifadeyle ispat gücü, mahkemeye sunulan ispat aracının hâkimin kanaatini etkileme kabiliyeti, delilin değeridir. Delillerin serbestçe değerlendirilmesi sisteminin benimsendiği hukuk yargılamaları bakımından delile değer, hâkim tarafından kazandırılır. Alman hukukunda hem hukuki fiiller hem de hukuki işlemler için delillerin serbest değerlendirilmesi prensibi hâkimdir.¹⁹⁵ Buna karşılık, delillerin değerlendirilmesine ilişkin kanunî düzenlemelerin bulunduğu ve hâkimin kesin

¹⁹⁰ **Kılıçoğlu**, Ahmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara 2012, s. 123.

¹⁹¹ **Kılıçoğlu**, s. 123.

¹⁹² EİK'nın ilk metninde madde tüm teminat sözleşmelerini kapsamaktayken; 2016 yılındaki değişiklikle banka teminat mektupları istisna olarak düzenlenmiştir. Bkz. 15/7/2016 tarihli ve 6728 sayılı Kanun, m. 45 (09.08.2016 tarihli, 29796 sayılı RG).

¹⁹³ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 277.

¹⁹⁴ **Yıldırım**, Delillerin Değerlendirilmesi, s. 35.

¹⁹⁵ Bkz. **Kale/Keser**, s. 704.

delillerle bağı olduğu sistem ise kanunî delil sistemi olarak adlandırılır.¹⁹⁶ Fransız, İtalyan, Belçika, İspanyol ve Romen hukuklarında, belirli bir değeri aşan hukuki işlemlerin ispatı için senetle ispat kuralı öngörülerek, senedin ispat gücü diğer ispat vasıtalarından üstün tutulmuştur.¹⁹⁷ Bu gibi sistemler için delil değeri, delilin güvenilirliğiyle ilgilidir. Kanuni delil sisteminin benimsendiği hukuk yargılamaları bakımından hâkimin delile değer atfederken sınırsız bir takdir yetkisi yoktur. Aksine kanun önceden, bazı delillerin gerçeği temsil ettiğini hâkime bildirerek buna uymasını ister.¹⁹⁸ Bir şeyin delil olup olmaması ancak kanun tarafından belirlenebilir.¹⁹⁹ Türk hukukunda ise karma bir sistem kabul edilmiştir.²⁰⁰ Kanuni istisnalar dışında hâkim delilleri serbestçe değerlendirebilir. Bu karma sistemin bir yansıması olarak hukukumuzda yemin, senet ve kesin hüküm kesin delil niteliğindedir.²⁰¹ Delil türleri de sıralı olarak sayılmamış olup uyumsuzluk konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları şeklinde tarif edilen belge ile kanunda düzenlenmemiş diğer deliller ispat aracı olarak kullanılabilir.

¹⁹⁶ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 355.

¹⁹⁷ **Yavaş**, Senetle İspat, s. 37-54.

¹⁹⁸ **Belgesay**, Deliller, s. 79.

¹⁹⁹ Kanuni delil sistemi, hâkimin delili değerlendirme olanağını azalttığı için sadece göreceli bir gerçeklik sağladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bkz. **Yavaş**, Tasarının Değerlendirilmesi, s. 536.

²⁰⁰ **Kale/Keser**, s. 705. Bu karma sistem ve senetle ispata ilişkin kurallarımız, Fransız hukukunun etkileriyle Osmanlı döneminden itibaren Türk hukukuna taşınmıştır. Bkz. **Yıldırım**, Kamil M./**Pürselim**, H. Selin: “Fransız, Alman ve İsviçre Hukuklarının Türk İspat Hukukuna Etkileri”, Avrupa Araştırmaları Dergisi, C. 12, Sa. 1-2, İstanbul 2004, s. 70. HMK m. 189/3 hükmü nedeniyle HMK’da kanuni delil sisteminin benimsendiği de doktrinde ifade edilmektedir. Bkz. **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s. 378.

²⁰¹ Senetle ispat mecburiyeti yargılama hukukumuzda ilk defa 1879 (1295) tarihli Usulü Muhakemei Hukukiye Kanunu ile girmişti. Yalancı şahitliğin sakıncalarını gidermeyi amacı taşıyan bu hüküm, Fransız Hukukundan alınmış bir sistem olarak HUMK’da da yer almıştı. **Budak**, Ali Cem: “Ticari Defterlerle İspat Usulü Kaldırılmamalıdır”, YÜHFD, C. 2, Sa. 1, s. 511. Senetle ispat mecburiyetinden önce ise tanık beyanları kesin delil teşkil etmekteydi. Ancak sonraki yıllarda yalan tanıklığın meslek haline gelmesi ve hâkimin yalan olduğunu bildiği hâlde bu tanıklığı esas almak zorunda olması nedeniyle tanık beyanlarının kanuni delil niteliği kaldırılarak, senetlere bu nitelik yüklenmişti. Bkz. **Berkin**, Necmettin: “Senetle İspat Mecburiyeti ve Kaidenin İstisnaları”, İÜHFM, C. 16, İstanbul 1950, (İstisnalar) Sa. 3-4, s. 808.

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin en önemli sonucu, aksinin ispatı ile senedin kesin delil gücünün ortadan kalkması ya da kesin delil niteliğinin kazanılmasıdır. Kanaatimce belgelerin tür olarak sınıflandırılmasında ispat gücü ve ispat gücünün korunması esas alınmalıdır. Bu ayrıma göre belgeler, sahteliği ispat oluncaya kadar kesin delil olan belgeler, aksi ispat oluncaya kadar kesin delil olan belgeler ve kesin delil niteliği taşımayan belgeler olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Bir delilin kesin delil niteliği kazanmasının en önemli sonucu ise, aksinin ancak kesin delillerle ispat edilebilir olmasıdır. Senetle ispatlanmış bir hususun aksini ispat için de yalnızca senet veya diğer kesin deliller caiz delil niteliği taşıyabilir.

Kanunkoyucu, resmî belgelerin ispat gücünü; adi nitelikteki belgelerin ve usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik verilerin ispat gücünden farklı maddelerde düzenlemiştir. İlâmların ve resmî belgelerin ispat gücünü düzenleyen HMK m. 204'te yapılan ayırım şu şekildedir:

- (1) ilâmlar,
- (2) düzenleme şeklindeki noter senetleri,
- (3) ilgililerin beyanına dayanılarak noterlerin tasdik ettikleri senetler,
- (4) yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler

Bu ayırımda ilâmlar ve düzenleme şeklindeki noter senetlerini sahteliği ispat oluncaya kadar; onaylama şeklindeki noter senetleri ile diğer resmî belgeleri ise aksi ispat oluncaya kadar kesin delil kabul edilmiştir. Oysaki Türk Medeni Kanununun *resmî belgelerle ispat* başlıklı 7. maddesine göre resmî sicil ve senetlerin içeriğinin doğru olmadığının ispatı, her hangi bir şekle bağlı değildir.

1.3.2.1. Sahteliği ispat oluncaya kadar kesin delil olan belgeler

Sahteliği ispat oluncaya kadar ve aksi ispat oluncaya kadar ayırımı, TCK'da ve HUMK'ta da karşımıza çıkmaktadır. TCK'da m. 204/3, kanun hükmü gereği sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli olan resmî belgeler bakımından cezanın artırılacağını düzenlemiştir. HUMK m. 295/1 hükmü bugünkü Kanunumuza benzer bir düzenlemeye sahipti:

“... mahkeme ilamlarıyla katibiadillerce re'sen tanzim olunan senetler sahteliği ve salahiyettar memurların salahiyetleri dâhilinde usulüne tevfikân tanzim veya tasdik ettikleri vesikalar hilafı ispat olununcaya kadar delili kati teşkil eder.”

Resmî belgelerin ispat gücünü tespit edebilmek için, sahteliği ispat ve aksini ispat kavramları arasında bir fark olup olmadığının incelenmesi gerekir. Asıl ispat, vakıanın ispatlanamaması durumunda aleyhine hüküm verilecek kişi tarafından yapılan ispat faaliyetidir.²⁰² Aksini ispat, karşı ispat kavramından farklı; asıl ispat niteliğinde bir ispat faaliyetidir. HMK m. 191'e göre, ispat yükü üzerine düşmeyen tarafın; ispat yükü üzerine düşen tarafın iddiasının doğru olmadığı hakkında delil sunmasıdır.²⁰³ Karşı ispat faaliyetinde bulunan kimse, ispat yükü²⁰⁴ üzerine düşen tarafın ispat faaliyetine karşı hâkimde oluşan geçici kanaati sarsmak üzere faaliyette bulunur.²⁰⁵ Ancak karşı ispat faaliyetinde bulunan kimse, ispat yükünü üstlenmiş olmaz.²⁰⁶ Aksini ispat ise, karine aleyhine olan tarafın tam tersinin gerçek olduğu konusunda hâkimi ikna etmesi faaliyeti olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁷ Hem HUMK m. 295'te hilafını ispat şeklinde düzenlenen kural; HMK m. 204'te onaylama şeklindeki noter senetleri bakımından ve HMK m. 205'te adi senetler bakımından aksini ispat şeklinde düzenlenmiştir. Bu tür belgeler bakımından aksini ispat, karinenin aksini ispat niteliği taşımaz; bu belgelerin içeriğinde yer alan bilgilerin hakikate aykırı olduğunun veya hakikate uygun olmaktan çıktığının ispatını ifade eder. Mesela işlemin muvazaalı olması (mesela “sattım” denilmesine rağmen bağışlama yapılmış olması) veya imza atan

²⁰² **Budak/Karaaslan**, s. 227.

²⁰³ Kendisine ispat yükü düşmeyen tarafın, ispat yükü üzerinde bulunan tarafın ispat etmesini beklemeden gösterdiği delile ise mukabil (karşı) delil adı verilir. Bkz. **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyavaz/Hanağası**, s. 383; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 340. Karşı delille yapılan ispat faaliyeti de karşı ispat olarak adlandırılır. Bkz. **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 238.

²⁰⁴ Belli bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda vakıa iddiasında bulunan tarafa düşen usuli bir yük olarak tanımlanmaktadır. Bkz. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 335. Çekişmeli vakıaların kim tarafından ispat edilmesi gerektiğine ilişkin bir mesele olan ispat yükü (**Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1972), bir vakıanın ispatlanamaması durumunda hangi taraf aleyhine hüküm verileceğini belirleyen kurallardır. Bkz. **Budak/Karaaslan**, s. 226.

²⁰⁵ **Atalay**, Menfi Vakıa, s. 6; **Topuz**, s. 33; **Başözen**, s. 15.

²⁰⁶ HMK m. 191'e göre de, karşı ispat faaliyeti için delil sunan taraf, ispat yükünü üzerine almış sayılmaz. Ayrıca bkz. **Budak/Karaaslan**, s. 227.

²⁰⁷ HMK m. 190/2'ye göre kanuni bir karineye dayanan taraf, sadece karinenin temelini oluşturan vakıaya ilişkin ispat yükü altındadır. Kanunda öngörülen istisnalar dışında, karşı taraf, kanuni karinenin aksini ispat edebilir. Ayrıca bkz. **Topuz**, s. 34.

şahsın 100 TL borçlu olduğunu yazmış olmasına rağmen borcun ödenmiş olduğu ve bu sebeple borç ikrarının artık hakikate uygun olmaktan çıktığını ileri sürülüyorsa “aksini ispat” faaliyetinden bahsedilebilir. Sahtelik iddiasının içeriğinde sahte olarak düzenlendiği iddia edilen senedin aksinin iddia edilmesi de vardır.

Sahteliği ispat oluncaya kadar kesin delil olan düzenleme şeklindeki resmî senet ve ilâmlar ile aksi ispatlanıncaya kadar kesin delil olan resmî belgeler hem HMK’da hem de HUMK’ta açıkça ayrılmıştır. Ceza hukuku bakımından da yapılan bu ayrımın nedeni, sahteliği ispat oluncaya kadar geçerli resmî belgelerin kamu kanaatine daha güvenilir, kesin kabul edilmesidir. HUMK bakımından ise bu ayrımın pratik bir öneminin bulunmadığı kabul edilmiştir.²⁰⁸

Resmî senetlerin sahteliğinin de aksinin de ispatı sahtelik davası veya sahtelik iddiası yoluyla ileri sürülebileceğine göre, HUMK açısından iki kavramın uygulamada bir farkı bulunmamaktaydı.²⁰⁹ Oysa düzenleme şeklindeki resmî senetler ve ilâmlar için mutlaka sahtelik davası açılması kuralını benimseyen HMK bakımından, iki kavram birbirinden farklıdır. İlâmlar ve düzenleme şeklindeki noter senetlerinin kesin delil kuvveti bunların sahteliğinin ispat edildiği mahkeme kararının kesinleşmesine kadar devam eder. İlâmlar ve düzenleme şeklindeki noter senetleri bakımından sahteliğin ispat edilebilmesi için mutlaka bir dava açılması ve sahtelik kararı alınması gerekir. Ancak düzenleme şeklindeki noter senetlerinde sahtelik davası açma zorunluluğu her türlü iddia bakımından geçerli değildir. *Mesela, onaylama şeklinde yapılan noter senedinde senedi imzalayan şahsın imzası üzerinde adı yazılı kişi olmayıp onun yerine geçen bir üçüncü kişi olduğu iddia ediliyorsa veya noterin dairesine gelerek “... 100 TL aldım.” dediği senetle kayıt altına alınmış olan şahsın (bu parayı almış olup olmadığı meselesinden farklı olarak) noterin dairesine hiç gelmediği ve böyle bir beyanda bulunmadığı iddia ediliyorsa, noterin bilerek veya bilmeyerek (yanıltıldığı, aldatıldığı için) hakikate aykırı beyanda bulunması söz konusu olup bu halde bir sahtelik iddiasında bulunulmuş olur ve HMK m.*

²⁰⁸ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2115.

²⁰⁹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2160; aksi görüşte bkz. **Üstündağ**, s. 646.

208/4 maddesine göre sahtelik iddiası ancak noter hasım tutularak ileri sürülebilir. Ancak düzenleme şeklinde yapılmış olan senette beyanda bulunan kimse daha sonrasında aslında bu beyanın hakikate uygun olmadığını, 100 TL'nin aslında kendisine ödenmediğini iddia ediyorsa bu halde ileri sürülen iddianın hakikate uygun olup olmadığı sorununun sahtelik davası yoluyla noter hasım tutularak değil, aksi ispat edilerek çözümlenmesi gerekir. Bu durumda noterin dahlinin bulunduğu bir sahtelik durumu söz konusu olmadığı gibi, 100 TL'nin ödenip ödenmediği konusunda noterin beş duyusuyla şahitlik ettiği bir ödeme de söz konusu değildir.²¹⁰

Açıklanan bu son halden farklı olmak üzere, bir dosya kâğıdı üzerine sahte bir mühür ve uydurma bir yevmiye numarası konularak, noterin hiç dahli ve bilgisi olmadan düzenlenmiş olan bir senetten bahsediliyorsa artık noter hasım tutularak müstakil bir sahtelik davası açılmasına gerek olmadığı da Kanun hükmünün amaca göre yorumuyla varılabilecek bir sonuçtur.

Sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli olan belge kavramı Kanun'da öngörüldüğü şekliyle, tahdidi olarak sayılmıştır. Kanaatimce 2004 sayılı İcra ve İflâs Kanunu (İİK)'nda ve diğer özel kanunlarda ilâm niteliğinde belge olarak sayılan tüm belgeler bakımından bu kural geçerli değildir. Kayıtsız ve şartsız para borcunu ihtiva eden re'sen tanzim edilen noter senetleri, ilâmlar gibi; sahteliği ispat olmadıkça kesin delil sayılan belgelerdendir. Ancak istinaf ve temyiz kefaletnameleri, icra kefaletnamesi ya da Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi ile ilgili alacak senetleri, avukat huzurunda yapılan uzlaşma tutanakları ile arabuluculuk anlaşmaları sahteliği ispat edilmesi gereken resmî belgelerden değil; aksi ispat edilebilecek belgelerdendir.²¹¹ Nitekim HMK m. 204'te de ilâm niteliğindeki belgelerin bu kapsamda yer aldığına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Yorum yoluyla ilâm niteliğindeki belgeler bakımından da bu kuralın uygulanması, resmî belgeler bakımından sahtelik iddiasının ileri sürülmesini daha da zorlaştıracaktır. Nitekim kapsamlı bir inceleme yapma yetkisi bulunmayan icra mahkemesi hâkimi için ve sadece icra yoluyla takipler bakımından ilâm niteliğinde belge kavramı kabul edilmiştir. Oysaki hukuk

²¹⁰ **Budak**, Açıklamalar.

²¹¹ İcra ve İflâs Dairesi, 23.12.1963, 135833/13648 sayılı kararı: "... ilâm hükmünü haiz ve imzası onanmış senetler, taşıdığı imzanın (sahteliği), senet muhtevasının ise (hilâfi) ispat edilinceye kadar geçerlidir." (**Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2156).

yargılaması bakımından ilâm niteliğinde belge kavramının yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgelerden bir farkı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu belgeler bakımından mutlaka ayrı bir sahtelik davası açılması gerekmeyip; aksinin ispatı ön sorun şeklinde ileri sürülüp incelenebilir.

1.3.2.2. Aksi ispat oluncaya kadar kesin delil olan belgeler

İspat gücü bakımından, yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler ile mahkeme huzurunda ikrar olunan veya mahkemece inkâr edenden sadır olduğu kabul edilen adi senetler arasında bir fark bulunmamaktadır.²¹² Sahteliğini ispat ve aksini ispat arasındaki fark, sahteliğin ileri sürülmesine ilişkindir. Adi senetlerin ispat gücüne benzer şekilde; aksi ispat edilinceye kadar geçerli olan resmî belgelerin ispat gücünün ortadan kaldırılabilmesi için dava açılması zorunlu değildir. Aksi ispat oluncaya kadar kesin delil olan resmî belgeler bakımından sahtelik iddiası ön sorun şeklinde de ileri sürülebilir.²¹³

Sahtelik iddiasıyla sahtelik iddia etmeden aksini iddia etmek arasındaki ayırım çok zaman belirsiz kalmakta, bu ayırım net çizgilerle ifade edilmemektedir. Esasen sahtelik iddiasının içinde sahteliği iddia edilen senette yer alan hususun aksinin iddia edilmesi de vardır. Şu farkla ki, sahtelik iddiasının söz konusu olduğu hallerde ya sahte (“uydurma”) imza ile bir senet düzenlenmesi veya senedin tahrif edilmesi (mesela, imzalanmış olan senede sonradan yeni yazılar eklenmesi ya da yazılanın kimyasal maddelerle silinerek yerine yeni bir şey yazılması) söz konusudur. Senette mündemiç beyanın aksinin ispat edilmesinde ise beyan edilen hususun hakikate uygun olmadığı veya sonradan gerçekleşen bir vakıa dolayısıyla hakikat olmaktan çıktığı ileri sürülmektedir.

Bu açıklamalara göre adi senedin sahteliği ileri sürülebileceği gibi (mesela imza inkârında durum budur) adi senet münderecatında yer alan hususun aksi de iddia edilebilir (mesela muvazaa iddiası böyledir). Aksini ispat,

²¹² Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 330; Budak/Karaaslan, s. 245.

²¹³ Budak/Karaaslan, s. 247.

ispat edilecek vakianın niteliğine göre kesin delillere dayanmayı gerektirebileceği gibi takdiri delillerle ispatlanacak bir hususa ilişkin de olabilir. Mesela muvazaa iddiası işlemin tarafları bakımından kesin delil, kendilerinden mal kaçırılan mirasçılar tarafından ise takdiri delillerle ispatlanabilir. Benzer şekilde ödeme itirazı kesin delillerle, senette yer alan işlemin taraflarından birinin ehliyetsizliği sebebiyle geçersiz olması iddiası takdiri delillerle ispat edilebilir.

Buraya kadar adi senetler hakkında yapılan açıklamalar kural olarak gerek onaylama gerekse düzenleme şeklinde yapılan noter senetleri bakımından da geçerlidir. Şu farkla ki, senette beyan olunan vakianın hakikat olmadığı iddiası noterin beş duyusuyla müşahede ettiği bir hususa ilişkin ise bu kapsamdaki bir aksini ispat, aynı zamanda sahtelik iddiası niteliğinde olur. Düzenleme şeklindeki noter senetleri bakımından noterin dahlinin bulunduğu, beş duyusuyla katılmış olduğu bir hususun aksinin ispatı ise ancak noter hasım tutularak açılmış olan bir sahtelik davasında mümkündür.²¹⁴

Güvenli elektronik imza ile imzalanmış belgeler de ispat gücü bakımından adi senet hükmündedir. Ancak bu belgelere adi senet hükümlerinin uygulanması HMK'da öngörülmüştür. Elektronik imza ile oluşturulan belgeler bakımından Kanunkoyucu ikili bir sistem benimsemiştir. HMK m. 205/2 hükmüne göre, yalnızca güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler senet hükmündedir. Güvenli olmayan elektronik sağlayıcıdan edinilen elektronik imza ile oluşturulmuş veri bakımından belge, senet değil ancak HMK m. 199 kapsamında elektronik ortamdaki veri niteliğinde bir adi belge hükmünde olabilir.²¹⁵ Güvenli elektronik imza, elektronik sözleşmelerin hukuken geçerlilik kazanması ve mahkemeler önünde adi senet hükmünde delil olabilmeleri için olmazsa olmaz bir koşuldur. Uluslararası düzenlemeler ve mevzuatımızda yer alan hükümler, elektronik imza ile imzalanmış elektronik verileri mahkeme önünde adi senet hükmünde bir delil olarak kabul ederek güvenli elektronik

²¹⁴ **Budak**, Açıklamalar. Ayrıca bkz. yukarıda, s. 49-50.

²¹⁵ Güvenli olmayan elektronik imzalı belgeler hakkında ayrıca bkz. aşağıda, s. 219.

imzaya ayrıcalıklı bir hukuki değer atfetmektedir. Ancak bu tür belgeler teknik anlamda adi senet değildir.²¹⁶

Elektronik senetler, bir kimsenin kendi güvenli elektronik imzası ile meydana getirdiği ve aleyhine delil olarak kullanılma amacı taşıyan ve bilgisayar ortamında varlığını sürdürebilen elektronik verilerdir. Elektronik verilerin senet niteliği doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, elektronik verilerin bilgisayar ortamındaki yazılılığı ile senedin, yazılılık unsuru karşılanmaktadır ve güvenli elektronik imza ıslak imza ile eşdeğer olduğuna göre, irade beyanı da içermeleri durumunda elektronik senet olarak kabul edilmeleri gerekir.²¹⁷ Hâkim ve aksi görüşe göre ise, elektronik imzalı belgeler senedin yazılılık unsurunu karşılamadığı için elektronik belgelere ispat gücü bakımından senet hükmü verilmiş, senet olarak kabul edilmemiştir.²¹⁸ Kanaatimce de güvenli elektronik imzalı belgelerin elektronik senet olarak kabul edilmesi, mevcut hukuki düzenlemeler karşısında mümkün değildir. Nitekim senetlerin adi ve resmî senet olarak ispat gücü bakımından diğer belgelere nazaran üstün tutulmaktadır. Senetlere ispat gücü bakımından üstünlük tanıyan, belirli değer üzerindeki hukuki işlemlerin kesin delille ispatını benimseyen ispat sistemidir. Bu sistemin hukukun diğer alanlarına ve hukuk uygulamasına etkileri nedeniyle senedin unsurlarının her durumda ve istisnasız olarak tamam olmasını gerektirir. Güvenli elektronik imzalı belgeler bakımından elektronik ortamda bulunan veri, yazılılık koşulu bakımından yeterli değildir. Bu nedenle de güvenli elektronik imzalı belgelerin yalnızca elektronik ortamda nakli mümkündür; senetler gibi tedavül ve transferi doğrudan yapılamaz. Bu özelliği bulunmadığı için de kanaatimce bu belgelerin senet değil, senet hükmünde kabul edilmesi daha doğrudur.

²¹⁶ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 204 ve 307; **Göksu**, Mustafa: Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil, Ankara 2011, (Elektronik Delil) s. 118; **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 512; **Özbek**, M. Serdar: “Elektronik Ortamda Düzenlenen Noter Senetleri”, Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan, MÜHF-HAD, İstanbul 2012, s. 2223.

²¹⁷ **Acar**, s. 149 vd.; **Ebbing**, Frank: Schriftform und E-Mail, CR 5/1996, s. 274 (**Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 204’ten naklen).

²¹⁸ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 204 ve 307; **Göksu**, Elektronik Delil, s. 118. Benzer diğer bir görüşe göre ise elektronik imzalı belgeler maddi bir varlığa sahip olmadığı için adi senet değil, senet hükmündedir. Bkz. **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 512; **Yardım**, M. Ertan: “Medeni Usul Hukuku Çerçevesinde Güvenli Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Niteliği ve Unsurları”, Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan, Ankara 2013, (Güvenli Elektronik Belgeler) s. 1293.

Yeni tarihli bir düzenleme olarak Kayıtlı Elektronik Posta Sistemine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m.15/1'e göre, kayıtlı elektronik posta sistemi üzerinden sunulan hizmetlere ilişkin kayıtlar ile kayıtlı elektronik posta delilleri de aksi ispat edilinceye kadar kesin delil olarak kabul edilmektedir.²¹⁹

1.3.2.3. Kesin delil niteliği taşımayan belgeler

İspat gücü bakımından adi senet dışındaki adi belgeler için kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple adi senet dışındaki adi belgeler için delilin ispat kuvvetini takdir yetkisini hâkime bırakılmıştır. Yargıtay, bir kararında, elektronik ortamdaki fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcılarının (HMK'da sayılan belge örneklerinin), diğer delillerle desteklenmeleri hâlinde delil olarak hükme esas alınabileceğini; bu verilerin tek başına vakıaların ispatına yeterli olmadığına karar vermiştir.²²⁰ Ancak kanaatimce böyle bir sınırlama getirilmesinin kanunda dayanağı yoktur. Delillerin serbestçe değerlendirilmesi prensibi gereği, hâkim kesin delillerle ispatı gerekmeyen bir konuya ilişkin olarak vicdani kanaatine göre karar verir. Bu kararı verirken hâkim, mahkemeye sunulmuş olan delillerden birine ya da birkaçına birlikte dayanabilir. Bu nedenle "*Elektronik ortamdaki fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcılar, diğer delillerle desteklendikleri takdirde "delil" olarak hükme esas alınabilir. Bu veriler tek başına vakıaların ispatına yeterli değildir.*" şeklindeki Yargıtay kararına katılmıyorum.

1.3.2.4. Delil başlangıcı

HMK'nın en önemli yeniliklerinden biri, delil başlangıcının yazılı olmaktan çıkartılması ve belge niteliğinde düzenlenmiş olmasıdır. Mülga HUMK m. 292'de yazılı delil başlangıcı (tahrirî mukaddime-i beyyine) olarak

²¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Varol**, Asaf/**Baştürk**, İhsan: "Hukuki ve Teknik Boyutuyla Elektronik Tebligat ile Kayıtlı Elektronik Posta Sistemi", ABD, Sa. 1, Ankara 2015, s. 264.

²²⁰ 2. HD, 26.11.2014, 2013/19577 E. ve 2014/1926 K. sayılı karar (**Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2343).

düzenlenen hüküm, HMK m. 202’de delil başlangıcı olarak yer almıştır. Böylece delil başlangıcının yazılı olma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.²²¹

Delil başlangıcı bir belge olmakla birlikte; bir belge türü değildir. Yani resmî belge, adi belge ve güvenli elektronik imzalı belge sınıflandırmasında yer almaz. Delil başlangıcı yalnızca senetle ispat zorunluğu öngörülen hâllerde bu zorunluluğun katı kurallarını yumuşatmak üzere kanunda düzenlenmiş; ispat kolaylığı sağlayan bir istisnadır.²²² Nitekim senetle ispat kuralının uygulanmadığı bir uyumsuzluk bakımından bir şey yalnızca belge; senetle ispat kuralının istisnası olarak mahkemeye sunulduğunda ise aynı şey delil başlangıcıdır. Her türlü belge, unsurlarını taşıması koşuluyla delil başlangıcı niteliğinde olabilir. Bu sebeple delil başlangıcını belgenin bir türü olarak sınıflandırmak doğru değildir. Ancak senetle ispat kurallarına özgü olmakla birlikte, delil başlangıcının senet başlığı altında incelenmesi de kanaatimce uygun değildir. Zira Kanunkoyucu delil başlangıcını yazılı olmaktan çıkarmakla, her türlü belgenin delil başlangıcı niteliği taşıyabileceğini kabul etmiştir.²²³ Bu sebeple delil başlangıcının ayrı bir belge türü olmamakla birlikte, senetle ispat mecburiyetine özgü istisna niteliğinde bir belge olduğu gerekçesiyle *belge* kavramına ilişkin açıklamalarımız arasında incelenmesi kanaatimce daha uygundur.

Delil başlangıcı, iddia konusu hukuki işlemin²²⁴ tamamen ispatına yeterli olmamakla birlikte, söz konusu hukuki işlemi muhtemel gösteren²²⁵ ve kendisine karşı ileri sürülen kimse veya temsilcisi tarafından verilmiş veya gönderilmiş

²²¹ Aksi görüşte bkz. **Kuru**, Baki: Yazılı Delil Başlangıcı, Prof. Dr. Ejder Yılmaz’a Armağan, Ankara 2014, s. 1383-1393.

²²² Yavaş’a göre, delil başlangıcının yazılı olmaktan çıkarılmasıyla kanunî delil sisteminden, serbest delil sistemine geçme konusunda olumlu bir adım atılmıştır. **Yavaş**, İspat Yükü, s. 750.

²²³ **Postacıoğlu**, Şehadetle İspat, s. 253; **Yavaş**, İspat Yükü, s. 750; ayrıca bkz. **Yavaş**, Tasarının Değerlendirilmesi, s. 545.

²²⁴ Senet ve delil başlangıcı mutlaka hukuki işlemin ispatı için kullanılmaz. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 644. Hukuki işlem benzeri fiiller, haksız fiiller ve hatta duygu, düşünce içeren irade açıklamaları için de delil başlangıcı ve senet delil olarak kullanılabilir.

²²⁵ Doğrudan uyumsuzluk konusunu ve unsurlarını değil de, uyumsuzluk konusu vakıalara komşu ve yardımcı durumların; hukuki işlemin tamamının değil de bir kısmının gösterilmesidir. Bkz. **Yavaş**, Senetle İspat, s. 293. Ancak Umar’a göre, muhtemel göstermesi yeterli değildir; “gerçekleştiğini baskın olasılıklı gösteren” nitelikte olması gerekir. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 645.

Kanunda özel olarak düzenlenmiş bir belgedir. HUMK'ta yer alan düzenlemeye göre belgenin aleyhine delil olarak kullanılan kişi tarafından verilmesi gerekirdi. HMK'da ise belgenin gönderilmesi de yeterli bulunarak; posta yoluyla ya da telgraf gibi araçlarla gönderilen belgelerin delil başlangıcının kapsamı içinde yer alması sağlanmıştır.²²⁶ Bu özellik, senetle ispat zorunluluğunun öngörüldüğü durumlar için tanık deliline²²⁷ başvurulmasına imkân tanınmasından kaynaklanır. Yoksa delil başlangıcının, senet gibi nitelikli bir belge özelliği yoktur. Delil başlangıcı, sadece senetle ispat zorunluluğunun öngörüldüğü hukuk sistemlerinde ve yalnızca bu zorunluluğun içinde anlam ifade eden bir kavramdır. Bir belgenin, delil başlangıcı niteliğini kazanabilmesi için öncelikle ispat edilmek istenen vakıya ilişkin senetle ispat zorunluluğunun²²⁸ bulunması gerekir. Dolayısıyla delil başlangıcı her zaman bir hukuki işlemle ilgilidir.²²⁹ Bu hukuki işlem bir hakkın doğumu, düşürülmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrarı ve itfası amacıyla yapılmış olabilir. Hukuki işlemin tamamen ispatına yetmeyen ancak bu işlemi muhtemel gösteren; yazılı veya basılı metin, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları delil başlangıcı hükmünde olabilir. Delil başlangıcı; iddia edilen hukuki işlemin tamamen ispatına yeterli olmamakla birlikte, bu işlemi muhtemel gösteren bir belgedir. İşlemi muhtemel gösterme kavramı; iddia edilen işlemle ilgili az da olsa bilgi içermek şeklinde açıklanabilir.²³⁰

²²⁶ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 381. Buna karşılık delil başlangıcına ilişkin hükümlerimizin kaynağı olan FrMK m. 1347'deki düzenlemede, belgenin delil başlangıcı niteliği taşıyabilmesi için verilmesi ya da gönderilmesi yetmez; aleyhine delil olarak kullanılan kişiden sadır olması gereklidir. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 645; **Yavaş**, Senetle İspat, s. 273.

²²⁷ Delil başlangıcının söz konusu olduğu hallerde tanık deliline başvurulmasının zorunlu olup olmadığı, tanık dışında diğer takdiri delillere başvurup başvuramayacağı tartışılmıştır. Bkz. **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 144; **Berkin**, İstisnalar, s. 812.

²²⁸ Senetle ispat zorunluluğu, mutlaka senede ilişkin değildir; bu zorunluluğun, "kesin delille ispat" şeklinde ifade edilmesi teknik olarak daha doğrudur. Senetle İspat, s. 113; **Kale/Keser**, s. 705.

²²⁹ Delil başlangıcının hukuki işlemle sınırlanmasına ilişkin eleştiriler için ayrıca bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 644.

²³⁰ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 381; **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 121. Doktrindeki bir diğer görüşe göre ise muhtemellik, kaynak Fransız Medeni Kanun'a uygun şekilde, gerçeğe yakınlık olarak anlaşılmalıdır. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 644.

Mülga HUMK m. 292'ye göre yazılı delil başlangıcının unsurları, delil başlangıcının yazılı olma unsuru, karşı taraftan sadır olma unsuru ve gerçeğe yakınlık (ispat) unsurudur.²³¹ Bu üç unsur HUMK'ta *müddeabihin tamamen sübutuna kâfi olmamakla birlikte vukuuna delalet etme, aleyhine ibraz edilmiş olan taraf canibinden verilmiş olma ve tahriri olma* şeklinde ifade edilmiş ve delil başlangıcının “evrak veya vesaikler” olabileceği düzenlenmiştir. HMK'da ise delil başlangıcının unsurları “konusu hukuki işlemin tamamen ispatına yeterli olmamakla birlikte, söz konusu hukuki işlemi muhtemel gösterme” ve “kendisine karşı ileri sürülen kimse veya temsilcisi tarafından verilmiş veya gönderilmiş olma” şeklinde ifade edilerek yazılılık unsuru çıkarılmış; “evrak ve vesaik” ifadesinin yerine de “belge” kavramı kullanılmıştır. Senetle ispat kuralına istisna olarak düzenlenen delil başlangıcının HMK'daki tanımı HUMK'un aksine müddeabihî değil, hukuki işlemi esas almıştır.²³² Yaklaşık ispatı yeterli gören *vukuuna delalet etme* ifadesi ise, muhtemel gösterme şeklinde Türkçeleştirilerek ifade edilmiştir.²³³ HUMK'tan farklı olarak HMK'nın delil başlangıcı tanımında temsilci tarafından verilen veya gönderilen belgeler de kapsam içinde yer almış ve delil başlangıcı yazılı olmaktan çıkarılarak belge niteliğinde sayılmış olması nedeniyle kişiden sadır olma unsuru, faks ve elektronik yazışmalar gibi belgeleri de kapsayacak şekilde verilmiş veya gönderilmiş olmak şeklinde ifade edilmiştir.²³⁴

Delil başlangıcı ispat gücüne göre belge tasnifi içinde yer almaz. Çünkü ispat gücüne göre belge türlerinden her biri; senetle ispat kuralının uygulandığı davada delil başlangıcı niteliği taşıyabilir. Örneğin, senetle ispat zorunluluğunun öngörüldüğü bir hukuki işlemin ispatında ve yetkili bir memur tarafından usulüne uygun olarak yapılmış bir ses kaydındaki hukuki işlemi muhtemel

²³¹ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 40; **Tiftik**, Mustafa: “Yazılı Delil Başlangıcı”, AD, Sa. 2, Ankara 1984, s. 241; **Anıl**, Y. Şahin: “Yazılı Delil Başlangıcı”, AD, Sa. 2, Ankara 1983, s. 415.

²³² HUMK'un delil başlangıcına ilişkin düzenlemesinin müddeabihî değil, ispatın konusu olan hukuki işlem olarak anlaşılması gerektiğine ilişkin görüş için ayrıca bkz. **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 120.

²³³ Göksu'ya göre, “işlemi muhtemel gösterme”, “vukuuna delalet etme”den daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Bkz. **Göksu**, Mustafa: “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Senetle İspat Kuralları ve Bunların İstisnaları”, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (HÜHFD), 2011, C. 1, (Senetle İspat Kuralları) s. 58.

²³⁴ **Göksu**, Senetle İspat Kuralları, s. 59.

gösteren bir irade beyanı; resmî belge niteliğinde bir delil başlangıcıdır. Her ne kadar resmî belgenin ispat gücü adi senetler gibi düzenlenmiş olsa da; bu durumda resmî belgenin hukuki işlemin ispatını muhtemel göstermesi söz konusudur. Zaten resmî belge tam olarak hukuki işlemi ispat ediyorsa, senetle ispat zorunluluğunu tam olarak yerine getirmiş olur. Resmî belge niteliğindeki ses kaydı örneğimizde, ses kayıt işlemi yetkili makam tarafından yapılmış olmasına rağmen kanaatimce “kendisine karşı ileri sürülen kimse veya temsilcisi tarafından verilmiş veya gönderilmiş” olma koşulunu da taşır. Nitekim hukuki işlemi muhtemel gösteren irade beyanda bulunan taraf, ses kaydı kendisi aleyhine delil başlangıcı olarak ileri sürülen kişidir. Senet borçlusunun el yazısı ile yazdığı bir senede ilişkin olarak sadece imza bakımından sahtelik kararı verilmiş olması durumunda senet, delil başlangıcı olarak değerlendirilmelidir.²³⁵

Delil başlangıcının ispat gücünü belirleyen, belgenin niteliği değildir. Çünkü delil başlangıcının bulunması, iddia edilen hukuki işlemin ispatına yaramaz yalnızca takdiri delillerle ispatın yolunu açar.²³⁶ Delil başlangıcının ispat gücünün takdiri hâkime aittir. Hâkim, delil başlangıcının iddia edilen hukuki işlemi ispat edici bir nitelik taşıyıp taşımadığını serbestçe takdir eder.²³⁷

Hukuki işlemi muhtemel gösteren, kendisine karşı ileri sürülen kişi veya temsilcisi tarafından gönderilmiş olmak kaydıyla örneğin; görüntülü mesaj kayıtları, SMS mesajları, çeşitli mobil telefon uygulamaları aracılığıyla gönderilen ses kayıtları²³⁸; elektronik posta metinleri delil başlangıcına örnek olarak gösterilebilir.²³⁹ Konuya ilişkin bir kararda ilk derece mahkemesi, senetle ispat zorunluluğunun bulunduğu bir menfî tespit davasında, davacı delil başlangıcı olarak ses kaydına dayanmış; bunun üzerine mahkeme tarafından talep

²³⁵ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 269.

²³⁶ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 135.

²³⁷ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 137.

²³⁸ Konuralp'e göre ise, ses kayıtları güvenilir olmadıkları için ancak hâkimin delil serbestisinin söz konusu olduğu durumlarda bir delil olarak değerlendirilebilir. Ses kayıtlarının, senetle ispat kurallarının bir istisnası olarak delil başlangıcı niteliği taşıması mümkün değildir. Bkz. **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 97. Ancak bu görüşün, delil başlangıcının yazılı olma koşulunun arandığı zamana ilişkin olduğunu da belirtmek gerekir.

²³⁹ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 381.

kabul edilerek davacının lehine karar verilmiştir. Ancak Yargıtay davacının usulüne uygun yazılı delille ispatlayabileceği, CD kaydının delil olarak kabul edilmesini hatalı bularak kararı bozmuştur.²⁴⁰ Yargıtay'ın bu kararına katılmıyorum. Somut olay bakımından senetle ispat zorunluluğu bulunmakla birlikte, delil başlangıcının yazılı olma zorunluluğu bulunmadığına ve belge olarak m. 199'da sayılan ve benzeri bilgi taşıyıcıları delil başlangıcı olabileceğine göre ses kaydı içeren CD'nin delil başlangıcı olarak kabul edilmesi gerekirdi.²⁴¹

Doktrinde kanımca hatalı olarak, zamanaşımına uğramış kambiyo senetleri delil başlangıcı olarak nitelenmiş²⁴², Yargıtay da bu kapsamda kararlar vermiştir. Ancak zamanaşımına uğramış bir kambiyo senedi yalnızca kambiyo senedi vasfını kaybeder. Ancak medeni yargılama hukuku bakımından hâlâ, senettir. Sonraki bölümde senedin unsurları açıklanacak olmakla birlikte, zamanaşımına uğramış olsa da kambiyo senedi hâlâ yazılıdır, bir kişiye izafe edilebilir niteliktedir ve açıklama içermektedir. Senedin zamanaşımına uğraması onu geçersiz kılmayacağına göre, kambiyo senedi niteliği olmasa bile adi senet niteliğindedir.²⁴³

Delil başlangıcının kendisinden sadır olduğu ileri sürülen kimse yazıyı ya da imzayı inkâr ederse, belgenin delil başlangıcı niteliğindeki belgenin aleyhine delil olarak ileri sürülen kişiye aidiyeti mahkemece araştırılmalıdır. Bu araştırma, adi senetlerde sahtelik incelemesine benzer şekilde yapılacaktır. Yargıtay, bir belgenin delil başlangıcı niteliğine ilişkin olarak aleyhine ileri sürülen kişiden sadır olup olmadığı hususunun isticvap ve gerektiğinde istiktap edilerek bilirkişi aracılığı ile saptanması gerektiğini kararlarında belirtmektedir. Benzer şekilde, fotokopi ve faks metinleri açısından da metnindeki imza, el yazısı veya paraf aleyhine delil oluşturan kişi tarafından inkâr edilirse senetlerin sahteliğine ilişkin HMK m. 211 ve devamı hükümleri kıyasen uygulanacağından

²⁴⁰ 19. HD, 10.10.2017, 2016/19121 E. ve 2017/6766 K. sayılı karar (KİBB, 28.10.2018).

²⁴¹ Umar'a göre de, aidiyet iddiasının kanıtlanması şartıyla, bir ses kaydının hükme dayanak olarak alınması mümkündür. Bu kapsamda konuşma kaydı içeren CD, belge ve delil başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 651.

²⁴² **Yılmaz**, HMK Şerhi, C.II, s. 2466.

²⁴³ **Umar**, HMK Şerhi, s. 655.

adi senetlerde sahtelik iddiasına ilişkin incelemeler delil başlangıcı açısından da önem taşımaktadır.

2. Senet

Senet, günlük hayatta ve hukuki terim olarak çokça karşılaşılan ancak Kanunkoyucunun tanım yapmaktan özellikle kaçındığı bir kavramdır. HMK'nın belge tanımını düzenleyen 199. maddeye ait madde gerekçesinde senet tanımının yapılmayışı, *ortaya çıkabilecek gelişmelere engel olacak bir sınırlamadan kaçınmak* şeklinde ifade edilmiştir.²⁴⁴ Senet hukuki terim olarak ceza hukukunda, borçlar hukukunda, ticaret hukukunda, icra hukukunda ve medeni usul hukukunda uygulama alanı bulan geniş kapsamlı bir terimdir. Bu sebeple de senedin, hemen her hukuk uygulaması için farklı tanımları ve kapsamı vardır. Sözlük anlamıyla senet, dayanılan veya dayanılacak olan şey²⁴⁵; hukuki anlamıyla ve genel olarak, belli bir vakıanın gelecekte ispatına yarayan ve bir kimsenin belirli bir yöndeki iradesini veya belirli bir vakıanın gerçek olduğu hakkındaki beyanını bizzat yazdığı ya da başkasına yazdırıp içeriğinin iradesi ile aynı olduğunu teyit etmek amacıyla imzaladığı belgedir.

Belgenin özel bir türü olan senet ile ilgili hükümler HMK m. 200 vd.'da düzenlenmiştir. Ancak ne HMK'da ne de önceki usul kanunlarında senedin tanımı yapılmıştır. Medeni usul ve icra iflâs hukuku ile ilgili eserlerde senet, iddia konusu vakıanın ispatına tek başına yetebilen ve kendisine karşı ileri sürüldüğü kimse veya onun temsilcisi tarafından düzenlenmiş belge²⁴⁶; bir şeyin ispatı maksadıyla tanzim edilen veya bu maksatla kullanılan her nevi yazılı varaka²⁴⁷; bir kimsenin kendi aleyhine delil teşkil etmek iradesiyle vücuda getirdiği bir vesika²⁴⁸; bir kişinin vücuda getirdiği (veya getirttiği) ve kendi

²⁴⁴ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

²⁴⁵ TDK, Büyük Türkçe Sözlük, (www.tdk.gov.tr); **Devellioğlu**, s. 1094.

²⁴⁶ **Umar**, HMK Şerhi, s. 615.

²⁴⁷ **Karafakih**, İsmail Hakkı: Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları, Ankara 1952, s. 180.

²⁴⁸ **Postacıoğlu**, İlhan E.: Medeni Usul Hukuku Dersleri, 6. Bası, İstanbul 1975, s. 596; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s. 297.

aleyhine delil teşkil eden yazılı belge²⁴⁹; bir kişi tarafından, herhangi bir hukuki ilişkide, kendisine karşı kanıt sayılmak üzere düzenlenen imzalı bir belge²⁵⁰; bir kimsenin aleyhine delil teşkil etmek maksadile bizzat yazdığı veya başkasına yazdırdığı ve imzası ile tasdik ettiği bir belge²⁵¹, bir düşüncenin somutlaşmış, teccüm etmiş şekli²⁵²; bir kimsenin kendi aleyhine hazırladığı veya sonuç doğuran yazılı bir belge²⁵³; bir hukuki ilişkiyle ilgili uyuşmazlık konusu vakıaların ispatına elverişli, yazılı veya basılı metinde imzalanarak açıklanan, kendisine karşı ileri sürüldüğü kişi veya onun temsilcisi tarafından düzenlenmiş, düzenleyen aleyhinde delil teşkil eden belge²⁵⁴; bir kimse tarafından bir vakıanın gelecekteki delilini teşkil etmek üzere yazıp veya yazdırılıp imzalanan ve imzalayan aleyhine delil teşkil eden yazılı belge²⁵⁵; bir beyanın ispatını sağlayacak şekilde yazı ile dışa vurulması²⁵⁶; bir kişinin aleyhine delil olarak kullanılabilir, kendisi tarafından imza edilmiş veya elektronik imza ile şifrelenmiş yazılı belge²⁵⁷ olarak tanımlanmıştır.

Senedin türleri bakımından ayırıcı olması maksadıyla yukarıdaki adi senet tanımlarına resmî bir makam ya da memurun katılımı olmaksızın düzenlenmesi unsuru da eklenebilir. Nitekim Alman ve Fransız hukuklarında; resmî senet dışında kalan tüm senetler adi senet olarak kabul edilmektedir.²⁵⁸

Almanca karşılığı olan “Urkunde” kelimesinin kök ve eklerinden yola çıkılarak; geçmişte yaşanmış bir şey veya olaydan bilgi veya haber verme

²⁴⁹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2073.

²⁵⁰ **Önen**, Ergun: Medeni Yargılama Hukuku, Ankara 1979, s. 240.

²⁵¹ **Berkin**, Usul Rehberi, s. 788.

²⁵² **Üstündağ**, s. 636.

²⁵³ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 362.

²⁵⁴ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 72.

²⁵⁵ **Deliduman**, Seyithan: Medeni Usul ve İcra İflâs Hukukunda Noter Senetleri, Ankara 2001, (Noter Senetleri) s. 5.

²⁵⁶ **Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım**, s. 325.

²⁵⁷ **Budak/Karaaslan**, s. 244.

²⁵⁸ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 73.

şeklinde de senet tanımı yapılmıştır.²⁵⁹ Bu tanımların tamamı, adi senet için geçerlidir. Resmî senetler ise adi senetlerden farklı olarak senet niteliği taşıyan belgenin resmî bir makam ya da memur huzurunda düzenlenmesi ya da onaylanması gerekir. Ancak belgenin sadece yetkili makamlar tarafından onaylanması yeterli değildir; yetkili makamın belgeyi yetkisi dâhilinde düzenlemiş ya da onaylamış olması gerekir.²⁶⁰

2.1. Senedin Unsurları

Doktrinde yer alan çeşitli tanımlardan hareketle, senedin temel unsurları yazılılık, kişiden sadır olma ve açıklama içerme şeklinde sayılabilir. Ancak her türlü açıklama, bir belgeye senet niteliği kazandırmaz. Açıklamanın belirli bir vakıanın ya da hukuki işlemin ispatına yönelik olması gerekir. Her ne kadar senetle ispat zorunluluğunu düzenleyen kurallarımız; bu zorunluluğu hukuki işlemler için öngörmüşse de bir vakıanın ispatında da senet delilinin kullanılması mümkündür. Senet kendi aleyhine delil olarak kullanılan kişinin senedi düzenlerken bu düşünce ile hareket etmiş olması gerekmez.²⁶¹ Aleyhine delil teşkil etme iradesi olmaksızın düzenlenen ve imzalanan yazılı bir belge daha sonra imza atan aleyhine delil olarak kullanılabilir.

2.1.1. Yazılılık

Bir açıklamanın somut olarak görülebilir olmasına yarayan; seslerin ve sözcüklerin gözle görülebilen işaretler hâlinde biçimlendirilmesi; bir fikrin grafiksel olarak bir yüzey üzerinde ifade edilmesi şeklinde ifade edilen yazı²⁶², senedin olmazsa olmaz bir unsurudur.

Senede konu olan hakkı ve hakkın tarafları bakımından kapsamını senedin yazı unsuru belirler. Ancak senedin hangi amaçla yazıldığıнын bir önemi

²⁵⁹ **Deliduman**, Seyithan: “Medeni Usul Hukukunda Senet ve Yazılı Şekil Arasındaki İlişki”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. IV, Sa. 1-2, 2000, (Yazılı Şekil) s. 413.

²⁶⁰ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 75.

²⁶¹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2074; **Yavaş**, Senetle İspat, s. 115; **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 192. Aksi görüşte bkz. **Üstündağ**, s. 637; **Berkin**, Usul Rehberi, s. 788; **Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım**, s. 325; **Muşul**, Timuçin: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2012, (Usul) s. 333.

²⁶² **Bafra**, Yazı Unsurlarının Değiştirilmesi, s. 3; **Alkan**, Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, s. 5.

bulunmamaktadır. Kişi, sonrasında kendi aleyhine delil teşkil etmesi amacıyla senedi düzenlemiş olabileceği gibi senet, senet olarak düzenleme niyeti bulunmaksızın; tesadüf eseri de ortaya çıkmış olabilir.²⁶³ Diğer bir görüşe göre ise senedi düzenleyenin bunu ileride kendi aleyhine delil teşkil etmesi amacıyla düzenlemesi gerekir. Aksi takdirde düzenlenen belgenin senet niteliğinde değil; yazılı belge niteliğinde olacağını savunan bu görüşe göre, tesadüfî senetlerin de senet niteliği yoktur.²⁶⁴ Oysaki bir kimsenin karşı tarafa göndermiş olduğu mektupta, “senden borç olarak aldığım 10.000 TL’yi önümüzdeki ay ödeyeceğim.” şeklinde bir borç ikrarında bulunmuş olması ve mektubu imzalı olarak göndermesi mümkündür. Bu durumda senedin tüm unsurlarını taşıyan bu mektup, yazan kişi aleyhine senet olarak kullanılabilir.

Yazılılık unsuru; el yazısı²⁶⁵ ya da bilgisayar, daktilo gibi çeşitli vasıtaların yardımı ile kâğıt ya da yazı yazmaya elverişli bir cisim üzerine yazılmış olmakla tamamlanır. El yazısı sadece el ile yazılan yazı şeklinde anlaşılmalıdır; elleri yerine ayak, kol veya ağız gibi organlarını kullanarak yazı yazanlar olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle el yazısını “beyinden gelen sinyallerin elle, ayakla ya da ağız yardımıyla kalem veya benzeri vasıtalarla kâğıt üzerine aktarma işlemi” şeklinde tanımlayan yazarlara²⁶⁶ katılmaktayım.

Yazılılık unsurunun sağlanmasıyla senedin içeriği sürekli hâle gelir, taraf iradeleri açıklandığı hâli ile korunmuş olur.²⁶⁷ Hukuki işlemin taraflarından birinin el yazısıyla ya da üçüncü bir kişinin el ürünü olan yazının imzalanmasıyla yazılılık koşulu sağlanabilir. Yazılılık koşulunun arandığı hallerde kural olarak yazının daktilo, bilgisayar gibi makine ürünleri olmasıyla el yazısı olması

²⁶³ **Budak/Karaaslan**, s. 245.

²⁶⁴ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 192; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2074.

²⁶⁵ El yazısı, sınırlar yoluyla beyinden ele taşınan bir mesajın iletilmesidir. Bkz. **Serçe**, s. 123.

²⁶⁶ Bkz. **Ataç**, **Yasin/Aydoğdu**, **Eyüp/Bora**, Taner: “Adli Bilimlerde El Yazısının Kişiye Aidiyetinin Tespiti”, Polis Bilimleri Dergisi (PBD), C. 14, Sa. 4, Ankara 2012, s. 115.

²⁶⁷ **Mazlum**, s. 32.

arasında bir fark bulunmamaktadır.²⁶⁸ Kanunkoyucunun kişinin el yazısına belirli bir değer atfettiği düzenlemeler dışında yazı, el yazısı ya da mekanik araçlar vasıtasıyla yazılabilir. Örneğin el yazılı vasiyetnameyi düzenleyen MK m. 538 hükmüne göre, vasiyetnamenin geçerli olabilmesi için tamamının mirasbırakanın el yazısıyla yazılmış ve imzalanmış olması gerekir. TBK m. 583'e göre de kefilin, sorumlu olduğu azamî miktarı, kefalet tarihini ve müteselsil kefil olması durumunda, bu sıfatla veya bu anlama gelen herhangi bir ifadeyle yükümlülük altına girdiğini kefalet sözleşmesinde kendi el yazısıyla belirtmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle teminat sözleşmeleri güvenli elektronik imza ile imzalanamaz.²⁶⁹ Kanunda özellikle el yazılı şekilde yapılması öngörülen bu hukuki işlemler bakımından metnin el yazısıyla yazılmamış olması durumunda dahi imza unsuru tamamlanmışsa, ortada bir senet vardır. Ancak bu senede bağlı olarak yapılmak istenen hukuki işlem hükümsüzdür.

Senette kullanılan yazı dilinin belgenin yazılılık unsurunu taşıyabilmesi açısından bir önemi yoktur. Bilinen herhangi bir alfabe ve dille yazılmış olması yeterlidir. Gizli ya da şifreli yazılar da yazılılık unsurunun tamamlanması için yeterli kabul edilmektedir. Ancak böyle bir metnin davada senet olarak nitelendirilebilmesi için içeriğinin objektif olarak anlaşılabilmesi gerekir.²⁷⁰ Senetteki yazının Türkçe olması zorunlu değildir.²⁷¹ Senette kullanılan dilin bir önemi olmamakla beraber HMK m. 223 gereği, yabancı dildeki belgenin tercümesinin mahkemeye sunulması bir zorunluluktur. Her ne kadar 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'a göre Arap harflerinin yerine Latin alfabesinden alınan Türk harflerinin kullanılması zorunlu olsa da bu zorunluluk senet niteliği taşımayan metinler için katı bir şekilde uygulanmamalıdır. Şifreli bir metin dahi belge olarak kabul edilebilirken Arapça

²⁶⁸ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 66; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2074; **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 142; **Üstündağ**, s. 637.

²⁶⁹ **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 147.

²⁷⁰ **Türktekin**, s. 11.

²⁷¹ **Yavaş**, Senetle İspat, s. 116-117; **Deliduman**, Yazılı Şekil, s. 418; **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 195; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2075; **Pekantez/Atalay/Özkes**, s. 362.

harflerle yazılan bir metin için aksini düşünmek mümkün değildir.²⁷² Ancak Arapça harflerle yazılmış senetlerin kesin delil niteliği doktrinde kabul edilmemektedir.²⁷³ Diğer bir görüş ise 1353 sayılı Kanun'daki düzenlemenin muamele (işlem) yapılamayacağına ilişkin olması nedeniyle, Arapça harflerle yapılan işlemi geçersiz kabul ederek; geçersiz işlemin yer aldığı metni delil başlangıcı niteliğinde saymaktadır.²⁷⁴ 1353 sayılı Kanun'un yürürlük tarihi olan 1 Ocak 1929 tarihinden önce Arap alfabesiyle yazılmış olan senetler ise geçerliliklerini korumaktadır.

Gerek geçerlilik koşulu gerekse ispat koşulu olarak yazılı olma şartının arandığı hukuki işlemler için yazı, tek başına bir hüküm ifade etmez. Yazılılık koşulunun sağlanabilmesinin olmazsa olmaz unsuru imzadır.²⁷⁵ TBK m. 14, yazılı şekilde yapılması öngörülen sözleşmelerde borç altına girenlerin imzalarının bulunmasını bir zorunluluk olarak düzenlemiş ve yazılı şekil yerine geçebilecek belge örneklerini sayılmıştır. Buna göre; imzalı mektup, asılları borç altına girenlerce imzalanmış telgraf, teyit edilmiş olmaları kaydıyla faks veya buna benzer iletişim araçları ya da güvenli elektronik imza ile gönderilip saklanabilen metinler de yazılı şekil yerine geçer. El yazısı ya da daktiloyla yazılmış olan bir metinle bağlı olmak isteyen tarafların metin altında imzasının bulunmaması hâlinde yazı, geçerlilik koşulu olarak aranıyorsa yapılan işlem şekil şartını taşımadığı için kesin hükümsüz olur. Yapılan işlemin ispatı için yazılı olma şartının arandığı durumlarda imzasız yazı, diğer koşulları da sağlıyorsa ancak adi belge ya da delil başlangıcı hükmünde olabilir.²⁷⁶

2.1.2. Kişiden Sadır Olma

Kişiden sadır olma; sahibinin belirli, belirlenebilir olmasıdır. Senedin delil olarak nitelendirilebilmesi için bir kişiye aidiyet, atfedilebilirlik gerekir.

²⁷² **Umar**, HMK Şerhi, s. 648.

²⁷³ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2075; **Deliduman**, Yazılı Şekil, s. 421; aksi görüşte bkz. **Karafakih**, s. 181.

²⁷⁴ **Konuralp**, s. 82.

²⁷⁵ **Oğuzman/Öz**, s. 142. Yalnızca ticarî senetler bakımından imzanın zorunlu unsur olduğuna, medeni yargılama hukuku bakımından bir belgenin senet niteliği kazanması için imzanın zorunlu unsur olmadığına ilişkin açıklamalar için bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 645.

²⁷⁶ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 111.

Kim tarafından düzenlendiği, yazıldığı ya da imzalandığı bilinmeyen bir yazının senet niteliği taşıdığı kabul edilemez. Ancak imza içermeyen; imzanın sahte olduğu tespit edilen yazılar belirli bir kişiye atfedilebiliyorsa delil başlangıcı niteliğindedir.²⁷⁷

Adî senedin imzalanması, açıklamanın imza sahibi tarafından yapıldığına, yani senedin bu kimse tarafından sadır olduğuna dair tam bir şekli ispat gücü sağlamaktadır. Dolayısıyla hâkimin, senedin kim tarafından düzenlendiği konusunda bir takdir hakkı bulunmaz. Ancak bu ispat gücü, imzanın bu kimse tarafından atıldığına; senetteki açıklamanın imza sahibinden sadır olduğuna ilişkindir. Atılan imzanın; açıklamaların gerçekliğine, geçerlilik şartlarına, ehliyeteye ilişkin bir ispat gücü yoktur.

Aidiyet unsuru senette yazılı şeylerle bağlı olmak isteyen kişi tarafından atılan imza ya da imza yerine geçen bir mühür, işaret ile sağlanır. İmza yerine geçen işaretlerin imza yerine kullanılabilmesi TBK m. 16'da yer alan bir düzenlemedir. Bu düzenlemeye göre, imza atamayanlar, imza yerine usulüne göre onaylanmış olması koşuluyla, parmak izi, el ile yapılmış bir işaret ya da mühür kullanabilirler. Bu düzenlemeye benzer şekilde Noterlik Kanunu m. 75'te de noter huzurundaki evrakı imzalayacak ilgililerin imza atamadıkları ve imza yerine geçen bir el işareti kullanmadıkları takdirde, varsa mühür, yoksa sol elinin başparmağını, bu da yoksa diğer parmaklarından birini bastırmasıyla imza koşulunun sağlanacağı düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerde yer alan imza yerine geçen el işareti, el ile yapılmış ve imza atamayan kişinin karakteristik özelliklerini taşıyan herhangi bir çizgi veya şekil olabilir.²⁷⁸ İmza atamayanların kullanabilecekleri mühür ise, kişinin karakteristik özelliklerini taşımayan bir baskı aracıdır. 818 sayılı mülga Borçlar Kanunu'nda yer alan "İmza makamına kaim olan işaretler" başlıklı 15. maddede mühür imza yerine kullanılacak araçlardan sayılmamışken, bugünkü TBK, mührün de imza atamayanlar tarafından kullanılabilmesini düzenlemektedir. HMK m. 206'da ise imza atamayanların mühür veya bir alet ya da parmak izi kullanmak suretiyle

²⁷⁷ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 269.

²⁷⁸ **Taşpınar Ayvaz**, Sema: "Türk Borçlar Kanunu ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun İmza Atamayanlarla İlgili Yeni Düzenlemesine Eleştirel Bir Bakış", AÜHFİD, C. 61, Sa. 1, Ankara 2012, (İmza Atamayanlar), s. 334.

yapacakları hukuki işlemleri içeren belgelerin senet niteliğini taşıyabilmesi için noterler tarafından düzenleme biçiminde oluşturulması gerektiği düzenlemesi yer almaktadır.

Yazı bulunmayan boş bir kâğıdın altına imza atılması hâlinde, imzanın üzerinin sonradan doldurulması ile imzalı belgeye senet niteliği kazandırabilir ise de; kişinin imzasını ya da imza yerine geçen işaretlerini içermeyen yazılı belge, kişinin el yazısı ile yazılmış olsa dahi senet niteliği taşımaz. Güvenli elektronik imza bakımından ise, EİK m. 5 gereği, imza el yazısıyla atılmış imzanın bütün hukuki sonuçlarını doğurur.

Senedin içeriğinin imza sahibinin iradesine uygun olması şartıyla imzanın zaman itibariyle metinden önce veya sonra atılmasının bir önemi yoktur.²⁷⁹ İmza atanın metni imzaladığı sırada somut olarak oradaki mevcudiyetini göstermesi nedeniyle kişinin sözleşme kurulması sırasındaki fiziksel olarak varlığını ispat bakımından da imza önemli bir tamamlayıcı unsurdur.²⁸⁰ İmzasız bir el yazısı ancak el yazısını yazan aleyhine delil teşkil eden adi bir belge hükmünde olabilir.²⁸¹ İmza senede bağlayıcılık, inandırıcılık kazandırır.²⁸²

2.1.2.1. İmza

İmza, kişinin yazılı bir belgedeki yazıyı yazdığını ya da onayladığını gösteren ve hemen her zaman aynı şekilde yazdığı işaret²⁸³; kişiye ait özellikler taşıyan bir biyometriktir²⁸⁴. İmzanın atıldığı belge, kişinin kendi iradesi ürünü

²⁷⁹ **Berkin**, M. Necmeddin: “Senetlerin Tanzimi ve Takip Hukuku Bakımından Ehemniyeti”, İÜHFİM, C. 10, Sa. 2, İstanbul 1947, (Senet Tanzimi) s. 638.

²⁸⁰ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 99.

²⁸¹ El ile yazılan fakat imzasız yazıların delil başlangıcı niteliğinde bulunduğu ilişkin açıklama için bkz. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2075; **Umar**, HMK Şerhi, s. 647.

²⁸² **Berkin**, Senet Tanzimi, s. 637; **Kılıçoğlu**, s. 120.

²⁸³ Ayvaz, imzayı “İmza, belirli bir konudaki iradeyi dışı yansıtan bir araçtır.” şeklinde tanımlamıştır. Bkz. **Taşpınar Ayvaz**, İmza Atamayanlar, s. 322. Belgesay’a göre ise imza, mahiyeti bakımından, bir kimsenin bir yazıyı benimsediğini mutadî olan el işareti ile ifade etmesidir. Bkz. **Belgesay**, M. Reşit: Hukuk Usulü Kanunu Şerhi, 3. Bası, (Usul Şerhi) İstanbul 1948, s. 133.

²⁸⁴ İmza; DNA, parmak izi, retina izi ve ses gibi kişiye özgü ve ayırt edici özelliği bulunan bir ayırıcı olarak ifade edilmektedir. Bkz. **Gürbüz**, Filiz: Serbest Taklit Yöntemi İle Atılan Sahte İmzaların

olabileceği gibi, başkası tarafından düzenlenen bilgilerin onaylanması şeklinde de ortaya çıkabilir. İmzayı kişisel kılan, kişinin kendi el ürünü olması ve devamlılık arz eder şekilde aynı tarzda atılmasıdır. Yazılı şeklin kapsamında yer alan imzanın, “borç altına girenin el yazısıyla” atılması gerektiği TBK m. 15/1’de düzenlenmiştir. Ancak elini kullanamamakla birlikte ayağı veya ağzı ile yazı yazabilen kimselerin attıkları imzalar, imza atmayı amaç edinmesi ve aidiyetinin belli olması şartıyla el ile atılan imzalar gibi kabul edilmelidir.²⁸⁵

İmzalar, atılış şekillerine göre ad ve soyadın bitişik el yazısıyla yazılması şeklinde görülen yazı tarzında oluşmuş imzalar²⁸⁶; kişinin şekilsel el hareketleriyle attığı şekilsel imzalar ve karakteristik unsur içermeksizin herkes tarafından kopyalanabilir nitelik taşıyan basit imzalar olmak üzere üç farklı kategoriye ayrılabilir.²⁸⁷ Ülkemizde, basit imza türü yaygın olarak kullanılmaktadır.²⁸⁸

2.1.2.1.1. İmzanın unsurları

İmzanın ne şekilde atılması gerektiği konusunda emredici bir kanuni düzenleme bulunmamakla birlikte, 2525 sayılı Soyadı Kanunu’nun “Söyleyişte, yazıta, imzada öz ad önde, soyadı sonda kullanılır.” şeklinde düzenlenen ikinci maddesi nedeniyle, bir imzada ad ve soyadının birlikte bulunması gerektiği yönünde sonuçlara ulaşılmaktadır.²⁸⁹ Soyadı Nizamnamesinin ikinci fıkrasında da benzer düzenleme yer almaktadır: “Söyleyişte, yazıta, öz ad önde, soyadı sonda olmak üzere bütün harfleri söylenerek veya yazılarak kullanılabilmesi gibi söyleyişte ve yazıta öz adsız yalnız soyadı kullanılabilir ve imzada öz adın ilk

Grafometrik Özelliklerine Dayalı Biyometrik İmza Doğrulama Sistemi ve Analizi, Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2014, s. 1.

²⁸⁵ **Deynekli**, Adnan: Medeni Usul Hukukunda Senetlerin Üçüncü Kişilere Karşı İspat Şekli, Ankara 2006, s. 21; **Kılıçoğlu**, s. 121.

²⁸⁶ Karakteristik imza olarak da adlandırılan bu tür imzaların taklit edilmesi çok zordur. Bkz. **Gürbüz**, s. 30.

²⁸⁷ **Aydoğdu**, Eyüp/**Ataç**, Yasin: “İmza Sahteciliğinin Türleri, Tespiti ve Önlenmesi”, PBD, Sa. 13, Ankara 2011, s. 52.

²⁸⁸ **Alkan**, Nevzat ve diğerleri: “Adli Belge İncelemesinde Yazıcı Krampının Değerlendirilmesi”, ATB, C. 5, Sa. 2, 2000, (Yazıcı Krampı) s. 80; **Kırcı**, Güven Seçkin ve diğerleri: “Tespiti Güç Bir İmza Sahteciliği Yöntemi “Serbest Taklit”: Bir Olgu Sunumu”, ATB, C. 23, Sa. 1, İstanbul 2018, s. 61.

²⁸⁹ **Kılıçoğlu**, s. 120;

harfi, öz ad iki tane ise her ikisinin ilk harfleri veya birinin ilk harfi ile öteki ad ve soyadının tümü yazılabilir. İki soyadı olan kadın her iki soyadını birlikte kullanır.²⁹⁰ Ancak bu gerekliliğin bir zorunluluk arz etmeyip, yalnızca ad ve soyadının yazılmasının dahi “imza atmayı amaç edinmesi” hâlinde imza olarak kabul edilebileceği Yargıtay kararlarında ifade edilmektedir.²⁹¹ Yargıtay 12. Hukuk Dairesinin bir kararında yer alan ifadeler şu şekildedir²⁹²:

“818 sayılı BK’nun 14. maddesinde "imza, üzerine borç alan kimsenin el yazısı olmak lazımdır" düzenlemesine yer verilmiştir. El yazısı ile atılacak imzanın ne şekilde olacağı konusunda ayrı bir şekil şartı yoktur. Kişi, kendisine özgü, belirli karakteri içeren sembolleri göstererek imza atabileceği gibi ad ve soyadını yazmak suretiyle de imza atabilir. Ancak kişi, bu şekilde karakterleri ve sembolleri kullanırken veya ad ve soyadını yazarken imza atmayı amaç edinmelidir. Bu husus kişinin uygulamada hangi imza şeklini benimsediğinin tespiti ile anlaşılabilir.”

Yalnızca adın veya ad ve soyadının baş harfleriyle atılan kısa imza olarak tanımlanan paraf²⁹³ ile ilgili doktrindeki birçok görüş, parafın imza yerine geçmediğini ve paraf ile işaretlenmiş bir belgenin senet niteliği taşımadığını kabul etmektedir. Bu görüşlere²⁹⁴ göre, parafın bir kimseye izafe edilebilir şekilde, yazılı bir belge altında yer alması hâlinde bu belge ancak delil başlangıcı hükmünde kabul edilebilir. Ancak atılan işaretin paraf mı yoksa imza mı olduğu birçok durumda anlaşılabilir. Böyle bir durumda hukuki işlemi paraf olarak borç altına girmiş olan taraf lehine bir savunma imkânı yaratılmış olarak, hukuki işlemin diğer tarafı bakımından senet niteliğindeki belge yerine paraflandığı için delil başlangıcı niteliğinde bir belgeye sahip olmak gibi aleyhte bir durum ortaya çıkmış olur. Hâlbuki imzanın, kişiyi teşhis etmeye yarayan bir nitelik taşıması

²⁹⁰ Soyadı Nizamnamesi, 27.12.1934 tarihli ve 2891 sayılı RG.

²⁹¹ 12. HD, 26.02.2015, 2014/32833 E. ve 2015/4052 K.; 12. HD, 22.12.2014, 2014/25446 E. ve 2014/31165 K.; 12. HD, 19.11.2013, 2013/27926 E. ve 2013/36513 K.; 12. HD, 12.09.2013, 2013/19033 E. ve 2013/28260 K.; 12. HD, 20.06.2013, 2013/16629 E. ve 2013/23263 K.; 12. HD, 07.05.2013, 2013/11512 E. ve 2013/17566 K. sayılı kararlar (KİBB, 18.06.2017).

²⁹² Bkz. 12. HD, 02.07.2012, 2012/6827 E. ve 2012/23260 K.; 12. HD, 29.01.2001, 2001/509 E. ve 2001/1336 K. sayılı kararlar (KİBB, 26.04.2017).

²⁹³ Tanım için bkz. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük (www.tdk.gov.tr), Yılmaz parafı imzanın kısaltılmış biçimi olarak tanımlamaktadır. Bkz. **Yılmaz**, Hukuk Sözlüğü, s. 973.

²⁹⁴ **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 133, **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2454; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 381; **Yavaş**, Senetle İspat, s. 275.

zorunlu ve yeterlidir. Bu kapsamda parafa, kime ait olduğu açıkça anlaşılır bir nitelik taşıdığı sürece imzadan farklı bir sonuç bağlanmamalıdır.²⁹⁵

Kural olarak imza, el yazısıyla atılır. Ancak örf ve âdetçe kabul edilen durumlarda ve özellikle çok sayıda çıkarılan kıymetli evrakın el yazısı dışında bir araçla imzalanması yeterlidir. Bu istisnanın bir istisnası olarak da 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 756'da poliçeye ilişkin olmak ve diğer kambiyo senetlerinde de uygulanmak üzere el ile atılan imza yerine, mekanik herhangi bir araç veya elle yapılan veya onaylanmış bir işaret veya resmî bir şahadetname kullanılmayacağı düzenlenmiştir.²⁹⁶ Ayrıca TTK m. 856'da düzenlenen taşıma senedi için de imzanın elle atılması gerekmektedir.

2.1.2.1.2. İmzanın atılacağı yer

Senet metninde imzanın nereye atılacağına ilişkin emredici bir hüküm bulunmamakla birlikte teamül olarak imza, tüm irade beyanını kapsayacak şekilde metnin altına atılmaktadır. HMK'da ve TBK'da imzanın yeri ile ilgili emredici bir düzenleme olmamasına rağmen, TMK'nın 534 ve 535. maddelerine göre resmî vasiyetname düzenlenmesinde tanıklar vasiyetnamenin altına imzalar. NK'nın 86, 87 ve 103. maddelerine göre de noterlikte düzenlenen tutanakların altı imzalanır. TTK m. 731/2 hükmüne göre poliçenin mücbir sebeple ibraz edilememesi durumunda hamil, mücbir sebepleri gecikmeksizin kendinden önce gelen kişiye ihbar etmekle ve bu ihbarı, altına tarih, yer ve imzasını da koyarak poliçeye veya alonja kaydetmekle yükümlüdür. Birden fazla sayfadan oluşan senet metinleri için de herhangi bir emredici hüküm bulunmamakla birlikte teamül, her sayfanın imzalanması ya da metnin sonunun imzalanarak, kaç sayfadan oluştuğunun belirtilmesi şeklindedir.²⁹⁷

²⁹⁵ **Deynekli**, s. 20.

²⁹⁶ Bonoya ilişkin olarak TTK m. 756'nın uygulanacağı TTK m. 778'de ve çek için TTK m. 756'nın uygulanacağı TTK m. 818'de düzenlenmiştir. Ayrıca bkz. **Kılıçoğlu**, s. 133.

²⁹⁷ **Deynekli**, s. 21.

Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin²⁹⁸ 15. maddesine göre de imzanın atılacağı yer, ad ve soyadın üzerindeki boşluktur. Bu boşluk ise metnin bitiminden sonra iki ila dört satır bırakılarak ad ve soyadın yazı alanının en sağına yazılmasıyla bulunur. O halde resmî yazışmalar bakımından imza, metnin sağ alt köşesine sağa yaslı olarak atılır ve imzanın altında imza sahibinin ad, soyad ve unvanı bulunur.

Senet niteliğindeki bir belgeye sonradan eklenen yazıların kesin delil kapsamında yer alabilmesi için değişikliklerin ayrıca imzalanması gerekir. Aksi takdirde değişikliğin inkâr edilmesi durumunda bu değişiklik yok sayılır.²⁹⁹

2.1.2.1.3. İmza atamayanların durumu

Mülga HUMK'ta imza atamayanların veya yazı bilmeyenlerin ispat aracı olarak senet niteliğinde belge düzenleyebilmesi için parmak izi veya mührün ihtiyar heyeti ya da o bölgede tanınan iki kişi tarafından onaylanması³⁰⁰ şartına bağlıydı.³⁰¹

HMK'da ve TBK'da ise imza atamayan kimseler için farklı düzenlemeler bulunmaktadır. HMK m. 206'da yer alan düzenlemeye göre, imza atamayan kişilerin hukuki işlemlerini içeren belgenin senet niteliği kazanabilmesi için noter tarafından düzenlenmiş olması gerekir. TBK m. 16'da yer alan düzenlemeye göre ise imza atamayanlar, imza yerine usulüne göre onaylanmış olması koşuluyla, parmak izi, el ile yapılmış bir işaret ya da mühür kullanabilirler.

TBK m. 15, görme engellilerin yapacakları hukuki işlemlerin geçerliliği için talepleri hâlinde şahit aranacağı hükmü düzenlenmiştir. 1512 sayılı Noterlik Kanunu (NK) m. 73'e göre işitme, konuşma veya görme engelli ilgilinin talebi hâlinde işlemler tanık huzurunda yapılır. NK m. 86'ya göre ise, ilgilinin okuma

²⁹⁸ Bkz. 02.02.2015 tarih ve 29255 sayılı RG.

²⁹⁹ Senet metninde sonradan yapılan değişikliklere ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. aşağıda s. 121.

³⁰⁰ Doktrinde bir görüş, özellikle okuma yazma bilmeyenler için senet metninin tanıklar huzurunda okunarak; bu metinle borç altına girecek kimsenin senet metnine vakıf olmasını sağlamak gerektiğini savunmuştur. Bkz. **Kaptan**, Nurettin: HUMK m. 297 ve Tatbikatı, ABD, Ankara 1975, Sa. 2, s. 201.

³⁰¹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2078.

ve yazma imkânına sahip olmaması durumunda bu kişi iki tanık huzurunda maksadını notere beyan eder. Noter, bu beyanı yazdıktan sonra tutanak okunarak; bu kişi imza da atamıyorsa NK m. 75'e uygun olarak imza yerine geçen bir alet kullanıyorlarsa bununla; kullanmıyorlarsa parmak izi ile düzenleme şeklinde yapılan işlem imzalatılır.

Hem TBK, hem Noterlik Kanunu görme engellilerin yapacakları hukuki işlemlerde tanığı, engellinin talebine tabi tutmuştur. TBK'nın 15 ve 16. maddeleri görme engelliler ve görme engeli dışında başka bir sebeple imza atamayanlar arasında bir ayrıma gitmektedir.³⁰² İmza atılırken tanık talebinde bulunmayan görme engellilerin imzaları, noter işlemine ihtiyaç duyulmaksızın geçerli sayılmasına rağmen görme engeli dışında bir sebeple imza atamayanların yapacakları hukuki işlemler ise ancak, senedin noter tarafından düzenleme biçiminde yapılması hâlinde geçerli sonuç doğuracaktır.³⁰³ HMK ile getirilen bu hüküm, TBK'daki hükümle çelişmektedir. İmza atamayanlar usulen onaylanmış araçları kullanarak geçerli bir sözleşme yapabilmelerine rağmen, ispat hukuku bakımından resmî senet koşulu getirilmiş olması çelişki yaratmaktadır.³⁰⁴ Dolayısıyla imza atamayanların adi yazılı sözleşme yapabilme özgürlükleri HMK m. 206 hükmü ile ortadan kalkmıştır.³⁰⁵ Diğer bir görüşe³⁰⁶ göre ise; yürürlük tarihi ve kanunlar arasındaki hiyerarşiye göre TBK ve HMK arasında özel ve genel kanun ayrımı yapılamaz. Ancak yürürlük tarihi olarak, TBK 01.07.2012 tarihinde; HMK ise 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve bu nedenle TBK'nın HMK m. 206'yı ilga ettiği sonucunu çıkartmak mümkündür.

Kanaatimce, bir ispat aracı olarak senede ilişkin düzenleme içeren HMK m. 206, hukuki işlemin geçerliliğine ilişkin TBK m. 15 ve 16'dan bağımsız

³⁰² TBK'nın 15. maddesi, kanun kabul edildikten sonra fakat henüz yürürlüğe girmeden önce değiştirilerek bugünkü sorunlu hâlini almıştır. 6111 sayılı ve 13.02.2011 tarihli Kanun, 25.02.2011 tarihli, 27857 sayılı RG. Öz'e göre, görme engellilerin talepleri hâlinde ifadesi ile şahit aranması ifadeleri de sorunludur. Bkz. **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 148.

³⁰³ **Kuru, Baki/Budak**, Ali Cem: "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Getirdiği Başlıca Yenilikler", İstanbul Barosu Dergisi (İBD), C. 85, Sa. 5, İstanbul 2011, s. 5.

³⁰⁴ **Taşpınar Ayvaz**, İmza Atamayanlar, s. 348;

³⁰⁵ **Kılıçoğlu**, s. 132.

³⁰⁶ **Karabel**, E. Gökçe: Yazılı Şekil Şartı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 2015, s. 108.

olarak değerlendirilemez.³⁰⁷ HMK'nın düzenlemesinde Kanunkoyucu görme engelliler ve görme engeli dışındaki bir sebeple imza atamayanlar bakımından farklı iki düzenleme yapmıştır.³⁰⁸ Buna göre görme engeli dışında bir engelle imza atamayanların kesin delil kuvvetine sahip bir hukuki işlemi ancak noter tarafından düzenlenmesi şartıyla yapabilecekleri kabul edilmiştir. Buna karşılık görme engellilerin yaptıkları hukuki işlemler bakımından ise özel bir geçerlilik şartı öngörülmediği için noter tarafından düzenlemeye ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu nedenle görme engeli nedeniyle imza atamayanlar kesin delil kuvvetine sahip hukuki işlemleri tek başına yapabileceklerdir.

2.1.3. Belli Bir Vakıanın İspatına Yarayan Açıklama

Senet bir ispat vasıtasıdır. Bir hakkın doğumu, düşürülmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrarı ve itfası amacıyla yapılan hukuki işlemlerin ispatında kullanılır. Dolayısıyla senet, her türlü vakıanın değil belirli vakıaların ispatında söz konusu ve bu vakıaların bir kısmı için ise zorunludur.

Senette yer alan irade beyanının uyuşmazlık konusu hukuki işlem hakkında ispata yarayan tam bir bilgi içermesi gerekliliği doktrinde bazı yazarlar³⁰⁹ tarafından kabul edilmekle birlikte, senet her koşulda hukuki işleme ilişkin olmak zorunda değildir. Her türlü irade, bilgi ya da duygu açıklamasının bir metni senet hâline getirmeyeceği, senede konu olan açıklamanın ispat faaliyetine katkı sağlayacak nitelik taşıması gerektiği haklı olarak doktrinde de kabul edilmektedir.³¹⁰ Ancak senedin her zaman için hukuki işlem içeren bir metin olması beklenemez. Keza, tesadüfi senet olarak adlandırılan ve kişinin kendi aleyhine delil teşkil etme iradesi içermeksizin yazıp imzaladığı bir yazının dahi kesin delil teşkil etmesi mümkün iken, bu yazının mutlaka hukuki bir işleme yönelik olması gerekmez. Kişi, kendi el yazısıyla yazıp imzalamış olduğu bir

³⁰⁷ Aksi yönde, bkz. **Kılıçoğlu**, s. 132; “HMK ile yazılı geçerlilik koşuluna ilişkin düzenlemeler getirilemez.”

³⁰⁸ **Budak/Karaaslan**, s. 246.

³⁰⁹ **Berkin**, M. Necmeddin: “İspat Hukukunda Senet Delili ve Yazılı Şekil”, İÜHFİM, C. 12, Sa. 4, İstanbul 1946, (Yazılı Şekil) s. 1178; **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 226.

³¹⁰ Senedin mutlaka bir hukuki ilişkiyi belgemesi gerekmediği, ispatı gereken bir vakıa hakkında ikrar içermesi yeterlidir. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 643.

mektup ile kesin delil niteliğinde bir senet ortaya koyabilir ve bu mektupta hukuki işlem yerine bir vakıa açıklaması bulunabilir.

2.2. Düzenleyicisine Göre Senet Türleri

Belge türlerini sınıflandırırken izlediğimiz yönteme benzer şekilde senetleri senedin düzenleyenine göre resmî ve adi senetler olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Hukuk uygulamamıza diğer senet türlerine göre daha yakın tarihlere girmiş olan elektronik senetler ise ispat gücü bakımından adi senet hükmünde kabul edilmiştir. Doktrinde elektronik imzalı belgeler elektronik senet olarak da anılmaktadır. Konuralp, elektronik senetleri bir kimsenin kendi güvenli elektronik imzası ile meydana getirdiği ve aleyhine delil olarak kullanılma amacı taşıyan ve bilgisayar ortamında varlığını sürdürebilen elektronik veriler olarak tanımlamıştır.³¹¹ Ancak elektronik senetler, HMK'da güvenli elektronik imzalı belgeler olarak düzenlenmiş olduğu için ayrıca incelenmeyecek; senet türleri resmî senetler ve adi senetler olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir.

2.2.1. Resmî Senetler

Resmî bir makam veya memurun katılımı ile düzenlenen senetler, resmî senetlerdir.³¹² Resmî makam veya memur, senedin düzenlenmesi işlemini bizzat yapabileceği gibi; ilgililerin düzenledikleri adi senet niteliğindeki bir belgenin tarih ya da imza gibi belli bölümlerini onaylayarak senede resmîyet kazandırılabilir. HMK resmî senetler için madde metninde noter senetleri tabirini kullanmış, ancak resmî senetlerin noter senetlerinden ibaret olmadığını; mahkeme huzurunda yapılan sulhlar, resmî vasiyetname düzenlenmesi ve tereke tespitinin bu kapsamda örnek olarak sayılabileceğini HMK m. 204'e ait madde gerekçesinde belirtmiştir.³¹³ Bu örneklere ek olarak tapu senetleri, icra

³¹¹ **Konuralp**, Halûk: Genel Hatlarıyla Elektronik İmza Kanunu, "Elektronik İmza Kanunu" Konulu Türkiye Bankalar Birliği Konferans Sunumları, 2004, s. 5. [<http://www.tbb.org.tr/egitim-ve-konferanslar/konferans-sunumlari/81?year=2004> (Çevrimiçi:26.01.2016)].

³¹² **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 150; **Eren**, C. 1, s. 348; **Nomer**, Halûk: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Bası, İstanbul 2015, s. 111; **Karsh**, Abdurrahim: Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul 2012, s. 587; **Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım**, s. 335.

³¹³ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

kefaletnameleri yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri resmî senetler arasında sayılabilir.

TBK, TMK ya da özel kanunlar gereğince bir sözleşmenin yazılı şekilde yapılmasıyla, senet niteliği taşıması birbirinden farklıdır.³¹⁴ Nitekim kanunda öngörülen şekilde yapılmayan bir hukuki işlem geçersizdir. Ancak geçersiz bir hukuki işlemin senetle ispat edilmesi mümkündür.³¹⁵ Resmî şekilde yapılması kanunda açıkça öngörülen sözleşmeler; resmî senet hükmündedir.³¹⁶ Taşınmaz mülkiyetinin devrini amaçlayan sözleşmeler, taşınmaz ve taşınmaz üzerinde aynı hakkın bağışlanma vaadi ve ölünceye kadar bakma sözleşmesinin resmî şekil şartına uygun olarak yapılması gerekir. TMK'ya göre de, vakıf kurma iradesi (TMK m. 102), mal rejimi sözleşmesi (TMK m. 205) tanıma (TMK m. 295), aile mal ortaklığı sözleşmesi (TMK m. 374), resmî vasiyetname (TMK m. 532), miras payının devri sözleşmesi (TMK m. 677/II), taşınmaz mülkiyetinin devri (TMK m. 706/I), görünen mecraya ilişkin irtifak hakkı (TMK m. 727/III), önalım hakkından vazgeçme (TMK m. 733/II), boşalan dereceye geçme hakkı (TMK m. 871/III), taşınmaz mülkiyetinin kanundan doğan kısıtlamalarının ortadan kaldırılması, değiştirilmesi (TMK m. 731/II) ve mülkiyeti saklı tutma sözleşmesi (TMK m. 764) resmî yazılı şekilde yapılmalıdır. Buna karşılık uygulamada alışlagelmiş bir söyleyiş şekli olarak, tapu senedi, veraset senedi tarafların iradesini içermedikleri için usul hukuku bakımından senet değildir, ancak resmî makamlar tarafından düzenledikleri için resmî belge niteliğindedir.³¹⁷

İİK m. 38'e göre; mahkeme huzurunda yapılan sulh ve kabuller, istinaf ve temyiz kefaletnameleri ile icra dairesindeki kefaletler, ilâm niteliğindeki belgelerdir. Bunlar dışında; Avukatlık Kanunu (AvK) m. 35/A'da düzenlenen uzlaşma tutanağı, Arabuluculuk Kanunu gereği arabuluculuk faaliyeti sonunda

³¹⁴ **Deliduman**, Seyithan: "Son Değişiklikler Çerçevesinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Borçlar Kanunu İlişkisi", Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, Yalova 2012, (HMKve TBK İlişkisi) s. 15.

³¹⁵ Örneğin, ayırt etme gücü bulunmayan birinin yazılı şekilde yapmış olduğu sözleşmede bedeli peşin ödediğini belirtip karşı tarafla birlikte sözleşmeyi imzalamışlarsa; bu bedelin iadesi için ayırt etme gücü bulunmayan kişinin yasal temsilcinin açacağı davada yazılı sözleşme senet niteliğinde delil olarak kullanılabilir. Aksi görüşte bkz. **Deliduman**, HMKve TBK İlişkisi, 15.

³¹⁶ **Karabel**, s. 34.

³¹⁷ **Budak/Karaaslan**, s. 244.

düzenlenen ve icra edilebilirlik şerhi taşıyan anlaşma³¹⁸, para cezası, gider ve aidatların ödenmesine ilişkin olarak NK, AvK ve Odalar Birliği Kanunu ve Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanununda yer alan ilgili hükümler gereği düzenlenen kararlar da ilâm niteliğindedir.³¹⁹

AvK m. 35/A'da düzenlenen Uzlaşma tutanağı da hukuki nitelik itibariyle bir sulh sözleşmesidir.³²⁰ Uzlaşma sağlama görevi, yargılama faaliyetinin ortağı olan avukatların kamusal nitelikteki bir görevi olarak tanımlanmaktadır.³²¹ Bu nedenle, resmî bir memurun katılımı olmaksızın düzenlenmesine rağmen; kamusal nitelik taşıması nedeniyle uzlaşma tutanağı da hem tarafların iradelerini içerdiği için hem de kanunda münhasıran avukatlara tanınmış bir yetki ve görevin kullanılmasıyla düzenlendiği için kanaatimce resmî senet niteliğinde kabul edilmelidir.

İstinaf ve temyiz kefaletnameleri İİK m. 36 gereği icraya konu olan ilâma karşı istinaf veya temyiz yoluna başvuran borçludan; Bölge Adliye Mahkemesi veya Yargıtay'dan icranın geri bırakılması kararı getirilebilmesi veya İİK m. 33 gereği icra mahkemesi tarafından reddedilen icranın geri bırakılması talebine ilişkin kararın istinafi veya temyizi yoluna başvurmak üzere gösterilmesi gereken kefaletlerdir.³²² İstinaf ve temyiz kefaletleri noter onaylı bir taahhüt senedi şeklinde olabileceği gibi icra müdürü huzurunda tutanağa geçirilecek bir irade beyanının kefil tarafından imzalanmasıyla da yapılabilir.³²³ Bir mahkeme kararıyla, noter onayıyla ya da yetkili memur tarafından tutanağa geçirilerek yapılacağına göre, istinaf ve temyiz kefaletleri resmî senet niteliğindedir. İcra kefaletleri ise icra dairesi önünde takibin tarafı olmayan bir

³¹⁸ 6325 sayılı Arabuluculuk Kanunu m. 18/2'de düzenlenmiştir.

³¹⁹ 1512 sayılı NK, m. 145; 1136 sayılı AvK, m. 162; 5174 sayılı Odalar Birliği Kanunu, m. 77; 5362 Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu, m. 61. Ayrıca bkz. **Fırat**, Erhan: Özel Kanunlarda Düzenlenen İlâm Niteliğinde Belgeler, Ankara 2016, s. 27-28.

³²⁰ **Ulukapı**, Ömer: “Avukatlık Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4667 Sayılı Kanunla Getirilen “İlâm Niteliğindeki Belge” Üzerine İnceleme”, MÜHF-HAD, Prof. Dr. Ergun Önen'e Armağan, İstanbul 2003, (İlâm Niteliğindeki Belge) s. 453.

³²¹ **Ulukapı**, İlâm Niteliğindeki Belge, s. 448.

³²² **Kuru**, Baki: İcra ve İflâs Hukuku-El Kitabı, 2. Baskı, Ankara 2013, s. 917.

³²³ **Tanrıver**, Süha: “İcra ve Temyiz Kefaletleri (Kefaletnameleri)”, ABD, Sa. 6, Ankara 1989, (Kefaletler) s. 976.

üçüncü kişinin kefil sıfatıyla, borçlunun borcunu kısmen ya da tamamen üstlendiği kefaletlerdir.³²⁴ Kefilin irade beyanı icra dairesinde tutanağa geçirilerek imzalanması zorunlu olduğu için³²⁵, icra kefaletnameleri de resmî senet niteliğindedir.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin düzenlemiş oldukları alacak senetleri de İİK'da ilâm niteliğinde sayılan belgeler arasındadır. 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu³²⁶ m. 12'ye göre, alacak senetleri, kâğıtları ve her türlü taahhütname ve sözleşmeler köy ve mahalle ihtiyar heyetleri veya noterler tarafından onaylanır. Maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmeyen bu belgeler³²⁷, kanun tarafından yetkili kılınan bir organ tarafından imzalandığı ve ilgililerin irade beyanını yansıttığı için resmî senet niteliğinde kabul edilmelidir. İlgililerin beyanı olmaksızın yetkili memurlar tarafından düzenlenmiş olan belgelerin resmî belge niteliğinde olduğunu yukarıda açıklamıştık.³²⁸

2.2.1.1. Noter senetleri

Bir işleme resmîyeti kural olarak noterler kazandırır. NK m. 60'a göre yapılması kanunla başka bir makam, merci veya şahsa verilmemiş olan her nevi hukuki işlemleri düzenlemek ve kanunlarda resmî olarak yapılmaları emredilen, mercileri belirtilmemiş olan bütün hukuki işlemleri bu kanun hükümlerine göre yapmak noterlerin görevidir. Başka bir makam ve mercie görev olarak verilmiş hukuki işlemlere örnek olarak, MK m. 532'de resmî vasiyetname düzenleme yetkisinin noterler dışında sulh hâkimine de verilmiş olması, 2644 sayılı Tapu Kanunu'nda taşınmaz üzerinde aynı hak değişikliğine sebep olan hukuki işlemlere ilişkin resmî senetlerin, tapu sicil müdürlüğü görevlileri tarafından hazırlanma; tapu sicil müdürü veya görevlendirilen memur tarafından da onaylanma yetkisinin verilmesi gösterilebilir. Yine NK'nın 82. maddesinin 1.

³²⁴ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku-El Kitabı, s. 897; **Şensöz**, Ahmet: "İcra Kefaletinin Şekline İlişkin Bir Yargıtay Karar İncelemesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (DEÜHFD), C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, İzmir 2015, s. 2959; **Tanrıver**, Kefaletler, s. 973.

³²⁵ **Şensöz**, s. 2959.

³²⁶ 28.04.1972 tarihli ve 14172 sayılı RG.

³²⁷ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku-El Kitabı, s. 899; **Fırat**, s. 29.

³²⁸ Bkz. yukarıda, s. 27-32.

fıkrasına göre bu kanun hükümlerine göre belgelendirilen işlemler resmî sayılır. Yabancı devlet makamlarınca düzenlenen resmî belgelere resmîyet ise ilgili Türk Konsolosluk makamının onayı ile kazandırılır. Yabancı ülkede yaşayan Türk vatandaşlarının noterlik işlemleri oradaki Türk Konsolosları tarafından yerine getirildiğinden, yabancı ülkelerdeki Türk Konsolosları tarafından düzenlenmiş veya onaylanmış senetler, aynı Türkiye’de düzenlenen ve onaylanan senetler gibi hüküm ve sonuç doğurur.

Resmî belge, resmî senetten farklı bir kavramdır. Her resmî senet aynı zamanda bir resmî belgedir ancak her resmî belge, resmî senet değildir. Resmî senedi resmî belgeden ayıran unsur, resmî belgenin düzenlenmesine ilgili tarafların da katılması ve resmî senetlerin hukuki işleme ilişkin olmasıdır.³²⁹ Nitekim resmî belgeler taraf iradesi içermeyen bir hukuki işlem şeklinde düzenlenebileceği gibi idari bir işlem, fiil ya da resmî makamlarca kayıt altına alınmış bir görüntüden ibaret olabilir.

2.2.1.1.1. Düzenleme şeklindeki noter senetleri

NK’ya göre noterler düzenleme ve onaylama şeklinde resmî senet düzenleyebilir.³³⁰ NK 84 ile 89. maddelerinde yer alan düzenleme şeklindeki noter senetlerinde senedin tüm metni taraf iradelerine uygun şekilde noter tarafından hazırlanır ve hem taraflar hem de noter tarafından imzalanır. Tarafların notere müracaat etmeden önce sözleşme üzerinde anlaşmaya varıp bunu bir metin hâline getirmeleri mümkündür. Tarafların kendi aralarında hazırladıkları bu metin, noterin işini kolaylaştıracak olsa da noter tarafından düzenleme şeklinde yapılması gereken sözleşmenin hüküm ve sonuçlarını doğurmaz.

Kanunen geçerlilik şekline tabi olmamakla beraber tarafların iradi olarak tayin ettikleri resmî şekil için dahi notere müracaattan önce hazırlanan ön metin

³²⁹ Düzenleme biçimindeki noter senetlerinin kesin delil teşkil edebilmesi için, düzenlediği hususa ilişkin olarak senedin taraflarının hak ve borçlarını açık bir biçimde içeriyor olması ve usulüne uygun olarak düzenlenmiş olması gerekir. Bkz. **Yavaş**, Senetle İspat, s. 155.

³³⁰ Düzenleme şeklindeki noter senetleri resen senetler olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. **Karafakih**, s. 183.

hüküm ve sonuç doğuramaz.³³¹ Tarafların imzası, noter tarafından yazılan senet metnindeki açıklamaların iradelerine uygunluğunu tasdik ederken; noterin senedi imzalaması hem taraf iradelerinin metinde yazılanlara uygun olduğunu hem de tarafların kimliklerinin doğrular. Düzenleme biçimindeki noter senetleri HMK m. 204 ve NK m. 82/2 gereği, sahteliği sabit olunmadıkça kesin delil ve kayıtsız şartsız para borcu ikrarını içermesi koşuluyla İcra ve İflâs Kanunu m. 38 gereği de ilâm hükmünde sayılır.³³²

2.2.1.1.2. *Onaylama şeklindeki noter senetleri*

NK m. 90 ile 93. maddelerinde yer alan onaylama biçimindeki noter senetleri ise ilgili taraflar arasında hazırlanıp onaylanma için notere sunulan senetlerdir.³³³ Noter, önüne gelen bu senedi kendisinin gördüğünü ve tarafların kendi önünde imzaladıklarını beyan ederek senedi onaylar. Noterin onayı senedin tarihi ve senedi imzalayan tarafların kimlikleridir. NK m. 82/3'e göre noter tarafından yapılan imza onaylaması, onaylanan imzanın ilgiliye ait oluşunu belgelendirme niteliğinde bulunup, hukuki işlemlerin içindekileri kapsamaz. Dolayısıyla düzenleme biçimindeki senetlerin aksine bu işlemlerde yalnızca imza ve tarih, sahteliği sabit oluncaya kadar geçerlidir.³³⁴

İlâmların ve resmî senetlerin ispat gücünü düzenleyen HMK m. 204 hükmü, düzenleme şeklindeki noter senetleri ile onaylama şeklindeki noter senetleri arasında ispat gücünün korunması bakımından fark yaratmıştır. Diğer bir ifadeyle, düzenleme şeklindeki noter senetleri sahteliği ispat olunmadıkça, onaylama şeklindeki noter senetleri ise aksi ispat olunmadıkça aynı ispat gücünü haizdir. Dolayısıyla bu belgeler arasındaki fark, ispat gücü bakımından değildir. Hem düzenleme, hem de onaylama şeklindeki noter senetleri ve inkâr edilmemiş adi senetler ispat gücü bakımından kesin delil niteliğindedir.³³⁵ Şöyle ki, ilgililerin

³³¹ **Yavaş**, Senetle İspat, s. 154.

³³² Ancak İİK m. 38 hükmüne göre ilâm niteliğinde sayılan belgeler, HMK m. 204/1 kapsamında değerlendirilemez. Bkz. yukarıda, s. 50.

³³³ Onaylama biçimindeki senetler içerik bakımından adi senet, tarih ve imza bakımından resmî senet niteliğindedir. Bkz. **Muşul**, Usul, s. 334.

³³⁴ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 368.

³³⁵ **Budak/Karaaslan**, s. 245.

beyanına dayanılarak noterlerin tasdik ettikleri senetler, noter senetlerinden farklı olarak ve resmî belgelere benzer şekilde aksi ispatlanıncaya kadar kesin delil sayılırlar.

1.1.1.1.1. Elektronik ortamda düzenlenen noter senetleri

Güvenli elektronik imza kullanımının ve bilişim sistemlerinin adliyelerde, kamu kurumlarında, ticaret şirketleri, özel kuruluşlarda ve hatta bireysel kullanımda yaygınlaşması sonucu; noterlik işlemleri bakımından da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Noterlik Kanunu'na 6572 sayılı Kanunla³³⁶ eklenen 198/A maddesine uygun olarak Adalet Bakanlığı tarafından Noterlik İşlemlerinin Elektronik Ortamda Yapılması Hakkında Yönetmelik³³⁷ çıkarılmıştır. NK m. 198/A, kanunda öngörülen işlemlerin tamamının güvenli elektronik imza kullanılarak elektronik ortamda yapılabileceğini düzenlemektedir. Elektronik ortamda düzenlenen belgeler, ayrıca fiziki olarak düzenlenmez ve mühürlenmez. Ancak talep üzerine belgenin örneği çıkartılarak, aslına uygunluğu onaylanarak belge mühürlenir. Güvenli elektronik imza ile oluşturulan belge, Türkiye Noterler Birliğinin Bilişim Sisteminde saklanır.

NK m. 198/A, düzenleme şeklindeki noter senetleri ile ilgililerin irade beyanına dayalı olarak yapılan işlemlerin güvenli elektronik imzalı olarak düzenlenebilmesi için ilgililerin noter huzurunda olmaları gerektiğini düzenlemektedir. EİK m. 5 ise, kanunların resmî şekilde ya da özel bir merasimle yapılmasını öngördüğü hukuki işlemlerin güvenli elektronik imza ile yapılamayacağını düzenlemektedir. Aynı düzenleme, Noterlik İşlemlerinin Elektronik Ortamda Yapılması Hakkında Yönetmelik m. 5'de yer almaktadır. Hal böyleyken, resmî şekil şartının öngörüldüğü sözleşmelerin noterler tarafından güvenli elektronik imza ile yapılması mümkün değildir.³³⁸ Dolayısıyla, tarafların iradi olarak noterde düzenleme ya da onaylama şeklinde yaptıkları sözleşmeler dışında, noterlerin elektronik imza ile yapabilecekleri başka bir hukuki işlem kalmamaktadır. EİK m. 5 ile NK m. 198/A arasında bir

³³⁶ 12.12.2014 tarihli ve 29203 sayılı RG.

³³⁷ 11.07.2015 tarihli ve 29413 sayılı RG.

³³⁸ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 90-93.

çelişki bulunduğu açıktır.³³⁹ Diğer taraftan, NK m.198/A'da öngörülmeleyen bir sınırlamanın yönetmelikle getirilmesi yöntem olarak doğru değildir. Kanun maddesindeki sınırlayıcı tek hüküm, düzenleme şeklindeki işlemlerde ilgililerin noter huzurunda olması gerekliliğidir. Yönetmeliğin birebir ifadelerle açıkça kaynak aldığı EİK m. 5 bakımından ise, NK m. 198/A'ya eklenen hükmün yeni tarihli ve özel bir hüküm olarak öncelikli uygulanması gerektiğini söylemek mümkündür. Ancak olması gereken, EİK m. 5 hükmünün değiştirilerek, NK m. 198/A'nın uygulanabilir hâle getirilmesidir.³⁴⁰

1.1.2. Adi Senetler

Adi senet, düzenlenmesine resmî bir görevlinin katılmadığı türden³⁴¹ ve adi yazılı şekilde düzenlenen belgelerdir.³⁴² Yetkisinde bulunmayan bir senedi düzenleyen resmî görevlinin düzenlediği senet de adi senettir. Senet metninin kim tarafından yazılmış olduğunun bir önemi yoktur ancak senet metni, düzenlenme amacını tam olarak açıklamalıdır.³⁴³ Senedin, senetle yükümlülük altına giren ya da senetteki açıklamanın sahibi olan kimse tarafından imzalanması gerektiğini yukarıda açıklamıştık. Bu kapsamda imzalanmamış bir belge, senet olarak hüküm ifade etmese de ispata elverişlilik ve bilgi taşıyıcılık unsurlarını içermesi durumunda HMK m. 199'a göre belge niteliği taşıyabilir. Hatta senetle ispat zorunluluğunun bulunduğu durumlara ilişkin olmak üzere, imzasız ancak sorumluluk altına girenin el yazısıyla yazılmış bir metin delil başlangıcı hükmünde olabilir.³⁴⁴

Bazı kanunlarda yer alan adi senet niteliğindeki belgelerin aksi ispat edilinceye kadar geçerli olduğu ayrıca düzenlenmiştir. TTK'nın 858. maddesinde düzenlenen taşıma senedi, 1242. maddesinde düzenlenen diğer denizde taşıma

³³⁹ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 94; **Yardım**, Güvenli Elektronik İmzalı Belgeler, s. 1314.

³⁴⁰ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 94.

³⁴¹ **Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım**, s. 330; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2079 vd.; **Yavaş**, Senetle İspat, s. 127.

³⁴² **Oğuzman/Öz**, C. 1, s. 143.

³⁴³ **Mazlum**, s. 45.

³⁴⁴ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 111; **Bilge**, Necip/**Önen**, Ergun: Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1978, s. 567; **Kuru**, Hukuk Usulü Muhakemeleri, C. II, s. 2075.

senetleri ile 1920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu m. 112'ye göre hava yük senetlerinde yer alan kayıtlar aksi ispatlanıncaya kadar doğrudur. İlgili kanun maddesi şu şekildedir:

Türk Sivil Havacılık Kanunu madde 112 –(1) Hava yük senedi, aksi kanıtlanıncaya kadar, sözleşmenin varlığı, şartları ve yükün teslim alındığı hakkında karine teşkil eder.

(2) Hava yük senedinde yükün ağırlığına, boyutlarına, ambalajına ve parça sayısına ilişkin kayıtlar aksi ispat edilinceye kadar doğru sayılır; yükün miktarına, hacmine ve bulunduğu hale veya yükün belirgin durumuna ilişkin kayıtlar, ancak yükletenin de katılması ile taşıyıcı tarafından muayene edilmesi ve sonuçların hava yük senedine yazılması şartı ile taşıyıcı aleyhine delil teşkil eder.

Senetlerin davadaki ispat vasıtası özelliği dışında, icra hukuku bakımından da önemli sonuçları vardır. Koşulsuz para borcu ikrarını içeren adi bir borç senet, ilâmsız icraya konulabilmesi, ilâmlar ve ilâm niteliğindeki resmî senetler bakımından ise ilâmlı icra yoluna başvurulabilir. Bununla birlikte itirazın kesin olarak kaldırılması aşamasında da imzası ikrar veya noterlikçe tasdik edilen borç ikrarını içeren bir senet ya da resmî dairelerin veya yetkili makamların yetkileri dâhilinde ve usulüne göre verdikleri bir makbuz veya belgeye dayanan takipler bakımından da senet önemlidir. Güvenli elektronik imzalı ve borç ikrarı içeren elektronik bir belgenin bu prosedürde yer alması; yazılılık (cisim bulma) unsurunu taşımadığı için mümkün değildir. Nitekim güvenli elektronik imzalı bir belgenin çıktı şeklinde icra dairesine sunularak takibe eklenmesi veya itirazın kaldırılması prosedürüne dâhil edilmesi durumlarında bu belge, elektronik olmaktan çıkar fakat elektronik belge ile borç altına giren kimsenin imzası bulunmadığı için bu belge, yine senet niteliği taşıyamayacaktır. Bu belgelerin senet olarak kabulü, ancak çıktı veya suretlerinin imzalanması durumunda söz konusu olabilir ki bu durumda da zaten belge, adi bir senet hâline gelmiş olur. Diğer taraftan elektronik belgelerdeki kişiden sadır olma unsuru, fiziksel belgelerdeki sadır olmadan farklıdır. Fiziksel belgelerde kişiden sadır olma, imza ile sağlanır. Dolayısıyla imza ve imzalayan arasında; fiziki bir bağ kurulmuş olur. Ancak elektronik belgeler bakımından imza ve imzalayan arasındaki bağ soyuttur. Fiziksel belgelerdeki bağ, imza incelemesiyle; bilimsel tekniklerle tespit edilebilirken; elektronik imzalı

belgelerdeki bağı bir varsayımdan ibarettir.³⁴⁵ Bu faraziye, elektronik imza atılmasına yarayan aracın gerçekten imzalayan tarafından atıldığıdır.

II. İNKÂR VE SAHTELİK KAVRAMLARI

Mülga HUMK'nun yürürlük tarihinde verilen Yargıtay kararlarında³⁴⁶ ve birçok yazılı eserde sahtelik iddiası olarak anılan düzenleme, HMK'nda yazı veya imza inkârı başlığı altında yer almıştır. HMK'nın 208 ve 214. maddeleri arasında bulunan düzenlemelerin bazılarında yazı veya imza inkârı diğer bazı hükümlerde ise yazı veya imzanın sahteliği kavramları kullanılmıştır. Bu kavramların birbirinden farklı kapsamlarda olabileceğine ilişkin diğer bir şüphe, 1993 Tasarısında yer alan birbirinden farklı kanun maddelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim 1993 Tasarısının *senetteki yazı ve imza inkârı* başlıklı 228. maddesi ile birlikte *sahtelik iddiası* başlıklı 236. madde yer almaktadır.

Sahtelik iddiası kavramının birebir yazı veya imza inkârı kavramını karşılayıp karşılamadığı; yazı veya imza inkârını da içeren bir üst kavram olup olmadığının incelenmesi, çalışmamın devamı açısından önemlidir. Bu nedenle çalışmamda inkâr ile sahtelik kavramları ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

1. İnkâr

İnkâr, sözlük anlamıyla kişinin bir şeyi yaptığını kabul etmemesi, tanımaması veya bu şeyin aksini iddia etmesidir.³⁴⁷ İkrar kavramının karşıt anlamı olarak kullanılan inkâr, dava dilekçesinde gösterilen vakıaların gerçekleşmediğinin bildirilmesidir.³⁴⁸ Dava konusu vakıanın hiç gerçekleşmediği

³⁴⁵ **Göksu**, Senetle İspat Kuralları, s. 59.

³⁴⁶ HUMK uygulamasında "sahtelik iddiası" kavramının yer aldığı Yargıtay kararlarına örnek olarak bakınız: 11. HD 13.12.1974, 1974/3764 E. ve 1974/3611 K.; HGK 07.03.1979, 1979/9-305 E. ve 1979/214 K., HGK 19.09.2001, 2001/13-550 E. ve 2001/596 K.; 14. HD, 07.06.2005, 2005/1862 E. ve 2005/5304 K. sayılı kararlar (KİBB, Çevrimiçi: 26.04.2014).

³⁴⁷ **Yılmaz**, Hukuk Sözlüğü, s. 562. Ancak inkâr, yaptığı bir şeyi gizleme; yapmadım deme anlamlarına gelecek şekilde de kullanılmaktadır. Bkz. **Devellioğlu**, s. 505 ve TDK Büyük Türkçe Sözlük (www.tdk.gov.tr).

³⁴⁸ Dava dilekçesindeki vakıaların talep sonucunu haklı gösterecek nitelikte olmadığına iddia edilmesi de inkârın bir türü olarak, dava temelinin yetersizliği savunması şeklinde ifade

veya iddia edildiği şekilde gerçekleşmediği, vakıaların bir kısmının gerçek olmasına rağmen diğer kısmının gerçek olmadığı savunmasıdır.³⁴⁹ Dava dilekçesindeki vakıaların inkârı ile başkaca bir savunmaya gerek olmadan davanın reddi talep edilmiş olur.³⁵⁰

2. Sahtelik

Farsça'dan dilimize geçen sahte, bir şeyin aslına benzetilerek yapılan, düzmece, uydurma, yapmacık, taklit³⁵¹ anlamlarını içeren bir nitelemedir. Roma hukuku kaynaklarında da sahte, gerçekte olmayıp da gerçek olduğu iddia edilen her şey olarak tanımlanmıştır.³⁵² Sahte nitelemesinin isim hâli olan sahtelik, aslından ve gerçeğinden farklılık; uydurulmuş ya da taklit edilmişlik olarak tanımlanabilir.

Sahte sözcüğünün karşılığı olarak Almanca'da, "falsh" ve "unecht" sıfatları kullanılmaktadır. İngilizce karşılığı "fake" ve "false" olan sahte sözcüğünün Fransızcası ise "faux"tur. Sahtelik kelimesi Almanca'da "die Fälschung" ve "die Unechtheit"; İngilizce'de "falseness" ve "fakeness"; Fransızca'da ise "fausseté" olarak kullanılmaktadır.

Marka ve patent hukuku kapsamında sahte, orijinal olmayan; marka hakkı sahibi üreticisi tarafından üretilmemiş; taklit anlamlarına gelmektedir. Gümrük Yönetmeliğinin³⁵³ 100. maddesinde sahte eşya, ambalajı da dâhil olmak üzere, yetkisiz olarak hak sahibinin aynı tip eşya için geçerli tescilli markası ile aynı ticari markayı veya esas yönleri itibariyle bu ticari markadan ayırt edilemeyen bir ticari markayı taşıyan ve bu yolla fikri ve sınai hakların korunması mevzuatına göre güvence altına alınan hakkı ihlal eder nitelikteki

edilmektedir. Bkz. **Kaniti**, Salomon: Akdin İfa Edilmediği Def'i, İstanbul 1962, s. 20. Ayrıca bkz. aşağıda, s. 98.

³⁴⁹ **sBudak/Karaaslan**, s. 181.

³⁵⁰ **Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz**, Ejder: Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, 24. Baskı, Ankara 2013, s. 309.

³⁵¹ **Devellioğlu**, s. 1067; **Yılmaz**, Hukuk Sözlüğü, s. 1059 ve TDK Büyük Türkçe Sözlük (www.tdk.gov.tr).

³⁵² "Falsum est quidquid in veritate non est, sed pro vero adseveratur" açıklama için bkz. **Erman/Özek**, s. 247.

³⁵³ Yönetmelik için bkz. 07.10.2009 tarih ve 27369 sayılı RG.

eşya olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda sahtelik, orijinal olmama; marka hakkı sahibi olan asıl üretici tarafından üretilmeme durumunu ve taklit edilmeyi ifade etmektedir.

Ceza hukukunda ise sahtelik, sahtecilik suçlarının maddi unsurunda yer alan bir kavramdır. Sahtecilik suçları Türk Ceza Kanunu'nda "Kamu Güvenine Karşı Suçlar" başlığı altında, parada sahtecilik (TCK m.197), kıymetli damgada sahtecilik (TCK m. 199), mühürde sahtecilik (TCK m. 202), resmî belgede sahtecilik (TCK m. 204), özel belgede sahtecilik (TCK m. 207) ve açığa imzanın kötüye kullanılması (TCK m. 209) şeklinde düzenlenmiştir. Özel belgede sahtecilik suçunun maddi unsurlarından fiil, belgenin gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesi ya da başkalarını aldatacak biçimde değiştirilmesi ve sahte olarak düzenlenen ya da sahte olduğu bilinen belgenin kullanılmasıdır.³⁵⁴ Resmî belgede sahtecilik suçu ise hem özgü suç hem de herkes tarafından işlenebilen suç olarak iki ayrı şekilde düzenlenmiştir. Özel belgede sahtecilik suçundan farklı olarak resmî belgenin sahte şekilde düzenlenmesi suçun oluşması için yeterlidir. Resmî belgede sahtecilik suçunun maddi unsuru, seçimlik olarak düzenlenmiştir. Failin, resmî belgeyi gerçeğe aykırı olarak düzenlemesi suçun oluşması için yeterlidir. Bu belgenin ayrıca kullanılmış olması gerekmez. Gerçeğe aykırı olarak düzenlenen resmî belge, bu belgeyi düzenleyen fail dışında biri tarafından kullanılırsa bu kişi için ayrıca bir suç oluşturur. Ancak özel belgede sahtecilik suçunun oluşabilmesi için belgenin gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesi veya değiştirilmesi yanında gerçeğe aykırı bu belgenin kullanılması da gerekir.³⁵⁵ O halde ceza hukuku açısından sahtelik; belgenin gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesi ya da gerçeğe uygun düzenlenen belgenin başkalarını aldatacak biçimde değiştirilmesi hareketlerinden birinin yapılması ile ortaya çıkan ve aldatıcılık içeren durumu ifade eder.

HMK m. 208'e ait madde gerekçesinde, uygulamada sahtelik iddiası olarak adlandırılan durumun maddenin kenar başlığında yazı veya imza inkârı

³⁵⁴ Belgede sahtecilik suçunun maddi unsurları hakkında bkz. **Gökçen**, s. 162 ve s. 431 vd.; **Centel, Nur/Zafer**, Hamide/**Çakmut**, Özlem: Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, C. 1, İstanbul 2007, s. 442.

³⁵⁵ **Gökçen**, s. 441.

olarak kullanıldığını ancak bu hususun aynı durumu ifade ettikleri belirtilmiştir.³⁵⁶ Ancak kanaatimce her ne kadar teknik olarak aynı durumu ifade etseler de terminolojik olarak yazı veya imza inkârı ile sahtelik iddiasının belge ve senet ayırımına göre farklı yerlerde kullanılması daha uygundur.

Belge tanımında sayılan örneklerin her biri açısından belgenin maddi unsurları farklılık gösterir. Sesli bir görüntünün belge olarak ele alınmasında ses ve görüntü belgenin unsurlarını oluştururken, bir krokide yer alan harita çizimi ve semboller belgenin unsuru sayılabilir. Bu nedenle bir belgenin sahteliği, her zaman yazı veya imzaya ilişkin olmaz. Örneğin, sesli bir görüntü kaydının sahteliği; görüntünün gerçek, ancak sesin sonradan eklenmesi şeklinde görülebilir. Belgenin kapsamlı bir delil türü olması nedeniyle belgede sahtelik, belgede yazı veya imza inkârından daha kapsamlıdır. Nitekim bir belgede her zaman yazı veya imza bulunması beklenemez. Bu sebeple sahtelik iddiasının kapsamı belge türüne göre değişiklik gösterir. Ancak senet niteliği taşımayan bir belgedeki yazı veya imzaya ilişkin inkâr da mümkündür.

Adi senette sahtelik iddiası, senedin unsurları olan yazı veya imzaya ya da her ikisine birden yönelik olabilir. Usulüne uygun şekilde düzenlenen resmî senetler açısından ise sahtelik iddiasının kapsamı adi senetlere nazaran daha sınırlıdır. Düzenleme şeklinde yapılan resmî senetlerde imza ve yazı inkârında bulunulması mümkün değildir. Bu nedenle, resmî senedin düzenlenmesi işleminde yer almadığını, iradesinin metinde düzenlenen şekilde olmadığını iddia eden ilgilinin, işlemi yapan noteri de taraf göstererek sahtelik davası açması gerekir. Ancak noterde yapılan her türlü hukuki işleme karşı sahtelik iddiasının sahtelik davası açılarak ileri sürülmesi gerekmez. Resmî senetler dışındaki resmî belgeler bakımından sahtelik iddiasında bulunan kişi bu belgenin düzenlenmesine taraf olmadığına göre, sahtelik davası açmasına gerek olmadan bu iddiayı ön sorun şeklinde ileri sürebilir.³⁵⁷ Noterin katılımı olmaksızın, taklit bir belge düzenlenerek, resmî bir senet gibi kullanılmakta olması durumunda da notere karşı ayrıca bir dava açılarak sahtelik iddiasında bulunulması gerekmez.

³⁵⁶ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

³⁵⁷ **Budak/Karaaslan**, s. 247.

Zira bu durumda da uydurma şeklinde oluşturulan belgenin resmîyeti söz konusu değildir. Resmî senede karşı sahtelik davası açılabilmesi için sahteliğe konu olan senedin resmî senet niteliğini taşıyor olması gerekir.

Sonuç olarak sahtelik, belge söz konusu olduğunda yazı veya imza inkârını da kapsayan ancak ondan daha geniş bir terim olarak belgede sahtelik şeklinde ortaya çıkar. Hâlbuki senette sahtelik, adi senetler bakımından her zaman yazı veya imza inkârı ile eş anlamlıdır. Bu sebeple çalışmamızda Kanunkoyucunun da çoğunlukla HMK'da benimsemiş olduğu üzere, belge ve resmî senetler için sahtelik; adi senet için yazı veya imza inkârı terimlerinin kullanılması tercih edilmiştir.

III. SAHTELİK İDDİASININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Sahtelik iddiasının hukuki niteliğinin tespit edilmesi, derdest bir davada ileri sürülebileceği aşamanın belirlenmesi; sahteliği konu alan davanın sınıflandırılabilmesi bakımından önemlidir. Ancak bu niteliğin tespitini yapmadan önce sahtelik iddiasına ve hatta senet deliline kanun ve uygulamada tanınan ayrıcalıkların sebebinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespitle birlikte, sahtelik iddiasına ilişkin hükümlerin usul kanununun uygulanması sürecinde geçirdiği gelişim ve değişimlerin incelenmesi de gerekir. Nitekim bir kanunun uygulanması sürecinde Kanunkoyucunun yaptığı veya yapmak istediği değişikliklerin nedeni uygulamada görülen eksikliklerdir. Kanunların yürürlüğe girdikleri tarihte öngörülemeyen gelişmelere uygun şekilde değiştirilmesi ve hatta yürürlükten kaldırılarak yeni kanun ihdas edilmesinin sebepleri çağa ayak uydurmak, daha adil çözümler belirlemek zaman ve para yönünden tasarruf etmek olarak sıralanabilir. Bu bakımdan mülga HUMK ve HMK'ya kadar geçen süreçte yapılan çalışmaların incelenmesi bugünkü Kanunumuzun kapsamını ve değişimini değerlendirebilmemiz bakımından önemlidir. Bu gerekçeyle sahtelik iddiasının hukuki niteliğini tespit etmeden önce çalışmamın bu bölümünde, sahtelik iddiasına ilişkin hükümlerin önemine ilişkin değerlendirmelerimize ve sahtelik iddiasına ilişkin hükümlerimizin gelişim süreciyle ilgili bilgilere yer verilecektir.

1. Sahtelik İddiasına İlişkin Hükümlerin Önemi

Senet, hem yargılama hukuku hem de maddi hukuk bakımından hukukumuzda ayrı bir öneme sahiptir. Maddi hukukta kural olarak şekil serbestisi esastır ve TBK m. 12'ye göre kanunda aksi öngörülmedikçe sözleşmelerin geçerliliği hiçbir şekle bağlı değildir. Ancak Kanunkoyucu kimi zaman, hem resmî siciller hem de taraf olmayan üçüncü kişiler bakımından işlem güvenliğini sağlamak amacıyla ve tarafları işlemi yaparken düşünmeye sevk ederek korumak gibi amaçlarla yazılı şekil şartını öngörmektedir.³⁵⁸ Borçlar hukuku bakımından adi yazılı şekilde düzenlenen belgeler adi senet, resmî şekle uyularak düzenlenen belgeler ise resmî senettir.³⁵⁹ Diğer taraftan borç senetleri, tevsik ettiği hakkın kanunî karinesidir.³⁶⁰ Nitekim TBK m. 104/2'ye göre borç senedinin geri verilmesi, borcun sona ermesi anlamı taşır.

Takip hukukunda da, hak sahibinin senede dayanarak başlatacağı icra takibiyle alacağını talep edebilmesi alacağına hızlı şekilde kavuşmasını sağlayan bir yoldur. Kural olarak alacaklı olduğunu iddia eden kimsenin hiçbir belgeye dayanmaksızın icra takibi yoluna başvurması mümkün ise de, alacağın senede bağlı olması hem takip borçlusunun itirazlarına engel olacak hem de kambiyo senedine dayanan takipler bakımından itirazlar ancak icra mahkemesine yapılabilecektir. Bu nedenle senede dayanılarak başlatılan icra takipleri, hiçbir dayanak olmadan başlatılan icra takiplerine göre daha sağlam temellidir.

Yargılama hukuku bakımından senet, diğer delillere nazaran daha emin, doğru ve objektif nitelikli olması nedeniyle güvenilir bir ispat aracıdır.³⁶¹ Hakkını senede bağlamış olan kimse elindeki senede ve senede konu olan subjektif hakkına güvenebilir. Keza, karşı taraf senedi inkâr etmediği sürece senet, hakkın mevcudiyetine ya da vakıanın doğruluğuna ilişkin kesin delil oluşturur. Senedin yargılama hukuku bakımından ispat kolaylığı ve güvenilirlik

³⁵⁸ Oğuzman/Öz, C. 1, s. 140.

³⁵⁹ Oğuzman/Öz, C. 1, s. 151.

³⁶⁰ Berkin, İstisnalar, s. 806.

³⁶¹ “Senet, hukukumuzda en önemli kesin delildir.” bkz. Pekcanitez/Atalay/Özkes, s. 362. “Senet, hem adliyenin işlerini azaltır hem de hukuki işlem ve muamelelerde emniyeti sağlamaya yarar.” Deliduman, Noter Senetleri, s. 11.

sağlamasının yanı sıra, senetle ispat zorunluluğuna ilişkin kurallar da hâkimin işini kolaylaştırır.³⁶² Böylece, takdiri hâkime ait olan tanık beyanlarının aksine senedin, her hâkim tarafından farklı takdir edilmesi ihtimali yoktur. Kesin deliller arasında senede ayrı bir önem atfedilmesinin sebebi, kesin delille ispat zorunluluğu olan hallerde, ikrar ve yemin delillerinin karşı tarafın iradesine bağlı olması ve kesin hüküm delilin başka bir yargılama sürecine dayanmasıdır.³⁶³

Kimi zaman Kanunkoyucu çeşitli gerekçelerle birtakım iddialara karşı ileri sürülen savunmalar için ayrıca bir düzenleme ihtiyacı duyar. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak yazı veya imza inkârı da, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun ispat ve delillere ilişkin dördüncü kısmının belge ve senet başlıklı ikinci bölümünde ayrıca düzenlenmiştir. Kanaatimce düzenlemenin amacı, uygulamada belge ve senedin yaygın olarak kullanılmasına karşılık, kesin delil niteliği taşıyan senette yer alan imzanın kolayca taklit edilebilirliği ve senedin tahrifata maruz kalabilirliğidir.

Kanunkoyucu kesin delil niteliği kazandırdığı ve belirli bir değer üzerinde hukuki işlemlerin ispatı için zorunlu gördüğü senet deliline verdiği önem dolayısıyla, senedin sıhhatine yönelik iddiaların ileri sürülmesi ve sonuçlarını da ayrıca düzenlenmiştir. İcra iflâs hukukunda senede dayanılarak başlatılan takiplerde, imza itirazının ayrıca düzenlenmiş olmasının sebebi de Kanunkoyucunun senet deliline atfedilen önemden ve koruma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, yazılı bir delil karşısında sahtelik iddiasında bulunan kişinin “senetteki imza bana ait değildir” şeklinde hiçbir sebep ve delil sunmaksızın ileri sürdüğü iddianın aksinin ispat edilmesi senedi elinde bulunduran taraf bakımından oldukça zordur. Bu sebeple Kanunkoyucu senedin kesin delil niteliği taşıdığı iddiası ve senedin sahte olduğu iddiası karşısında sahteliğin araştırılması görevini hâkime bırakmıştır. Senedi bir vakıanın ispatına ilişkin olarak mahkemeye sunan taraf; karşı tarafın inkârına karşılık bir faaliyette bulunmaya zorlanmamakta aksine, sahtelik incelemesi görevi hâkime geçmektedir. Belgedeki yazı veya imzanın inkârı, belgenin özel bir türü olan adi senetler bakımından aksi ispatlanıncaya kadar senedin kesin delil niteliği

³⁶² **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 152.

³⁶³ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 253; **Deliduman**, Noter Senetleri, s. 11.

taşımasına engel olurken; resmî senetler için inkâr, sahtelik davasının açılmasını gerektirir. Senet niteliği taşımayan bir belgede yazı inkârında bulunulması, inceleme sonucunda bu belgeye kesin delil olma niteliği kazandırmayacağından, senet dışındaki belge türleri açısından yazı veya imza inkârına yönelik tartışmalar senet kadar önem taşımaz. Ancak bu belgeler için hâkimin yapacağı sahtelik incelemesinin kapsamı belgenin yazı içermesi durumunda HMK m. 211'e, yazı içermeyen belgeler bakımından ise genel hükümlere göre belirlenir.

2. Sahtelik İddiasına İlişkin Hükümlerin Gelişme Süreci

Roma hukukunun milattan önce 17. yüzyılı kapsayan ve milattan sonra 2. yüzyıla kadar uygulanan *legis actio* usulünde yazılı belgeler çok nadiren rastlanan ve diğer delillerden üstün sayılmayan delillerdi.³⁶⁴ *Legis actio* usulünden sonra *formula* usulünün uygulandığı Roma hukukunda, son imparatorluk döneminde yani, MS. 4. yüzyılda *cognitio extra ordinem* dönemine geçmişti.³⁶⁵ *Sistem dışı yargılama* olarak adlandırılan³⁶⁶ bu dönemde yazılı belgeler önemli bir ispat aracı hâline gelmişti.³⁶⁷ Her ne kadar yazılı belge ve diğer deliller arasında ispat gücü açısından bir farklılık³⁶⁸ bulunmasa da belgeye itiraz zorlaştırılmıştı. Bu usulün ilk dönemlerinde senedin sahtelik sebebiyle iptali sadece ceza davası yoluyla mümkündü.³⁶⁹ Sonraki dönemlerde ise hukuk mahkemesinde de senedin sahteliği hakkında karar verilebilir hale gelmişti ve senede karşı savunmalar yalnızca senetten doğan borçların sona erdiğine ilişkin olabilirdi.³⁷⁰ Ancak bir devlet memurunun görevi gereği bizzat düzenlediği yazılı

³⁶⁴ Küçükgüngör, s. 483.

³⁶⁵ Öztekin, Selçuk: "Roma Medeni Usul Hukukunun Ana Hatları", İÜHFİM, C. 51, Sa. 1-4, İstanbul 1985, s. 337; Kaynak, Seda: "Cognitio Extra Ordinem'den Günümüze Delil ve İspat Yükü", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, C. 2, Malatya 2015, s. 1028.

³⁶⁶ Kaynak, s. 337; Öcal, s. 523.

³⁶⁷ Küçükgüngör, s. 493; Öcal, s. 294; Kaynak, s. 1045.

³⁶⁸ Yunan kültürünün etkisiyle Roma'da yaygınlaşmaya başlayan yazılı belgeler diğer delillerden üstün sayılmadığı için hâkim tarafından serbestçe değerlendirilmekteydi. Bkz. Di Marzo, Salvatore; Çeviren: Umur, Ziya: Roma Hukuku, İstanbul 1954, s. 115.

³⁶⁹ Kaser, Max: Das Romische Zivilprozessrecht, Münih 1966, s. 491.

³⁷⁰ Kaser, s. 492.

belgelere³⁷¹ Roma döneminde itiraz imkânı tanınmamıştı.³⁷² Tarafların kendi aralarında düzenleyip bir devlet memuruna onaylattığı belgeler bakımından ise belgenin sağlamlığına itiraz mümkündür³⁷³ ancak belgenin sağlam çıkması durumunda itirazda bulunan kişiye ceza verilirdi. Bir devlet memurunun katılımı olmaksızın tarafların kendi aralarında düzenledikleri belgeler için ise belgenin aksini ispat, en az beş tanığın aksini ifade etmesi ile mümkündür.³⁷⁴ Ancak bir belgenin tahrif edildiği iddiası diğer delillerle de ispatlanabilmekteydi.³⁷⁵

Belgeleme ilminin³⁷⁶ erken dönemlerde geliştiği³⁷⁷ İslam hukukunda yazılı şekle çok önem verilmekteydi. Yazılı şekle verilen bu önemli olmasının sebebi, unutmama, inkâr, karşılıklı anlaşmazlık ve şüpheli durumların oluşmasını engellemektir.³⁷⁸ Yazılı şekil, tarafların anlaştığı konuların unutulması durumunda hatırlatma aracı, inkârı durumunda ise delil olarak kullanılırdı.³⁷⁹ Belgenin inkârı konusuna da İslam hukukunda yer verilmişti.³⁸⁰ Bugünkü senetle ispata ilişkin

³⁷¹ Talebationes adı verilen memurlar tarafından hazırlanan bu belgelere, tabellio adı veriliyordu. Bkz. **Öztek**, s. 366.

³⁷² **Tahiroğlu**, Bülent/**Erdoğan**, Belgin: Roma Usul Hukuku, İstanbul 1982, s. 38-40; **Küçükgüngör**, s. 496; **Kaynak**, s. 1051.

³⁷³ **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 265; **Küçükgüngör**, s. 493; **Kaynak**, s. 1047.

³⁷⁴ Bu belgeler, üç kişinin tanıklığıyla düzenlenmiş ve üç tanık tarafından da imzalanmışsa; tabellio'larla aynı ispat gücüne sahip oluyordu. Bkz. **Öztek**, s. 366.

³⁷⁵ **Küçükgüngör**, s. 483.

³⁷⁶ İlm-i şürût, ilmü fikhî'ş-şurût olarak adlandırılmaktadır. Bkz. **Kontbay**, s. 23; **Saylan**, Şenol: İslam Hukukunda Senet Tanzimi ve Senetlerin Şekil Şartları, C. 3, Sa. 1, Trabzon 2016, s. 65.

³⁷⁷ Bu gelişmenin sebebi Kuran-ı Kerim'de yer alan Bakara Sûresi'nin 282. ayetidir. Bu ayet, vadeli borç ilişkilerinin yazılı şekilde yapılmasını düzenler.

³⁷⁸ **Kontbay**, s. 27.

³⁷⁹ **Saylan**, s. 66.

³⁸⁰ 1040 yılında, Celâleddin el-İmâdî tarafından yazılmış eserde yer alan ifadeler şu şekildedir: “Bir kimse diğer bir kimse üzerine borç iddiası için “benim için bir yazı yazdı ancak şimdi kendi yazısı olduğunu inkâr ediyor” dese, yazısını inkâr edene beyaz bir kâğıda yazması istenir. İki yazı arasında onların tek yazarın elinden çıktığını gösteren açık bir benzerlik olsa bile iddia konusu borç hakkında aleyhine hükmedilmez. Zira davalı “bu benim yazımdır, ben yazdım ancak bu borç için değil” derse onun sözü dikkate alınır dolayısıyla ona bir şey gerekmez.” Bkz. **Saylan**, s. 82.

kurallara benzer şekilde, İslam hukukunda da yazılı belge ikrar ya da şahit olmadıkça aslî ispat aracı kabul edilmiyordu.³⁸¹

Osmanlı Devleti'nde ise 19. yüzyılın ortalarına kadar belge sahtekârlıklarına ilişkin olarak bir düzenleme yoktu. Belgede sahtecilik suçlarına ilişkin düzenlemeler ilk defa 1858 yılında çıkarılan bir kanunda yer almış; hem Osmanlı resmî kurumları tarafından düzenlenen belgeler ile devlet memurlarının imza ve özel işaretlerini taklit edenler hem de özel şirketlere ait mühürleri taklit edenlere ilişkin cezai yaptırımlar belirlenmişti.³⁸² 1858 tarihli kanundan sonra 1879 yılında çıkarılan Muhakemat-ı Cezaiyye Kanunu ile mahkemeye gelen evrakın korunması ve belgeyi sunan kişinin istiktabı gibi konular düzenlenmiş³⁸³; böylece özel hukuk alanından önce ceza hukuku alanında yazı ve imza örneği alınması sistemleştirilmişti. Sahteciliğe karşı alınan bu tedbirler dışında el yazısının incelenmesi konusu 1894 yılında Fransa'da yaşanan Dreyfus olayı ile gündeme gelmişti.³⁸⁴

HMK'nın yürürlüğe girmesiyle sahtelik iddiasının incelenmesi, etkileri ve sonuçlarına ilişkin birtakım değişiklikler söz konusu olmuştur. Tahkikat ve delillere ilişkin mülga HUMK'ta yer alan bir kısım hükümlerin HMK'da bulunmaması ya da HMK'da tamamen yeni uygulamaların ihdas edilmiş olması da uygulamada köklü değişikliklere sebep olacak niteliktedir. Örneğin, HMK'da belge kavramına yer verilmesi dahi belgeye karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının ne şekilde inceleneceğine ilişkin sorunlar ortaya çıkarmıştır. Getirilen yeni düzenlemeler ve değişikliklerin uygulamada görülebilecek etkilerini incelemeyen önce bu değişikliklerin neler olduğunun tespit edilmesi önemlidir.

³⁸¹ **Saylan**, s. 87.

³⁸² **Aydın, Bilgin/Keskin, İshak**: “Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi”, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Sa. 31, İstanbul 2008, s. 209.

³⁸³ **Aydın/Keskin**, s. 210.

³⁸⁴ **Yardımcı, M. Mustafa**: El Yazı İncelemelerinde Bağlantılı ve Düz Yazıların Bireysel Farklılıklarının Araştırılması, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara 2013, s. 5. Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un casuslukla itham edilerek Fransa'da yargılandığı davadır. Dreyfus tarafından yazıldığı iddia edilen ve önemli askeri sırları Almanya'ya ile paylaştığı düşünülen mektup el yazısı incelemesine konu olmuş ve yapılan yanlış inceleme sonucu yanlış mahkûmiyet kararı verilmiştir. Ayrıca bkz. **Erdoğan, Faruk**: “Döneminde Tozlu Kalan Dava Dreyfus Olayı”, Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi, Ankara 2015, Sa. 2, s. 82-85

Ayrıca HMK'nın günümüzdeki şeklini almasında katkı sağlayan önceki kanun tasarılarında görev alan komisyon çalışmaları sahtelik iddiasına ilişkin hükümlerin gelişim sürecinin bir parçasıdır. Dolayısıyla tezimizde HMK'dan önceki kanun tasarılarında yer alan ve hem mülga HUMK hem de bugünkü HMK'dan farklı çözüm benimseyen tasarı hükümleri üzerinde durulacaktır. Özellikle bu farklı hükümlerin incelenmesi; tasarıların hazırlanma dönemindeki komisyonlarda görev alan akademisyen ve yazarların sahtelik iddiasına ilişkin hükümlerde gördükleri eksikliklerin tespiti ve bugün yürürlükte bulunan hükümlerin bu eksiklikleri tamamlayıp tamamlamadığına ilişkin değerlendirme yapabilmemiz açısından önemlidir.

2.1. HUMK'tan Önceki Dönem

HUMK'tan önceki usul kanunlarımızdan ilki, 1862 yılında Fransız Usul Kanunundan çeviri yapılarak kısmen alınan "Usuli Muhakemei Ticariye Nizamnamesi"dir.³⁸⁵ Ancak bu kanunname senetle ispat kurallarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Senetle ispat kuralına ilişkin düzenlemeler ilk defa 1879 yılında kabul edilen, "Usulü Muhakematı Hukukiye Kanunu Muvakkati"nde yer almıştır.³⁸⁶

2.2. HUMK Dönemi

Mülga HUMK'ta sahtelik iddiası 308. ve devamı maddelerinde ayrıntılı düzenlenmişti. HUMK m. 308'de yer alan düzenleme şu şekildeydi:

"Davanın esnayı tahkikında bir taraf kendisine nispet olunan senette muharrer yazı ve imzayı inkâr veya tanımadığını beyan ederse iki tarafın ifadatı ve olbapta serdolan deliller üzerine hâkim kâfi derece kanaat hâsıl eylediği takdirde senedi kabul veya hükümden ıskat ederek esas hakkında karar verir."

Bu düzenlemeye göre, dava sırasında taraflardan birine atfedilen senette yer alan yazı veya imza inkâr edilirse hâkim, iki tarafın sunduğu delil ve beyanları üzerine yeterli kanaate ulaşırsa senedi kabul veya reddederek karar verebilirdi.

³⁸⁵ Düstur, Tertip 1, C. 1, s. 780.

³⁸⁶ Düstur, Tertip 1, C. 4, s. 235.

2.3. Tasarılar Dönemi

Mülga HUMK'ta, senedin sahtelik incelemesinin yapılabilmesi için senetteki yazı veya imzanın inkâr edilmesi ya da tanımadığını beyan etmesi koşulları aranmasına rağmen 1948 ve 1952 tasarıları³⁸⁷, 1955 tasarısı³⁸⁸, Su tasarısı³⁸⁹ ile 1971 tasarısında³⁹⁰ senetteki imzanın açıkça kabul edilmesi koşulu aranmıştır.

Mülga ve mer'î kanunlar bakımından senetteki imzanın inkâr edilmesi sistemine karşılık tasarıların birçoğunda (1993 Tasarısı hariç) senetteki imzanın ikrar edilmesi sistemi benimsenmiştir. Bu değişik düzenlemelerin gerekçesi ise, temyiz içtihatlarına ve doktrin görüşlerine uyum sağlamaktır. Kanaatimce bu gerekçe, Yargıtay uygulamasının senetteki imzanın aidiyetinin tespiti hususunda hâkime tanıdığı re'sen inceleme görev ve yetkisine dayanmaktadır. Şöyle ki, tasarıdaki düzenlemelere göre senet altındaki imzanın açıkça kabul edilmemesi durumunda hâkimin re'sen inceleme yapması gerekir. Senedi düzenlediği iddia edilen taraf bu iddiaya hiç cevap vermese ve davaya katılmasa dahi hâkimin imzayı inkâr edilmiş sayarak imzanın bu kimseye ait olup olmadığını araştırmalıdır. Açıkça kanunda düzenlenmemiş olmasına rağmen bu araştırma yetki ve görevinin mülga HUMK'un yürürlüğü zamanında var olduğu ve davaya

³⁸⁷ Madde 362 - Dava sırasında taraflardan her biri ibra edilen adi senette kendisine ait olduğu iddia edilen imzayı açıkça kabul etmediği takdirde inkâr etmiş sayılır.

İmza kendisine atfolunan kimse birinci fıkra uyarınca imzayı kabul etmediği veya inkâr eylediği takdirde diğer taraf imzanın ona aidiyetini her türlü delil ile isbat edebilir. Bu maksatla tahkikat veya istiktap yoluna da gidilebilir.

³⁸⁸ Madde 363 - Dâva sırasında taraflardan her biri ibraz edilen âdi senette kendisine ait olduğu iddia edilen imzayı açıkça kabul etmediği takdirde inkâr etmiş sayılır.

İmza kendisine atfolunan kimse birinci fıkra uyarınca imzayı kabul etmediği veya inkâr eylediği takdirde diğer taraf imzanın ona aidiyetini ispat için tatbikat veya istiktap istiyebileceği gibi sair deliller de irae edebilir.

³⁸⁹ Madde 333 - Dâva sırasında taraflardan her biri ibraz edilen âdi senette kendisine aid olduğu iddia edilen imzayı sarahaten kabul etmediği takdirde münkir addolunur.

İmza kendisine atfolunan kimse birinci fıkra uyarınca münkir sayıldığı veya açıkça imzayı inkâr eylediği takdirde diğer taraf imzanın ona aidiyetini her türlü delil ile ispat edebilir.

³⁹⁰ Madde 306 - Dava sırasında taraflardan her biri, adı senette kendisine ait olduğu iddia edilen imzayı açıkça kabul etmediği takdirde inkâr etmiş sayılır.

İmza kendisine ait olduğu iddia edilen kimse imzayı inkâr ettiği yahut inkâr etmiş sayıldığı takdirde hâkim, aşağıdaki yazılı hükümler uyarınca imzanın ona ait olup olmadığını uygulama veya yazı ve imza karşılaştırması ve gerektiğinde tarafların sorguya çekilmesi yahut bu konuda gösterilecek delillerin incelenmesi suretile soruşturmaya karar verebilir.

hiç cevap vermemiş, aleyhine ileri sürülen senede karşı inkârda bulunmamış olan kimsenin hiç değilse isticvap edilmesi gerektiği Yargıtay kararlarında belirtilmiştir.³⁹¹ Örneğin Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 25.03.2003 tarihli ve 2003/1892 esas, 2003/3447 karar sayılı kararında hâkimin bu yetki ve görevi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Davalı duruşmaya gelmemek ve cevap vermemek suretiyle davayı inkâr etmiştir. Bu nedenle davacının iddiasını yasal delillerle kanıtlanması gerekir. Davalı icra takibi itirazında borcu tamamen inkâr ettiğine göre mahkemece, takip dayanağı belge sureti çıkarılarak içeriği ve altındaki imzanın kendisine ait olup olmadığı yönünden bu davalıya meşruhatlı isticvap davetiyesi çıkarılmalı imzasını inkâr etmesi hâlinde tatbika medar imzaları ile mahkemece alınacak imzalarıyla birlikte senet aslının HUMK 308 ve sonraki maddelerine göre bilirkişi incelemesi yaptırılıp hasil olacak sonucuna uygun karar verilmelidir.”

Doktrinde aksi görüşler bulunmakla birlikte hâkimin senetteki imzayı re'sen inceleme yetkisinin HMK bakımından da devam ettiği kabul edilmektedir.³⁹² Nitekim Yargıtay'ın yakın tarihli kararları eski kanun zamanında olduğu gibi, davaya hiç cevap vermeyen ya da aleyhine ileri sürülen senede karşı inkârda bulunmayan kimsenin isticvap edilmesi şeklindeki uygulamayı devam ettirmektedir.³⁹³ Hâkimin re'sen inceleme yetki ve görevi, icra takibine karşı yapılan itiraz üzerine açılan itirazın kaldırılması ve itirazın iptali davalarında olduğu kadar diğer özel hukuk uyuşmazlıkları bakımından da geçerlidir.

Tasarılardaki senetteki imzanın açıkça ikrar edilmesi, ikrar bulunmayan durumda ise bunun inkâr edilmiş sayılacağına yönelik düzenleme hâkimin imzanın aidiyetini re'sen incelemesine yönelik kanuni bir zemin hazırlamaktaydı. Ancak HMK bakımından bu yetkinin ayrıca bir kaynağa ihtiyacı yoktur zira HMK m. 128'de davaya cevap verilmemesinin sonucu olarak tüm vakıaların inkâr edilmiş sayılacağı açıkça düzenlenmiştir. Mülga HUMK bakımından ise HMK m. 128'in tam karşılığı olan bir maddenin bulunmaması nedeniyle tasarılar da bu düzenlemelerin bulunması bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Ancak davalının davaya cevap vermekle birlikte aleyhine ileri

³⁹¹ 13. HD, 10.10.2000, 2000/7208 E. ve 2000/8246 K.; 13. HD; 18.01.2001, 2001/11469 E. ve 2001/328 K.; 12. HD, 17.03.2005, 2005/2318 E. ve 2005/5585 K.; 6. HD, 20.06.2005, 2005/4737 E. ve 2005/6320 K. sayılı kararlar (KİBB, 10.07.2017).

³⁹² Ayrıntılı açıklama ve doktrindeki aksi görüşler için ayrıca bkz. aşağıda, s. 159 vd.

³⁹³ 15. HD, 14.04.2016, 2015/4627 E. ve 2016/2315 K.; 13. HD, 18.01.2016, 2014/35114 E. ve 2016/516 K. sayılı karar (KİBB, 10.07.2017).

sürülen senetteki imzayı ne inkâr ne de ikrar etmemesi durumunda hâkimin re'sen inceleme yetkisinin bulunup bulunmadığına ilişkin bir çözüm HMK'da bulunmamaktadır.

Diğer taraftan tasarıların bir kısmında delil olarak senedi sunan tarafın iddiasını her türlü delille ispat edebileceği düzenlenmiştir. Ancak tasarıların devamı maddelerinde HMK ve mülga HUMK sistemine benzer şekilde, tarafların isticvabı, bilirkişi incelemesi ve istiktaba ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır.³⁹⁴ Tasarılarda, mülga HUMK'ta bulunmayan ve HMK'da da yer almayan birtakım düzenlemeler de yapılmıştır. Örneğin, 1948, 1952 ve 1955 Tasarılarında üçüncü kişinin istiktap edilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmaktadır.³⁹⁵ Bu düzenlemeye göre üçüncü bir kişinin istiktap edilmesi gerekirse bu kişi re'sen ya da talep üzerine davet edilecek, bu davete rağmen gelmeyen kişi hakkında tanıklığa ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulanacaktır. Bu düzenlemenin amacı ise gerekçeye göre temsilci ve temlik eden gibi üçüncü kişilerin imzasına ilişkin aidiyet sorununa çözüm bulmaktır.

3. Sahtelik İddiasının Savunma Sebepleri Bakımından Değerlendirilmesi

Yazı veya imza inkârı, istem ya da savunma temelli vakıaların ispatı için mahkemeye sunulan bir senedin aidiyetinin inkâr edilmesidir.³⁹⁶ Yazı veya imza inkârında bulunan kimse, bunu kendisinin yazmadığı; imzalamadığı iddiasında bulunmaktadır. Benzer şekilde, belgenin sahte olduğunu iddia eden kimse, bir vakıanın ispatı için delil olarak sunulan belgenin hakikati yansıtmadığı gerekçesiyle o yargılamada hükme esas alınamayacağını ileri sürmektedir.

Sahtelik iddiasının hukuki niteliğini belirleyebilmek için maddi hukuka ve usul hukukuna dayanan savunma sebepleri bakımından değerlendirmemiz gerekir.

³⁹⁴ Bkz. 1948 Tasarısı m. 364 - 365; 1952 Tasarısı m. 364 - 365; 1955 Tasarısı m. 364-367; Su Tasarısı m. 334 - 336; 1971 Tasarısı m. 307 - 309; 1993 Tasarısı m. 228 - 230. Tasarı metin ve gerekçeleri için bkz. **Özer**, Tülay: HUMK'tan HMK'ya Medeni Usul Kanunu Tasarıları, İstanbul 2012.

³⁹⁵ 1948 ve 1952 Tasarılarında m. 367, 1955 Tasarısında m. 368, Su Tasarısında m. 338, 1971 Tasarısında m. 311'te yer alan bu düzenleme, 1993 Tasarısında bulunmamaktadır.

³⁹⁶ **Umar**, HMK Şerhi, s. 695.

3.1. Maddi Hukuka Dayanan Savunma Sebepleri

Maddi hukuka dayanan savunma sebepleri, inkâr, dava temelinin yetersizliği, itirazlar ve def'iler olmak üzere sınıflandırılabilir. İtiraz ve def'ilerin maddi hukuka dayanan savunma sebebi olarak sınıflandırılmasının nedeni; bir hakka ilişkin olmalarıdır. Bu nedenle, maddi hukuka dayanan savunma sebepleri davanın esasına ilişkindir.

3.1.1. İnkâr

Maddi hukuka ilişkin savunma sebeplerinden biri olarak inkâr, dava dilekçesinde gösterilen vakıaların gerçekleşmediğine ilişkindir. İnkâr, dava konusu vakıanın hiç gerçekleşmediğinin ileri sürülmesi şeklinde olabileceği gibi, vakıanın gerçekleştiğini kabul etmekle birlikte iddia edildiği şekilde gerçekleşmediğinin ileri sürülmesi şeklinde de görülebilir.

İleri sürülen bir vakıanın ispatı için mahkemeye sunulan delilin gerçek olmadığı, vakıayı ispat için elverişli bulunmadığının iddia edilmesi, vakıanın inkârından farklıdır. Her ne kadar bu hâlde bile, ikrarın karşıt anlamını ifade etse de inkâr bir vakıaya değil; vakıanın ispatına yarayan delilin sıhhatine ilişkindir.

Vakıayı ispat için ileri sürülen delilin gerçeğe uygunluğunun inkâr edilmesi, vakıanın inkârı anlamına gelebileceği gibi vakıanın gerçeğe uygunluğunun kabul edilmesine rağmen vakıanın ispatı için ileri sürülen delilin gerçeğe aykırı olduğu iddiası da mümkündür. Yazı veya imza inkârında ise inkâr, iddia edilen bir vakıayı tek başına ispata elverişli olan ya da vakıanın gerçeğe uygunluğunu muhtemel gösteren bir belgedeki yazı veya imza unsurlarına ilişkindir.

3.1.2. Dava Temelinin Yetersizliği

Davalının, ileri sürülen vakıaların doğruluğunu kabul etmesine rağmen bu vakıaların talep sonucunu haklı çıkaracak nitelikte olmadığı şeklindeki savunması, dava temelinin yetersizliği olarak adlandırılır.³⁹⁷

³⁹⁷ Budak/Karaaslan, s. 182; Üstündağ, s. 351.

3.1.3. İtirazlar

İtirazlar, bir hakkın doğumuna engel olan ya da bir hakkın sona ermesine sebep olan vakıaların ileri sürülmesidir.³⁹⁸ İtirazlar, hâkim tarafından re'sen dikkate alınır. Hâkim, dava dosyasına girmiş olması şartıyla; bir hakkın hiç doğmadığı ya da sona erdiği sonucunu doğuran vakıalar tespit edebilmiş ise itirazı re'sen dikkate almalıdır.³⁹⁹ Dava dosyasına girmiş bir itiraz sebebi hâkim tarafından davanın her aşamasında dikkate alınabilir. Ancak dava dosyasından anlaşılamayan itirazların davaya dâhil edilmesi; davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabiidir.

Doktrinde bir görüş, sahtelik iddiasının imza inkârına dayalı bir sahtelik iddiası olması halinde ve borçlunun iddiasının takip konusu borcun hiç doğmadığına yönelik yazı inkârına dayalı bir sahtelik iddiası olması halinde itiraz niteliği taşıdığı görüşündedir.⁴⁰⁰ Ancak ne imza inkârı ne de yazı inkârı tek başına senede konu hakkın doğmadığı anlamına gelmez. Senede konu hakkın ya da alacağın mevcudiyetini kabul ederek; bu konuda mahkemeye sunulan delilin gerçek olmadığını iddia etmek de mümkündür. Bu durumda ileri sürülen iddia itiraz niteliği taşıyamaz. Ancak, itiraz niteliğindeki hakkın doğumuna engel olan ya da bir hakkın sona ermesine sebep olan iddianın sahtelik iddiasıyla birlikte ileri sürülmesi söz konusu olabilir. Örneğin, “mahkemeye sunulan sözleşmenin altındaki imza bana ait değildir, ben zaten borcumu ödedim.” şeklinde bir savunma ileri sürülürse sahtelik iddiasına bağlı bir itiraz yapılmış olur.

³⁹⁸ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1770; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 247; **Oğuzman/Barlas**, s. 330.

³⁹⁹ Ancak her halde itirazın ispat yükü taraflara aittir. Bkz. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 248.

⁴⁰⁰ **Taşdemir**, Şükrü Behlül: Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Sahtelik Davası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017, s. 42.

3.1.4. Def'iler

Def'iler ise, borçlu olunan bir edimi yerine getirmekten kaçınma hakkı tanıyan savunma sebepleridir.⁴⁰¹ Borçlu, özel bir sebebe dayanarak edimini ifa etmeme hakkına sahiptir; bu sebebi def'i olarak ileri sürebilir. İtirazlardan farklı olarak borçlunun def'i imkânına sahip olduğu durumlarda borcun sona ermesi söz konusu değildir. Borcun varlığı devam ederken; ortaya çıkan özel bir durum nedeniyle ifası ertelenir ya da borçlunun ifa zorunluluğu ortadan kalkar.

Borçlunun def'i savunmasında bulunma imkânının ortaya çıktığı durumlarda borçlu ifaya zorlanamaz. Ancak itirazdan farklı olarak def'iler ileri sürülmesi gereken savunma sebepleridir. Hâkim, dava dosyasında mevcut bir def'î kendiliğinden dikkate alması mümkün değildir.⁴⁰² Hatta hâkim, taraflarca getirilme ilkesini düzenleyen HMK m. 25 gereği bunu hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz. Def'ilere örnek olarak, kesin def'i niteliğindeki zamanaşımı def'i; geciktirici def'i niteliğindeki ödemezlik def'i ve kefile özgü peşin dava def'i gösterilebilir.⁴⁰³

3.2. Usul Hukukuna Dayanan Savunma Sebepleri

Usul hukukuna dayanan savunma sebepleri, davanın esası hakkında karar verilmesine engel olan savunmalardır.⁴⁰⁴ Bu savunmalar, dava şartları ve ilk itirazlardan oluşur.

3.2.1. Dava şartları

Dava şartları, yargılamanın her aşamasında ileri sürülebilen, hâkim tarafından re'sen dikkate alınan ve davanın esası hakkında karar verilebilmesi için varlığı ya da yokluğu gerekli olan şartlardır.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1761 vd.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 248; **Oğuzman/Barlas**, s. 333.

⁴⁰² **Kaniti**, s. 33; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1763; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 248; **Oğuzman/Barlas**, s. 317;

⁴⁰³ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1761.

⁴⁰⁴ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1777; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 250.

⁴⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1343; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 250.

Dava şartları HMK'nın 114. maddesinde sayılmış olmasına rağmen; tüm dava şartları HMK'da sayılanlarla sınırlı değildir.⁴⁰⁶ HMK'da yer alan dava şartları, mahkemeye ilişkin dava şartları⁴⁰⁷, taraflara ilişkin dava şartları⁴⁰⁸ ve genel dava şartları⁴⁰⁹ olarak sınıflandırılmaktadır.

3.2.2. İlk itirazlar

İlk itirazlar da, dava şartları gibi davanın esasına girilmesine engel teşkil eden usulî savunma sebepleridir. Ancak dava şartlarından farklı olarak ilk itirazlar hâkim tarafından re'sen nazara alınmaz ve davanın her aşamasında da ileri sürülemez. İlk itirazlar mutlaka, davaya cevap süresi içinde ve mutlaka ilk cevap dilekçesiyle ileri sürülmelidir. HMK m. 133, cevap dilekçesinin verilmesinden sonra, cevap süresi dolmamış olsa bile ilk itirazların ileri sürülemeyeceğini düzenlemiştir.

HMK'da ilk itirazlar tahdidi olarak; yetki itirazı, işbölümü itirazı ve tahkim itirazı şeklinde düzenlenmiştir. Ancak işbölümü itirazı, Türk Ticaret Kanunu'nun 5. maddesinde 26.06.2012 tarihli ve 6335 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun⁴¹⁰ ile asliye ticaret mahkemesi ile asliye hukuk mahkemesi ve diğer hukuk mahkemeleri arasındaki ilişki görev ilişkisi olarak düzenlenmiştir. Bu yüzden HMK m. 116/1-c'de yer alan işbölümü ilk itirazının uygulama alanı kalmamıştır.⁴¹¹

⁴⁰⁶ Özel kanunlarda düzenlenmiş dava şartlarına örnek olarak; İİK m. 277/1 (acız belgesi), İİK m. 69/2 (alacağın %15'i kadar teminat), TMK m. 164/2 (son ihtarın üzerinden iki ay geçmesi) gösterilebilir.

⁴⁰⁷ Mahkemeye ilişkin dava şartları; yargı yetkisi (m. 114/1-a) , yargı yolu (m. 114/1-b), görev (m. 114/1-c) ve kesin yetkiden (m. 114/1-ç) oluşur.

⁴⁰⁸ İki tarafın bulunması, taraf ehliyeti (m. 114/1-d), dava ehliyeti (m. 114/1-d), dava takip yetkisi (m. 114/1-e) ve vekil aracılığı ile takip edilen davalarda davaya vekâlet ehliyeti ve geçerli vekâletnamenin bulunması (m. 114/1-f) taraflara ilişkin dava şartlarıdır.

⁴⁰⁹ Gider avansının yatırılması (m. 114/1-g), teminat kararının yerine getirilmesi (m. 114/1-ğ), hukuki yarar (m. 114/1-h), davanın derdest olmaması (m. 114/1-i) ve dava konusu hakkında kesin hüküm bulunmaması (m. 114/1-i) genel dava şartları olarak düzenlenmiştir.

⁴¹⁰ 6335 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 30.06.2012 tarih ve 28339 sayılı RG.

⁴¹¹ **Kuru**, Medenî Usûl Hukuku, s. 454; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 251.

3.3. Değerlendirme ve Sonuç

Sahtelik iddiasını maddi hukuka ilişkin ve usulî savunma sebepleri bakımından incelediğimizde, tahdidi olarak sayılan ilk itirazlardan biri olmadığı ve dava şartları arasında da yer almadığı görülebilir. Zaten sahtelik iddiası, davanın esasına girilmesine engel teşkil eden usulî bir mesele de değildir. Aksine sahtelik iddiası; bizzat davanın esası ile ilgilidir. Dava konusuna ilişkin bir vakıanın ispatı amacıyla ileri sürülen belge veya senedin sahte olması; ispata engel olacağı gibi, vakıa doğrudan dava konusuna ilişkin ve başkaca bir delil de gösterilemiyor ise, davanın esastan reddine sebep olabilecek niteliktedir.

Görülmekte olan bir dava sırasında ileri sürülen bir vakıanın ispatı için mahkemeye sunulan delilin inkârı, davanın inkârından farklıdır. Davanın inkârı; “davalının, davacının dava dilekçesinde dayandığı vakıaları inkâr etmesi” anlamına gelir.⁴¹² Oysa yazı veya imzanın inkârında (sahtelik iddiasında) inkâr, taraflardan birinin ileri sürdüğü vakıaya değil; vakıanın ispatına yarayan delilin sıhhatine ilişkindir. Ancak vakıayı ispat için ileri sürülen delilin gerçeğe uygunluğunun inkâr edilmesi, vakıanın inkârı anlamına gelebileceği gibi vakıanın gerçeğe uygunluğunun kabul edilmesine rağmen vakıanın ispatı için ileri sürülen delilin gerçeğe aykırı olduğu anlamına da gelebilir. Örneğin, davacı ile aralarında bir kira sözleşmesi yapmış olduklarını kabul eden davalı; davacının delil olarak mahkemeye sunduğu yazılı kira sözleşmesindeki yazı ve imzayı inkâr ederek; sözleşmenin sözlü olarak yapıldığı iddiasında bulunabilir.

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesi ön sorun şeklinde değil de; sahtelik davası açılması yoluyla yapılırsa bu halde davanın konusu ve talebi senedin sahteliğinin tespiti ve iptal edilmesine ilişkin olacağından; ön sorun şeklinde ileri sürülen sahtelik iddiasından bağımsız, başlı başına bir dava olarak nitelendirilmelidir. Bu dava, hukuki nitelik itibarıyla bir menfi tespit davasıdır.⁴¹³

Yazı veya imza inkârı, ticaret hukukunda ve kambiyo senetleri açısından “senedin geçersizliğine ilişkin def’iler” başlığı altında inceleme alanı bulsa da;

⁴¹² **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1845.

⁴¹³ Bkz. aşağıda, s. 138.

burada kullanılan “def’i” kavramının usul hukukundaki, *gerçekte yükümlü olunan bir edimi yerine getirmekten kaçınmaya imkân veren savunma* sebebi niteliğinde olmadığı ifade edilmektedir.⁴¹⁴ Gerçekten de sahtelik iddiasının ileri sürülmesi iddia sahibine bir kaçınma; ifayı erteleme imkânı tanımaz. Ancak sahtelik iddiasının yöneldiği belgenin esasa ilişkin olup itiraz niteliği taşıması mümkündür. Keza itirazlar; hakkı ortadan kaldıran, bir hakkın doğumuna engel olan ya da bir hakkın sona ermesine sebep olan vakıaların ileri sürülmesidir. Bu durumda dahi itiraz niteliği taşıyan sahtelik iddiası değil; sahtelik iddiasına konu olabilecek belgedir. Bu nedenle Yargıtay, hakkı ortadan kaldırdığı için itiraz niteliği taşıyan belgeler bakımından re’sen sahtelik incelemesi yapılmasına karar vermektedir.⁴¹⁵:

“Davalı vekilinin, temyiz dilekçesine eklediği 2003 yılı Temmuz ayı ücret bordrosunda davacının ismi karşısında imzası mevcuttur. Bu belge hakkı ortadan kaldıran itiraz niteliğinde bulunduğundan mahkemece davacının ismi karşısındaki imzanın kendisine ait olup olmadığı araştırılmalı, hâsıl olacak sonuca göre hüküm kurulmalıdır.”

Belgenin uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli olmadığı ya da bilgi taşıyıcılık niteliğinin bulunmadığı iddiaları; sahtelik iddiası değil, belgenin delil niteliğine ilişkindir.⁴¹⁶ İspata elverişli olmayan, bilgi taşıyıcılık niteliği bulunmayan bir belge delil olarak kullanılamaz. Dolayısıyla bu durum sahtelik iddiası olarak anılmamalıdır. Bir dava bakımından uyuşmazlık konusu vakıayı ispata elverişli olmayan bir belge diğer bir davada ispata elverişlilik koşulunu taşıyarak delil vasfına sahip olabilir.

Yazı veya imza inkârında inkâr, iddia edilen bir vakıayı tek başına ispata elverişli olan ya da vakıanın gerçeğe uygunluğunu muhtemel gösteren bir belgedeki yazı veya imza unsurlarına ilişkindir. Yazı veya imza inkârında bulunan kişi; istem ya da savunma temelli vakıaların ispatı için mahkemeye

⁴¹⁴ Helvacı da, imzaya yönelik sahtelik iddiasının her zaman teknik anlamda bir itiraz olarak ortaya çıktığını “Senedin geçersizliğine ilişkin def’iler” başlıklı bölümde ifade etmektedir. Bkz. **Ülgen, Hüseyin/Helvacı, Mehmet/Kendigelen, Abuzer/Kaya, Arslan: Kıymetli Evrak Hukuku, 7. Bası, İstanbul 2013, s. 67.**

⁴¹⁵ 9. HD, 14.02.2005; 2005/1816 E. ve 2005/4084 K. sayılı karar (KİBB, 18.06.2017).

⁴¹⁶ Belgenin ispata elverişliliğine ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. yukarıda, s. 18 vd.

sunulan bir senedin kendisine aidiyetini kabul etmemektedir.⁴¹⁷ Hukuki nitelik olarak, itiraz ya da def'i ya da dava temelini yetersizliği gibi savunma araçlarının kapsamına girmeyen "sahtelik iddiası" davanın ya da savunmanın dayanağını oluşturan bir delilin yok sayılması, reddedilmesidir.

HMK'nın 194. maddesinin 1. fıkrasına göre, "Taraflar, dayandıkları vakıaları, ispata elverişli şekilde somutlaştırmalıdır." Yine HMK'nın ispat hakkına ilişkin 189. maddesinin 4. fıkrasına göre, " Bir vakıanın ispatı için gösterilen delilin caiz olup olmadığına mahkemece karar verilir.". Nihayet, "Delillerin Değerlendirilmesi" başlıklı 198. maddeye göre, "Kanuni istisnalar dışında hâkim delilleri serbestçe değerlendirir.". Hâkimin bu Kanun hükümleri uyarınca yapacağı tahkikatın birbiriyle bağlantılı fakat birbirinden ayrılması gereken iki türlü ispat faaliyetini içerdiği ifade edilebilir.

İspat hukukuna ilişkin tahkikat faaliyetinin esasını uyuşmazlık konusu vakıaların gerçek olup olmadığı teşkil eder. Ancak bu esas faaliyet yürütülürken vakıaları ispat etmenin vasıtası olan delillerin sahit olup olmadığı konusu da incelenir, bu konuda deyim yerindeyse ikincil (talî) bir ispat faaliyeti icra edilir. Örneğin, HMK'nın 255. maddesine göre, "Tanığın davada yararı bulunmak gibi tanıklığının doğruluğu konusunda kuşku gerektiren sebepler varsa, bunu iki taraftan biri iddia ve ispat edebilir." Dikkat edilecek olursa bu hâlde Kanunun iddia ve ispatından bahsettiği husus bizatihi uyuşmazlık konusu vakıa (mesela, tanığın ifadesinin içeriğinde yer alan ve uyuşmazlık konusu trafik kazasında araç sürücüsünün içkili olup olmadığı) değil, tanık ifadesinin içeriğinden bağımsız olarak, tanığın davada yararı bulunmak gibi doğru söylemesine engel teşkil edebilecek hususun bulunup bulunmadığıdır. Örneğimize dönecek olursak, artık tartışılan husus araç şoförünün içkili olup olmadığı değil, bu yönde beyanda bulunan tanığın söz gelimi araç sürücüsü ile arasında olan husumet sebebiyle gerçeği söylememiş olabileceği hususudur. Ancak bu son hususun ispatı dahi tanık delilinin mahkeme tarafından nazara alınmaması sonucunu doğurabilecektir ki bu da uyuşmazlık konusu vakıanın (örnekte şoförün içkili olduğu) ispat edilememesi sonucunu beraberinde getirecektir.

⁴¹⁷ Umar, HMK Şerhi, s. 694.

Benzer şekilde, bilirkişi raporunu hazırlayan şahsın konunun uzmanı olmadığı ve hâkimin bilimsel ve teknik bilgisini tamamlamak için yaptığı açıklamaların bu sebeple gerçek olmayabileceğini iddia ve ispat etmek aynı mahiyette delillerin muteberliği ile ilgili ikincil bir ispat faaliyetidir.

İşte sahtelik iddiası da kendi başına bir iddia veya savunma sebebi sayılmayacağı gibi, bir iddia veya savunmayı ispat için ileri sürülmüş bir delil de değildir. Yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi senet delilinin muteberliğini çürütmek için yapılan ikinci derecede ispat faaliyetidir.⁴¹⁸

⁴¹⁸ **Budak**, Açıklamalar.

İKİNCİ BÖLÜM

SAHTELİK İDDİASININ KAPSAMI, İLERİ SÜRÜLMESİ VE ETKİLERİ

I. SAHTELİK İDDİASININ KAPSAMI

Bir belge türü olan senede karşı sahtelik iddiasının ileri sürülmesi Kanun'da özel düzenlemelere tabi tutulmuştur. Ancak bu düzenlemeler yalnızca senede ilişkin değildir. Adi senette yazı veya imza inkârını düzenleyen hükümler, hem lafzıyla hem de özü itibarıyla belge için de sahtelik iddiasının ileri sürülmesine imkân vermektedir. Bu kapsamda sahtelik iddiası, belgeye; senetteki yazı veya imzaya ya da güvenli elektronik imzayla oluşturulmuş veriye ilişkin olabilir.⁴¹⁹

1. Belge Açısından Sahtelik İddiasının Kapsamı

Belge, senedin üst kavramıdır⁴²⁰ ve yalnızca yazı ya da kâğıt ile sınırlanmayan bir bilgi taşıyıcısıdır. Kanun, belge kavramını oldukça geniş tutarak fotoğraftan ses kaydına, elektronik ortamdaki tüm veri taşıyıcılarını bu kapsamda saymış ve kapsamını sınırlamamıştır. Senedin aksine, belgede sahtelik iddiasının ne şekilde ileri sürüleceği ve nasıl inceleneceğine ilişkin HMK'da herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Sadece bir belge türü olan senet açısından yazı veya imza inkârının ileri sürülmesi ve bu inkârın incelenmesi kanunda özel düzenlemelere tabi tutulmuştur. Ancak bu düzenlemelere bakıldığında yazı veya imza inkârının yalnızca senet ile sınırlı olmadığı; belge için de yazı veya imza inkârının ileri sürülebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de, yazı veya imza inkârının düzenlendiği 208. madde, “belge” kavramı üzerine düzenlenmiştir. Yazı veya imza inkârının sonucunu düzenleyen 209. madde ise yalnızca adi ve resmî senetler bakımından birtakım kurallara yer vererek belgeyi kapsam dışı bırakmıştır. Sahtelik incelemesinin ne şekilde yapılacağına düzenlendiği 211. madde de, HMK m. 208 gibi belge kavramını ele almaktadır.

⁴¹⁹ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyavaz/Hanağası, s. 400; Budak/Karaaslan, s. 247.

⁴²⁰ Yılmaz, HMK Şerhi, C. II, s. 2416.

Sahtelik incelemesi başlıklı 211. madde, belge üzerinden kaleme alınmışsa da birinci fıkranın (a) bendinde, hâkimin senedin sahteliğine karar vereceği ifade edilmiştir. Aynı maddenin bir bölümünde belge, bir cümlesinde ise senet ifadesinin yer almasına özel bir anlam yüklememek gerekir.⁴²¹ Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde Kanunkoyucu; belge bakımından da yazı veya imza inkârına, diğer bir ifadeyle belgeye yönelik sahtelik iddiasının ileri sürülmesine imkân tanımıştır.

Sahtelik iddiası, iddianın yöneldiği belgenin unsurlarıyla ilgilidir. Bu iddia ile belgenin unsurlarından biri veya birkaçının gerçeğe aykırılığı ileri sürülmektedir. Belgenin unsurlarının, bilgi taşıyıcılık ve uyumsuzluk konusu vakıaları ispata elverişlilik olduğunu birinci bölümde açıklamıştık.⁴²² Bu unsurlar belgenin olmazsa olmaz unsurları niteliğindedir. Mahkemeye delil olarak sunulan bir belgenin, bilgi taşımadığına ya da uyumsuzluk konusu vakıaları ispata elverişli olmadığına ilişkin iddialar; sahtelik iddiası niteliği taşımaz. Bu iddialar, belgenin belge niteliğine; delil olarak kullanılabilirliğine yönelik itirazdır. Ancak bilgi taşıyan ve ispata elverişli olan bir belgenin, fizikî unsurlarından birinin gerçek olmadığına ileri sürülmesi, sahtelik iddiasıdır. Bu nedenle belgeler açısından sahtelik iddiasının kapsamı, belgenin fizikî unsurlarına yöneliktir. Senetten farklı olarak; sahte olduğu iddia edilen unsurların, sahtelik iddiasında bulunan kişiden sadır sayılması gerekmez. Dolayısıyla sahtelik iddiasının; “imza bana ait değildir, yazı benim değildir” şeklinde, aidiyete yönelik bir itiraz olması şart değildir. Belgenin fizikî unsurları bakımından aleyhine delil olarak kullanılan kişiye aidiyet söz konusu olabilir. Ancak her belge için böyle bir zorunluluk bulunmadığına göre; üçüncü bir kişi, kurum ya da yetkili resmî otoriteler tarafından düzenlenmiş, kaydedilmiş bir belgeye yönelik de sahtelik iddiasında bulunulması mümkündür.

Sahtelik iddiası, adi senetler için yazı veya imza inkârı olarak HMK’da ifade edilmiştir. Ancak belgeyi yazı ve imza inkârı ile sınırlamak mümkün değildir. Belgede yazı ve imza unsurlarının bulunması bir zorunluluk teşkil

⁴²¹ Yavaş’a göre de belge ile senet kavramları arasında ayırım yapılmış olmasının güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik ortamdaki verilerin ispat değerinin belirlenmesi açısından önemi bulunmaktadır. **Yavaş**, *Senetle İspat*, s. 177.

⁴²² Belgenin unsurları bkz. yukarıda s. 16 vd.

etmediği için belgede sahtelik iddiasının kapsamı belgenin fizikî unsurlarına göre, her bir belge örneği açısından farklılık gösterir. Örneğin video kaydı olarak mahkemeye sunulan bir belgede hem ses hem görüntü birlikte yer alabilir. Bu durumda görüntülerin gerçek olmasına rağmen sesin sonradan eklenmiş olduğuna yönelik bir itiraz, ses inkârı şeklinde sahtelik iddiası ileri sürülebilir.

Belge açısından HMK’da sahtelik iddiasının kapsamına ya da ileri sürülmesine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak yukarıda açıkladığımız sebeplerle HMK’daki düzenlemeler, belge için de sahtelik iddiasının ileri sürülmesine ve bu iddianın incelenmesine imkân tanımaktadır.⁴²³ Belgeye ilişkin sahtelik iddiası Kanunda ayrıca düzenlenmemiş olduğuna göre bu bölümde, özellikle belge tanımında yaptığımız sınıflandırmaya uygun şekilde ve saydığımız örnekler açısından sahtelik iddiasının kapsamı incelenecektir.

1.1. Belge Türleri Bakımından

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesi üzerine yapılan incelemenin sonucu, adi senede kesin delil olma niteliği kazandırabileceği gibi; kesin delil niteliğinde olan resmî bir senet için ise bu niteliği hükümden düşürebilecek bir etkiye sahiptir. Kanunkoyucu yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri resmî belgelerin varlığını kabul ettiğine ve ispat gücünü adi senetlere benzer şekilde düzenlediğine göre, bu belgelere karşı sahtelik iddiasının kapsamının belirlenmesinde adi senetlere ilişkin hükümlerin kıyas yoluyla uygulanması gerekir.

1.1.1. Resmî belgelerde sahtelik iddiasının kapsamı

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin sebep olacağı sonuçlar nedeniyle Kanunkoyucu, özellikle resmî senet ve ilâmlar bakımından herkesin bu iddiada bulunmasını zorlaştırmaya birtakım düzenlemeler öngörmüştür. Bu düzenlemelerin temel amacı, kamunun güvenini korumak ve imza inkârını zorlaştırmaktır.⁴²⁴ “Kamu”, “resmî”, “devletten gelen”, “devlete ait” sıfatını haiz bir senet veya yargılama organının vermiş olduğu bir kararın doğruluğunu kural olarak kabul etmek gerekir. Kamunun, devlet organları tarafından düzenlenmiş bir belgenin

⁴²³ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyaz/Hanağası, s. 400; Budak/Karaaslan, s. 247.

⁴²⁴ Budak/Karaaslan, s. 247.

doğruluğuna güvenmesi; resmîyeti özel kişi ve kurumlardan ayrı ve üstün kılan bir sebeptir. Resmî bir belgeye karşı ileri sürülen sahtelik iddiası, resmî makamın bir haksız fiil işlediğini iddia etmek anlamına da gelecek olduğundan kamu düzeni ve kamu güveni kavramlarıyla ilgilidir.⁴²⁵ Resmî belgede sahtecilik suçlarının korumayı amaçladığı menfaatin kamu güveni olması, kamunun resmîyete verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Kamunun güveni, “hukuk düzeninin her hangi bir hukuki olayı ispat kabiliyetini tanıdığı şeylerle, doğruluk ve gerekliliğine herkes tarafından güvenilmesini emrettiği dış şekil ve alametlerin sahtekârlıktan korunmalarını görmek ve bilmekten ibaret genel ve toplumsal bir hak ve menfaat” olarak tanımlanmaktadır.⁴²⁶ Belge bakımından ise kamu güveni; “belgenin gerçekliğine ilişkin toplumda oluşan güven” şeklinde ifade edilmektedir.⁴²⁷

Resmî senet ve ilâmların gerçekliği asıl; sahteliği istisnadır. Özel belge niteliğindeki belgelerin sahte olarak düzenlenmiş olması tek başına bir suç oluşturmazken; resmî nitelikteki belgeler bakımından suç, belgenin düzenlenmesi ile ortaya çıkar. Sahte bir resmî belge düzenlenmesi, kullanma fiiline ihtiyaç olmaksızın, başlı başına bir suçtur. Diğer taraftan özel belgede sahtecilik fiilinin ceza yaptırımı, resmî belgede sahtecilik suçuna nazaran daha azdır. Keza, resmî belgenin sahte olarak düzenlenmesinde ihlal edilen menfaat esas olarak kamunun güvenidir. Oysaki özel belgede sahtecilik suçu bakımından mağdurun maddi menfaati korunmak istenmiştir. Eylem olarak resmî bir belgenin sahte şekilde düzenlenmesi için başta yetkili memur yerine basılacak mühür, özel nitelikli damga ya da kâğıt gibi unsurlara ihtiyaç duyulduğu için özel belgenin sahte olarak düzenlenmesine göre daha zorlu bir süreç gerektirir. Bu nedenlerle resmî bir belgenin sahte olarak düzenlenmesi, hem ceza yaptırımının ağırlığı hem de maddi zorluğu nedeniyle işlenmesi daha zor ancak takibi daha sıkı olan bir suç niteliğindedir. 2014 yılı adli istatistik verilerine göre, resmî belgede sahtecilik suçuna ilişkin olarak açılan dava sayısı 64 939;

⁴²⁵ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2165.

⁴²⁶ **Erman**, Sahir: Sahtekârlık Suçları, İstanbul 1987, s. 9.

⁴²⁷ **Gökcan**, Resmî Belgede Sahtecilik Suçu, s. 94.

özel belgede sahtecilik suçuna ilişkin dava sayısı ise 26 115'tir.⁴²⁸ 2017 yılı adli istatistik verilerine göre ise; 47 603 resmî belgede sahtecilik suçu davası; 10 324 özel belgede sahtecilik suçu davası açılmıştır.⁴²⁹ Diğer taraftan, 2002 ve 2004 yılları arasını kapsayan bir çalışmada, İstanbul'dan Adli Tıp Kurumu Fizik İhtisas Dairesine adli belge incelemesi için 2566 dosya gönderildiği, bu dosyaların yüzde otuz yedisinin senetlere, yüzde yirmi beşlik oranının nüfus cüzdanı, pasaport ve ehliyet sahteliğine ilişkin olduğu tespit edilmiştir.⁴³⁰

Resmî senet ve ilâmlar dışındaki resmî belgeler bakımından sahtelik iddiasının kapsamı, belgenin fiziki unsurlarına göre değişir. Ancak tüm resmî belgeler bakımından geçerli olmak üzere, resmî belgede sahteliğin kapsamı; şekil şartları bakımından usulüne uygun şekilde düzenlenen belgenin içerik olarak gerçek olmamasıdır. Bu gerçeğe aykırılık, yetkili memur eliyle ya da herhangi biri tarafından yapılmış olabilir. Bu kapsam, resmî mühür taşıması gereken bir resmî belge bakımından; mührün sahteliği; yetkili memur tarafından imzalanması gereken bir resmî belge bakımından ise imzanın sahteliği şeklinde karşımıza çıkabilir. Ancak yetkili bir memur tarafından belgenin usulüne uygun düzenlenmemiş olması, resmî belgede sahteliğin kapsamında yer almaz. Usulüne uygun olmayan bir resmî belge düzenlenmesi, yetkisi olmayan bir memur tarafından resmî belge düzenlenmesi; resmî belgede sahtelik değil, idarî işlem bakımından sakatlık yaratır.

1.1.2. Adi belgelerde sahtelik iddiasının kapsamı

Yetkili memurların katılımı olmaksızın, herkes tarafından düzenlenebilen, hazırlanabilen ya da kaydedilebilen belgelerin adi belge niteliğinde olduğunu birinci bölümde açıklamıştık.⁴³¹ Aynı bölümde, adi

⁴²⁸ İstatistikler için bkz. http://www.adliscil.adalet.gov.tr/istatistik_2014/adalet_ist_2014.pdf (çevrimiçi: 20.03.2016).

⁴²⁹ Bkz. http://www.adliscil.adalet.gov.tr/AdaletIstatistikleriPdf/Adalet_ist_2017.pdf (çevrimiçi: 21.10.2018).

⁴³⁰ **Birincioğlu**, İsmail ve diğerleri, "2002-2004 Yılları Arasında İstanbul İlinden Adli Tıp Kurumu Başkanlığı Fizik İhtisas Dairesi Adli Belge İnceleme Şubesine Gönderilen Dosyaların Değerlendirilmesi", V. Adli Bilimler Kongresi Bildiri Özet Kitabı, Samsun 2006, s. 23.

⁴³¹ Bkz. yukarıda, s. 32.

belgelerin ispat gücü bakımından adi senetlerden farklı olarak, takdir yetkisini hâkimin belirleyeceği ve kesin delil gücüne sahip olmadıkları da anlatılmıştı. Bu kapsamda adi belgelere yönelik sahtelik iddiasının ileri sürülmesi ve incelenmesi, adi senetlerde sahtelik iddiasının ileri sürülmesi ve incelenmesi kadar önem taşımaz. Hâkim, davada delil olarak sunulan adi nitelikteki bir belgenin sahte olmadığına ilişkin karar verse bile, bu belgeye yükleyeceği delil değerini kendisi takdir eder.

Adi belgeler bakımından sahtelik iddiasının kapsamı, belgenin herhangi bir unsuruna yönelik olabilir. Bu unsurlar, belgenin fizikî unsurlarıdır. Uyuşmazlık konusu vakıalara elverişlilik ve bilgi taşıyıcılığı unsurları bakımından sahtelik iddiası söz konusu olmaz. Bu iddialar, belgenin delil vasfına, ileri sürüldüğü dava bakımından kullanılabilirliğine yönelik itirazlardır. Sahtelik iddiasında ise belgenin gerçeğe uygunluğu inkâr edilmektedir. Bu inkâr, sesli ve görüntülü bir belge bakımından sadece ses kaydına, yazılı fakat imzasız bir belge bakımından yazıya yönelik olabilir. HMK'da örnek olarak sayılan belge türleri bakımından inkârın kapsamı aşağıdaki başlıkta ayrıca incelenecek olduğu için bu bölümde belgenin fiziki unsuru olabilecek özellikleri üzerinde durulmayacaktır.

1.1.3. Delil başlangıcında sahtelik iddiasının kapsamı

Delil başlangıcı bakımından da sahtelik iddiasında bulunulabilir.⁴³² Delil başlangıcı hukuki işlemi muhtemel gösteren ve kendisine karşı ileri sürülen kimse veya temsilcisi tarafından verilmiş veya gönderilmiş bir belge olduğuna göre, delil başlangıcına karşı ileri sürülen itirazlar da bu kapsamdadır. Ancak delil başlangıcı olarak ileri sürülen bir belgenin hukuki işlemi muhtemel göstermediği iddiası; sahtelik iddiası olarak nitelendirilemez. Bu iddia, söz konusu belgenin delil başlangıcı vasfına yöneliktir. Dolayısıyla delil başlangıcına ilişkin sahtelik iddiasının kapsamı, bu belgenin kendisine karşı ileri sürülen kimse veya temsilcisi tarafından verilmiş veya gönderilmiş olmadığına ilişkin olabilir.⁴³³ Mülga HUMK döneminde Yargıtay, delil başlangıcının inkârı

⁴³² **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 112.

⁴³³ **Berkin**, M. Necmeddin: Senetler ve Senetlerin İspat Kuvveti, İstanbul 1947, (İspat Kuvveti) s. 133.

durumunda sadece tanık dinlenmesinin yeterli olmayacağı, mutlaka mülga HUMK m. 308 vd. hükümlerine göre bir incelemenin yapılması gerektiği çözümünü benimsemişti.⁴³⁴

Aleyhine delil olarak kullanılan kişinin el yazısı ile yazılmış imzasız bir belgenin inkârı hâlinde yazı karşılaştırması yapılarak belgenin aidiyeti belirlenebilir.⁴³⁵ Bu husus doktrinde, *karşılaştırmaya elverişli nesnel bir unsur zorunluluğu* olarak da anılmıştır.⁴³⁶ Ancak HMK ile delil başlangıcı açısından yazılı olma koşulu kalktığı için⁴³⁷, yazılı olmayan delil başlangıcı niteliğindeki belgeler bakımından karşılaştırmaya elverişli nesnel unsur koşulu burada uygulanamayacaktır. Yazılı olan bir delil başlangıcının inkârı hâlinde HMK'nın 211. maddesinde bulunan sahtelik incelemesi esas alınmalıdır.⁴³⁸ Yazısız belgeler bakımından ise, adi belgelerde olduğu gibi genel hükümler kapsamında değerlendirme yapmak gerekir.

1.1.4. Güvenli elektronik imzalı belgelerde sahtelik iddiasının kapsamı

Elektronik verilerin kolay erişilebilirliği ve üçüncü kişilerin müdahalelerine açıklığı⁴³⁹ nedeniyle bunların korunması özel düzenlemeler gerektirmektedir. Bu sebeple, elektronik verilere karşı sanal ortamda işlenen

⁴³⁴ 13. HD, 17.11.1981, 1981/6777 E. ve 1981/7320 K.; 15. HD, 27.03.1981, 1981/565 E. ve 1981/650 K. sayılı kararlar, **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 114; 13. HD, 18.12.1995, 1995/11132 E. ve 1995/11397 K. sayılı karar (KİBB, 10.07.2016).

⁴³⁵ **Akcan**, Faks Metinleri, s. 177. El yazısı, mutlaka kişisel özellikler taşıdığı için el yazısı içeren ama imza ve isim bulunmayan bir belgenin kim tarafından yazıldığı tespit edilebilmektedir. Bkz. **Yardımcı**, s. 15.

⁴³⁶ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 110 vd.

⁴³⁷ Bkz. yukarıda, s. 54.

⁴³⁸ **Göksu**, Senetle İspat Kuralları, s. 59.

⁴³⁹ Kullanıcıların da üçüncü kişinin müdahalelerine engel olabilmesi için verilerin bilgisayar hafızasında değil bir diskette ve şifrelenerek korunması; bütün girdilerin ve programların kayda geçirilmesi gibi önlemler alması gerekir. **Keser Berber**, Leyla: “”İmzalıyorum O Halde Varım” Dijital İmza, Dijital İmza Hakkındaki Yasal Düzenlemeler, Dijital İmzalı Elektronik Belgelerin Hukuki Değeri”, TBBD, C. 2, Ankara 2000, s. 545.

suçlar için ayrıca güvenlik kanunu hazırlık çalışmaları yapılmaktadır.⁴⁴⁰ Bu kapsamda, Avrupa Konseyi'nin 10.11.2010 tarihinde Strazburg'da imzaladığı Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi, 22.04.2014 tarihli ve 6533 sayılı Kanun ile onaylanmıştır. Elektronik ortamdaki verilerin korunması kapsamında Bakanlar Kurulu'nca imzalanan "Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi, Yönetilmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Karar" 20 Ekim 2012 tarihli ve 28447 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Bu karar doğrultusunda, Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi ile Sektörel ve Kurumsal Siber Olaylara Müdahale Ekipleri kurulmuştur. Böylece, elektronik belgelerin sahteliğini önlemek ve sahteliğin tespiti açısından elektronik belgeler diğer belgelerden daha farklı düzenlemelere tabi tutulmuştur.⁴⁴¹

Güvenli elektronik imzaya adi senet hükmü kazandıran teknik özellikler, tanılama (authentication), gizlilik (confidentiality), veri bütünlüğü (integrity) ve inkâr edilememe⁴⁴² (non-repudiation) fonksiyonlarıdır.⁴⁴³ Güvenli elektronik imza, imzalayan kişi veya kurumun kimliğini⁴⁴⁴, belgenin kim tarafından gönderildiğini⁴⁴⁵, belgenin kim tarafından alındığını; belge üzerinde yapılan

⁴⁴⁰ Bu kapsamda, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'un kapsamı da yapılan değişikliklerle genişlemiştir. Ayrıca bkz. Siber Olaylara Müdahale Ekiplerinin Kuruluş Görev ve Çalışmalarına Dair Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ, 11 Kasım 2013 tarihli ve 28818 Sayılı RG.

⁴⁴¹ Elektronik imzalı belgelerin, kanunilik unsuruna uygun olamaması nedeniyle, belgede sahtecilik suçlarına konu olamayacağı doktrinde kabul edilmektedir. Ancak bu belgeler TCK m. 244 kapsamında sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme suçlarının konusu olabilir. Bkz. **Güngör**, s. 50; **Gökcan**, Özel Belgede Sahtecilik Suçu, s. 213; aksi görüşte bkz. **Tekin**, s. 935; **Gözel**, s. 188; **Arslan/Baştürk**, s. 204.

⁴⁴² Güvenli elektronik imzalı belgelere yüklenen bu fonksiyon, güvenli elektronik imzalı belgenin "inkâr edilemezlik" özelliği olarak ifade edilmektedir. Bkz. **Yardım**, M. Ertan: Elektronik İmza ve Elektronik İmzanın Medeni Usul Hukukumuzda Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2006, s. 110.

⁴⁴³ **Öz**, Emine: Elektronik İmza – Hukuki Boyutu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2006, s. 102; **Özler**, İsmail: Bilgi Güvenliği ve Elektronik İmza Kavramları, Ekonomik Boyutlarının İncelenmesi ve Elektronik İmza Uygulamaları, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Diyarbakır 2007, s. 13.

⁴⁴⁴ Elektronik imza münhasıran kişiye özgülenmiştir ve imza sahibinin kimliğinin ispatı imzanın teklik ilkesine dayanır. Bkz. **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 311.

⁴⁴⁵ Güvenli elektronik imza oluşturma araçlarıyla işlem yapabilmek için imza sahibinin kimliğini tespit eden, biyometrik ya da şifresel kontrollere ihtiyaç vardır. **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 314.

değişiklikleri ve zamanını⁴⁴⁶ ispatlar. Elektronik imza, basılı metinlerde metnin altında yer alan el yazılı imzanın aksine metnin tamamını kapsayacak şekilde elektronik belgede yer alan tüm verileri şifrelediği için metnin üstünde yer alır. Bu özelliği dolayısıyla elektronik belgede yapılacak tüm değişiklikler sonradan tespit edilebilir niteliktedir ve elektronik imza sahibinin metindeki değişiklikleri yapmaması durumunda bu değişiklikler bakımından bir sorumluluğu yoktur. Elektronik belgede yer alan her verinin elektronik imza ile şifrelenmesi nedeniyle elektronik belgenin inkâr edilmesinin imzanın da inkârı sonucu doğurduğu kabul edilmektedir.⁴⁴⁷ Diğer taraftan elektronik belgede yer alan imzanın ıslak imza gibi taklit edilebilme ihtimali oldukça düşüktür.⁴⁴⁸ Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının imzanın kopyalanma, taklit edilme ihtimaline karşı hukuki ve cezaî sorumlulukları bulunduğu için elektronik imza kullanımı el yazılı imza kullanımına göre daha güvenlidir. Elektronik imzalı bir belgenin göndericisi bu belgeyi gönderdiğini, belgenin alıcısı ise belgeyi aldığını inkâr edemez.⁴⁴⁹ Ancak güvenli elektronik imzalı belgedeki verilerin inkâr edilmesi mümkündür.⁴⁵⁰ Belgedeki imzanın inkârı durumunda güvenli elektronik imzanın sahibi, bu belgeyi imzalamadığını ispat etmelidir. İspat yükünün yer değiştirdiği bu durum; imza sahibinin, şifresini saklı tutmak konusundaki özen borcuna dayanmaktadır.⁴⁵¹

1.2. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Örnek Olarak Sayılan Belgeler Bakımından Sahtelik İddiasının Kapsamı

HMK m. 199'da örnek olarak sayılan belge türlerinden özellikle film, fotoğraf ve ses kaydı için sahtelik iddiasının yazı veya imza inkârı şeklinde

⁴⁴⁶ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 323.

⁴⁴⁷ **Batır**, Uğur: E-Devlet Uygulamalarından Adalet Bakanlığı Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi Portalı (UYAP)'nın Etkinliğini Belirlemeye Yönelik Ankara Barosu Avukatları Üzerine Bir Alan Araştırması, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2013, s. 54.

⁴⁴⁸ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 209.

⁴⁴⁹ **Anbar**, Adem: "Veri Transferi ve İşlem Güvenliğinin Sağlanmasında Kullanılan Şifreleme Yöntemleri ve Sayısal İmza", İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2004, C. 6, Sa. 2, Sıra: 2, No: 223, s. 11.

⁴⁵⁰ Bkz. aşağıda, s. 129.

⁴⁵¹ **Keser Berber**, s. 550.

olması mümkün değildir. Nitekim hâkim, bir ses kaydındaki sesin kendisine ait olmadığını iddia eden tarafın sesini dinleyerek ya da benzer bir cihazla tekrar ses kaydı yapıp iki kaydı karşılaştırarak incelemede bulunabilirse de, ses kaydının sahte olduğunun iddia edilmesi hâlinde hâkimin başvurabileceği yollar keşif ve bilirkişi incelemesidir.⁴⁵²

Fiziksel özellikleri bakımından birbirinden farklı unsurlar barındıran belgede sahtelik iddiasının yöneldiği unsuru tek tip olarak belirlemek mümkün değildir. Ancak belgede sahtelik iddiasının içeriği, belgenin gerçekliğine ya da aidiyetine ilişkindir. Dolayısıyla bir vakıanın ispatı olmak üzere ileri sürülen belgenin aidiyetinin ispat açısından önem taşıması hâlinde sahtelik iddiasının aidiyete, bilginin önem taşıması hâlinde ise bilginin gerçekliğine yönelik olması genel prensip olarak özetlenebilir.

1.2.1. Yazılı veya basılı metin

Senetle ispatın söz konusu olduğu bir uyuşmazlığın ispatı bakımından el yazılı belge, delil başlangıcı niteliğinde olabileceği gibi; üçüncü bir kişinin el yazısıyla yazıldığı iddia edilen belge de adi yazılı bir belge olarak davaya delil olarak sunulmuş olabilir. Yazılı bir metin delil olarak aleyhine ileri sürülen kimse, bu metnin iddia edildiği gibi kendisine ya da üçüncü bir kişiye ait olmadığı karşı iddiasında bulunmaktadır. Dolayısıyla yazılı metinler bakımından sahtelik iddiasının kapsamı yazının aidiyetine ilişkindir.

Basılı metinler bakımından ise belgenin elektronik verinin bir çıktısı olması hâlinde sahtelik iddiasının kapsamı, elektronik ortamdaki veriye ilişkin olacaktır. Asıl belgenin kopyalanmasıyla elde edilen basılı bir metinde de sonradan ekleme ya da çıkartmalar ile belgenin sahte hale getirilmesi mümkündür. Bu durumda fotokopi belgeye yönelik sahtelik iddiasının kapsamı, asıl belge üzerinde değişikliğe ilişkin olabileceği gibi gerçekte hiç olmayan bir

⁴⁵² Alman hukukunda elektronik imzalı belgelerin de keşif delili çerçevesinde bilirkişi tarafından incelenmesi gerektiği görüşü savunulmaktadır. Bkz. **Bizer, Johann/Hammer, Volker**: Elektronisch signierte Dokumente als Beweismittel, DuD 11/1993, s. 623 (**Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 261'den naklen).

belgenin örneğinin fotokopi yoluyla yaratılmış olması da söz konusu olabilir.⁴⁵³ Yargıtay, fotokopinin onaylı olmaması nedeniyle hukuki sonuç doğuracak nitelikte belge kabul edilemeyeceğini ve sahtecilik suçunun unsurları bakımından iğfal kabiliyetinin bulunmadığını kabul etmektedir⁴⁵⁴:

“Sanığın yolda bulduğu başka bir şahsa ait nüfus cüzdanının fotokopisini çektirerek kendi fotoğrafını yapııştırıp adı soyadı bölümüne de şikâyetçinin adı ve soyadını yazdıktan sonra tekrar fotokopi çektirip kimlik olarak kullandığının anlaşılmasına göre suça konu fotokopinin onaylı olmaması nedeniyle hukuki sonuç doğuracak nitelikte belge kabul edilemeyeceği cihetle iğfal kabiliyetine haiz bulunmadığı gözetilmeden mahkûmiyetine karar verilmesi...”

HUMK döneminde Yargıtay, delil başlangıcı niteliğindeki fotokopilerin sahtelik iddiasının HUMK m. 308’e göre incelenmesi gerektiğini kabul etmekteydi.⁴⁵⁵ Bugün için de fotokopideki yazı veya imza içeren bölümlere ilişkin sahtelik iddiasının HMK m. 211’e göre incelenmesi gerektiği kanaatindeyim.

1.2.2. Çizim, Plan, Kroki

Çizim, plan ve kroki gibi belgeler bakımından ise bu belgenin düzenlendiği ortam ve düzenleyici bakımından sahtelik iddiasının kapsamı değişiklik gösterebilir. Şöyle ki, elektronik ortamda hazırlanan bir çizim açısından sahtelik iddiası; elektronik veriye ilişkin olabileceği gibi kâğıt üzerine çizme işleminde sahtelik iddiasının kapsamı kâğıt üzerindeki çizim ve şekillerden ibarettir.

Tapu Sicil Tüzüğü’nün ana sicillerinden olan plân bakımından ise yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belge söz

⁴⁵³ Sahte bir fotokopinin resmî makamlarda onaylatılarak, sahte belgeye resmîyet kazandırılması bakımından Yargıtay, sahtecilik suçunun oluştuğu kanaatindedir: “Sanığın, bilgi bölümlerini kapatarak fotokopi çektirip, boş kalan bölümleri doldurmak suretiyle elde ettiği lise diplomasının bir örneğini notere götürerek 24.6.2002 tarihinde aslına uygundur şeklinde onaylatıp çalıştığı kuruma (Tedaş) verdiği sabit olduğu halde, resmî belgede sahtecilik suçundan mahkûmiyeti yerine beraatine hükmolunması kanuna aykırıdır.” 11. CD. 10.04.2007, 2005/7308 E. ve 2007/2545 K. sayılı karar (**Tekin**, Resmî Belgede Sahtecilik, s. 918).

⁴⁵⁴ 11. CD, 15.11.2006, 2006/5939 E. ve 2006/9133 K. sayılı karar (KİBB, 10.08.2015).

⁴⁵⁵ 13. HD, 17.11.1981, 1981/6777 E. ve 1981/7320 K. sayılı karar (**Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 56).

konusu olduğu için resmî belgede sahtelik iddiasının kapsamı için yaptığımız açıklamalar burada da geçerli olacaktır.

1.2.3. Fotoğraf, Film, Görüntü, Ses Kaydı

Fotoğraf şeklindeki bir belgenin de elektronik ve basılı ortamda olmak üzere farklı şekillerde görülmesi mümkündür. Her iki hâlde de fotoğrafın sahteliği, üzerinde sonradan bir ekleme ya da çıkartma yapılmış olduğu anlamına gelir. Elektronik ortamdaki fotoğraf açısından bu inceleme bilgisayar ve çeşitli yazılımlar alanında uzmanlık gerektirdiğinden hâkimin özel bir bilgisi bulunmuyorsa sahtelik iddiası bilirkişi incelemesini gerektirebilir. Basılı ortamdaki fotoğraflar açısından ise iddia, fotoğrafın asıl kaynağı olan film şeridine yöneliktir. Bu sebeple sahtelik incelemesinin film şeridi üzerinden yapılması gerekir.

Görüntü niteliğindeki belgeler bakımından ses ve görüntünün birlikte bulunması hâlinde aslında iki farklı nitelikte bilgi taşıyıcısı bulunduğu göre iddianın kapsamı da, ya sese ya görüntüye ya da her ikisine birden yönelik olabilir.

1.2.4. Elektronik Ortamdaki Veriler

Güvenli elektronik imza içermeyen diğer elektronik veriler bakımından sahtelik iddiası, sayısal olarak kodlanmış şekilde bulunan elektronik verilerin gerçeğe aykırı şekilde bir araya getirildiği; sonradan değiştirildiği ya da daha önce olmayan bu verinin gerçeğe aykırı şekilde ve aleyhine ileri sürülen kişinin katılımı, bilgisi ya da izni olmaksızın yaratıldığı şeklinde olabilir. Bu tür veriler bakımından aidiyet inkârı söz konusu olamaz çünkü güvenli elektronik imza gibi aidiyet belirleyen sayısal bir sistemle imzalanmamış oldukları için zaten kim tarafından düzenlendiğini kesin olarak ispatlayan belirleyici kodları yoktur.⁴⁵⁶

⁴⁵⁶ Bu nedenle Yargıtay, elektronik ortamdaki fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıların, diğer delillerle desteklenmeleri hâlinde delil olarak hükme esas alınabileceğini; bu verilerin tek başına vakıaların ispatına yeterli olmadığına karar vermiştir. Bkz. 2. HD, 26.11.2014, 2013/19577 E. ve 2014/1926 K. sayılı karar (Yılmaz, HMK Şerhi, C. II, s. 2343).

2. Senet Açısından Sahtelik İddiasının Kapsamı

HMK’da yazı veya imza inkârı adi senetler, resmî senetler ve güvenli elektronik imzalı belgeler için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Kanunkoyucunun bu ayrı düzenlemeyi tercih etmesinin sebebi, bu belgeler açısından kesin delil olma niteliğinin farklı zamanlarda kazanılmasından kaynaklanır. Bir adi senede kesin delil niteliği kazandıran, senedin kendisinden sadır olduğu iddia edilen kişinin ikrarı iken; resmî senetler için bu nitelik senedin geçerli şekilde hazırlanması ile ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, resmî senedin kesin delil olma niteliği sonradan kaybedilebilir, adi senetlerin kesin delil olma niteliği ise sonradan kazanılır.

Adi senette sahtelik iddiası, senedin unsurları olan yazı veya imzaya ya da her ikisine birden yönelik olabilir. Usulüne uygun şekilde düzenlenen resmî senetler açısından ise sahtelik iddiasının kapsamı adi senetlere nazaran daha sınırlıdır. Düzenleme şeklinde yapılan resmî senetlerde senedin düzenlenmesi işleminde yer almadığını, iradesinin metinde düzenlenen şekilde olmadığını iddia eden ilgilinin, işlemi yapan noteri de taraf göstererek sahtelik davası açması gerekir. Resmî senetlerdeki sahtelik olgusunun ileri sürülebilmesi, mutlaka ayrı ve bağımsız bir davanın açılması koşuluna bağlanarak adi senetlerin tâbi olduğu hukuki rejimden sapma gösterilmiş olması; resmî senetlerin, kamu güvenine mazhar senetler konumunda bulunmalarının doğal bir sonucudur.⁴⁵⁷

2.1. Resmî Senetlerde Sahtelik İddiasının Kapsamı

Resmî senetler bakımından sahtelik iddiası, uygulamada düzenleme ya da onaylama şeklinde yapılan noter senetleri için karşımıza çıkmaktadır. Elektronik ortamda düzenlenen noter senetleri bakımından henüz yaygınlaşan bir kullanım söz konusu değildir. Ancak elektronik ortamdaki noter senetleri bakımından da güvenli elektronik imzalı verinin inkârına ilişkin hükümlerin uygulanması gerekir. Noter senetleri dışındaki resmî senetler için de sahtelik iddiasında bulunulabilir. Örneğin, mahkeme önünde yapılan sulhlar, evlilik sözleşmesi ve taşınmaz satım sözleşmesi de sahtelik iddiasına konu olabilir.

Noter senetleri açısından sahtelik iddiasının kapsamı, senedin düzenleme ya da onaylama şeklinde yapılmış olmasına göre değişir. Düzenleme şeklinde

⁴⁵⁷ **Tanrıver**, Süha: “Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı’nın Noterleri İlgilendiren Hükümlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi”, TAAD, C. 1, Yıl: 2, Sa. 4, Ankara 2011, s. 7.

yapılan noter senetlerinde noterin bilgisine dayanan kayıtlar ve ilgililerin beyanlarına dayanan kayıtlar arasında ispat gücü bakımından ayırım yapılmaktadır.⁴⁵⁸ Sahtelik iddiasının kapsamı da bu ayırım neticesinde belirlenmektedir.

Noter tarafından bizzat düzenlenmiş ya da gözlemlenerek belgelendirilmiş olan bilgilere yönelik sahtelik iddiasında bulunulabilir.⁴⁵⁹ Dolayısıyla resmî senedin ilgilisi, senedin kendi isteğine aykırı olarak düzenlenmiş olduğu; senede gerçeğe aykırı kayıtlar konulduğu iddiasında bulunabileceği gibi imza ve tarih açısından sahtelik iddiasında bulunabilir.⁴⁶⁰ Resmî senedin ilgilisi olan kişinin kimliğinin noter tarafından tespiti ve çeşitli ispat vasıtalarıyla (nüfus cüzdanı, ehliyet belgesi) teyit edilmiş olması gerekir. Senedin düzenlenmesini isteyen ilgilinin kimliğine ilişkin kayıtlar hakkında sahtelik iddiasında bulunulması mümkündür. Kimlik tespiti için notere sunulan belgelerin doğruluğunun noter tarafından araştırılması gerekir. Sahte olduğu açıkça belli olan bir belgeye dayanarak işlem yapan noterler bakımından hem cezai hem de hukuki sorumluluk doğuran sonuçlar ortaya çıkar.⁴⁶¹

Düzenleme şeklindeki noter senetlerinde; noterin ilgililerin beyanlarına veya kanunun kendilerine verdiği yetkiyle takdirine dayanarak senede naklettiği bilgiler bakımından sahtelik davası açılması gerekmediği gibi⁴⁶² taraflar arasındaki muvazaa iddiası için de sahtelik iddiasının ileri sürülmesine gerek

⁴⁵⁸ **Arık**, Fikret: “Re’sen Tanzim Edilmiş Noter Senetlerinde Sahtelik İddiası”, AD, Sa. 11, Ankara 1945, s. 1192; **Deliduman**, Noter Senetleri, s. 118 vd.; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 121, 128.

⁴⁵⁹ **Postacıoğlu**, Usul, s. 619; **Deliduman**, Noter Senetleri, s. 120; **Bilge/Önen**, s. 575; örneğin senedin okunarak imzalatıldığına ilişkin iddia bir sahtelik iddiası niteliğindedir. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 685.

⁴⁶⁰ **Arık**, s. 1193; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 143; **Bilge/Önen**, s. 576; **Deliduman**, Noter Senetleri, s. 121; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2160; karşı. **Umar**, HMK Şerhi, s. 683.

⁴⁶¹ Noterin sahte belgeler bakımından denetim sınırı, belgenin ilk görüşte sahteliğinin anlaşılabilir nitelikte olup olmadığıdır. Sahteliğin ancak bir uzman tarafından anlaşılacak nitelikte olması hâlinde noterden böyle bir inceleme yapması beklenemez. Bkz. Tavas Asliye Hukuk Mahkemesi, 1999/316 E. 1999/49 K., 15.03.1999 tarihli kararı (**Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 185).

⁴⁶² Noterin temyiz kudreti ve fiil ehliyetinin tespiti konusunda takdir yetkisi bulunur. **Deliduman**, Noter Senetleri, s. 123; **Bilge/Önen**, s. 576. Bu konulara ilişkin olarak senede geçirilmiş olan noterin takdiri, sahtelik davasına konu olmaz. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 685; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 154.

yoktur. Bu gibi durumlar için taraflar senet metninde yer alan bilginin aksini genel ispat kurallarına göre ispat etmelidir.⁴⁶³

Onaylama şeklindeki resmî senetler için ise, sahtelik iddiası yalnızca imza ve tarih açısındandır.⁴⁶⁴ Nitekim sahtelik iddiası yalnızca resmî memurun resmiyet kazandırdığı bölüm hakkında geçerlidir. Resmî memurun dahilinin bulunmadığı bölümlerin aksinin ispatı, genel ispat hukuku kurallarına göre belirlenecektir.⁴⁶⁵ Buna göre, senedin içeriği malvarlığına ilişkin bir hukuki işlem ise senetle ispat mecburiyetine tabidir. Ancak noterin sahtelik iddiasının tarafı olabilmesi için mutlaka senedin düzenlenmesi aşamasında bir katılımı bulunmalıdır. Eğer senet noterin adı, mührü ve imzası taklit edilerek düzenlenmişse bu durumda noter sahtecilik işlemine katılmadığı ve düzenlenen belge de resmiyet taşımadığı için resmi senette sahtelik iddiası söz konusu olmaz.

2.2. Adi Senetlerde Sahtelik İddiasının Kapsamı

Mülga HUMK'ta “senette muharrer yazı ve imzanın inkârı” olarak düzenlenen sahtelik iddiası, HMK'da “yazı veya imza inkârı” olarak yer almıştır. Kanaatimce HMK'da yer alan bu değişik düzenleme ile yazı ve imza inkârının, yazı veya imza olarak birbirinden bağımsızlaştırılmış olması; imza inkârı olmadan ve hatta imza dahi olmadan bir belgede yer alan yazının da tek başına inkârının mümkün olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla yazı ve imza içeren bir belgedeki imzanın kendisine ait olduğunu kabul eden kişi, sadece yazıyı inkâr edebilir. Başka amaçla atılmış imzadan faydalanılarak yeni bir belge oluşturulması sık karşılaşılan sahtelik türlerinden biridir.⁴⁶⁶

⁴⁶³ **Postacıoğlu**, Usul, s. 621; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 155; **Deliduman**, Noter Senetleri, s. 122; **Umar**, HMK Şerhi, s. 685.

⁴⁶⁴ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 368.

⁴⁶⁵ **Karşlı**, s. 589; **Yavaş**, Senetle İspat, s. 167; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 143; **Umar**, HMK Şerhi, s. 683.

⁴⁶⁶ **Şahin**, Esat ve diğerleri: “Farklı Sahtecilik Yöntemleri Kullanılarak Tahrif Edilmiş Belgelerin İncelenmesi: İki Olgu Sunumu”, ATD, C. 28, Sa. 2, s. 194. Yargıtay kararlarına konu olan sahtelik türlerine ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. **Kiraz**, Taylan Özgür: “Adi Senetlerde Sahtelik İddiasına İlişkin Düalist Yapı Üzerine Bir İnceleme”, Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi (MİHDER), C. 9, Sa. 24, İstanbul 2013, s. 44-46.

Yazı ve imza sahteliği, çeşitli yöntemlerle yapılmaktadır. Uygulamada yazı ve imza sahtelik yöntemleri olarak; serbest taklit yöntemi, bakarak taklit yöntemi, üstten gitme yöntemi, karbon kâğıdı kullanılarak kopya yöntemi, fulaj yöntemi ile kopyalama, belgeye transfer (fotokopi, tarayıcı, dijital fotoğraflama), uydurma yöntemi⁴⁶⁷, inkâr kastı ile atılan imza yöntemi ve imza makinesiyle taklit yöntemi⁴⁶⁸ pul transferi yöntemi⁴⁶⁹ ve kaybolan mürekkeple yazı ve imza atılması⁴⁷⁰ gibi yöntemlerden yararlanılmaktadır.

Sahtelik, belgenin tamamının sahte şekilde düzenlenmesiyle ya da belgenin onaylanması için kullanılan imza ve mührün sahte olmasıyla ortaya çıkan küllî sahtecilik⁴⁷¹ veya bir kısmının sahte düzenlenmesiyle ya da gerçek bir belgenin tahrif edilmesiyle⁴⁷² kısmî sahtecilik şeklinde ortaya çıkabilir.⁴⁷³ 780 olgu üzerinden yapılan bir araştırmada, incelenmek üzere bilirkişiye gönderilen 587 olgunun imza inkârı, 276 olgunun yazı inkârı, 106 olgunun iğfal

⁴⁶⁷ Sahte imza atan kişinin elinde imza örneği bulunmaması nedeniyle taklit etme imkânı olmayan hallerde karşılaşılan sahte imza türüdür. İmzanın sahte olduğu kolayca tespit edilebilmekle birlikte kim tarafından atıldığının anlaşılması mümkün değildir. Bkz. **Ataç**, Yasin/**Aydoğdu**, Eyüp: “Uydurma Suretiyle Atılan Sahte İmzalar”, Adli Bilimler Dergisi (AdliBD), C. 9, Sa. 4, Ankara 2010, s. 78.

⁴⁶⁸ **Aydoğdu/Ataç**, s. 50.

⁴⁶⁹ **Yılmaz**, Rıza ve diğerleri: “Pul Nakli İle Yapılan İmza Sahteciliği: Olgu Sunumu”, ATB, C. 9, Sa. 3, İstanbul 2004; (Olgu Sunumu) s. 92.

⁴⁷⁰ **Şahin**, Esat ve diğerleri: ““Söz Uçar, Yazı Kalır” Ya Yazı Uçarsa? “Kaybolan Mürekkep” İle Oluşturulmuş Belgelerin İncelenmesi; Bir Olgu Sunumu”, ATB, C. 12, Sa. 1, İstanbul 2012, (Söz Uçar, Yazı Kalır) s. 29.

⁴⁷¹ Gerçek bir belgenin taklidinin istenilen bilgilerle doldurularak, sahte mühür, kaşe ve imzalarla onaylanması şeklinde gerçekleşen sahtecilik türüdür. Bkz. **Er**, Olcay: Türk Ceza Hukuku ve Adli İncelemeler Açısından Kambiyo Senetlerinde Sahtecilik, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2008, s. 73.

⁴⁷² **Er**, s. 74.

⁴⁷³ **Öztel**, Ahmet: “Adli Belge İncelenmesinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, TBBD, Sa. 50, Ankara 2004, s. 157.

kabiliyetine ve 102 olgunun sahtelik incelemesine ilişkin olduğu tespit edilmiştir.⁴⁷⁴

2.2.1. Senet Metninde Sonradan Yapılan Değişiklikler

Adi nitelikte bir senet düzenlendikten sonra senette bazı noksanlar bulunduğu veya bazı yanlışlıkların farkına varılınca, çıkıntı yapılarak veya silinerek bu noksanlıklar giderilebilir veya yanlışlar düzeltilebilir. Ancak bu gibi hallerde senet metninde sonradan yapılan çıkıntı, kazıntı ve silintilerin⁴⁷⁵ ayrıca onaylanması gerekir.

Senet metninde sonradan yapılan değişiklikleri onaylaması gereken kimse, değişikliğin niteliğine göre belirlenmelidir. Eğer senedin ilk hâlini imzalayan kişi, senede konu olan hukuki işlemle bir yükümlülük altına girmişse ve sonradan bu yükümlülüğü azaltıcı nitelikte bir değişiklik yapılmışsa, bu değişikliği onaylaması gereken kişi; aleyhine değişiklik yapılan taraftır. Ancak yükümlülüğün miktarını arttıran, içeriğini değiştiren bir çıkıntı, kazıntı ya da silinti söz konusu ise bu halde senetle yükümlülüğü üstlenmiş olan kişinin onayı aranmalıdır. Aksi halde, senet metninde sonradan yapılan değişiklikle senedin ilk hâline göre durumu kötüleşen tarafın değişikliği inkâr etmesi hâlinde yapılan değişiklikler hükümsüz olur. Buradaki hükümsüzlük kural olarak senedin tamamına sirayet etmez. Ancak mahkemenin, senedin geçerliliğine ve anlamına etkili olacak nitelikte gördüğü değişiklikler bakımından, senedin kısmen veya tamamen hükümsüz sayması da mümkündür.⁴⁷⁶

HMK m. 207 senet metnine sonradan ilave edilen yazıların; senette onanmamış çıkıntı, kazıntı ve silintilerin inkâr hâlinde göz önünde tutulamayacağını düzenlemektedir. Senet metninde sonradan yapılan değişiklik onaylanmamışsa ve inkâr da söz konusu değilse değişiklik geçerlidir. Ancak onaylanmamış değişiklik sonradan inkâr edilirse hâkim, senet üzerinde ayrıca bir

⁴⁷⁴ Olguların bir kısmında yalnızca tek soru sorulmuş; diğer bir kısmında ise yazı veya imza inkârının incelenmesi şeklinde birden fazla inceleme yapılması bilirkişilerden talep edilmiştir. Bkz. **Okumuş**, s. 29.

⁴⁷⁵ Silinti, silme yöntemleri kullanılarak senedin tahrif edilmesidir. Silme ise, fiziksel ya da kimyasal bileşenler kullanılarak belge üzerindeki istenmeyen bölümlerin çıkartılmasıdır. **Öznel**, s. 156. İstenmeyen bölümlerin karalanması ve boyanması yöntemiyle de silinti yapılabilir. Bkz. **Er**, s. 81.

⁴⁷⁶ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 261.

inceleme yapmasına gerek olmaksızın inkârâ konu olan ilave bölümü göz önünde bulundurmadan senedin düzeltme yapılmadan önceki hâline göre karar vermelidir. Senet metninde sonradan yapılan değişikliğin onaylanmasına ilişkin imza ya da parafa yönelik bir inkâr söz konusu ise yazı veya imza inkârının düzenlendiği HMK m. 208 vd. hükümlerin uygulanması ve metnin bu kapsamda incelenmesi gerekir. Ancak senet metninde sonradan yapılan değişiklik, değişiklik aleyhine olan kişi tarafından imzalanmamış veya paraflanmamışsa ve inkâr da edilmezse; bu değişiklik geçerlidir.⁴⁷⁷ Kanaatimce senedin geçerliliğine ve anlamına etkili olacak nitelikte olan değişiklikler bakımından hâkimin, inkâr şartı aramaksızın senedin kısmen ya da tamamen hükümsüzlüğü konusunda araştırma ve karar verme yetkisi bulunmaktadır.

Senet metninde sonradan yapılan değişiklikler bakımından uyumsuzluk, değişikliğin sonradan yapılıp yapılmadığı noktasındaysa yani taraflardan biri senet metninin ilk hâlinin mahkemeye sunulan şekilde olmadığı iddiasındaysa hâkim tahrifat iddiasını incelemek üzere bilirkişi görevlendirmelidir. Yazı veya imzaların fiziksel yöntemlerle ya da kimyasallarla silinmesi durumunda hâkimin HMK m. 211'e göre yapacağı sahtelik incelemesi yetersiz kalacaktır. Nitekim bu gibi durumlarda silme ya da ekleme yönteminin kimyasallar kullanılarak araştırılması gerekir.⁴⁷⁸ Örneğin, kimyasal silme metoduyla yapılan tahrifatın araştırılmasında kimyasalların kâğıt özelliklerini yıpratıp yıpratmadığı; kimyasalın kâğıdın yapısında incelve ya da liflerinde kopma gibi ilk bakışta gözle görülemeyecek şeylere sebep olup olmadığı incelenmelidir.⁴⁷⁹ Bu incelemelerin özel uzmanlık ve teknik bilgi gerektirdiği açıktır. Bu nedenle Yargıtay tahrifat iddiasına ilişkin incelemelerin bilirkişi tarafından yapılması gerektiği görüşündedir⁴⁸⁰:

“Tahrifat iddiasının incelenmesi ise HMK'nın 266. maddesi gereğince çözümü özel ve teknik bir bilgiyi gerektirdiğinden, hâkim tarafından bilirkişi incelemesi yaptırılmaksızın tahrifatın olduğu ya da olmadığı sonucuna varılamaz.”

⁴⁷⁷ **Erdem**, Nuri: Kambiyo Senetlerinde Senet Metninde Değişiklikler, İstanbul 2008, s. 20.

⁴⁷⁸ **Şahin**, Söz Uçar, Yazı Kalır, s. 197.

⁴⁷⁹ **Er**, s. 81.

⁴⁸⁰ 12. HD, 19.02.2015, 2014/32837 E. ve 2015/3186 K. sayılı karar (KİBB, 10.08.2016).

Senet metnindeki tahrifat; senet tutarının⁴⁸¹, vade veya tanzim tarihinin⁴⁸², senetteki isimlerin, düzenleme veya ödeme yerlerinin⁴⁸³ değiştirilmesi türlerinde olabilir.

2.2.2. İmza Nakli Yoluyla Yapılan Sahtelikler

İmza nakli yoluyla sahte belge düzenlenmesi, kişinin daha önce geçerli bir belgeye atmış olduğu imzanın bulunduğu yerden alınarak başka bir belgeye nakledilmesi ya da imzalı belgenin başka bir belgeye eklenmesidir. İmza nakli yoluyla sahtelik, damga vergisinin damga pulu yapıştırılarak ödendiği dönemde çoğunlukla imzalı pulun bulunduğu belgeden ayrılarak; başka bir belgeye yapıştırılması şeklinde ortaya çıkmaktaydı.⁴⁸⁴ İmzalı belgenin imza bölümünün kesilerek kambiyo senedi niteliğindeki bir senede alonj şeklinde eklenmesiyle de sahte belge düzenlenmesi mümkündür. Muşul, imza inkârının sadece o kişinin el ürünü olup olmadığı konusunu kapsamadığını; senetteki imzanın transfer olduğu iddiasını da zımnen kapsadığını belirtmektedir.⁴⁸⁵ Nakil yoluyla yapılan sahteliklerde karşılaştırmaya elverişli imzaların getirilmesi ya da imza ve yazı örneği alınması sahteliğin tespiti bakımından yeterli değildir. Bu nedenle talep olmasa dahi bilirkişi incelemesinde nakil yöntemi re'sen göz önünde bulundurulmalıdır.⁴⁸⁶

⁴⁸¹ Kıymet yönünden tahrifat olarak adlandırılır. Bkz. **Er**, s. 74; **Erdem**, s. 80. Senet tutarda yer alan rakamların önüne ya da sonuna başka bir rakam ilave edilmesiyle; 2 veya 3 rakamlarının 8 rakamına değiştirilmesiyle yapılır. Bkz. **Er**, s. 79.

⁴⁸² Zaman yönünden tahrifat olarak adlandırılır. İbraz süreleri geçirilmiş senetlerde senet hamilinin kaybettiği hakları tekrar kazanabilmesi amacıyla yapılır. Bkz. **Er**, s. 76.

⁴⁸³ Mâna yönünden tahrifat olarak adlandırılır. Düzenleme ve ödeme yeri belirtilmediği için kambiyo senedi vasfı kazanamayan senetlere bu vasfın kazandırılması amacıyla; senet metnine bir şehir ismi ilave edilmesi şeklinde yapılır. Bkz. **Er**, s. 77. Senet metninde ismi yer almayan kişilere hak kazandırılması amacıyla da sonradan isim eklenerek tahrifat yapılması mümkündür. Bkz. **Er**, s. 78; **Erdem**, 81.

⁴⁸⁴ Pul nakli ile imza sahteciliklerinde fail, üzerinde mağdur tarafından atılan imza bulunan pulu söker ve sahte olarak düzenlemek istediği belgeye yapıştırır. Bkz. **Yılmaz**, Olgu Sunumu, s. 92. "Damga pulu" usulü, 30.12.2004 tarihinde kabul edilen 5281 sayılı Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile ilga edilmiştir. Bkz. 31.12.2004 tarihli ve 25687 sayılı RG.

⁴⁸⁵ **Muşul**, Usul, s. 249.

⁴⁸⁶ **Muşul**, Usul, s. 251.

2.2.3. Taklit Yoluyla Yapılan Sahtelikler

Bir kişiye ait imzanın ya da yazının taklit edilmesiyle sahte senet düzenlenmesi sık kullanılan bir sahtelik yöntemidir.⁴⁸⁷ Serbest taklit yöntemi kullanılarak atılan imzalar, tespit edilmesi en zor olan sahtelik türü olarak nitelendirilmektedir.⁴⁸⁸

Çok sayıda belgenin imzalanması amacıyla kullanılan otomatik imza makineleri de taklit yoluyla sahte belge düzenleme amacıyla kullanılabilen araçlardandır. İmza makinesiyle bir kişiye ait imza, makineye model imza olarak tanıtılır ve makinenin bu imzayı tüm özellikleriyle aynı şekilde belge üzerine aktarır.⁴⁸⁹ Fotokopi, bilgisayarlı çoğaltma gibi kopyalama yöntemlerinin aksine imza makinesiyle atılan imzaların istenilen kalemle ve baskı izine uygun olarak kopyalanması mümkündür. Bilgisayar ya da fotokopi, fotoğraf yoluyla çoğaltılan imzalarda ise baskı izi⁴⁹⁰ bulunmaksızın imza sahteliği yapıldığı için bu yöntemle çoğaltılan imzaların kolayca tespit edilmesi mümkündür.

2.2.4. İnkâr Kastıyla Yapılan Sahtelikler

Yazı yazan ya da imza atan kişinin sonradan yazdığı yazı veya attığı imzayı inkâr amacıyla, gerçekte yazdığı yazıdan farklı bir yazı yazması ya da farklı bir imza atması durumunda inkâr kastıyla sahtelik yapılmış olur. Bu sahtelik türünde kişi, kendi yazı veya imzasını değiştirmeye çalışmaktadır. Aslında imza imzayı atan kişiye ait olmasına rağmen, daha önce hiç kullanmadığı bir imza olduğu için ne mukayese örneklerinde ne de imza örneği alınmasında bu imza bulunmayacağı için ortaya farklı bir sahtelik türü çıkmaktadır. İnkâr kastıyla yapılan sahteliklerin diğer bir örneği ise, yazı veya imzanın sonradan silinmesine sebep olan ve kaybolan mürekkep olarak bilinen

⁴⁸⁷ **Er**, s. 85.

⁴⁸⁸ Sahte imzayı atacak kişi, çok sayıda deneme yaparak imzayı kendi imzası gibi; bakmadan ve kolayca atabilir hale geldiğinde kullanmaya başladığı için gerçek imzadan ayırt edilmesi zordur. Bkz. **Kırcı**, s. 63.

⁴⁸⁹ **Aşcıoğlu**, Faruk: Adli Belge İncelemesi, İstanbul 2005, s. 49.

⁴⁹⁰ *Baskı izi (fulaj, presyon), imzanın atılması sırasında kullanılan kalemin imza atılan yüzey üzerine uyguladığı baskı nedeniyle oluşan izdir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. **Birinciöğlü**, İsmail ve diğerleri: "El Yazısı İncelemelerinde Fulaj Kavramı", 6. Anadolu Adli Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı, Manisa 2007, s. 125.*

bir mürekkeple yazıların yazılıp imza atılması durumudur. Kaybolan mürekkep ile yapılan sahtecilikler iki şekilde olabilir. Birincisi belgenin tamamının kaybolan mürekkeple yazılması şeklinde; ikincisi belgenin bir bölümünün kaybolan mürekkeple yazıldıktan sonra imzalatılarak mürekkebin kaybolan kısmındaki boşluğun doldurulması şeklinde.⁴⁹¹

2.2.5. Beyaza İmza Kavramının Sahtelik İddiasından Farkı

Beyaza imzada imza sahibi, aralarında anlaştıkları şekilde doldurması için karşı tarafa sadece imzadan oluşan boş bir belge vermektedir. İmzalı belgeyi elinde bulunduran kişi, imza atan kişi ile anlaştıkları gibi belgeyi doldurarak; senet niteliğini kazandırma görev ve yetkisini üstlenmiş olmaktadır.⁴⁹² Bu bakımdan senette sonradan yapılan eklentiler ile imzalı boş belgenin sonradan tamamlanması birbirinden tamamen farklı hukuki işlemlerdir. Beyaza imzada, imzalı belgenin sonradan karşı tarafça doldurulması iradesi imza sahibindedir. Senet metnine sonradan eklenti yapılmasında ise bu iradenin varlığı eklentinin de onaylanması koşuluna bağlıdır.

Diğer taraftan boş ve fakat imzalı belge senet niteliğini imzanın atılmasıyla değil; içeriğinin tamamlanmasıyla kazanılır. Nitekim imza, bir yükümlülük taşıyor ya da bir bilgi, duygu ya da irade açıklaması içermiyorsa herhangi bir sonuç doğurmaz. Boş belgenin imza sahibinin iradesine aykırı doldurulmuş olması durumunda ise hukuki işlem iradesi oluşmadığı için belgenin hukuki bir sonuç doğurması söz konusu değildir. Ancak imzalı belgeyi elinde bulunduran, imza atanın iradesine aykırı şekilde belgeyi tamamlarsa; tamamlanmakla senet niteliği kazanmış olan bu belgenin kendi iradesine aykırı olarak doldurulduğunu ispat yükü, imzayı atmış olan kişidedir.⁴⁹³ İmzalı bir senede karşı aksini ispat ise ancak senet ya da diğer kesin delillerle

⁴⁹¹ Konuya ilişkin bir örnek için bkz. **Şahin**, Söz Uçar, Yazı Kalır, s. 29-30.

⁴⁹² **Karabel**, s. 113.

⁴⁹³ Bu şekilde atılan imzaların imzayı atanın iradesine aykırı doldurulduğu iddiası, belgede sahtecilik suçunu değil; TCK m. 209 kapsamında, açığa imzanın kötüye kullanılması suçunu oluşturur. Bu konuda eleştiri için bkz. **Erem**, Faruk: "Açığa İmzanın Kötüye Kullanılması", AÜHFD, C. 13, Sa. 1, Ankara 1956, (Açığa İmza) s. 21 vd.

mümkündür.⁴⁹⁴ Beyaza atılan imzanın, imza atanın iradesine aykırı şekilde doldurulduğu iddiası tanıkla ispat edilemez.⁴⁹⁵ Ancak iddia senet metninin iradeye aykırı olarak doldurulması değil de belgenin imza sahibinin iradesiyle verilmediğine yönelik ise, bu durumda bir irade beyanının ispatı söz konusu olmadığı için bu iddianın ispatı için kesin delil şartı aranmaz.⁴⁹⁶ İmzalı boş kâğıdın hile yoluyla alındığı iddiası bakımından da hile iddiasının ispatında tanıkla ispat yasağı uygulanmayacağı için⁴⁹⁷ tanık dinlenebilir.⁴⁹⁸

Uygulamada matbu şekilde hazırlanan kambiyo senetleri bakımından borçlunun sırf imza atarak senedi alacaklı tarafa vermesi durumunda beyaza imzanın mı yoksa senet metninde sonradan değişikliğin mi yapıldığı tartışmalıdır. TTK'da açık poliçenin koşullarını düzenleyen m. 680'e göre, tedavüle çıkarılırken tamamen doldurulmamış bulunan bir poliçe, aradaki anlaşmalara aykırı bir şekilde doldurulursa, bu anlaşmalara uyulmadığı iddiası, hamile karşı ileri sürülemez. Dolayısıyla beyaza imza olarak da nitelendirebileceğimiz açık poliçede, senet metninin kendi iradesine aykırı doldurulduğu iddiasını ispat yükü imza sahibindedir.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu (İBBGK), 24.03.1989, 1988/1 E. ve 1989/2 K. sayılı kararı: “*imzalı boş senedin, sanıkla mağdur arasındaki anlaşmaya aykırı olarak doldurulduğu iddiasıyla açılan kamu davasında sanığın bu eyleminin HUMK.nun cevaz verdiği istisnalar dışında tanıkla ispat edilemez.*”.

⁴⁹⁵ **Özekes**, Muhammet: “Karar İncelemesi - İş Akdinin Sona Ermesinde Boşa Atılan İmza”, AÜHFD, C. 51, Sa. 3, Ankara 2002, (Karar İncelemesi) s. 54; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2410.

⁴⁹⁶ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2410; **Özekes**, Karar İncelemesi, s. 55; **Üstündağ**, s. 662; **Karabel**, s. 114; **Muşul**, Usul, s. 341.

⁴⁹⁷ Bkz. HMK m. 203/1 (ç).

⁴⁹⁸ **Karaaslan**, Varol: “Senede Karşı Senetle İspat Kuralı ve Hile İddiasına İlişkin Bir Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararının Tahlili”, MİHDER, C. 11, Sa. 30, İstanbul 2015, (Senetle İspat Kuralı) s. 49.

⁴⁹⁹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2410.

II. Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

Sahtelik iddiasını ileri süren tarafın bu iddiasını somutlaştırması gerekir.⁵⁰⁰ Tarafların iddia ve savunmalarını somutlaştırma yükü HMK m. 194'te düzenlenmiştir. Bu maddeye göre taraflar, dayandıkları vakıaları⁵⁰¹, ispata elverişli şekilde somutlaştırmalıdır. Somutlaştırma yükü talep sonucunu haklı kılmaya yarayan ya da savunma temelli maddi vakıaların oluş sırasına uygun olarak ve tüm nitelikleriyle ispata elverişli olacak şekilde anlatılmasıdır.⁵⁰² Somutlaştırma yükü, tarafların açıklama ödevinin dilekçelerin teatisi aşamasındaki görünümüdür.

Somitlaştırma yükünün amacı, Yargıtay kararlarında⁵⁰³ da belirtildiği üzere, mahkemenin uyuşmazlığı doğru saptayarak, yargılamanın sağlıklı yürütülebilmesi ve makul sürede uyuşmazlığın sonuçlandırılarak karar verilmesini sağlamaktır. Davacı ya da davalı sıfatına bakılmaksızın bir vakıanın varlığını iddia eden taraf vakıanın yeri, zamanı, ortaya çıkma şekli gibi unsurlarını ispata elverişli şekilde ortaya koymalıdır.⁵⁰⁴ Taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda delillerin vakıalarla bağlantı kurularak

⁵⁰⁰ **Erdönmez**, Güray: “Adi ve Resmî Senette Sahtelik İddiasının Hukuk Davalarına ve İcra Takiplerine Etkisi”, TBB, Sa. 123, Ankara 2016, s. 153; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 261.

⁵⁰¹ Somutlaştırma yükü öncelikle dava dilekçesindeki vakıalar hakkında geçerlidir. Bkz. **Akil**, Cenk: “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Dava Dilekçesinin Unsurları Bağlamında Somutlaştırma Yükü”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, Sa. 1, 2012 (Somutlaştırma Yükü), s. 86. Delilin incelenmesi için öncelikle vakıanın somutlaştırılmış olması gerekir. Bkz. **Yardımcı**, Taner Emre: Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü, İstanbul 2017, s. 57.

⁵⁰² **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 332; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 279; **Karlı**, s. 289; **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 489. Ancak her türlü vakıanın somutlaştırılması gerekmez, yalnızca çekişmeli vakıalar bakımından tarafların somutlaştırma yükü bulunur. Bkz. **Yardımcı**, Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü, s. 49.

⁵⁰³ 2. HD, 13.05.2013, 2013/730 E. ve 2013/13537 K. sayılı karar (**Gençcan**, s. 824).

⁵⁰⁴ Somut somutlaştırma yükü olarak adlandırılan bu kavram, yargılamanın seyrine göre taraf değiştirebilir. **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 491; **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 340. Oysa soyut iddia yükü ile objektif ispat yükünü ifade eden soyut somutlaştırma yükü taraflar arasında yer değiştirmez ve bu yükün yerine getirilememesi durumunda vakıanın belirsiz kalmasına ilişkin ispat yükü kuralları uygulanır. Bkz. **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 490; ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. **Börü**, Levent: Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016, s. 188 vd.

mahkemeye sunulması gerekir.⁵⁰⁵ Dolayısıyla tarafların iddialarına dayanak olan delillerini ve her bir delilin hangi vakıyı ispat için mahkemeye sunulduğunu açıkça belirtmeleri; ileri sürdükleri iddialarına ilişkin maddi vakıalar ve deliller arasında bağlantı kurmaları yargılamanın en doğru şekilde yürümesi ve usul ekonomisi⁵⁰⁶ bakımından da bir yükümlülüktür. Kanununda sahtelik iddiasının somutlaştırılması açıkça düzenlenmemiş olsa da HMK m. 194'te öngörülen somutlaştırma yükü sahtelik iddiası bakımından da geçerlidir.

Bir belge veya senedin mahkemeye sunulmuş olması somutlaştırma yükünün gereği gibi yerine getirildiği anlamını taşımaz. Somutlaştırma yükü yalnızca vakıalar için değil, deliller için de geçerli⁵⁰⁷ bir yük olduğuna göre, belge ya da senedi delil olarak sunan taraf hangi vakıyı ya da hukuki işlemi ispat için bunu mahkemeye sunmuş olduğunu açıklamalı; iddia ettiği şey ile ispat aracı arasında ilişki kurmalıdır. Benzer şekilde aleyhine delil olarak bir belge ya da senet sunulmuş kimse de bu senede karşı itirazlarını ileri sürerken iddiasını somutlaştırmalı, hâkimde iddiasının doğruluğu yönünde bir şüphe uyandırmalıdır.⁵⁰⁸ Belge veya senedin sahte olduğuna yönelik somutlaştırma delilin niteliğine göre değişiklik gösterir. İnkâr senetteki yazı veya imzaya ilişkin ise inkârda bulunanın güvenilir kaynaklarda yer alan imza veya yazı örneklerini içeren belgeleri mahkemeye sunması ile yapılabilir. Güvenilir kaynaklarda yer alan tartışmasız imza örnekleri içeren belgelere örnek olarak noter senedi ve pasaport gösterilebilir.⁵⁰⁹ Örneğin, tarihli bir görüntü kaydı içeren belge niteliğindeki bir video kaydının sahteliğine ilişkin olarak, iddia edilen tarihlerde şehir dışında olduğunu somutlaştırmak üzere uçak bileti mahkemeye delil olarak sunulabilir. Sahtelik iddiasının doğruluğuna ilişkin hâkimde şüphe uyandırmak,

⁵⁰⁵ **Özkes**, Muhammet: “HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler”, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez Armağan, DEÜHFD, Özel Sayı 2014, İzmir 2015, (Dava Dilekçesinde Eksiklik) s. 276; **Akil**, Somutlaştırma Yükü, s. 91.

⁵⁰⁶ Usul ekonomisi ilkesi yalnızca hâkim ve devlet için öngörülmemiştir. Aksine tarafların da bu ilkeyi göz önünde bulundurarak davranmaları gerekir. Bkz. **Konuralp**, Halûk: “İcra Takibinden Önce Açılan Menfi Tespit Davasında Yetkili Mahkeme”, AÜHFD, C. 39, Ankara 1987, (Menfi Tespit) s. 272; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 275.

⁵⁰⁷ **Özkes**, Dava Dilekçesinde Eksiklik, s. 276.

⁵⁰⁸ **Erdönmez**, Sahtelik İddiası, s. 153; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 261.

⁵⁰⁹ **Erdönmez**, Sahtelik İddiası, s. 153.

iddianın ciddiyetine ilişkin somutlaştırma görevi sahtelik iddiasında bulunan kimsede olduğu gibi iddiayı somutlaştırmak için mahkemeye sunulan delilin geçerliliğini, doğruluğunu araştırmak da hâkimin görevidir.

1. Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

Resmî senet ve ilâmlar dışındaki resmî belgelerde sahtelik iddiasının ne şekilde ileri sürüleceği Kanunda düzenlenmemiştir. Sahtelik iddiasına ilişkin HMK m. 208 ve devamı maddelerinin yalnızca senetler bakımından değil, belgeler bakımından da hüküm ifade ettiği ve hem resmî hem de adi nitelikteki belgeler için sahtelik iddiasının ileri sürülebileceği ve bu iddianın kapsamı yukarıda açıklanmıştı.⁵¹⁰

1.1. Resmî Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

Resmî senet ve ilâmlara yönelik sahtelik iddiasının ileri sürülmesine ilişkin olarak zorlaştırıcı kurallar öngörülmüş olsa da diğer resmî belgeler bakımından Kanunkoyucu açık bir düzenlemeye yer vermemiştir. İlâmlar ve resmî senetler dışındaki resmî belgeler, ispat gücü bakımından aksi ispatlanıncaya kadar kesin delil sayılmaları nedeniyle bu belgelerin ispat gücü adi senetlere benzetilmiştir.

Kanaatimce, HMK’da *aksi ispatlanıncaya kadar* kesin delil kabul edilen resmî belgeler ile *sahteliği sabit oluncaya kadar* geçerli olan resmî senet ve ilâmlar arasında sahteliğin ileri sürülmesi bakımından bir fark yaratılmıştır. Bu fark, mülga HUMK döneminde; “mahkeme ilamlarıyla katibiadillerce re’sen tanzim olunan senetler **sahteliği** ve salahiyettar memurların salahiyetleri dâhilinde usulüne tevfikân tanzim veya tasdik ettikleri vesikalar **hilafı** ispat olununcaya kadar delili kati teşkil eder” şeklinde ifade edilmişti. Benzer bir ayrım Noterlik Kanunu m. 82’de de bulunmaktadır: “Noterler tarafından bu kısmın ikinci bölümünün hükümlerine göre düzenlenmiş olan hukuki işlemler, **sahteliği sabit oluncaya kadar** geçerlidir. İkinci ve üçüncü fıkra hükümleri dışında kalan noterlik işlemleri **aksi sabit oluncaya kadar** geçerlidir.” HUMK’nın yürürlüğü döneminde de tartışılan bu fark Erman’a göre, resmî evrakın her birinin aynı ispat gücüne sahip olmamasına dayanmaktadır. Bu nedendir ki daha büyük bir ispat gücüne sahip olan resmî belgeler, ancak

⁵¹⁰ Belgede sahtelik iddiasının kapsamına ilişkin açıklamalar için bkz. yukarıda, s. 105 vd.

belgenin sahteliğinin sübut bulmasıyla ispat gücünü kaybeder.⁵¹¹ Ancak sahteliği ispat edilinceye kadar geçerli resmî senet ile aksi ispat edilinceye kadar geçerli resmî belge ayrımı doktrinde ve Yargıtay kararlarında kabul görmemiştir.⁵¹² HUMK'ta da aksi ispat edilinceye kadar kesin delil olan resmî belge ve sahteliği ispat oluncaya kadar kesin delil olan resmî senet ayrımı yapıldığı açıktır ancak HMK'nın aksine *sahteliğin ispatı* için dava açma yükü öngörülmediğine göre; gerçekten de HUMK açısından aksi ispat edilecek resmî belge ve sahteliği ispat edilecek resmî senet ayrımının pratik bir önemi bulunmamaktadır.⁵¹³ HMK'da ise aksini ispat ve sahteliğini ispat ayrımı daha belirgin hale gelmiştir. Öyle ki, resmî senet ve ilâmların sahteliğini ispat yalnızca sahtelik davası açılmasıyla mümkündür. Resmî senet ve ilâm dışındaki resmî belgeler bakımından aksini ispat, ön sorun şeklinde ileri sürülerek, uygun düştüğü ölçüde HMK m. 211 hükmüne göre incelenip karara bağlanabilir. Bu nedenle Erman'ın ceza yargılaması bakımından öngördüğü bu farka ilişkin yorumlarının HUMK bakımından geçerli olmasa da bugün için HMK bakımından geçerli hâle geldiği kanaatindeyim.

Resmî belgenin aksinin ispatlanması için Kanunkoyucu herhangi bir düzenleme öngörmemişken; sahteliğinin ispatlanması gereken resmî senetler ve ilâmlar için sahtelik davası açılmasını düzenlemiştir. Bu nedenle resmî belgenin aksinin ispatında adi senetlerde sahtelik iddiasına ilişkin kurallar uygulanmalıdır. Yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri resmî bir belgenin sahte olduğunu iddia eden kimse, bu belgeyi yazmış ya da imzalamış olmadığına göre; sahtelik iddiasını ön sorun şeklinde ya da ayrı bir sahtelik davası açarak ileri sürebilmelidir.⁵¹⁴ Resmî belgenin yazı veya imza içeren bir belge olması hâlinde sahtelik incelemesinde HMK m. 211'de düzenlenen sıranın uygulanması gerekir. Ancak belgenin her zaman yazı veya imza içermemesi, farklı bileşen ve unsurlarının bulunması nedeniyle; resmî belgenin aksini ispat genel ispat kurallarına göre yapılabilir. Yargıtay, resmî

⁵¹¹ **Erman**, Sahtekârlık Cürümleri, s. 326; **Üstündağ**, s. 646.

⁵¹² **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2160 ve s. 2115.

⁵¹³ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2160 ve s. 2115.

⁵¹⁴ **Budak/Karaaslan**, s. 247.

belgenin aksini ispatı bakımından yalnızca karşı tarafın beyanını yeterli görmemektedir⁵¹⁵:

“Dosya içerisinde bulunan kaçak elektrik tutanaklarında, davalı tarafın kaçak elektrik kullandığı tespit edilmiştir. Yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler aksi ispatlanıncaya kadar kesin delil sayılacağından kaçak tutanakları aksi sabit oluncaya kadar geçerlidir. Davalı taraf, tutanağın aksini ispat edememiştir. Tutanak düzenleyicileri tarafından da doğrulanan tutanak içerikleri ile davalının kaçak elektrik kullandığı kesin bir biçimde saptandığından, davalının kaçak elektrik kullanılmadığı yönündeki beyanına itibar edilmesi hatalı olup davalının kaçak elektrik kullandığının kabul edilmesi, tutanak tarihlerindeki yönetmelik hükümleri ile 3095 sayılı kanuna göre kaçak elektrik bedeli ve işlemiş faiz miktarının hesaplanarak karar verilmesi gerekir.”

İlâm ve resmî senet dışındaki resmî belgeler bakımından sahtelik iddiası bir ön sorun teşkil ettiğine göre, resmî belgeye karşı sahtelik iddiası için ayrıca bir dava açılması zorunlu değildir. Sahtelik davası açma yükü yalnızca resmî senette yer alan yazı veya imzayı inkâr eden kişi bakımından öngörülmüştür.⁵¹⁶ Buna rağmen resmî belgenin sahteliğini iddia eden kimse, bu iddiasını ön sorun şeklinde ileri sürmek yerine ayrı bir sahtelik davası açarak; bekletici sorun hâline de getirebilir.⁵¹⁷

1.2. Adi Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

Aleyhine delil olarak ileri sürülen adi bir belgenin sahte olduğunu iddia eden kimse bunu davaya bakan mahkemede ön sorun şeklinde ileri sürebilir. Ancak kanaatimce, adi belgeler bakımından sahtelik davası açılamaz. Nitekim bir davada ön sorun olarak çözümlenebilecek bir uyuşmazlık hakkında dava açılmasında hukuki yarar yoktur.⁵¹⁸

Adi senetler bakımından sahtelik iddiasına ilişkin HMK’da iddianın ayrı bir dava şeklinde ileri sürülebileceğine ilişkin açık bir düzenleme mevcuttur.

⁵¹⁵ 3. HD, 03.04.2014, 2014/2760 E. ve 2014/5376 K.; 3. HD, 29.01.2015, 2014/9946 E. ve 2015/1651 K.; 3. HD, 03.04.2014, 2014/2789 E. ve 2014/5374 K. sayılı kararlar (KİBB, 12.02.2016).

⁵¹⁶ **Budak/Karaaslan**, s. 247.

⁵¹⁷ HUMK bakımından da yetkili memurların usulüne uygun olarak düzenledikleri belgelere karşı sahtelik iddiasının dava açılarak ya da ön sorun şeklinde ileri sürülebileceği kabul edilmişti. Bkz. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2160.

⁵¹⁸ **Umar**, HMK Şerhi, s. 698 ve **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2098.

Ancak adi belgeler bakımından böyle bir düzenlemenin olmaması nedeniyle adi belgeye yönelik sahtelik iddialarına ilişkin olmak üzere; hâkim tarafından genel ispat kurallarına göre değerlendirilecek bir adi belge için ayrıca sahtelik davası açmak usul ekonomisine de aykırılık teşkil edecektir. Kanunda açıkça ayrı dava açma hakkı tanınmasına rağmen ön sorun şeklinde çözülebilecek bir konuda ayrıca dava açılmasında hukuki yararın bulunup bulunmadığı adi senetler bakımından bile tartışmalı iken⁵¹⁹, adi belgeler için sahtelik iddiasının ayrı davayla ileri sürülebileceğini kabul etmek usul hukukunun ilkeleri ile bağdaşmaz. Bu sebeple kanaatimce adi senet niteliği taşımayan adi belgelere yönelik sahtelik iddiası ancak ön sorun şeklinde ileri sürülebilir ve genel ispat kurallarına göre incelenir.

1.3. Güvenli Elektronik İmzalı Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

5070 sayılı Kanun ile usul hukukumuzda giren güvenli elektronik imzalı belgeler (veriler), delil niteliği itibarıyla adi senet hükmündedir. Dolayısıyla adi senetlerde olduğu gibi, güvenli elektronik imzalı belgelerin kesin delil niteliği kazanabilmesi, aleyhine delil olarak kullanılan kişinin ikrarına ya da mahkemenin kararına bağlıdır. HMK m. 205/2'ye ait madde gerekçesinde, bu belgeler için inkârın adi senetlerden farklı hükümlere tabi olduğu ifade edilmiştir. HMK m. 205/2'ye ait gerekçe şu şekildedir:

Güvenli elektronik imza ile oluşturulan belgeler için doğrudan adi senettir ifadesi yerine, adi senet hükmündedir ifadesi tercih edilmiştir. Zira güvenli elektronik imza, dar ve teknik anlamda adi senet değildir. Bu tür belgelerin oluşturulması ve ibrazı adi senetlerden farklılık gösterdiği gibi, inkârı hâlinde uygulanacak hükümler de farklıdır. Bu sebeple, adi senetle aynı ispat gücüne sahip olmakla birlikte, doğrudan adi senet olarak kabulü doğru görülmemiştir.

Ancak bu farklılık yalnızca inkârın incelenmesi aşamasındadır. İnkârın ileri sürülmesinde HMK m. 208'in uygulama alanı bulacak, inkâr ön sorun şeklinde ileri sürülebileceği gibi ayrı bir dava konusu da yapılabilecektir. Keza, Mülga HUMK'a 5070 sayılı Kanun ile eklenen 295/A maddesiyle; inkâr hâlinde HUMK m. 308'in (şimdiki HMK m. 208) kıyas yoluyla uygulanacak olduğu da hüküm altına alınmıştır:

⁵¹⁹ Bkz. aşağıda s. 145.

(1) Usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler senet hükmündedir. Bu veriler aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar.

(2) Dava sırasında bir taraf kendisine karşı ileri sürülen ve güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş veriyi inkâr ederse, bu Kanunun 308 inci maddesi kıyas yoluyla uygulanır.

Elektronik belgenin el yazısıyla imzalanmadığı veya noter tasdikli el işareti kullanılmadığı için gerçekliği ileri süren tarafın, bunu ispat etmesi gerektiği kabul edilmekteydi.⁵²⁰ Bu kabul doğrultusunda elektronik imzalı belgenin gerçekliğini ispat yükü, bu belgeyi delil olarak mahkemeye sunan kişideydi.

HMK'da ise, mülga HUMK'un aksine kıyas yoluyla uygulama benimsenmemiş, güvenli elektronik imzalı belgeler bakımından Kanun ayrıca bir düzenlemeye yer vermiştir. Bu düzenlemeye göre hâkim öncelikle inkâr eden kişiyi dinler; bir kanaat oluşturamadığı takdirde bilirkişi incelemesine başvurur. HMK m. 210'da yer alan bu düzenlemenin gerekçesi, güvenli elektronik imzanın incelenmesinin teknik bir inceleme gerektirmesiyle açıklanmıştır.⁵²¹ Bu nedenle güvenli elektronik imzalı belgelerin sahtelik incelemesi, diğer belgelerdeki sahtelik incelemesinden ayrı şekilde yapılması gerekecektir. Ancak güvenli elektronik imzalı belgenin sahtelik iddiasının ileri sürülmesi bakımından kanaatimce bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla güvenli elektronik imzalı bir belgenin sahteliği ön sorun şeklinde ileri sürülebileceği gibi; ayrı bir dava açılarak da belgeye ilişkin sahtelik iddiasında bulunmak mümkündür.

2. Senette Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

Mülga HUMK'ta sahtelik iddiasının ileri sürülmesinde resmî senet ve adi senet arasında bir ayırım yapılmamıştı. Dolayısıyla sahtelik iddiasını ileri sürmek isteyen kişi, dava sırasında bunu ön sorun olarak ileri sürebileceği gibi ayrı bir dava konusu hâline de getirebiliyordu. Ancak HMK'da sahtelik iddiasının ileri sürülmesi, resmî senetler ve adi senetler için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Resmî senetler bakımından sahtelik iddiası sahtelik davası

⁵²⁰ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 186.

⁵²¹ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

açılarak ileri sürülebilirken, adi senetler bakımından yazı veya imza inkârı dava sırasında ön sorun olarak ya da ayrı bir sahtelik davası açılarak ileri sürülebilir.

2.1. Resmî Senette Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

Resmî senetler açısından ileri sürülen sahtelik iddiası, ayrıca bir sahtelik davası açılmadan bir anlam kazanmaz. Resmî belgenin aksinin ispatlanması genel ispat kurallarına tabi iken; resmî senetler ve ilâmların sahteliğinin ispatlanması için mutlaka bir sahtelik davası açılması gerekir. Noter senetlerine karşı ileri sürülen hata, hile, ikrah iddiaları bakımından sahtelik davası açılması gerekmez ve bu iddialar her türlü delille ispat edilebilir.⁵²² Senedin resmî memur katılımı olmaksızın, uydurma şekilde düzenlenmiş, resmiyet vasıflarını kazanamamış olması durumunda da sahtelik davası açılmasına gerek yoktur. Bu durumda sahtelik iddiasının yöneldiği senet resmî senet olmadığına göre ve noterin katılımı olmaksızın düzenlendiğine göre sahtelik iddiası ön sorun şeklinde ileri sürülüp incelenebilir.

Görülmekte olan bir dava sırasında resmî senede karşı ileri sürülen bir sahtelik iddiasına ilişkin olarak sahtelik davasının açılması için hâkim gerekirse sahteliği iddia eden tarafa dava açması için iki haftalık kesin süre verebilir. Süre verip vermeme konusunda Kanun hâkime bir takdir yetkisi tanımıştır.⁵²³ Kanunda herhangi bir sonuç öngörülmemiş olsa da; kanımca bu sürede dava açmayan kişi, sahtelik davasını bekletici sorun hâline getirme imkânını kaybeder.

Sahtelik davası; senede resmiyet kazandıran resmî memur ve senedi delil olarak ileri süren kişi taraf göstererek açılır. Resmî memurun katılımı olmadan sahtelik yapılmasını mümkün görmeyen Kanunkoyucu, resmî senetler bakımından sahtelik iddiasının ön sorun şeklinde ileri sürülmesine imkân tanımamıştır. Nitekim sahteliğin tarafı olan resmî memur mevcut davada taraf değildir.⁵²⁴ Resmî senetler için sahtelik iddiasının mutlaka ayrı bir dava açılarak ileri sürülmesi, HMK m. 208/4'ten doğan bir zorunluluk olduğuna göre açılacak

⁵²² Yavaş, Senetle İspat, s. 339; Özbek, s. 281.

⁵²³ Bkz. aşağıda, s. 172.

⁵²⁴ Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393, madde 208/4 gerekçesi. Ayrıca bkz. Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 339.

davada hukuki yarar bulunup bulunmadığının ayrıca araştırılmasına gerek yoktur.

2.2. Adi Senette Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesi

Adi senedin kesin delil niteliği taşıyabilmesi için bu senedin aleyhine delil olarak kullanılan kişi tarafından ikrar edilmiş olması ya da mahkemenin yapacağı inceleme ile senedin inkâr edene ait olduğunun tespit edilmesi gerekir. Adi senetler, mahkeme önünde ikrar edilmedikçe veya aleyhine delil olarak kullanılan kişiden sadır olduğu mahkemece tespit edilmedikçe kesin delil niteliği taşımazlar. Adi senedin mahkeme önünde ikrarı, mutlaka davanın görülmekte olduğu mahkeme olarak anlaşılmalıdır. Buradaki mahkeme, başka bir hukuk davasının görülmekte olduğu mahkeme olabileceği gibi kanaatimce bir ceza davası sırasında yapılan ikrar da adi senede kesin delil niteliği kazandırır.⁵²⁵ Ancak ikrarın her zaman açık olması gerekmez, örtülü ikrar⁵²⁶ varsa da adi senet kesin delil niteliği kazanabilir. Örneğin, “senetteki borcu ben zaten ödedim” şeklinde gerçekleşen itiraz, aynı zamanda senetteki imzanın bu kişiye ait olduğunun kabulü yani örtülü ikrar anlamına gelir. Bu hâlde hâkim, yapılan açıklamayı belirsiz ya da şüpheli görürse davayı aydınlatma ödevi kapsamında açıklama yapan tarafa soru sorabilir.⁵²⁷

Mahkemeye delil olarak sunulan adi senet daha önce bir icra takibine konu olmuş ve bu senet aleyhine imza itirazında bulunulmamışsa, bu senedin borçludan sadır sayılacağı İİK m. 60'ta düzenlenmiştir. Ancak maddede, borçludan sadır sayılma faraziyesinin yalnızca o icra takibi için olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle, icra takibine konu olan ancak imzaya itiraz edilmediği için icra takibinde borçludan sadır sayılan senet; hukuk davasında kullanılabilir bir kesin delil niteliği kazanmaz. Diğer bir ifadeyle, icra takibine konu olan adi senetteki imzaya itiraz edilmemesi bu senedin ikrar edildiği anlamına gelmez.

⁵²⁵ Görevsiz veya yetkisiz mahkemede yapılan ikrar da mahkeme içi ikrar niteliğindedir. Bkz. **Karşı**, s. 600.

⁵²⁶ Örtülü ikrara ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. **Kiraz**, Taylan Özgür: Medeni Yargılama Hukukunda İkrar, 2. Baskı, Ankara 2013 (İkrar), s. 159-161.

⁵²⁷ Hâkimin davayı aydınlatma görevi kapsamında soru sorması isticvap niteliği taşımaz nitekim burada soru sormanın amacı ikrar elde etmek değil, yapılan açıklamanın niteliğinin ikrar olup olmadığını araştırmaktır. Bkz. **Kiraz**, İkrar, s. 160.

2.2.1. Sahtelik İddiasının Ön Sorun Şeklinde İleri Sürülmesi

Adi senetlerde yazı veya imza inkârı, senedin delil olarak kullanıldığı mahkemede ön sorun şeklinde bir sahtelik iddiasıyla ya da ayrı bir dava açılarak ileri sürülmelidir. Ön sorun; bir yargılama sırasında ortaya çıkan uyuşmazlıklara ilişkin küçük davacılardır. Bir ön sorunun varlığı hâlinde hâkimin öncelikle bu sorun hakkında karar vermesi ve bu kararından sonra asıl davayı görmeye devam etmesi gerekir.

2.2.1.1. Ön sorun kavramı

Dar ve teknik anlamıyla ön sorun, davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan ve yargılama bir sonuca bağlanmadan önce çözülmesi gereken sorunlardır. Ön sorunlar yalnızca tarafların sorunu ileri sürmesiyle ortaya çıkmaz. Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalar bakımından hâkimin hatırlatıcı davranışta bulunmama yükümlülüğünü ihlâl etmemek kaydıyla hâkim bazı hususları re'sen ön sorun olarak inceleyebilir. Diğer taraftan, eski hâle getirme, ıslah, müdahale talebi gibi usul işlemleri bakımından hâkimin re'sen yapacağı inceleme ön sorun teşkil eder.⁵²⁸

Hadise, ara sorun⁵²⁹, erteletici mesele⁵³⁰ olarak da anılan ön sorun çözüme bağlanmadan davada nihaî karar verilemez. Dolayısıyla talep sonucu hakkında bir karar verilebilmesi, asıl uyuşmazlığa aşılınmış küçük davacıların⁵³¹ yani, ön sorunların çözümüne bağlıdır.

Mülga HUMK'da dar ve teknik anlamda ön sorun kavramı yerine hadise kavramı kullanılmış;⁵³² çeşitli maddelerde *hadise* ve *davayı hadise* olarak anılmıştır. Hadise kurumuna dava niteliği yüklenmişse de hadise, asıl davadan ayrı ve farklı bir dava değil; asıl davanın içinde yer alan, asıl davaya bağlı ve bu

⁵²⁸ Umar, HMK Şerhi, s. 486.

⁵²⁹ Önen, s. 188.

⁵³⁰ Yılmaz, HMK Şerhi, C. II, s. 2095.

⁵³¹ Umar, HMK Şerhi, s. 486; Pekcanitez, Hakan: "Bekletici Sorun", DEÜHFD, Sa. 1-4, İzmir 1980, s. 252.

⁵³² HUMK m. 222 vd. ve 483 vd. Yargıtay kararlarında ise bekletici sorun kavramı yerine ön mesele kavramı kullanılmaktaydı.

davanın üzerine aşılarmış küçük ihtilâfcıklar⁵³³; davaya müteallik meselelerdir. Bekletici sorundan farklı olarak asıl uyuşmazlığın çözümünde görevli olan mahkeme ön sorunların çözümünde de görevlidir.⁵³⁴ Ancak asıl sorunu çözmekte olan mahkeme, karşılaştığı sorunun çözümünde başka bir mahkemenin veya makamın görevli olduğu kanaatindeyse bu hâlde bu sorunun çözümünü bekletici sorun hâline getirmelidir.

HMK, adi senetlerde yazı veya imza inkârının ön sorun şeklinde ileri sürülebileceğini düzenlemiştir. Benzer şekilde, belgeler bakımından da sahtelik iddiası ön sorun şeklinde ileri sürülebilecektir.

2.2.1.2. Ön sorunun ileri sürülmesi

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesine ilişkin olarak HUMK m. 316'da yer alan kuralın HMK'da karşılığı bulunmamaktadır. HUMK m. 316, sahtelik iddiasının mutlaka dilekçeyle ileri sürülmesini ve derhal karşı tarafa tebliğini öngörmüştü.⁵³⁵ Ancak HMK, sahtelik iddiasının ön sorun şeklinde ya da dava açılarak ileri sürülmesini düzenlemiş; HUMK'taki gibi ayrı bir düzenlemeye yer vermemiştir. Ön sorunun ileri sürülmesine ilişkin olarak genel hüküm niteliğindeki HMK m. 163'e göre ise, ön sorunlar duruşma sırasında sözlü olarak ya da dilekçe verilerek ileri sürülebilir.^{536,537}

Diğer taraftan, HUMK m. 484'te düzenlenmiş olan sözlü yargılama (şifahî usulü muhakeme) usulünde sahtelik iddiasının sözlü olarak ileri sürülmesini ve hâkim tarafından karara bağlanmasını düzenlemiştir. Ancak HMK'da yazılı yargılama ve basit yargılama usulleri dışında diğer özel

⁵³³ Hadisenin niteliğini "ihtilâfcıklar" olarak kabul eden görüş için bkz. **Üstündağ**, Saim: Medeni Yargılama Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 2000, s. 604.

⁵³⁴ **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 252; **Sinan**, A. Murat: Medeni Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s. 12-13.

⁵³⁵ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2161; **Bilge/Önen**, s. 579; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 261.

⁵³⁶ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 261.

⁵³⁷ HUMK m. 222'de ön sorun iddiasını içeren dilekçenin iki nüsha olması düzenlenmişken, HMK m. 163'te bu düzenleme yer almamıştır. Ancak yazılı olarak mahkemeye sunulan her belge için, karşı tarafa gönderilecek bir örnek eklenmesi gerektiğinden, iki nüsha zorunluluğunun HMK'ya alınmamış olması, bu kuralın sona ermesi şeklinde yorumlanamaz.

yargılama usulleri yer almadığı için mülga HUMK m. 484'teki bu düzenlemenin HMK'da karşılığı bulunmamaktadır.⁵³⁸ HMK m. 165'teki düzenleme, kanun sistematigi açısından yazılı yargılamaya ilişkin üçüncü kısmın tahkikat ve tahkikat sırasındaki özel durumları düzenleyen beşinci bölümünün üçüncü ayrımında yer almaktadır. Bu nedenle ön soruna ilişkin bu hüküm esas olarak yazılı yargılama usulü ile ilgilidir. Ancak altıncı kısımda düzenlenen basit yargılamaya ilişkin hükümler arasında ön sorunla ilgili ayrıca bir düzenleme yoktur. Bu nedenle HMK m. 322'ye uygun olarak, basit yargılama usulüne ilişkin hüküm bulunmayan hallerde, yazılı yargılama usulüne ilişkin hükümler uygulanacağından; basit yargılama usulünün uygulandığı davalarda ön sorunun dilekçe ile ya da sözlü olarak ileri sürülmesi mümkündür.

Bir belgenin sahteliğini iddia eden, adi senetteki yazı veya imzayı inkâr eden kimsenin bunu dilekçeyle ya da duruşma sırasında sözlü olarak ileri sürmekle davada bir ön sorun ortaya çıkarmış olur. Dolayısıyla hâkim, sahtelik iddiasını incelemeksizin; davanın esasına ilişkin kararını veremez.

2.2.1.3. Ön sorunun ileri sürülme zamanı

Kanunda ön sorunun ileri sürülmesi için belirlenmiş bir yargılama aşaması yoktur. Ancak davaya delil olarak sunulan belge bakımından sahtelik iddiasının ileri sürülme zamanının belirlenebilmesi için bu belgenin davaya sunulabileceği zamanın tespit edilmesi gerekir. Bu bakımdan HMK'nın delillerin sunulmasına ilişkin genel düzenlemeleri sahtelik iddiasının ileri sürülmesi zamanını belirleyebilmek için göz önünde bulundurulmalıdır.

Kanunkoyucu yargılamanın hızlandırılması amacına uygun olarak davacının elindeki belgeleri de dava dilekçesiyle birlikte mahkemeye sunma zorunluluğunu düzenlemiştir.⁵³⁹ HMK m. 121 hükmüne göre, dava dilekçesinde gösterilen ve davacının elinde bulunan belgelerin asılları veya örnekleri ile birlikte mahkemeye sunulması; davacının elinde bulunmayan belgelerin ise

⁵³⁸ Mülga HUMK'ta yer alan ilgili kanun maddeleri şu şekildeydi: **Madde 483:** Muhakemenin cereyanı esnasında zuhur eden hadiseler şifâhen dermeyan olunur. **Madde 484:** Hadiseler derhal ve şifâhen tahkik ve hükme raptolunur. Hâkim hadise hakkında bir delil ibrazına lüzum görür ve bu delilin hemen ibrazı kabil olmazsa tetkikatın ikmali başka güne talik olunur. Hâkim sahtelik hadisesini de aynı şekilde tahkik ve karara rapteder.

⁵³⁹ Bu zorunluluk hem davacının dava dilekçesinde hem de davalının cevap dilekçesinde bulunur. Bkz. **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 166 ve s. 182.

nereden getirileceklerine ilişkin açıklamanın yapılması bir zorunluluktur.⁵⁴⁰ Mülga HUMK'ta bu eksikliklerin giderilmesi için davanın ilk oturumunda davacı tarafa on günlük kesin süre verilmekteydi. Bu düzenleme HMK'da yer almasa da davanın açılmasından sonra düzenlenen tensip zaptında hâkim davacıyı elinde bulunan belgeleri getirmesi konusunda ihtar etmekte ve bu eksikliklerin tamamlanmaması durumunda HMK'nın 140/5 maddesi gereğince ancak ön inceleme aşamasında eksikliklerin tamamlanabileceğini, aksi halde tarafların bu delillerinden vazgeçmiş sayılacakları konusunda uyardığıdır. Yargıtay ayrıca, tensip zaptında belgelerin mahkemeye sunulması için verilen kesin sürenin sonuçlarına ilişkin açık ihtar yapılmadan verilen kesin sürenin sonuç doğurmayacağını kabul etmektedir.⁵⁴¹

HMK m. 145 tahkikat aşamasında, sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşımayan veya süresinde ileri sürülemediği ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmayan delillerin gösterilmesine izin verme yetkisini mahkemeye tanımıştır.⁵⁴²

Delillerin mahkemeye sunulmasına ilişkin bu kurallar çerçevesinde bir belgenin mahkemeye ibraz edilebileceği en son aşama tahkikat aşamasıdır.⁵⁴³ Ancak tahkikat aşamasından sonra davanın aydınlanmamış olması durumunda hâkim, HMK m. 31'deki davayı aydınlatma görevi çerçevesine tarafların yeni deliller getirmelerine izin verebilir. Aleyhine delil olarak bir belge veya senet ileri sürülmüş olan kimsenin sahtelik iddiasını ön sorun olarak ileri sürme zamanı da

⁵⁴⁰ **Özmumcu**, Seda: “1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış”, Kazancı Hukuk Araştırmaları Dergisi, Sa. 101, 2013, s. 58. **Arslan**, Ramazan: “HMK Uyarınca Tüm Delillerin Dava veya Cevap Dilekçesinde Gösterilmesi ve Eklenmesinin Zorunlu Olup Olmadığı”, İBD, C. 86, Sa. 5, İstanbul 2012, (Delillerin Eklenmesi) s. 264.

⁵⁴¹ HGK, 12.12.2012, 2012/9-1170 E. ve 2012/1172 K.; HGK, 13.10.2010, 2010/17-510 E. ve 2010/485 K.; HGK, 28.04.2010, 2010/2-221 E. ve 2010/241 K.; 28.03.2012, 2012/19-55 E. ve 2012/249 K. sayılı kararları. 11. HD, 05.02.2014, 2013/13314 E. ve 2014/1982 K. sayılı kararı: “Davaların yok yere uzamasını veya uzatılmak istenmesini engellemek üzere uygulanan kesin süre kuralı kanunun amacına uygun olarak kullanılmalı, öncelikle, kesin süreye dair ara kararı her türlü yanlış anlaşılmayı önleyecek biçimde açık ve eksiksiz yazılmalı, yapılacak işler teker teker belirtilmelidir. Bunun yanında verilen süre yeterli, emredilen işler gerekli ve yapılabilir nitelik taşımalı, ayrıca hâkim süreye uymamanın sonuçlarını açıkça anlatmalı ve tarafları uyardığıdır.” (KİBB, 03.01.2016).

⁵⁴² **Özmumcu**, s. 61.

⁵⁴³ **Karaaslan**, s. 119; **Özmumcu**, s. 65.

doğal olarak sahteliği iddia edilecek belge delilinin mahkemeye sunulmasıyla başlar.

Aleyhine delil olarak bir belge ya da senet sunulan kimse, bu belge ya da senedin sahteliğine ilişkin iddiasını cevap dilekçesinde ileri sürebileceği gibi sonraki aşamalarda da bu iddiada bulunabilir. 2003 tarihli bir Yargıtay kararına göre, yargılamanın her aşamasında imza inkârında bulunulması mümkündür.⁵⁴⁴

2.2.1.4. Ön sorunun incelenmesi

Ön sorunun incelenmesi HMK m. 164'te düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre hâkim ön sorunu incelemeye geçmeden önce, ön sorunun incelemeye değer olup olmadığını takdir eder. Hâkim, ön sorunu esas ilişkin karar vermesine engel olacak nitelikte bir husus olarak takdir ederse; ön sorun karşı tarafa da bildirilir. Bu bildirim, ön sorun duruşma sırasında ortaya çıkmışsa ve karşı taraf da hazır bulunuyorsa tefhim; karşı tarafın hazır bulunmadığı duruşmada ortaya çıkan veya dilekçeyle ileri sürülen ön sorunlar bakımından ise tebliğ yoluyla olur. Hâkim, bu bildirimle birlikte karşı; tarafa ön soruna karşı cevabını ve varsa delillerini sunması için süre verir.

Karşı taraf, ön sorunu ileri süren tarafın iddiasına aykırı bir cevap vererek uyuşmazlık çıkarırsa hâkim tarafların iddia, cevap ve delillerine dayanarak ön sorunu inceler. Hâkim yapacağı inceleme sonucunda kararını dosya üzerinden (duruşmasız) verebileceği gibi tarafları davet ederek dinledikten sonra da kararını verebilir.

⁵⁴⁴ 13. HD, 03.04.2003, E. 2003/1238, K. 2003/3954: “Davacı, murislerinden kalan taşınmazda davalı payının kendisine devredilmesi karşılığında 11.500.000.000 TL bedelli 4.6.1997 tanzim tarihli çeki verdiğini, çekin tahsil edilmesine rağmen tapu devri yapılmadığından ödediği paranın tahsili için dava açılmıştır. Davalı çeki almadığını ve tahsil etmediğini savunmuştur. Yargılama sırasında Finansbank/Marmaris şubesinden çekin kime ödendiği sorulmuş, bankanın cevabi yazısında çekin davalıya ödendiği bildirilip, ödeme ile ilgili evraklar gönderilmiştir. Bu aşamada davalı çek arkasındaki kendisine atfen atılan imzanın kendisine ait olmadığını savunmuştur. Mahkemece imzanın davalıya ait olup olmadığı hususunda araştırma yapılmamıştır. Davalının imzanın kendisine ait olduğu konusunda beyan ve kabulü yoktur. **Davalı yargılamanın her aşamasında imza inkârında bulunabilir.** Mahkemece, ibraz edilen çek aslı üzerindeki imzanın davalıya ait olup olmadığı HUMK.nun 308. ve devamı maddeleri uyarınca araştırılıp, sonucuna uygun bir karar verilmesi gerekirken eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup, bozmayı gerektirir.” (KİBB, 02.08.2017)

Ön sorunların incelenmesine ilişkin genel hüküm niteliğindeki HMK m. 164, hâkime tarafların ileri sürdüğü ön sorunun incelenmeye değer nitelikte olup olmadığını takdir etme görev ve yetkisi tanımıştır. Ancak HMK m. 211’de yazı veya imza inkârının incelenmesine ilişkin hükme göre ise, hâkimin böyle bir takdir yetkisi bulunmadığı, dolayısıyla hâkimin yazı veya imza inkârının ileri sürüldüğü her durumda inceleme yapması gerektiği şeklinde bir yorum mümkündür.

2.2.2. Sahtelik İddiasının Sahtelik Davası Açılarak İleri Sürülmesi

Resmî senetlere karşı sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin yalnızca sahtelik davası açılması yoluyla mümkün olduğunu, adi senetler bakımından ise ön sorun ya da sahtelik davası açılmasının sahtelik iddiasında bulunan kimsenin iradesine dayalı olduğunu yukarıda açıklamıştık. Sahte bir senedin mevcut olduğunu her nasılsa öğrenmiş olan ve senetteki yazı veya imzanın kendisine ait olmadığını iddia eden kimsenin, kendi aleyhine bir takip başlatılmadan ya da dava açılmadan önce sahtelik davası açması mümkündür. İnkâr eden, takip dayanağı yapılan ya da davada aleyhine delil olarak ileri sürülen senedin iptalini sağlamak amacıyla takip ya da dava sırasında da ayrıca sahtelik davası açabilir.⁵⁴⁵ Hatta bir mahkemenin hükmüne esas aldığı bir senedin sahteliğinin dava edilerek; senedin sahteliğine ilişkin kararın kesinleşmesinden sonra yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması da söz konusu olabilir. Bu özellikli durumları incelemek için bu bölümde, sahtelik davasında hukuki yarar ve bu davanın niteliği ile davaya bakmakla görevli ve yetkili mahkeme, davadaki ispat kuralları ile zamanaşımı konuları ayrıca incelenecektir.

2.2.2.1. Sahtelik davasının hukuki niteliği

Sahtelik davası açan davacının iddiası, aleyhine delil olarak ileri sürülen belge ya da senedin sahte olduğudur. Dolayısıyla davacı, bir eda hükmü, inşâî nitelikte bir karar almak için değil, senede ilişkin bir tespit yapılmasını sağlamak amacıyla dava açmaktadır. Senede ilişkin bu tespit aynı zamanda senetle ispatı amaçlanan bir vakıa veya hukuki ilişkinin de gerçekte hiç olmadığına ya da

⁵⁴⁵ Taşdemir, s. 5.

senette yazıldığı gibi olmadığına yönelik tespitler içermektedir.⁵⁴⁶ Bu yüzden hem senet hem de senetle ispatı amaçlanan vakıa ya da hukuki işleme yönelik iki ayrı tespit bulunmaktadır. Açılan davada davalı tarafından mahkemeden istenilen hukuki koruma olarak bir vakıanın ya da hukuki ilişkinin ispatı için ileri sürülen belge veya senedin sahit olmadığına tespiti istendiği için dava hukuki nitelik itibariyle bir menfi tespit davasıdır.

Mülga HUMK'ta tespit davasıyla ilgili bir hüküm bulunmamasına rağmen HMK m. 106'da tespit davası, bir hakkın veya hukuki ilişkinin varlığının ya da yokluğunun yahut bir belgenin sahte olup olmadığına belirlenmesi için açılan dava olarak düzenlenmiştir. Bu madde hükmüne göre, bir belgenin (senedin) sahte olup olmadığına tespiti için açılan dava da tespit davası niteliği taşır.

Tespit davalarının amacı, hukuki belirsizliğin giderilmesi; iddia edilen hukuki ilişkinin mevcut olup olmadığına tespit edilmesidir.⁵⁴⁷ Bu sebeple tespit davasının *saf usulî bir müessese*⁵⁴⁸ olduğu kabul edilmektedir. Eda davalarında ise hem davanın dayandığı hukuki ilişki tespit edilir hem de edaya yönelik bir mahkeme emri verilir. Bu nedenle eda davaları hem tespit hem de eda hükmü içerirken, tespit davalarında mahkeme hukuki ilişkinin tespitini yapmakla davadan el çeker. Tespit hükmünde davalının yapması gereken bir eylem bulunmadığı için, davalıyı verilen tespit hükmü ile ilgili bir davranışta bulunmaya zorlamak amacıyla ikinci bir davanın açılması gerekir. Bu sebeple de tespit davaları için, eda davasının öncüsü olduğu doktrinde kabul edilmektedir. Ancak diğer menfi tespit davalarında olduğu gibi sahtelik davaları bakımından da, tespit davasının öncü bir dava olduğu söylenemez. Aksine sahtelik davasının açılmasının sebebi, davacının aleyhine daha önce açılmış ya da daha sonra açılacak bir davada ileri sürülen belgenin davada kullanılmasını önlemektir.

⁵⁴⁶ **Kuru, Baki/Budak**, Ali Cem: Tespit Davaları, 2. Baskı, İstanbul 2010, s. 87.

⁵⁴⁷ **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 69.

⁵⁴⁸ **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 69.

Kural olarak maddi vakıalar yalnız başına tespit davasına konu olamaz.⁵⁴⁹ HMK m. 106/3 hükmünde düzenlenen bu kurala göre, tespit davası yalnızca bir hak veya hukuki ilişkinin varlığının ya da yokluğunun tespiti için açılır; dolayısıyla maddi vakıalar ancak bu kapsamda tespit davasına konu olabilir.

Bir senedin sahit ya da sahte olduğunun tespitinin de maddi vakıanın tespiti niteliği taşıdığı doktrinde kabul edilmektedir.⁵⁵⁰ Ancak sahtelik davası, kanunda özel olarak düzenlenmiş olduğuna göre maddi vakıaların tek başına dava konusu yapılamayacağı kuralına bir istisna teşkil etmektedir. Diğer görüşe göre ise sahtelik davasına ilişkin kanunda bir düzenleme olması bu kuralın gerçek bir istisnası değildir.⁵⁵¹ Kanaatimce de, senedin sahteliğinin tespiti için açılan davada asıl amaç senede konu olan hukuki ilişkinin mevcut olmadığı ya da senetteki şekilde olmadığı tespit edildiğine göre; bir hukuki ilişkiyi düzenleyen senetlerin sahteliği için açılan davalar bakımından sahtelik davası bir istisna teşkil etmez. Ancak senet her zaman bir hukuki işlemi düzenlemek zorunda değildir. Bir maddi vakıanın taraflar arasında tespitine ilişkin senet düzenlenmiş olabileceği gibi özellikle senet dışındaki belgeler hiçbir hukuki ilişkiyi konu edinmeksizin davada delil olarak ileri sürülmüş olabilir. Bu gibi hallerde belgenin sahteliği yalnızca maddi vakıanın tespiti niteliği taşıyabileceğinden Kanunkoyucu haklı olarak, sahtelik davasını ayrıca ve açıkça bir istisna şeklinde düzenlenmiştir. HMK'nın tespit davalarına ilişkin düzenlemesinin yer aldığı m. 106/1 şu şekildedir⁵⁵²:

“Tespit davası yoluyla, mahkmeden, bir hakkın veya hukuki ilişkinin varlığının ya da yokluğunun yahut bir belgenin sahte olup olmadığının belirlenmesi talep edilir.”

⁵⁴⁹ **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 184 vd.

⁵⁵⁰ **Kuru/Budak** Tespit Davaları, s. 86; **Üstündağ**, s. 325; **Postacıoğlu**, Usul, s. 252.

⁵⁵¹ **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 86.

⁵⁵² Bu düzenleme, karşılaştırmalı hukukta da karşımıza çıkmaktadır. Bkz. **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 86, dn. 23'te sayılanlardan örnek olarak; Alman HUMK § 256, Avusturya HUMK § 228, 1976 tarihli Zürih Kantonu HUMK §59, Schwyz Kantonu HUMK 151.

2.2.2.1.1. Sahtelik davasının İİK m. 72’de düzenlenen menfi tespit davasından farkı

İcra takipleri bakımından İİK m. 72, borçlunun icra takibinden önce ya da takip sırasında menfi tespit davası açılmasına ilişkindir. Menfi tespit davasına ilişkin hükmün İİK’da yer almasının sebebi, tespit davalarına ilişkin genel bir hüküm bulunmaması olarak ifade edilmiş ise de bu gerekçe bugünkü HMK bakımından geçerli kabul edilemez. Nitekim HMK m. 106, tespit davalarına ilişkin genel hüküm olarak düzenlenmiştir. Ancak bu hüküm, tespit davalarının icra takiplerine etkisini düzenlemediği için bugün bile İİK m. 72 düzenlemesine ihtiyacımız bulunmaktadır.

HMK’nın adi senetlerde yazı veya imza inkârını ve incelenmesini düzenleyen m. 208 vd. hükümleri, İİK m. 72’nin aksine yalnızca icra takiplerine özgü değildir. HMK’nın bu hükümleri sahtelik iddiasının hukuk mahkemelerinde konu olması durumunda uygulanır.

İİK m. 72’ye göre açılan menfi tespit davasında takip borçlusunun iddiası borcun bulunmadığına ilişkindir. Bu iddia ise, yalnızca senedin sahteliği iddiasıyla sınırlı değildir. Borcun bulunmamasının sebepleri, mesela borç senedinin hata, hile, ikrah veya ayırt etme gücünün bulunmaması gibi hukuki işlemin geçersizliği sebeplerinden birine dayanabilir. Borcunu ödeyerek ya da takas ederek sona erdirmiş olan kimse de borcun sona erdiğinin tespiti ya da alacak henüz muaccel olmadığına tespiti için de menfi tespit davası açılabilir.⁵⁵³ Bu açıdan İİK m. 72’de yer alan menfi tespit davası, icra takibinin tarafı olan ya da henüz takibe taraf olmamış ancak icra tehdidi altında bulunan borçlunun gerçekte borçlu olmadığına tespiti bakımından sahtelik davasından daha genel bir düzenlemedir. Sahtelik davası ise yalnızca senetteki yazı veya imzanın sahte olduğu iddiasının ileri sürüldüğü ve incelendiği bir menfi tespit davası türüdür. Senedin geçersizliğine, borcun sona erdiğine, borcun talep edilebilir olmadığına ilişkin iddialar sahtelik davasında dinlenmez. Sahtelik davası bir menfi tespit davası niteliği taşısa da, İİK m. 72’ye göre görülmekte olan bir dava değildir. Çünkü İİK m. 72’de düzenlenen menfi tespit davasının asıl amacı takibe konu olan ya da takibe konu olma ihtimali bulunan alacağın gerçekte var olmadığı

⁵⁵³ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku, s. 136.

iddiasına ilişkindir ve öncelikli amaç, borç olmayan paranın ödenmesinin engellenmesidir. HMK 208 vd. maddelerine göre görülmekte olan sahtelik davası bakımından ise öncelikli amaç, senedin sahteliğinin tespiti ve iptalinin sağlanarak sahte olan senedin başka bir hukuki işleme konu olamayacağını kesin hükme bağlanmasıdır.

2.2.2.1.2. Sahtelik davasının delil tespitinden farkı

Sahtelik davasında bir senedin sahteliğine veya sıhhatine ilişkin bir iddia, inceleme ve tespit söz konusudur. Dolayısıyla sahtelik davası, başka bir davada delil olan ya da olabilecek; bir hukuki ilişki ya da bir vakıanın ispatına yarayan bir belgeyle ilgilidir. Ancak delil tespitinden tamamen farklıdır. Her şeyden önce sahtelik davası bağımsız ve ayrı bir dava konusu iken, delil tespiti geçici hukuki koruma niteliğindedir. Delil tespitinin amacı, esas davada delil olabilecek şeylerin kaybolmadan, bozulmadan önce muhafazasını sağlamaktır. Dolayısıyla delil tespitinde, sahtelik davasında olduğu gibi teknik anlamıyla bir tespit söz konusu değildir. Delil tespitinde mahkeme, şeklî ya da maddi anlamda kesin hüküm teşkil edebilecek bir tespitte bulunmamakta; yalnızca delilleri toplayıp koruma görevini yerine getirmektedir. Bu görev çerçevesinde delil tespiti yapan mahkeme, topladığı delillerin sıhhatiyle ilgilenmez. Oysa sahtelik davasında amaç, senedin sahte olup olmadığının tespit edilmesidir.

2.2.2.2. Sahtelik davasında hukuki yarar

Hukuk düzeni tarafından korunan her hak gibi, sahtelik davası açma hakkının da öncelikli sınırı hakkın kötüye kullanılmasıdır.⁵⁵⁴ Dürüstlük kuralına dayanan bu sınırlama, medeni hukukta hâkim olduğu kadar yargılama hukuku için de vazgeçilmez ilkelerden biridir.⁵⁵⁵ Dava şartı olarak hukuki yarar ise bir davanın açılmasında davacının hukuki korunma ihtiyacıdır. Eğer bu ihtiyaç, dava açılması dışında başka yollarla sağlanabiliyorsa o kişinin o davayı açmakta hukuki yararı yoktur. Dava açmakta hukuki yarar şartı, usul ekonomisi ilkesiyle de bir bütün oluşturduğu gibi hak arama özgürlüğünün önünde bir engel

⁵⁵⁴ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 267.

⁵⁵⁵ **Arslan**, Ramazan: Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, Ankara 1989, s. 28 vd.

oluşturmayacak şekilde her somut olay için ayrıca değerlendirilmelidir. Ancak kural olarak eda davaları ile inşâî hüküm doğuran davalar bakımından davanın açılmasında hukuki yarar vardır. Tespit talepli davalar bakımından ise hukuki yarar, özellikle ve ayrıca ispatlanması gereken bir dava şartıdır. HMK m. 106/2 hükmü, tespit davaları bakımından *kanunlarda belirtilen istisnai durumlar dışında, davayı açmakta hukuken korunmaya değer güncel bir yararın* varlığını ayrıca aramaktadır.

Adi senetlere karşı sahtelik davasının açılabilmesi için, sahtelik iddiasının daha önce bir davada ileri sürülmemiş olması gerekir.⁵⁵⁶ Keza, daha önce açılan bir davada sahtelik iddiasında bulunulması hâlinde, sonradan açılan sahtelik davası derdestlik itirazıyla karşılaşır.⁵⁵⁷ Bu hâlde, sahtelik davasının dava şartlarına aykırılık nedeniyle reddedilmesi gerekir. Umar'a göre, sırf "ileride aleyhime delil olarak kullanılır" düşüncesiyle menfi tespit davası açılması hukuki yarar şartını gerçekleştirmez.⁵⁵⁸ Gerçekten de Kanunkoyucu, tespit davalarına ilişkin HMK m. 104'te hukuken korunmaya değer yararı, güncel olmasıyla da sınırlamıştır. Bu halde korunmaya muhtaç hukuki yarar yalnızca olasılıktan ibaret olmamalı; aynı zamanda güncel, diğer bir ifadeyle gündeme ilişkin de olmalıdır.

Sahtelik davası menfi tespit davası niteliğinde bulunduğu için icra ve iflâs icra takipleri bakımından menfi tespit davasında hukuki yararın hangi durumlarda mevcut olduğu da dikkate alınmalıdır. Genel haciz yoluyla başlatılan icra takipleri bakımından itiraz ederek takibi durdurma imkânı bulunan borçlunun ödeme emri tebliğ edilmeden önce menfi tespit davası açmakta hukuki yararının olmadığı kabul edilmektedir.⁵⁵⁹ Ödeme emri tebliğ edildikten sonra takibe itiraz ederek takibin durmasını sağlamış olan borçlunun da menfi tespit

⁵⁵⁶ **Erdönmez**, Sahtelik İddiası, 152; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 268.

⁵⁵⁷ **Umar**, HMK Şerhi, s. 698; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2097; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 269.

⁵⁵⁸ **Umar**, HMK Şerhi, s. 699; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s. 402; karş. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2098; **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 256-257.

⁵⁵⁹ Ödeme emrine süresinde itiraz edememiş olan borçlunun sahtelik davası açmasında hukuki yarar bulunur. **Kuru**, Baki: İcra ve İflâs Hukuku, Ankara 2017, s. 139.

açmakta hukuki yararı bulunmaz.⁵⁶⁰ Ancak kambiyo senetlerine dayalı takipler bakımından itiraz, takibi kendiliğinden durdurmadığı için hem ödeme emri tebliğ edilmeden önce hem de ödeme emrine itiraz edilmiş olması durumunda menfi tespit davası açılmasında hukuki yarar bulunur.⁵⁶¹ O hâlde sahtelik davası bakımından da, itiraz yoluyla icra takibin durdurma imkânı olan kişinin icra takibi hiç başlatılmamışken, itiraz süresi devam ederken ya da zaten itiraz yoluyla takibi durdurmuşken sahtelik davası açılmasında hukuki yarar bulunmaz.⁵⁶²

Adi senede karşı sahtelik iddiasında bulunmak isteyen kişinin derdest bir davada bu iddiasını ön sorun olarak ileri sürmeyerek ayrıca bir sahtelik davası açıp açamayacağı sorusunun cevabı ise kanaatimce olumsuzdur. Nitekim bir davanın açılabilmesinin temel şartlarından biri hukuki yararadır ve davada savunma olarak ileri sürülebilecek bir konuda ayrıca dava açılması hukuki yararı ortadan kaldırır.⁵⁶³

Resmî senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiaları bakımından ise davanın açılması ayrıca ve açıkça Kanun tarafından düzenlendiğine göre hukuki yarar şartının ayrıca değerlendirilmesi gerekmez. Derdest bir davada resmî bir senede karşı sahtelik iddiasında bulunulması durumunda hâkimin iddiada bulunan kişiye gerekirse dava açması için süre vermesi ve bu iddiayı bekletici mesele olarak ele alması gerekir.⁵⁶⁴ Nitekim bu iddiada resmî senette sahteliğin resmî bir makam veya memur tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir ve sahteliği yaptığı iddia edilen makam davanın tarafı olmadığı için iddianın asıl davayı gören mahkemede karara bağlanması mümkün değildir. Ancak zaten açılmış olan bir dava varken yeniden sahtelik davası açılmasında hukuki yarar şartı bulunmadığı gibi, ikinci dava derdestlik nedeniyle dava şartlarına da aykırılık teşkil eder.

⁵⁶⁰ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku, s. 140.

⁵⁶¹ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku, s. 137.

⁵⁶² **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku, s. 138.

⁵⁶³ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2097; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, Medeni Usul Hukuku, Ders Kitabı, s. 383; **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 257; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 269.

⁵⁶⁴ Bkz. aşağıda, s. 172.

2.2.2.3. Sahtelik davasında taraflar

Adi senette yazı veya imza inkârı amacıyla açılan sahtelik davasında davanın tarafları, senet aleyhine delil olarak kullanılabilen kimse (davacı) ve senedi sahte olarak düzenlediği iddia edilen kimsedir (davalı).

Resmî senetler bakımından ise sahtelik davasının ilgili evraka resmiyet kazandıran kişiye de yöneltilmesi gerekir.⁵⁶⁵ Bu durumda, sahte senedi mahkemeye sunmuş olan tarafla birlikte senedi düzenleyen kişi arasında şeklî anlamda zorunlu bir dava arkadaşlığı bulunur.⁵⁶⁶

2.2.2.4. Sahtelik davasında görevli mahkeme

Bir uyuşmazlığın çözümünün hangi mahkeme huzurunda yapılacağını ve çözüm süreci içinde uyuşmazlığa uygulanacak usul hukuku kurallarını belirleyen bu kurallar kamu düzenindedir. Dolayısıyla bir mahkemenin görevli olup olmaması, yargılamanın her aşamasında ve hâkim tarafından re'sen nazara alınabilecek bir husustur.

Eski kanunumuzdaki uyuşmazlık konusunun niteliğine ve değerine göre görevli mahkemenin belirlenmesi sisteminden farklı olarak HMK, mahkemenin görevine ilişkin özel kurallar dışındaki uyuşmazlıklarda asliye hukuk mahkemelerinin görevli olduğunu düzenlemiştir. Dolayısıyla bir uyuşmazlıkta görevli mahkemenin tespiti için öncelikle o uyuşmazlığın çözümünde özel hukuk kuralları içinde ayrı bir düzenlemenin bulunup bulunmadığına bakılması gerekir. Uyuşmazlık konusunun niteliğine göre ayrıca bir mahkemenin belirlenmemiş olduğu her durumda davaya bakmakla görevli mahkeme, genel görevli mahkeme olan asliye hukuk mahkemesidir.⁵⁶⁷

Bir belgenin sahteliğinin tespit edilmesi amacıyla açılan davada görevli mahkemenin belirlenmesi için HMK'nın göreve ilişkin kurallarına uygun olarak senedin niteliğinin ve konu olduğu uyuşmazlığın tespit edilmesi gerekir. Ancak Umar'a göre, HUMK zamanında sahtelik davasına ilişkin olarak uygulanan

⁵⁶⁵ Umar, HMK Şerhi, s. 702.

⁵⁶⁶ Umar, HMK Şerhi, s. 704; Özbek, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 297-299.

⁵⁶⁷ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyavaz/Hanağası, s. 195.

görev kurallarının mer'î Kanun bakımından da geçerliliğini korumaktadır.⁵⁶⁸ Bu yüzden HUMK'nın ve o dönem Yargıtay kararlarının sahtelik davaları için öngördüğü görev kurallarının açıklanmasında yarar vardır.

Sahtelik davasında görevli mahkeme HUMK'nın 314. maddesinde düzenlenmişti. Bu maddede yer alan kural şu şekildeydi:

“Resmî ve gayri resmî her nevi senedatın sahteliğini iddia eden kimse asıl davayı rüyet eden mahkemede bu iddiasını gerek davayı asliye ve gerek davayı hadise suretiyle ikame edebilir.”

Bu düzenlemeye göre sahtelik iddiası resmî senede karşı ileri sürülse dahi iddia sahibi dava açmayıp, sahtelik iddiasını ön sorun olarak asıl davanın görüldüğü mahkemede ileri sürebilirdi. Ancak bu iddiasını ayrı bir sahtelik davası açarak ileri sürmek isterse, görevli mahkeme “asıl davayı gören mahkeme” idi. Dolayısıyla, senedin kullanılmak istediği davaya bakacak olan görevli mahkeme hangisiyse; bu mahkeme senedin sahteliği davasında da görevliydi.⁵⁶⁹ Menfi tespit davaları bakımından ise görevli mahkeme dava konusu olan hakka veya hukuki ilişkiye belirlenir.⁵⁷⁰ Davaya konu olan senet ticari davaya konu olmayan bir borç ilişkisine ilişkinse asliye hukuk mahkemesi, kira sözleşmesine yönelikse sulh hukuk mahkemesi, kambiyo senetlerine yönelik sahtelik iddialarıdaysa ticaret mahkemesi görevlidir.⁵⁷¹

Bir senette sahtelik iddiası ileri sürülmek istendiğinde, adi senetler bakımından sahtelik davası açılabilceğini ve resmî senetler bakımından sahtelik davası açılmasının zorunlu olduğunu düzenleyen HMK kuralları, sahtelik davası açılacak mahkemenin hangisi olduğunu ayrıca ve açıkça belirtmemiştir. HUMK'tan farklı olarak HMK'da, asıl davayı gören mahkemenin görevli olduğu

⁵⁶⁸ **Umar**, HMK Şerhi, s. 700.

⁵⁶⁹ **Umar**, HMK Şerhi, s. 699.

⁵⁷⁰ **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 292.

⁵⁷¹ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 273.

konusunda bir vurgu da yapılmamıştır. Sahtelik davası açılmasını düzenleyen HMK m. 208'in üçüncü ve dördüncü fıkraları şu şekildedir:

“Bir belgenin sahteliğini iddia eden kimse, bunu aynı mahkemede ön sorun şeklinde ileri sürebileceği gibi, bu konuda ayrı bir dava da açabilir.

Resmî bir senetteki yazı veya imzayı inkâr eden tarafın bu iddiası, ancak ilgili evraka resmîyet kazandıran kişiyi de taraf göstererek açacağı ayrı bir davada incelenip karara bağlanabilir.”

Bu düzenlemeler, sahtelik davasında görevli mahkemeyi belirlememiştir. Kanundaki bu boşluğun doldurulması için amaca göre yorum yapılarak HUMK'daki uygulamanın devam ettiği, görevli mahkemenin sahteliği iddia edilen senedin kullanılmak istendiği davaya bakan mahkeme olarak anlaşılması gerektiği savunulmuştur.⁵⁷² Bu görüş, olması gereken hukuk bakımından isabetli olabilir fakat mevcut Kanun bakımından davacının birden fazla mahkemede dava açma imkânı varken, bu hakkın sınırlanması medeni usul hukuku ilkeleriyle bağdaşmaz. Kanaatimce, görevin kamu düzenine ilişkin olduğu ve ancak kanunla düzenlenebileceğini düzenleyen HMK bakımından amaca göre yorum yerine lafzi yorum yaparak; ayrıca ve açıkça bir düzenleme yapılmadığı sürece genel görev kurallarının uygulanacağını kabul etmek daha uygundur. HUMK'ta göreve ilişkin kural ayrıca ve açıkça düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin HMK'ya alınmamış olması, Kanunkoyucunun bu prensibi benimsemediğini göstermektedir ki kanaatimce Kanunkoyucu bu prensibi benimsememekte haklıdır. Keza, sahtelik iddiası her zaman asıl uyuşmazlığın görülmekte olduğu davada ortaya çıkmak zorunda değildir; asıl uyuşmazlıktan önce bir davaya da konu olabilir. Dolayısıyla asıl davayı gören mahkemenin henüz belli olmadığı bir aşamada senet birden fazla uyuşmazlık ve dava için muhtemel dava konusu olabilir. Asıl davayı görecek mahkemenin tespit edilemediği bu gibi durumlarda birden fazla görevli mahkeme ortaya çıkar. Oysa görev kuralları kesin olmayan yetki kuralları gibi seçimlik yetki tanımazlar. Bir uyuşmazlık hakkında görevli mahkeme belirli, kesin ve tektir.

HUMK'ta benimsenen *asıl davayı rüyet eden mahkemede* dava açılması kuralının özü, senette sahtelik iddiasının ön sorun olarak incelenebilen bir mesele olmasına dayanmaktadır. Bir uyuşmazlığı ön sorun olarak

⁵⁷² Umar, HMK Şerhi, s. 699.

çözümleyebilecek bir mahkemenin, koşulları olduğu takdirde aynı uyuşmazlığı ayrı bir dava olarak inceleyebilmesi kabul edilebilir bir yaklaşımdır. Ancak HMK'da resmî senetler bakımından, asıl uyuşmazlığı çözümlenmekle görevli mahkemenin bu iddiayı ön sorun olarak inceleyebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla HUMK'da benimsenen asıl davaya bakan mahkemenin sahtelik davasına da bakmaya görevli olması kuralının HMK'da resmî senetlere karşı ileri sürülen sahtelik iddiaları bakımından kabul edilebilir bir gerekçesi yoktur. Kuralın adi senetlerde sahtelik davası için geçerliliği bakımından ise, asıl mahkemenin ön sorun olarak inceleyebileceği bir konuyu ayrı bir dava olarak da inceleyebileceği görüşü kabul edilebilir olmakla birlikte kanaatimce sahtelik davasıyla ilgili genel bir kural benimsemek daha doğrudur. Böylece, asıl dava açılmadan önce senedin birden fazla uyuşmazlık konusu olabileceği durumlarda ortaya çıkabilecek görevli mahkeme karmaşasının da önüne geçilmiş olacaktır. Sonuç olarak kanaatimce, sahtelik davasında mahkemelerin görevini düzenleyen genel kuralların uygulanması gerekir.⁵⁷³ Menfi tespit davaları bakımından benimsenen davacının mevcut olmadığını iddia ettiği hakka veya hukuki ilişkiye göre⁵⁷⁴ görevli mahkemenin belirlenmesi kuralı sahtelik davaları için de uygulanmalıdır. Bu halde senedin resmî ya da adi senet olması, görev kurallarının belirlenmesi bakımından bir önem taşımayacaktır.

Asliye hukuk mahkemelerinin görevli olduğu davalar HMK m. 2'de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, aksine bir düzenleme bulunmadıkça malvarlığı haklarına ve şahıs varlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme, asliye hukuk mahkemesidir. Dolayısıyla asliye hukuk mahkemesinin görevi, uyuşmazlık konusunu ilgilendiren özel bir görev kuralı bulunup bulunmadığına göre belirlenir. Özel kanun ve özel görev kurallarına tabi uyuşmazlıklara ilişkin olmayan bir senet hakkında açılacak sahtelik davaları bakımından asliye hukuk mahkemeleri görevlidir.

Sahteliği iddia edilen senet TTK'da düzenlenmiş hususlara ilişkin ve mutlak ticarî dava niteliğindeyse, görevli mahkeme asliye ticaret

⁵⁷³ Özbek de, sahtelik davasında genel görev kurallarının uygulanması gerektiği görüşündedir. Bkz. **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 272.

⁵⁷⁴ **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 292.

mahkemesidir.⁵⁷⁵ Örneğin bir kambiyo senedinin sahte olduğu iddiasıyla açılan sahtelik davasının asliye ticaret mahkemesinde açılması gerekir.⁵⁷⁶

Adi senede dayanılarak başlatılan icra takiplerinde ise takip borçlusunun senetteki imzayı inkâr etmesi üzerine takip alacaklısının açacağı itirazın geçici kaldırılması davasında sahtelik incelemesi yapmakla görevli mahkeme, icra mahkemesidir. Benzer şekilde, kambiyo senetlerine özgü haciz yoluyla takipler bakımından da takip borçlusunun imza itirazı üzerine yapılacak sahtelik iddiasını inceleme görevi icra mahkemesine aittir. Bir dönem Yargıtay kararlarında⁵⁷⁷ kabul edildiğinin aksine icra mahkemesinin İİK m. 68/a hükmüne göre yapacağı sahtelik incelemesi hukuk mahkemesinin yapacağı incelemeye göre daha sınırlı değildir.⁵⁷⁸

2.2.2.5. Sahtelik davasında yetkili mahkeme

Sahtelik davasında yetkili mahkemenin tespiti HMK'nın genel yetki kurallarına göre yapılır.⁵⁷⁹ Sahtelik davası menfi tespit davası niteliği taşıdığı için menfi tespit davalarında yetkili mahkemenin belirlenmesine ilişkin kuralların sahtelik davası için de uygulanması mümkündür. Senet sahih olsaydı uyuşmazlık konusu edilebilecek mahkeme hangisi olacak idiyse sahtelik davasında yetkili mahkeme de o yer mahkemesidir.⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 288; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 273.

⁵⁷⁶ 2011 yılında yapılan bir çalışmaya göre Adli Tıp Kurumu Fizik İhtisas Dairesine adli belge incelemesi için gönderilen 889 dosyanın; 263'ü icra hukuk mahkemelerinden, 103'ü asliye hukuk mahkemelerinden, 55'i sulh hukuk mahkemelerinden, 38'i iş mahkemelerinden, 22'si asliye ticaret mahkemelerinden, 18'i diğer (çocuk, aile, vergi, kadastro, tüketici) mahkemelerden gönderilmiştir. Bunlar dışında kalan dosyalar ise savcılıklar ve ceza mahkemeleri tarafından gönderilmiş dosyalardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Kumral**, Bahadır ve diğerleri: "Aidiyeti Tespit Edilemeyen İmzaların Gönderildiği Yer ve Belge Türüne Göre Değerlendirilmesi", Uluslararası Temel ve Klinik Tıp Dergisi (Namık Kemal Tıp Dergisi), Tekirdağ 2014, Sa. 2, s. 40.

⁵⁷⁷ Örneğin; Yargıtay HGK'na ait 22.01.2003 tarihli ve 2003/12-3 E. ve 2003/28 K. sayılı kararı: "*İcra Tetkik Mercii takip hukukuna ilişkin uyuşmazlıkları çözme görevini yerine getirirken kural olarak tanık dinleyemeyeceğinden dar (sınırlı) yetkili olup, sahtelik iddiasını incelemesi hakkındaki yetkisi genel mahkemeye göre kısıtlıdır. Genel Mahkemeler senetteki sahtelik iddiasını daha detaylı bir biçimde inceleme imkânına sahiptir.*" (KİBB, 08.19.2017).

⁵⁷⁸ Bkz. aşağıda, s. 277.

⁵⁷⁹ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 272.

⁵⁸⁰ Yetkili mahkemenin tespiti, menfi tespit davası eda davası gibi değerlendirilerek belirlenir. Bkz. **Kuru/Budak**, Tespit Davaları, s. 305.

Genel yetkili mahkeme olarak sahtelik davası, davalının yerleşim yeri mahkemesinde açılabilir. Özellikle resmî senetlere karşı açılan sahtelik davalarında birden fazla davalı olabileceği için (senede resmiyet kazandıran yetkili makam ve senedi delil olarak mahkemeye sunan kişi)⁵⁸¹ bu davalılardan herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesinde davanın açılması mümkündür. Ancak HMK m. 7/1'de, dava sebebine göre kanunda, davalıların tamamı hakkında ortak yetkiyi taşıyan bir mahkeme belirtilmişse, davaya o yer mahkemesinde bakılacağı düzenlenmiştir.

Genel yetki kuralları dışında, sahte olduğu iddia edilen senedin konu edindiği hukuki ilişki bakımından ise HMK'nın yetkiye ilişkin özel kuralları uygulanmalıdır. Bu bakımdan sahtelik davasında kesin yetki kurallarının uygulama alanı bulması da mümkündür. Örneğin, terekenin paylaşılmasına ilişkin bir sözleşmenin, taşınmazın aynına ilişkin bir resmî senet ya da belgenin sahteliği iddiasıyla açılan sahtelik davalarında kesin yetki kuralları söz konusu olacaktır. Aynı zamanda bir sözleşme metni içeren adi veya resmî senetlerde sahtelik davası davalının yerleşim yeri mahkemesinde ya da sözleşmenin ifa edileceği yer mahkemesinde açılabilir. (HMK m. 10) Mirasçıların kendi aralarında yaptıkları; terekenin paylaşılmasını veya yönetimini düzenleyen anlaşma ve sözleşme niteliğindeki senetler bakımından açılacak sahtelik davasında ise miras bırakanın son yerleşim yeri mahkemesi kesin yetkilidir. Örneğin, bir taşınmaz üzerinde irtifak hakkı tesis edilmesi için tapu sicil müdürlüğünde düzenlenecek resmî senedin sahteliği için açılacak davalarda üzerinde irtifak hakkı kurulan taşınmazın bulunduğu yer mahkemesi kesin yetkilidir.

Hâkimin senedin sahteliğini incelemek için yapacağı araştırma ve incelemeler sonrasında sahtelik hakkında karar vermek yerine yetkisizlik kararı vermesi, davacının olduğu kadar davalı için de zaman ve emek kaybı anlamına gelir.⁵⁸² Nitekim haksız fiile ilişkin yetki kurallarına göre davayı gören mahkemenin verdiği yetkisizlik kararının diğer bir anlamı haksız fiilin

⁵⁸¹ Bkz. yukarıda, sahtelik davasının tarafları, s. 147.

⁵⁸² **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 274; **Kuru**, Baki: İcra ve İflâs Hukukunda Menfi Tespit Davası ve İstirdat Davası, Ankara 2003, (Menfi Tespit) s. 172.

işlenmediği; dolayısıyla sahteliğin söz konusu olmadığıdır. Mahkeme haksız fiil olmadığı gerekçesiyle yetkisizlik kararı verebiliyorsa; sahtelik fiilinin oluşmadığına yeterli kanaati oluşturmuş demektir. Bu durumda mahkemenin “haksız fiil yoktur” anlamına gelen; “sahtelik davasının esastan reddi” kararını vermek yerine yetkisizlik kararı vermesi; uyuşmazlığın gereksiz yere uzamasına sebep olarak usul ekonomisine tamamen aykırı olacaktır.

Diğer taraftan, menfi tespit davası niteliğinde olan sahtelik davalarında yetkili mahkemenin, senedin sahit olması durumunda uyuşmazlığı incelemeye yetkili mahkeme olduğunu yukarıda açıklamıştık. Nasıl ki senedin sahit olduğu kabul edilerek yetkili mahkeme belirlenebiliyorsa; senedin sahte olduğu kabul edilerek de yetkili mahkeme belirlenebilmelidir. Aksi hâlde, sözleşmenin ifa yeri mahkemesinde dava açılıp, yapılan inceleme sonrasında senedin sahte olduğuna kanaat getiren mahkemenin de davayı kabul etmek yerine yetkisizlik kararı vermesi gerekir. Zira bu ihtimalde de, senet sahte olduğuna göre sözleşmenin ifa edileceği yer mahkemesinin yetkisi de kabul edilmemelidir.

2.2.2.6. Sahtelik davasında ispat yükü

İspat yükü, taraflar arasında uyuşmazlık bulunan maddi vakıaların ispatsız kalması durumunda mahkemenin hangi taraf aleyhine hüküm vereceğini belirleyen kurallardır.⁵⁸³ Doktrinde ispat yükü, belirli bir vakıayı taraflardan birinin ispat etmesi zorunluluğu⁵⁸⁴, belli bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda vakıa iddiasında bulunan tarafa düşen usulî bir yük olarak da tanımlanmaktadır.⁵⁸⁵ Çekişmeli vakıaların kim tarafından ispat edilmesi gerektiğine ilişkin bir mesele olan ispat yükü⁵⁸⁶, belirli bir vakıanın taraflardan birisince ispat edilmesi mecburiyetini ifade eder.⁵⁸⁷ Davanın taraflarının talep sonucunu haklı göstermek için delil ikâmesi ve ikame edilmiş delillerle hâkimi

⁵⁸³ **Budak/Karaaslan**, s. 226.

⁵⁸⁴ **Bilge/Önen**, s. 498.

⁵⁸⁵ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 335.

⁵⁸⁶ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1972;

⁵⁸⁷ **Postacıoğlu**, Usul, s. 533.

ikna çabası⁵⁸⁸ karşısında vakıaların ispatsız kalması tehlikesidir.⁵⁸⁹ İspat yükü üzerine düşen tarafın tespiti, ispat yükünün paylaşılması ile ilgilidir.⁵⁹⁰ TMK m. 6'ya göre; kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür. HMK m. 190'da yer alan düzenlemeye göre ise ispat yükü, iddia edilen vakıaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir. Ancak ispat yükünün tespitinde bu genel kuralların yeterli olmayacağı kabul edilmektedir.⁵⁹¹ İspat yükünün hangi tarafa düştüğünü kanunun belirlediği durumlar dışında ispat yükü, hayatın olağan akışına aykırı iddia ve savunmada bulunan tarafa düşer.⁵⁹² Kanaatimce de ispat yükünün belirlenmesinde hâkim somut olayın özelliklerini dikkate alarak karar vermelidir. Zaten çoğu zaman davada taraflar ispat ve karşı ispat faaliyeti için ispat yükünün kimde olduğuna bakılmaksızın ellerinde bulunan delilleri mahkemeye sunduklarından, hâkimin ispat yükünün hangi tarafta olduğunu araştırmasına gerek kalmaz.⁵⁹³

Adi senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiasında, imzayı inkâr edenin senedi tanımadığını söylemesi bile senedin kesin delil niteliğinin sona ermesi için yeterli olduğuna göre, senedin doğruluğunu ispat yükü senedi davaya getirmiş olan tarafa düşer.⁵⁹⁴ İİK m. 72 kapsamına giren menfi tespit davaları bakımından ilk ispat yükünün alacaklı olduğunu iddia eden tarafa düştüğü ve objektif iyi niyet kuralları bakımından da menfi vakıanın ispatı yerine müspet vakıanın ispatının daha kolay olduğu doktrinde kabul edilmiştir.⁵⁹⁵ Senetteki

⁵⁸⁸ **Lagarde**, Xavier: *Réflexion Critique Sur Le Droit de la Preuve*, Paris 1994; s. 203 (**Yavaş**, İspat Yükü, s. 757'den naklen).

⁵⁸⁹ **Umar/Yılmaz**, İspat Yükü, s. 2; **Topuz**, s. 36; **Yavaş**, İspat Yükü, s. 760.

⁵⁹⁰ **Umar/Yılmaz**, İspat Yükü, s. 5.

⁵⁹¹ **Yavaş**, İspat Yükü, s. 757; **Bilge/Önen**, s. 501.

⁵⁹² **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 1989.

⁵⁹³ Tarafların ellerinde bulunan delillerle tüm vakıaların aydınlanması durumunda da ispat yükünün hangi tarafa düştüğünün araştırılmasında yarar yoktur. **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 234.

⁵⁹⁴ **Bilge/Önen**, s. 577; **Tutumlu**, İmza İnkârında İspat, s. 123.

⁵⁹⁵ **Muşul**, İcra, s. 456; **Umar/Yılmaz**, İspat Yükü, s. 164.

imzanın inkârı veya senette tahrifat yapıldığı iddiasının ispatında ispat yükü, sahtelik davasının davalısı olan kişidedir.⁵⁹⁶

Düzenleme şeklindeki resmî senetler ve ilâmlar bakımından bu senet ya da ilâma delil olarak dayanan tarafın, resmiyeti ya da mahkeme kararını ayrıca ispatlaması gerekmez. Onaylama şeklindeki resmî senetler bakımından ise senetteki yazı ve imzanın aleyhine ileri sürülen kişiye ait olduğunun ayrıca ispatına gerek yoktur.⁵⁹⁷

Elektronik belgenin el yazısıyla imzalanmadığı veya noter tasdikli el işareti kullanılmadığı için gerçekliği ileri süren tarafın, bunu ispat etmesi gerektiği kabul edilmektedir.⁵⁹⁸ Bu kabul doğrultusunda elektronik imzalı belgenin gerçekliğini ispat yükü, bu belgeyi delil olarak mahkemeye sunan kişidedir.

İmzalı belgeyi elinde bulunduran, imza atanın iradesine aykırı şekilde belgeyi tamamlarsa; tamamlanmakla senet niteliği kazanmış olan bu belgenin kendi iradesine aykırı olarak doldurulduğunu ispat yükü, imzayı atmış olan kişidedir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁶ Yargıtay kararları da bu şekildedir. Bkz. 19. HD, 25.01.2016, 2015/2631 E. ve 2016/715 K. sayılı karar: “*Senede dayalı takip ve davalarda alacaklının senet aslını sunması ve bunun üzerinde bilirkişi incelemesi yapılması gerekmektedir. Somut olayda senet aslı icra dairesinde kaybedildiğinden dosyaya sunulamamış, tahrifat yönünden senet aslı üzerinde inceleme yapılamamıştır. İspat külfeti, senet bedeli üzerinde tahrifat bulunmadığı yönünden davalı alacaklıda olup davalının senet aslı bulunmadığı için bu yöndeki vakıayı ispat olanağı ortadan kalkmıştır. Bu durumda senet bedelinin tahrifat iddiasından önceki haliyle yani 8.000 TL olduğunun kabulüyle sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken ispat külfetinin tayininde yanılıya düşülerek eksik inceleme sonucu davanın tümünden reddinde isabet görülmemiştir.*” (KİBB, 23.07.2017).

⁵⁹⁷ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 276.

⁵⁹⁸ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 186.

⁵⁹⁹ Bu şekilde atılan imzaların imzayı atanın iradesine aykırı doldurulduğu iddiası, belgede sahtecilik suçunu değil; TCK m. 209 kapsamında, açığa imzanın kötüye kullanılması suçunu oluşturur. Bu konuda eleştiri için bkz. **Erem**, Açığa İmza, s. 21 vd.

2.2.2.7. Sahtelik davasında ispat şekli

Kanunda ayrıca ve açıkça bir düzenleme bulunmadığına göre, adi senette sahtelik iddiasının her türlü delille ispatlanması mümkündür.⁶⁰⁰ Dolayısıyla sahtelik iddiasının ispatı bakımından tanık deliline de başvurulabilir. Beyaza atılan imzanın, imza atanın iradesine aykırı şekilde doldurulduğu iddiası tanıkla ispat edilemez.⁶⁰¹ Ancak iddia senet metninin iradeye aykırı olarak doldurulması değil de belgenin imza sahibinin iradesiyle verilmediğine yönelik ise, bu iddianın ispatı için kesin delil şartı aranmaz. Sahtelik iddiasının ispatında yemin delili bir caiz delil olarak kabul edilemez.⁶⁰²

2.2.2.8. Sahtelik davasının birleştirilmesi

Davaların birleştirilmesinin koşullarını düzenleyen HMK m. 166 hükmüne göre, aynı yargı çevresinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki davaların, yargılamanın her aşamasında birleştirilmesi mümkündür.⁶⁰³ Adi bir senet için hem menfi tespit davası niteliğinde sahtelik davası açılmış hem de senedin delil olarak kullanıldığı davada sahtelik iddiasında bulunulmuşsa bu davaların birleştirilmesi mümkündür.⁶⁰⁴

Davaların birleştirilebilmesi davaların aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğması ya da biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte bulunması koşuluyla yargılamanın her aşamasında talep üzerine ya da hâkim tarafından re'sen yapılabilir. Aynı yargı çevrelerinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde birleştirme kararı yalnızca talep üzerine verilebilir.

⁶⁰⁰ **Umar**, HMK Şerhi, s. 701; **Umar/Yılmaz**, İsbat Yüğü, s. 5; **Tutumlu**, İmza İnkârında İspat, s. 123; **Bilge/Önen**, s. 580.

⁶⁰¹ **Özekes**, Karar İncelemesi, s. 54; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2410. İBBGK, 24.03.1989, 1988/1 E. ve 1989/2 K. sayılı kararı: “*imzalı boş senedin, sanıkla mağdur arasındaki anlaşmaya aykırı olarak doldurulduğu iddiasıyla açılan kamu davasında sanığın bu eyleminin HUMK.nun cevaz verdiği istisnalar dışında tanıkla ispat edilemez.*” (KİBB, 23.07.2017).

⁶⁰² **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 532.

⁶⁰³ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 370.

⁶⁰⁴ Menfi tespit davasından sonra açılan eda davası birleştirilebilir. Bkz. **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 368.

Bu durumda hâkimin kendiliğinden birleştirme kararı verme yetkisi yoktur.⁶⁰⁵ Sahtelik davası ile sahte senedin delil olarak kullanıldığı diğer davanın birleştirilmesinde sahtelik davası sonucu verilecek hüküm, sahte senedin delil olarak kullanıldığı davada verilecek hükmü etkileyecek nitelikte olduğundan bağlantı var sayılmalıdır. Ancak aralarında bağlantı bulunması nedeniyle davaların birleştirilmiş olması birbirlerinden bağımsız dava oldukları sonucunu değiştirmez; birleştirilen davalar bakımından ayrı ayrı kararlar verilmesi, yargılama giderleri ve vekâlet ücretlerinin ayrı ayrı belirlenmesi gerekir.⁶⁰⁶

Sahtelik davasının görüldüğü mahkeme ile sahte senedin delil olarak ileri sürüldüğü mahkemeler aynı veya ayrı yargı çevrelerinde yer alsa da aynı düzey ve sıfattaki mahkemeler ise davanın birleştirilmesi kararı ikinci davanın açıldığı mahkemede verilir ve davalar, ilk davanın açıldığı mahkemede birleştirilebilir.⁶⁰⁷

Noter senedinin sahteliğinin ileri sürülmesine ilişkin olarak Yargıtay kararlarında⁶⁰⁸, noter hakkında ayrı bir sahtelik davası açılması için süre verilmesi ve açılan davanın birleştirilmesi gerektiği kabul edilmiştir:

“Şu halde, belgenin sahteliği iddiasının bu belgeyi düzenleyen noterin taraf olmadığı bir davada incelenip hükme bağlanması usul hukuku ilkelerine uygun düşmemektedir. 6100 Sayılı HMK'nın 208/4. maddesi gereğince resmi bir senetteki yazı veya imzayı inkâr eden tarafın bu iddiası, ancak ilgili evraka resmîyet kazandıran kişiyi de taraf göstererek açacağı ayrı bir davada incelenip karara bağlanabilir. Bu durumda, mahkemece ilgili hisse senet asıllarının getirilmesi ve ilgili noter hakkında, **bu davayla birleştirme istemli olarak ayrı bir dava açmak üzere davacıya mehil verilmesi ve dava açıldığı takdirde bu dava ile birleştirilerek ilgili hisse senetlerinin sahit olup olmadığı dosya içeriğindeki tüm deliller ile beraber incelenerek ve mülkiyet hakkının da yitirilemeyeceği göz önüne alınarak sonucuna göre bir**

⁶⁰⁵ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 368.

⁶⁰⁶ Yargıtay'ın da görüşü bu şekildedir: 3. HD, 17.10.2016, 2016/8479 E. ve 2016/11667 K.; 19. HD, 21.12.2016, 2016/18139 E. ve 2016/16064 K. sayılı kararlar (**Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2190-2194).

⁶⁰⁷ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 368.

⁶⁰⁸ 11. HD, 08.10.2018, 2017/178 E. ve 2018/6061 K. sayılı karar. Ayrıca bkz. 11. HD, 20.05.2013, 2012/12282 E. ve 2013/10396 K.; 11. HD, 09.05.2018, 2016/11147 E. ve 2018/3388 K.; 11. HD, 03.01.2017, 2016/1083 E. ve 2017/34 K.; 11. HD, 27.05.2014; 2013/2762 E. ve 2014/9823 K. sayılı kararlar (KİBB, 15.11.2018).

karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve araştırma neticesinde verilen kararın bozulması gerekmiştir.”

Aynı düzey ve sıfattaki mahkeme kavramından mahkemenin görevinin aynı olması anlaşılır. Örneğin, asliye hukuk mahkemesinde açılan sahtelik davası ile senedin delil olarak ileri sürüldüğü sulh hukuk mahkemesinde açılan alacak davasında aynı düzey ve sıfattaki mahkeme koşulu sağlanmadığından davaların birleştirilmesi söz konusu olamaz. Davaların ayrı yargı çevrelerinde olması durumunda ikinci davanın açıldığı mahkeme re’sen birleştirme kararı veremez.⁶⁰⁹

Mülga HUMK’ta ilk itiraz olarak ileri sürülen davaların birleştirilmesi talebi HMK ile ilk itiraz olmaktan çıkartılmıştır. Böylece bu davaların birbirleri yönünden bekletici mesele yapılarak davaların daha fazla uzaması ve ilk itiraz olarak ileri sürülmediği için ayrı mahkemelerde görülen bağlantılı davalarda çelişkili hükümler verilmesi engellenmiştir.⁶¹⁰

Davaların farklı düzey ve sıfattaki mahkemelerde görülüyor olması durumunda iki farklı mahkemede görülmekte olan davalar bakımından aralarında bağlantı bulunsa bile davaların birleştirilmesi söz konusu olamaz.⁶¹¹ Bu gibi durumlarda, bir mahkemede karar verilebilmesi diğer mahkemenin vereceği karara bağlıysa; diğer mahkemenin kararı bekletici sorun yapılıır. Bu halde bekletici sorunun varlığından söz edilir.⁶¹²

3. Sahteliğin Hâkim Tarafından Re’sen İncelenmesi

Bir belge ya da senette hâkimin sahteliği re’sen inceleyip incelemeyeceği tartışmalı bir husustur. Kural olarak hâkimin davadaki görevi pasiftir. Taraflarca getirilme ilkesi gereği (HMK m. 25) hâkim, tarafların söylemediği şeyi ya da vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz. Ancak hâkim,

⁶⁰⁹ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 368. Ayrıca bu durumda ilk davanın açıldığı mahkeme, davaların birleştirilmesi kararının kesinleşmesinden sonra birleştirme kararıyla bağlı olur. Bkz. **Budak/Karaaslan**, s. 218.

⁶¹⁰ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393, m. 166’ya ait gerekçe.

⁶¹¹ HMK’da bu konuda bir düzenleme yer almamaktadır ancak farklı mahkemelerdeki yargılamaların birleştirilebileceği kabul edilirse; yargılamanın özel mahkemede görülmesi gerekir. Bkz. **Budak/Karaaslan**, s. 220.

⁶¹² **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, s. 3208.

uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu gördüğü durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz ya da çelişkili gördüğü hususlar hakkında davayı aydınlatmakla görevlidir (HMK m. 31). Aksi yönde bir düşünce, adil yargılanma ilkesine aykırılık oluşturur. Bu yetkinin belge türleri ve senet türleri bakımından farklı sınırları vardır. Nitekim her belge, aynı ispat gücünü haiz olmadığı gibi; kamu güvenini mazhar olan resmî belge ve senetler bakımından hâkimin inceleme yetkisi daha kuvvetlidir.

3.1. Belgede Sahteliğin Re'sen İncelenmesi

Adi nitelikteki belgeler, hâkimin takdirine göre hükme esas alınabilecek delil niteliği kazandığı için; ne adi belge sahibinin ne de belgenin aleyhine ileri sürüldüğü tarafın korunmasını gerektiren bir durum söz konusudur. Hâkim, adi belgenin inandırıcılığını, uyuşmazlık konusu vakıanın ispatındaki gücünü kendisi belirleyecektir. Karşı tarafın adi belgeye karşı sahtelik iddiasında bulunmamış olması durumunda, sahte olduğu açıkça belli olan bir adi belgeyi; uyuşmazlığın ispatında yeterli görmeyerek hükmüne esas almaktan kaçınabilecektir.

Resmî belgeler bakımından ise hâkim belgenin gerçekliğinde şüphe uyandıran bir hâl görürse; resmî ilgili daireden açıklama isteyebilir. HMK m. 204/3'te yer alan bu düzenleme, hem ilâmlar ile noter senetleri hem de yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler bakımından geçerlidir. Dolayısıyla hâkim, resmî belgenin sıhhatini ilgili daireden re'sen öğrenebilir. Karşı tarafın sahtelik iddiasında bulunmamış olması, hâkimin resmî belge hakkında ilgili daireden açıklama istemesine engel değildir.

Güvenli elektronik imzalı belgeler bakımından ise Kanunkoyucu, imzanın güvenli elektronik imza olup olmadığını incelemesini hâkime bir görev olarak yüklemiştir. Hâkimin HMK m. 205/3'e göre yapacağı imza incelemesi, güvenli elektronik imzalı belgenin mahkemeye delil olarak sunulması üzerine yapılması gereken bir incelemedir ve hâkimin re'sen yapacağı bu inceleme taleple bağlı olmadığı gibi Kanunun lafzına göre de ihtiyarî değil; emredicidir.⁶¹³ Ancak bu inceleme, yalnızca elektronik imzanın güvenli elektronik imza olup

⁶¹³ Özbek, karşı tarafın ikrarı durumunda bile hâkimin belgenin güvenli elektronik imzalı olup olmadığına ilişkin incelemesine devam etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bkz. **Özbek**, *Noter Senetlerinde Sahtelik*, s. 337; **Özbek**, M. Serdar/**Yardım**, M. Ertan: "Elektronik Noterlik İşlemleri", *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, Sa. 1, Ankara 2016, s. 85.

olmadığına ilişkindir. İmzayı ya da belgedeki veriyi inkâr eden tarafın bu iddiasını ayrıca ileri sürmesi gerekir. Güvenli elektronik imzayla oluşturulmuş verinin inkârını düzenleyen HMK m. 210'a göre bu durumda hâkim veriyi inkâr eden tarafı dinleyerek bir kanaate ulaşmaya çalışır. Ancak inkâr eden tarafı dinlendikten sonra bir kanaate varılamamışsa, hâkimin bilirkişi incelemesine başvurması gerekir.

Esasen tahkikat sadece ihtilafli vakıalar hakkında olur. HMK m. 205/3'ün gerekçesi şu şekildedir: “Üçüncü fıkra, hâkime bir yetki verilmiştir. Elektronik imzalı belgelerin güvenli elektronik imza ile oluşturulup oluşturulmadığını hâkim kendiliğinden inceleyecektir. Zira, bir elektronik belge, ancak güvenli elektronik imza ile oluşturulması hâlinde adî senet kuvvetinde delil olma niteliğine sahiptir. Bu fıkra, ispat ve delillere ilişkin genel hükümler içinde yer alan, bir delilin geçerli ve caiz bir delil olup olmadığını inceleme yetkisinin mahkemede olmasının bir sonucu olarak yer verilmiştir.” Bu Kanun hükmünün tahkikatın ancak uyumsuzluk konusu vakıalarla ilgili olması gerektiğine ilişkin HMK m. 187 ile uyumlu olmadığı ve olması gereken hukuk bakımından elektronik imzalı belgenin güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş olup olmadığının ihtilafli olmadığı hâllerde ekstra yük olacağı ve usul ekonomisi ilkesi ile de bağdaşmayacağı kanaatindeyim.

3.2. Senette Sahteliğin Re'sen İncelenmesi

Kanunkoyucu resmî senetler ve adi senetler bakımından sahteliğin ileri sürülmesi ve incelenmesi konularında farklı hükümler tesis etmiştir. Dolayısıyla hâkim tarafından re'sen sahtelik incelemesi yapılıp yapılmayacağı konusunda senet türlerine göre ayrı değerlendirmeler yapmamız gerekir.

3.2.1. Resmî Senette Sahteliğin Re'sen İncelenmesi

Resmî senetler bakımından hâkimin re'sen sahtelik incelemesinde bulunup bulunamayacağı doktrinde tartışılmalı konulardan biridir. Doktrinde sahtelik iddiası bulunmamasına rağmen hâkim re'sen inceleme yapabileceği görüşü⁶¹⁴ ile birlikte, hâkimin re'sen inceleme yetkisinin bulunmadığını⁶¹⁵ savunan iki farklı görüş bulunmaktadır.

⁶¹⁴ **Berkin**, M. Necmeddin: “Senetlerde Sahtekârlık”, İÜHF, C. 14, Sa. 3-4, İstanbul 1948, s. 688; **Umar**, Bilge: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'na Katkı”, Medeni Usul ve İcra İflâs

Hâkimin re'sen inceleme yetkisinin olmadığını savunan görüşe göre, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalar bakımından hâkim yalnızca tarafların bildirdiği vakıalar hakkında inceleme yapabilir; tarafların ileri sürmediği iddiaları hâkimin kendiliğinden dikkate alması mümkün değildir. Hatta hâkim ileri sürülmeyen vakıaları hatırlatıcı davranışlarda dahi bulunamaz. Hâl böyleyken, sahteliği açıkça ileri sürülmemiş bir senede ilişkin olarak da hâkim senedin sıhhatini kendiliğinden inceleyemez.⁶¹⁶

Ancak kanaatimce, hâkimin sahteliğinden şüphe duyduğu bir konuda senedi düzenleyen makamdan bilgi isteyebilmesine kanunda açıkça olanak tanınmışken (HMK m. 204/3), hâkimin taraflarca ileri sürülmeyen bir vakıayı re'sen nazara alamayacağını savunmak kanun hükmü ile çelişki oluşturur. Türk Ceza Kanunu'nun 204. maddesinde ve *kamu güvenine karşı suçlar* başlığı altında düzenlenen resmî belgede sahtecilik suçunun, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete tabi değildir. Resmî belgenin hem sahte olarak düzenlenmesi hem de sahte resmî belgenin kullanılması suç teşkil eder. Resmî belgenin, resmî “senet” niteliğinde olması ise suçun nitelikli hâlini oluşturup, ağırlaştırıcı sebep niteliğindedir.⁶¹⁷ Kamu güveni açısından bu kadar önem verilen bir konuda hukuk mahkemesi hâkiminin re'sen inceleme yetkisinin bulunması gerekir.

3.2.2. Adi Senette Sahteliğin Re'sen İncelenmesi

HMK m. 208/1'de yer alan “inkâr etmek isterse” ifadesi, hâkime yalnızca inkâr hâlinde inceleme yetkisi tanıdığı şeklinde bir yoruma sebep olabilir.⁶¹⁸ Ancak özellikle davalının davaya hiç cevap vermemiş; duruşmalara

Hukukçuları Toplantısı, TBB Yayın No: 123, Ankara 2006, (HMK Tasarısına Katkı) s. 140-141; **Umar**, HMK Şerhi, s. 694; **Yavaş**, Tasarının Değerlendirilmesi, s. 547.

⁶¹⁵ **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 224; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, 265; **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 529.

⁶¹⁶ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, 265.

⁶¹⁷ Nitelikli hâl TCK m. 204/3 hükmünde şu şekilde düzenlenmiştir: “Resmî belgenin, kanun hükmü gereği sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli olan belge niteliğinde olması halinde, verilecek ceza yarısı oranında artırılır.”.

⁶¹⁸ Maddenin ayrıca ve açıkça imza itirazını düzenleyen İİK m. 60/2(3)'ün etkisini taşıdığını belirten Umar'a göre de maddenin lafzından, belgenin sahteliğin hâkimin re'sen dikkate alamayacağı anlaşılmaktadır. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 694; **Umar**, HMK Tasarısına Katkı, s. 140.

hiç katılmamış olması durumunda kanunun lafzıyla bağlı kalınarak bu şekilde bir yorum yapılması hukuki dinlenilme hakkının ihlaline sebep olur.⁶¹⁹ Diğer taraftan maddenin gerekçesi de hâkimin senedi re'sen inceleme yetkisinin bulunmadığını ifade etmektedir. HMK m. 208/1'in gerekçesi şu şekildedir:

“Yargılamada delil olarak kullanılan bir belge hakkında tarafların sahtelik iddiası söz konusu değilse, kanunda öngörülen hâller dışında kural olarak doğruluğunun ayrıca araştırılmasına gerek yoktur.”

Kanunun gerekçesi açıkça, sahtelik iddiasının söz konusu olmadığı durumlarda senedin araştırılmasının bir gereklilik olmadığını ifade etmekte ise de bu kısa ifadenin aleyhine senet ileri sürülen tarafın davayı aktif şekilde takip ettiği halleri dikkate aldığı kanısındayım.

Doktrinde benim de katıldığım hâkim görüşü⁶²⁰ davalı taraf aleyhine bir adi senet ileri sürülmüş ve davalı hiç cevap dilekçesi vermemişse, hâkimin senedin inkâr edilmesine gerek olmadan, re'sen senedin sahteliğini inceleyebileceğini kabul etmektedir. Hiç cevap dilekçesi vermemekle davalı, dava dilekçesinde ileri sürülen vakıaların tamamı inkâr edilmiş sayılacağından; hâkim adi senetteki yazı ve imzanın sıhhatini araştırmalıdır. Bu duruma özgü olarak hâkimin araştırma yetkisinin kaynağı HMK m. 128'dir. Maddeye göre davalının süresi içinde cevap dilekçesi vermemiş olması, “dava dilekçesinde ileri sürülen vakıaların tamamının inkârı” anlamını taşır. Davalı aleyhine ve bir vakıanın ispatı için ileri sürülmüş olan senet delili bakımından da bu inkâr, aidiyetin inkârı olarak anlaşılmalıdır. Dava dilekçesine cevap vermeyerek dilekçede ileri sürülen vakıaların tamamını inkâr etmiş olan davalı aleyhine delil olarak adi senet gösterilmesi hâlinde, ayrıca sahtelik iddiasında bulunmadığı için senede kesin delil niteliği kazandırmak; davalı için ağır bir külfet oluşturur. Böyle bir durumda hâkimin hiç değilse, inkâr ya da ikrar elde edebilmek amacıyla senedin kendisinden sadır olduğu iddia edilen kişiyi isticvap etmesi gerekir. Nitekim Yargıtay kararlarında da cevap dilekçesi verilmemesi

⁶¹⁹ **Umar**, HMK Şerhi, s. 694.

⁶²⁰ Hâkimin sahtelik iddiası olmasa da senedin geçerliliğinin araştırması gerektiğini savunan görüş için bkz. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, c. II, s. 2084; **Umar**, HMK Şerhi, s. 694; **Berkin**, Senetlerde Sahtekârlık, 688. Aksi yönde görüş için bkz. **Yılmaz**, HMK Şerhi, s. 1085; **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 529; **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 224.

durumunda senedin inkâr edilip edilmeyeceğini öğrenmek için meşruhatlı isticvap davetiyesi çıkartılması gerektiği kabul edilmektedir⁶²¹:

“Davalı, yargılama aşamasında davaya cevap vermediğine göre cevap dilekçesi vermeyen davalının, dava dilekçesinde ileri sürülen vakıaların tamamını inkâr etmiş, sayılacağına kabulü gerekir. Davacının dayandığı ve davalı tarafından verildiği iddia edilen senetlerdeki imzanın aidiyetine dair olarak davalıya meşruhatlı isticvap davetiyesi çıkarılmalı imzanın inkâr edilmesi hâlinde davalı tarafın temsile yetkili görevlilerinin tatbika medar imzaları ile mahkemece alınacak imzaları ile birlikte senet asılları üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılarak karar verilmesi gerekir.”

Diğer taraftan, dava konusu olan ya da davada delil olarak sunulan “belge” hakkı ortadan kaldıran itiraz niteliği taşıyorsa Yargıtay, bu belgeler bakımından re’sen sahtelik incelemesi yapılmasına karar vermektedir.⁶²²:

Davalının davaya cevap vermekle birlikte aleyhine ileri sürülen senetteki imzayı ne inkâr ne de ikrar etmesi durumunda hâkimin re’sen inceleme yetkisinin bulunup bulunmadığına ilişkin bir çözüm ise HMK’da bulunmamaktadır. Bu sorunun çözümü, yargılamaya hâkim olan ilkelerden hâkimin davayı aydınlatma görevinde bulunabilir. Hâkim, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu gördüğü durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz ya da çelişkili gördüğü hususlar hakkında davayı aydınlatmakla görevlidir (HMK m. 31).⁶²³ Bu görevi kapsamında hâkim, taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir; delil gösterilmesini isteyebilir. Diğer taraftan, HMK m. 208/1 hükmünün lafzına bağlı kalarak, senet aleyhine delil olarak kullanılan tarafın inkârda bulunmamasını neredeyse ikrar olarak değerlendirmek HMK m. 205 ile çelişki yaratır. İlgili iki hüküm şu şekildedir:

Adi senetlerin ispat gücü

205 - (1) Mahkeme huzurunda ikrar olunan veya mahkemece inkâr edenden sadır olduğu kabul edilen adi senetler, aksi ispat edilmedikçe kesin delil sayılırlar.

⁶²¹ 13. HD, 18.01.2016, 2014/35114 E. ve 2016/516 K. sayılı karar (KİBB, 02.08.2017).

⁶²² 9. HD, 14.02.2005; 2005/1816 E. ve 2005/4084 K. sayılı karar; yukarıda, s. 102.

⁶²³ Uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu gördüğü durumlarda hâkimin yerine getirmesi gereken bu ödevi Kanunda ödev olarak ifade edilmiş olsa da aslında bir yükümlülüktür. Dolayısıyla hâkimin davayı aydınlatma konusunda takdir yetkisi bulunmaz. Bkz. **Karaaslan**, Varol: “Hâkimin Tarafsızlığı İlkesi İle Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Arasındaki İlişki”, SDÜHFD, MİHBİR Özel Sayısı, C. 4, Sa. 2, Isparta 2014, s. 103.

Yazı veya imza inkârı

208 - (1) Taraflardan biri, kendisi tarafından düzenlendiği iddia edilen bir belgedeki yazı veya imzayı inkâr etmek isterse, sahtelik iddiasında bulunmalıdır; aksi hâlde belge, aleyhine delil olarak kullanılır.

İlgili iki hüküm çerçevesinde kanunun lafzıyla sınırlı bir değerlendirme yapıldığında; adi senedin kesin delil niteliği kazanabilmesi için ikrar edilmesi mi gerektiği yoksa zaten kesin delil niteliği bulunan senedin bu niteliğinin ortadan kaldırılması için inkâr edilmesi mi gerektiği açık değildir. Şöyle ki, HMK m. 205'e göre adi senedin kesin delil niteliği taşıyabilmesi mahkeme huzurunda ikrar edilmesi ya da inkâr edilen senedin o kişiye ait olduğunun mahkemece kabul edilmesine bağlıdır. HMK m. 208'e göre ise, belgedeki yazı veya imza inkâr edilmezse yani sahtelik iddiasında bulunulmazsa imzalı belge aleyhe delil teşkil eder. O halde bu hükme göre inkâr, mevcut bir durumun ortadan kaldırılması için gerekli bir savunma aracıdır. Ulukapı'ya göre ise, senet aleyhine delil olarak ileri sürülen tarafın yazı veya imza inkârında bulunmaması durumunda; tarafın susması ikrar anlamına gelir.⁶²⁴ Kanaatimce, adi senetlerin inkâr edilmemesi nedeniyle senedin ikrar edildiği sonucu yüklenemez.⁶²⁵ İkrar, taraflar arasındaki çekişmeli vakıaları çekişmeli olmaktan çıkaran ve ispatı gerekmeyen bir irade beyanıdır. Oysaki adi senet inkâr edilmediği takdirde aleyhe kesin delil olur, ikrar edildiği için çekişmeli vakıa olmaktan çıkmaz.

Dolayısıyla bu hüküm gereği, inkâr edilmeyen yazılı ve imzalı belgenin aleyhe delil (senet niteliğindeki yazılı ve imzalı belgeler bakımından ise kesin delil) niteliği baştan kabul edilmektedir. Keza HMK m. 208'e ait madde gerekçesine göre de yargılamada delil olarak kullanılan bir belge hakkında tarafların sahtelik iddiası söz konusu değilse, kanunda öngörülen hâller dışında kural olarak doğruluğunun ayrıca araştırılmasına gerek yoktur.⁶²⁶ İkrar edilmesi durumunda HMK m. 205'e göre *kesin delil* olan adi senedin, HMK m. 208'e göre inkâr edilmemesi hâlinde *aleyhe delil* olması arasında da sonuç olarak değil kapsam olarak bir fark

⁶²⁴ **Ulukapı**, s. 383.

⁶²⁵ Kiraz'a göre de susan taraf yalnızca maddi hukukun veya usul hukukunun kendisine tanıdığı olduğu savunma vasıtalarından yararlanma imkânını kaybetmiş olur. Bkz. **Kiraz**, İkrar, s. 163.

⁶²⁶ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

aranmalıdır. Keza HMK m. 205 hükmü adi senetlerin ispat gücüne ilişkin olmakla birlikte, HMK m. 208 yalnızca adi senetler bakımından değil yazı veya imza içeren diğer tüm belgeler bakımından genel bir düzenleme olarak nitelendirilmelidir. HMK m. 205 yalnızca adi senetlerin ispat gücüne ilişkin olmasına rağmen HMK m. 208 yazı veya imza içeren tüm belgelere ilişkin olduğuna göre, kanaatimce HMK m. 208'in, bir belge türü olan adi senedin ispat gücüne ilişkin düzenlemeden önce yer alması sistematik olarak daha uygun olurdu.

Maddenin bu şekilde yorumlanması durumunda hâkimin adi senedin sahteliğini re'sen inceleme yetkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak inkâr edilmediği için; imzalanmasıyla birlikte adi senede kesin delil niteliği yüklemek, aksinin ispatında kesin delilden başka bir ispat aracının sunulmasını kabul etmeyen ispat sistemimiz açısından karşı ispat faaliyetini sınırlar.⁶²⁷

Diğer taraftan, elektronik imza ile oluşturulmuş verilerin adi senet niteliği kazanması için gerekli olan güvenli elektronik imzanın varlığını re'sen inceleme görevi yüklenmiş olan hâkimin; adi senet hükmü kazanabilmesi için kim tarafından düzenlendiği dahi belli olmayan bir belgeyi re'sen inceleyememesi; bu incelemenin inkâr edilme faaliyetine bağlanması başlı başına bir çelişki olur. Resmî belgeler bakımından da HMK m. 204/3'e göre hâkim, şüphe uyandıran bir hal görürse ilgili dairenden açıklama isteyebilir. Resmî senet ve ilâmlar ile elektronik imza ile oluşturulmuş belgeler bakımından re'sen inceleme yetkisi bulunan hâkimin, adi senetler için de bu yetkiye sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu kabul, İİK hükümleri ve HMK hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi ile de ulaştığımız bir sonuçtur. Şöyle ki, İcra ve İflâs Kanunu m. 60, borçlunun takibin dayandığı senet altındaki imzaya ayrıca ve açıkça itiraz etmediği takdirde senedin kendisinden sadır sayılacağı ihtarını içeren bir ödeme emrinin borçluya gönderilmesini düzenlenmiştir.⁶²⁸ İmza inkârında bulunması

⁶²⁷ Eleştiriler için bkz. **Umar**, HMK Tasarısına Katkı, s. 75; **Yavaş**, Tasarının Değerlendirilmesi, s. 547.

⁶²⁸ HMK'nın imza incelemesine ilişkin hükümleri, İİK'da imza itirazı ve incelemesi hükümlerine nazaran genel nitelikte olduğu için; Yargıtay HMK hükümlerinin icra mahkemesinde uygulanmayacağını kabul etmektedir. Ancak, imza itirazı dışındaki sahtelik iddiaları için yine

için borçluya ihtar içeren ödeme emri gönderilmesi, HMK'daki isticvap davetiyesine benzer niteliktedir. Kanun ödeme emrinin tebliği ile borçluya inkârda bulunmasını hatırlatmış; inkârda bulunmamasının sonucunu düzenlemiş ve inkârda bulunursa da, icra mahkemesi önünde yapılacak duruşmada hazır bulunması gerektiğini bu ihtara eklemiştir. İcra takipleri açısından, icra müdürünün borçluya böyle bir hatırlatma yetkisi bulunurken; hukuk yargılaması açısından hâkimin senedin kendisinden sadır olduğu iddia edilen kişiyi hiç değilse re'sen isticvap ederek, soru sorma yetkisinin bulunduğu kabul edilmelidir. Ancak kanaatimce hâkime re'sen inceleme yetkisi kanunda ayrıca ve açıkça düzenlenmediğine göre kamu düzenine ilişkin değildir. Dolayısıyla hâkim, bu incelemesini ilgili tarafın ikrarına rağmen sürdüremez. Senet aleyhine delil olarak ileri sürülmüş olan tarafın senedin aidiyetini kabul etmesinden sonra da hâkim senedin sıhhatini araştırmaya devam edemez.

III. Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin Etkileri

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesi ile hem hukuk yargılaması, hem icra takipleri ve hem de ceza soruşturma ve kovuşturması bakımından birtakım etkiler ortaya çıkar. Bu etkiler, senedin sahte olup olmadığının incelenmesi sonucunda hâkimin verdiği kararlar ortaya çıkan etkilerden farklıdır. Bu nedenle aşağıda sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle ortaya çıkan etkiler ile sahtelik incelemesi sonucunda verilen kararlar ortaya çıkan etkiler birbirinden farklı bölüm ve başlıklar altında incelenmiştir. Bununla birlikte sahteliğin ileri sürülmesinin senet türlerine göre birbirinden farklı etkileri bulunmaktadır. Kanunun sistematığına uygun olarak ihtiyati tedbirler ve ceza yargılaması bakımından da sahtelik iddiasının etkileri sırasıyla incelenecektir.

1. Mahkemenin Muhafaza Görevi Olarak Ortaya Çıkan Etkiler

HMK bakımından sahtelik iddiasının ön sorun şeklinde ya da dava açılarak ileri sürülmesinin mahkemenin görevleri açısından ortaya çıkan ilk etkisi, belgenin korunması amacıyla mahkemenin tedbir alma yükümlülüğünün doğmasıdır. Hem sahtelik iddiasını asıl belge üzerinden yapılabilmesi hem de sahtelik iddiasına konu olan senedin kaybolmasının önlenmesi için, dava

HMK hükümleri uygulanacaktır. Bkz. 12. HD, 11.06.2013, 2013/12815 E. ve 2013/21816 K. sayılı karar (KİBB, 04.05.2017). Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. aşağıda, icra takiplerine etkisi, s. 201.

açılırken senedin aslı verilmemişse öncelikle aslının istenmesi gerekir. Mahkemeye teslim edilen asıl belgenin de mahkeme tarafından kayıt ve muhafaza altına alınması şarttır.

1.1. Belgenin Aslının İstenmesi

Belgelerin mahkemeye sunulmasına ilişkin HMK m. 121'e göre, dava dilekçesinde gösterilen ve davacının elinde bulunan belgelerin aslının veya sadece örneklerinin dava dilekçesine eklenmesi gerekir. Buna karşılık HMK m. 219'e göre taraflar, ellerinde bulunan ve delil olarak dayandıkları tüm belgeleri mahkemeye ibraz etmek zorundadır. Dolayısıyla taraflardan biri, dayandığı belgenin aslını ibraz etmek zorunda olmakla birlikte, belgenin aslı yerine örneğini mahkemeye vermekle yetinebilir. HMK m. 208/2'ye göre ise sahte olduğu iddia edilen belgenin mutlaka aslının mahkemeye sunulması gerekir.⁶²⁹ Mahkeme, sahtelik iddiasına konu olan belgenin örneği, fotokopisi üzerinden inceleme yapmakla yetinemez.⁶³⁰ Yargıtay kararlarında ise görüş birliği bulunmamaktadır.⁶³¹ Fotokopi belgelerde harflerin başlangıç ve bitiş noktalarını, hareket yönünü, kullanılan mürekkep ve kâğıdın özelliklerini tespit etmek mümkün olmadığı için incelemenin fotokopi üzerinden yapılması doğru sonuç vermez.⁶³²

Bilirkişinin yapacağı incelemeler bakımından sahteliği iddia edilen belgenin aslının bilirkişiye verilmemiş olması inceleme yapılmasına engel

⁶²⁹ **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 227.

⁶³⁰ Buna karşılık bilirkişilerin fotokopi ya da suret belge üzerinden de sahtelik incelemesi yapılabileceğine ilişkin görüş için bkz. **Okumuş**, s. 29.

⁶³¹ Fotokopi belgelerin net olması halinde üzerinden inceleme yapılabileceğine ilişkin olarak bkz. 11. CD, 10.07.2007, 2007/7226 E. ve 2007/4889 K. sayılı karar (**Gökcan**, Özel Belgede Sahtecilik Suçu), s. 224; fotokopi üzerinden inceleme yapılamayacağına ilişkin olarak bkz. 12. HD, 17.05.2012, 2011/32633 E. ve 2012/17404 K. sayılı karar (**Gençcan**, s. 861); 9. HD, 27.06.2018, 2018/65 E. ve 2018/3627 K.; 15. HD, 13.10.2014, 2014/4830 E. ve 2014/5710 K sayılı karar (**Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2534); 11. CD, 12.09.2018, 2016/4248 E. ve 2018/6821 K. (KİBB, 28.10.2018). Ayrıca bkz. **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 321-323.

⁶³² **Demir**, Burhan: Hukuk ve Ceza Muhakemesi Açısından Yazılı Belge İncelemelerinde Bilirkişilik, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 2010, s. 156; **Ketizmen**, Abbas: Sahtecilik ve Tahrifata Karşı Geliştirilmiş Kıymetli Kâğıt ve Belgelerin Tasarım - Teknolojik Özellikleri, Örnek Bir Resmî Belge Tasarım Önerisi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara 2008, s. 38.

olmakta ve gereksiz zaman kaybına sebep olmaktadır.⁶³³ Dolayısıyla mahkeme sahtelik iddiasının ileri sürülmesi üzerine belgenin aslını elinde bulunduran kişiden HMK m. 216/1 hükmüne göre belgenin aslını istemelidir. Belgeyi elinde bulunduran üçüncü kişi veya resmî makamlar belgeyi mahkemeye vermekten kaçınmaz. HMK m. 216/2’de düzenlenen ve dava dışı kişi ve kurumlara getirilen bu yükümlülüğe aykırı davranılması durumunda ise bu kimselerin belgeyi ibraz etmeme sebeplerini açıklaması gerekir. Mahkeme bu sebepleri yeterli görmezse belgeyi elinde bulunduran kişiyi tanık olarak dinleyebilir ve tanık olarak çağrılmasına rağmen gelmeyen kişi hakkında HMK m. 245’de öngörülen hükümler uygulanır.

Belgeyi elinde bulunduran kişi belgenin aslını teslim ettikten sonra belgenin geri verilmesini de isteyebilir. Ancak belgenin geri verilip verilmeyeceği hâkimin takdirine bırakılmıştır. Dolayısıyla hâkim, sahteliği iddia edilen bir belgenin aslının mahkemeye sunulmasından sonra sahtelik incelemesi sona erece kadar belgenin geri verilmesini erteleyebilir.

1.2. Belgenin Muhafaza Edilmesi

Belgenin aslının mahkemeye verilmesi üzerine mahkeme, teslim aldığı tarihi⁶³⁴ yazıp belgenin muhafaza edileceği zarf veya kartonu mühürleyerek, saklanması için gerekli tedbirleri alır (HMK m. 208/2). Belgenin mümkün olduğu kadar el temasından korunması ve katlama, kesme, belge üzerinde yazı yazma gibi müdahalelere maruz bırakılmaması gerekir.⁶³⁵ Bu tedbirlerin en önemli amacı, sahteliği iddia edilen belgenin dosyadan çıkartılarak sahtelik incelemesi yapılmasını engellemek gibi birtakım hukuka aykırı faaliyetlerde

⁶³³ Belgenin aslına ulaşılamaması durumunda fotokopi veya karbon kopyası üzerinden de inceleme yapılabilmektedir. Bkz. **Kumral**, s. 41. Aslı bulunduğu halde belgenin aslının bilirkişiye verilmemiş olması inceleme süresini uzatan en önemli sebeplerden biri olarak kabul edilmektedir. Bkz. **Öztel**, s. 158.

⁶³⁴ Umar’a göre, belgenin sahtelik iddiasının öne sürüldüğü tarihteki durumunu korumak amaçlanıyorsa; belgenin veriliş tarihi zaten hâkimin havalesinde yazılı olduğuna göre, mahkemeye verildiği tarihin değil; sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü tarihin yazılması gerekir. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 697.

⁶³⁵ **Öztel**, s. 160; **Demir**, s. 165.

bulunulmasını önlemektir.⁶³⁶ Hatta mümkün ise sahtelik incelemesine konu olan belgenin aidiyet incelemesi yapılabilecek bir örneğinin çıkartılması; kaybolma, çalınma gibi durumlarda bu örneklerin kullanılması bir saklama önlemi olarak değerlendirilebilir.⁶³⁷ Ancak bu amaç dışında sahtelik incelemesini sağlıklı bir şekilde yapabilmek için de belgenin dış etkilerden mümkün olduğu kadar korunması gerekir.

Sahteliği iddia edilen belgenin yer aldığı zarf veya karton, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği⁶³⁸ m. 61'e göre, mahkeme kasasında muhafaza edilir⁶³⁹ ve belgenin korunması konusunda sorumluluk mahkemenin yazı işleri müdürüne aittir.

Alınacak tedbirler yalnızca senetler bakımından geçerli değildir, madde, sahtelik konusu olan veya olabilecek tüm belgeleri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle, elektronik ortamda düzenlenen belgelerin de uygun şekilde muhafaza edilmesi gerekir. Belgenin mahkeme dışında saklanması gerekiyorsa, giderleri belgeyi delil olarak mahkemeye sunan kişiden alınarak başka yerde muhafaza edilmesi de mümkündür.⁶⁴⁰

2. Belge ve Senet Türleri Bakımından Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin Etkileri

Mülga HUMK'un yürürlüğü zamanında hem resmî senetler hem de adi senetler için sahtelik iddiasının derdest bir davanın devamı sırasında ileri sürülmesi mümkündür. HUMK, HMK'da olduğu gibi resmî senetlere karşı sahtelik iddiasının ileri sürülmesini mutlaka ayrı bir sahtelik davası açılması kuralına da bağlamamıştı. Dava sırasında ya da ayrı bir dava açılarak yalnızca senedin sahteliğinin ileri sürülmesi sahtelik iddiasının etkileri bakımından yeterli değildi. Sahtelik iddiasının incelenmesi aşamasında HUMK m. 317 ancak

⁶³⁶ **Umar**, HMK Şerhi, s. 697; **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 227; **Karafakih**, s. 188; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 289.

⁶³⁷ **Umar**, HMK Şerhi, s. 694.

⁶³⁸ 03.04.2012 tarihli ve 28253 sayılı RG.

⁶³⁹ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 290.

⁶⁴⁰ **Umar**, HMK Şerhi, s. 694.

bilirkişi tarafından yapılan incelemeye bir etki bağlamıştı. HUMK'un senedin sahteliğinin incelenmesine ilişkin hükümlerine göre hâkim, tarafların açıklamaları ve sundukları delilleri değerlendirerek senedin sahteliği hakkında bir kanaat edinirse bu kanaatine göre hüküm verebilirdi. Dolayısıyla bilirkişiyeye başvurmadan ve tanık dinlemeden hâkimin senedin sahte olmadığına ilişkin karar vermesi durumunda; sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin ne icra takiplerine ne de hukuk davalarına bir etkisi söz konusu oluyordu.

Devam eden bir dava sırasında, delil olarak mahkemeye sunulan adi senede ilişkin sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin o dava bakımından sonucu; hâkimin bu iddiayı ön sorun olarak incelemesi ve karara bağlaması gerekliliğidir. Bununla birlikte kanun, bu ön sorun hâkim tarafından karara bağlayıncaya kadar senedin herhangi bir işleme esas alınamayacağını HMK m. 209/1'de düzenlemiştir. Ancak bu kanun hükmüne göre sahtelik iddiası ileri sürülmeden önce bu senede dayanılarak verilen ihtiyati tedbir kararları sahtelik iddiasından etkilenmeyeceği gibi; "herhangi bir işleme esas alınamayan" senede dayanılarak yeni tedbirler de talep edilebilecektir.

Derdest bir dava sırasında aleyhine delil olarak senet ileri sürülen tarafın senedin sahteliğini ileri sürmesiyle birtakım etkiler ortaya çıktığını ve HUMK zamanında bu etkilerin neler olduğunu yukarıdaki bölümde inceledik. Bu bölümde HMK m. 209'da adi senetler ve resmî senetler için ayrı ayrı düzenlenmiş etkiler ve Yargıtay uygulamasında bu maddenin ne şekilde yorumlandığı açıklanacaktır. İlgili maddenin adi senet ve resmî senetlere ilişkin ilk iki fıkrası şu şekildedir:

Yazı veya imza inkârının sonucu

(1) Adi bir senetteki yazı veya imza inkâr edildiğinde, bu konuda bir karar verilinceye kadar, o senet herhangi bir işleme esas alınmaz.

(2) Resmî senetlerdeki yazı veya imza inkâr edildiğinde, senetteki yazı veya imzanın sahteliği, ancak mahkeme kararıyla sabit olursa, bu senet herhangi bir işleme esas alınmaz.

Hem adi senetler hem de resmî senetler bakımından yazı veya imza inkârının ileri sürülmesinin ilk etkisi, hâkimin bu iddiayı inceleme ve bu iddia hakkında karar verme yükümlülüğünün doğmasıdır. Hem resmî senetler hem de adi senetler bakımından sahtelik davası açılmasıyla, dava açılmasının sonuçlarından biri olarak hâkim; bu davayı bakma ve nihai hüküm kurmakla

yükümlü olur. Adi senetler bakımından yazı veya imza inkârının derdest bir davada ön sorun olarak ileri sürülmesi durumunda ise hâkim, asıl uyuşmazlıktan önce bu sahtelik iddiasıyla ilgilenmelidir. Hâkimin ön sorun olarak ileri sürülen hususları karara bağlamadan esas uyuşmazlık hakkında karar vermesi mümkün değildir.⁶⁴¹

2.1. Belgede Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin Etkileri

Belge hakkında ileri sürülen sahtelik iddiasının etkileri ile ilgili olarak ise HMK'da bir hüküm bulunmamaktadır. Mülga HUMK'ta yer almayan belge kavramı için ise karşılık bir hüküm söz konusu değildir. Ancak senetlerde olduğu gibi belgenin sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin ilk etkisi, hâkimin bu iddiayı inceleme ve bu iddia hakkında karar verme yükümlülüğünün doğmasıdır.

Diğer taraftan sahtelik iddiasının yöneltildiği belgenin türüne göre sahteliği yapan kişi bakımından suç teşkil edebilir. Eğer sahtelik konusu belge, elektronik imzalı belge niteliğindeyse EİK m. 16'ya göre elektronik imza oluşturma verilerinin izinsiz kullanımı suçu ya da EİK m. 17'ye göre, elektronik sertifikalarda sahtekârlık suçu söz konusu olabileceği gibi TCK m. 207 ve m. 208'de yer alan özel belgede sahtecilik; özel belgeyi bozmak, yok etmek ve gizlemek suçları ile TCK'nın 135. ve 136. maddelerindeki kişisel verilere ilişkin suçlar⁶⁴²; 244. maddedeki bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya bozma suçunun işlenmesi de söz konusu olabilecektir.⁶⁴³

2.2. Resmî Senede Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının Etkileri

Resmî senetler bakımından sahtelik iddiasının ön sorun şeklinde ileri sürülemeyeceğini, mutlaka ayrı bir dava açılması gerekliliğini yukarıda inceledik.⁶⁴⁴ Bu nedenle derdest bir davada resmî senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiasına ilişkin olarak ortaya çıkan ilk etki, sahtelik davası açılması için

⁶⁴¹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, s. 3208.

⁶⁴² Bkz. **Dülger**, Murat Volkan: “Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki Bilişim Alanına İlişkin Düzenlemelerin Ceza Hukukuna Yansımaları”, ABD, Ankara 2014, Sa. 1, (Bilişim Alanındaki Düzenlemeler) s. 140.

⁶⁴³ **Yılmaz**, Sacit: “5237 Sayılı TCK’nın 244. maddesinde Düzenlenen Bilişim Alanındaki Suçlar”, TBBD, Sa. 92, Ankara 2011, s. 66 vd.

⁶⁴⁴ Bkz. yukarıda, s. 134.

süre tayin edilmesi gerekliliğidir. Kanunkoyucu bu gerekliliğin takdirini hâkime bırakmıştır.

Resmî senedin sahteliğinin ileri sürülmüş olması, senedin işleme alınmasını durdurmaz. Nitekim HMK m. 209/2 hükmüne göre resmî senedin sahteliği sabit olmadıkça senet geçerliliğini korur.

2.2.1. Sahtelik davası açılması için süre tayini

Derdest bir dava sırasında taraflardan biri kendi aleyhine olan resmî bir senedin sahte olduğu iddiasında bulunabilir. Bu iddianın sonucu olarak derdest davanın hâkiminin, sahtelik davası açması için bu iddiada bulunan kişiye bir süre tayin etmesi gerekir.

HMK m. 165/2’de bir davanın incelenmesinin ve sonuçlandırılmasının başka bir davanın veya idari makamın çözümüne bağlı olduğu durumlar için mahkemenin ilgili tarafa görevli mahkemeye veya idari makama başvurması için uygun bir süre vermesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu maddeye göre ilgi taraf hâkimin uygun bulduğu süre içinde görevli mahkemeye veya idari makama başvurmazsa, bu husustaki iddiasından vazgeçmiş sayılır ve hâkim bu iddiayı dikkate almaksızın esas dava hakkında karar verir. Bekletici soruna ilişkin HMK m. 165’te yer alan bu düzenlemeye karşılık, resmî senetlerde sahtelik iddiasında dava açmak için hâkimin süre tayini ayrıca başka bir maddede düzenlenmiştir. HMK m. 208/4’te yer alan düzenleme şu şekildedir:

Resmî bir senetteki yazı veya imzayı inkâr eden tarafın bu iddiası, ancak ilgili evraka resmiyet kazandıran kişiyi de taraf göstererek açacağı ayrı bir davada incelenip karara bağlanabilir. *Asıl davaya bakan hâkim, gerekirse bu konuda imza veya yazıyı inkâr eden tarafa, dava açması için iki haftalık kesin bir süre verir.*

HMK m. 165/2’den farklı olarak HMK m. 208/4’teki düzenlemede hâkim tarafından verilecek süre kesin süre niteliğindedir. Resmî senetlerde sahtelik davası açılması için süre verilmesine ilişkin özel bir hüküm (208/4) bulunduğuna göre, “uygun süre” tayinini öngören genel hüküm niteliğindeki HMK m. 165/2’nin süre tayinine ilişkin olarak uygulanma imkânı

bulunmamaktadır. Ancak yine HMK m. 165/2'den farklı olarak; bu kesin sürede resmî senede karşı sahtelik davası açılmamasının sonuçları düzenlenmemiştir.⁶⁴⁵

Hâkimin süre verip vermeme konusundaki takdirinde, iddianın ciddiyeti ve inandırıcılığı gibi hususlar dikkate alınmalıdır. Resmî senedin sahte olduğu iddiasına ilişkin somutlaştırma yükünün yerine getirilip getirilmediği araştırılmalıdır. Hâkimin resmî senede karşı ileri sürülen ve dayanaksız her sahtelik iddiası için süre tayin etmesi; usul ekonomisi ilkesi ile bağdaşmayacaktır. Diğer taraftan hâkimin HMK m. 204/3 hükmüne göre şüpheli gördüğü ilâm ve resmî senetlere ilişkin olarak ilgili dairenden açıklama isteme yetkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla hâkim bu yetkisini, sahtelik davası açılması için kesin süre vermeden önce iddianın ciddiyetini tespit etmek için kullanabilir.

Eğer hâkim sahtelik iddiasında bulunan tarafa kesin süre verecek ise, taraflara yüklenen yükümlülüklerin, yapılması gereken işlerin neler olduğunu ve kesin süreye uymamanın doğuracağı hukuki sonuçları ara kararında açık olarak anlatmalıdır. Kesin süreye uyulmaması durumunda hâkim mevcut kanıtlara göre karar vereceği konusunda ilgili tarafı uyarmalıdır.

Kanaatimce, sürenin verilmesi konusunda takdir yetkisi hâkime bırakılmış olduğuna göre, sürenin verilmemesi tek başına karara etki eden bir husus olmadığından, esas inceleme sonucu verilen karara etki edecek nitelikte bir usul hatası olarak değerlendirilemez. Bu nedenle hâkimin sahtelik iddia eden tarafa dava açmak için süre vermemesi usulî bir yargılama hatası olmaz ve kararın kanun yolu aşamasında bozulmasını gerektirmez.

2.2.1.1. Kesin sürede sahtelik davasının açılması

Sahtelik iddiasında bulunan tarafa hâkimin iki haftalık kesin süre vermesi durumunda dava açılmasının ya da açılmamasının sonucunu Kanunkoyucu belirlememiştir. Ancak hâkim tarafından verilen kesin sürede dava açma hakkını kullanan tarafın lehine olacak şekilde, resmî senedin delil olarak ileri sürüldüğü dava; resmî senedin sahteliğinin konu edildiği davada bir karar verilinceye kadar bekletici sorun yapması gerekir. Asıl davaya bakan mahkeme, sahtelik iddiası hakkında karar veremeyeceğine göre; sahtelik davasında verilen

⁶⁴⁵ Bkz. kesin sürede sahtelik davası açılmamasının sonuçları ile ilgili açıklamalar, aşağıda, s. 176.

karar ile bağılı olur.⁶⁴⁶ Ancak asıl davaya bakan mahkemenin bekletici sorun yapma kararı vermesi, sahteliği iddia edilen resmî senede dayanarak başlatılan icra takibinde takip işlemleri yapılmasına engel olmaz çünkü bu durumda henüz resmî senedin sahteliği kesinleşmemiştir.⁶⁴⁷

2.2.1.2. Kesin sürede suç ihbarında bulunulması

Sahtelikle ilgili suç ihbarında bulunulması durumunda yapılacak soruşturma sonucu verilen kararlar ve soruşturma sonucu elde edilen deliller hukuk hâkimi için kural olarak bağlayıcı değildir.⁶⁴⁸ Bu nedenle sahtelik davası açılması için verilen sürede dava açmak yerine savcılığa suç ihbarında bulunulması durumunda, sahtelik davasına bakan hâkim, ceza soruşturmasını bekletici mesele yapamaz. Ancak Erdönmez'e göre⁶⁴⁹, hâkimin tayin ettiği iki haftalık kesin sürede savcılığa suç duyurusunda bulunmakla sahtelik iddiasında bulunan taraf üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmiş olur. Bu görüşe göre, Kanunda ya da gerekçesinde sahtelik davasının mutlaka hukuk mahkemesinde açılması gerektiğine dair bir sınırlama olmadığına göre, sahtelik iddiasında bulunan tarafın cumhuriyet savcılığında suç ihbarında bulunarak ceza davası açılmasını sağlaması mümkündür. Benim de katıldığım görüşe göre, Kanun iki haftalık kesin süreyi hukuk mahkemesinde dava açılması için vermektedir. Bu düzenlemede Kanunkoyucu resmî senetlerin işlem güvenliğini sağlamak ve resmî senedi düzenleyen kamu görevlilerinin sürekli sahtelik iddiasıyla karşılaşmak zorunda kalmamaları amacıyla hareket etmektedir.⁶⁵⁰ Erdönmez, kanunun lafzına göre yapılan bu yorumun sahtelik iddiasında bulunan kişiyi dava açmaya zorlayacağını; dava açılması için gerekli yargılama harç ve giderlerini karşılayamayanlar açısından bu durumun hak arama özgürlüğünün kısıtlanması anlamına geleceğini belirtmiştir.⁶⁵¹

⁶⁴⁶ **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 123; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 254.

⁶⁴⁷ **Erdönmez**, s. 157.

⁶⁴⁸ **Kılıçoğlu**, s. 449.

⁶⁴⁹ **Erdönmez**, s. 155.

⁶⁵⁰ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 252.

⁶⁵¹ **Erdönmez**, s. 155.

Sahtelik iddiasında bulunan tarafın ceza mahkemesinde doğrudan dava açma olanağı olmadığından Kanunkoyucunun hukuk davası açılmasını öngördüğü açıktır.⁶⁵² Kesin süre içinde savcılığa suç ihbarında bulunulması, ceza davasının mutlaka açılmasını gerektiren bir sebep değildir. Sahtelik incelemesinin mutlaka resmî belgeyi düzenleyen yetkilinin de taraf olduğu davada yapılması gerekir (HMK m. 208/4). Ancak savcılık tarafından yürütülen soruşturma sırasında ya da soruşturma sonucu açılacak olan sahtecilik suçuna ilişkin davada resmî belgeyi düzenleyen yetkilinin şüpheli/sanık sıfatıyla yer alacağı kesin değildir.⁶⁵³ Suç ihbarını inandırıcı bulmayan Cumhuriyet savcısı, soruşturmaya ilişkin takipsizlik kararı verebilir.⁶⁵⁴ Kesin sürede dava açılmasının sonuçlarını “ilerde ceza davası açılmak kaydıyla⁶⁵⁵” suç ihbarı için kabul etmek, sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü derdest hukuk davasını sürüncemede bırakır. İleride ceza davası açılıp açılmayacağına ilişkin anlaşılabilmesi için geçecek sürede hukuk mahkemesinin soruşturma sonucunu beklemesi gerekeceği için; ilerideki dava açılması ihtimali üzerine sahtelik iddiasında bulunan taraf lehine bir durum yaratılmış olur. İki haftalık kesin sürede suç ihbarında bulunulmasıyla, savcılık soruşturmasının bekletici sorun yapılacağı kabul edilirse; ileride ceza davasının açılmaması durumunda; sahtelik iddiasında bulunan taraf lehine süre kazandırılmış ve hatta haksız yere sahtelik iddiasında bulunulmasının sonuçlarından kaçınılmış olacaktır. Sahtelik iddiasında bulunup suç ihbarında bulunarak asıl davayı bekleten ancak hukuk mahkemesinde sahtelik davası açmamış olan kişi haksız yere sahtelik iddiası nedeniyle tazminat ödemek zorunda kalmamış olur.⁶⁵⁶

Sahtelik iddiasında bulunan tarafın sahtelik davası açmak için harç ve yargılama giderlerini karşılayamayacak olması durumunda ise yargılama harç ve giderlerini karşılayamayan tarafın HMK m. 334 vd. hükümlerine göre adli yardım talebinde bulunması mümkündür. Dolayısıyla Kanunda açıkça dava

⁶⁵² **Erdönmez**, s. 156.

⁶⁵³ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 252.

⁶⁵⁴ Takipsizlik kararı, hukuk mahkemesi hâkimi için bağlayıcı değildir. Bkz. **Bağatur**, Ege: “Medeni Hukuk ile Ceza Hukuku Arasındaki İlişki BK 53. Maddenin İncelenmesi”, ABD, Sa. 5, Ankara 1965, s. 582.

⁶⁵⁵ **Erdönmez**, s. 156.

⁶⁵⁶ Ayrıca bkz. aşağıda, s. 262.

açılması öngörölmüş olan bir hususta sadece suç ihbarında bulunulması HMK m. 208/4 hükmünün etkilerinin ortaya çıkması bakımından yeterli değildir.

2.2.1.3. Kesin sürede sahtelik davasının açılmaması

Hâkim resmî senede karşı sahtelik iddiasında bulunan tarafa dava açması için kesin süre vermek zorunda değildir. Ancak hâkim gerekli görür ve kesin süre verirse, kendisine süre verilen taraf bu sürede dava açmak yerine suç ihbarında bulunarak ceza mahkemesinde dava açılmasını da sağlayabilir; kesin sürenin sona ermesinden sonra sahtelik davası açabilir ya da sahtelik davasını hiç açmayabilir.

Kesin sürenin etki ve sonuçlarını düzenleyen HMK m. 94'e göre, kesin sürede yapılması gereken işlemi süresi içinde yapmayan tarafın, bu işlemi yapma hakkı ortadan kalkar. HMK m. 208/4 dışında kanunda yer alan hükümlerin tamamında kesin süre, başlangıçta tamamlanması gereken ancak henüz tamamlanmamış olan bir hususla ilgilidir. Örneğin, vekâletsiz dava açılması durumunda vekâletin tamamlanması için verilen kesin süre (m. 77), dava şartı noksanlığının giderilmesi için verilen kesin süre (m. 115/2), dava dilekçesindeki eksikliklerin tamamlanması için verilen kesin süre (m. 119/2) gibi.⁶⁵⁷

HMK m. 208/4'te öngörölen kesin süre ise, kanundaki diğer sürelerin aksine var olan bir eksikliğin giderilmesi için değil; mevcut davada çözülemeyen ve çözülmesi de mümkün olmayan bir hususa ilişkin olarak yeni bir dava açılmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla buradaki kesin süre ile sahtelik iddiasında bulunan tarafa eksikliği tamamlaması için bir fırsat daha tanınmamakta; hâlihazırda mevcut olan dava açma hakkını kullanması için sahtelik iddiasında bulunan kişiyi teşvik etmektedir. Bu sürede sahtelik davası açılmaması durumunda sahtelik iddiasını ileri süren kişinin HMK m. 94'te öngörölen şekilde dava açma hakkının ortadan kalkması söz konusu olamaz. Nitekim sahtelik iddiasında bulunan kimsenin sahtelik davası açma hakkı m. 208/4'te yer alan kesin sürenin verilmesi ile ortaya çıkmaz. Her şeyden önce kesin sürenin

⁶⁵⁷ Kesin süreye ilişkin HMK'da yer alan diğer düzenlemeler şunlardır: açılıp yürütölməsi belli bir makamın iznine bağı olan davalarda izin alınması için kesin süre verilmesi (m. 54/2), teminat gösterilmesi için kesin süre verilmesi (m. 88/1), gider avansının tamamlanması için kesin süre verilmesi (m. 120/2), ön inceleme duruşmasında belgelerin sunulması için kesin süre verilmesi (m. 140/5), tanık adreslerinin verilmesi için kesin süre (m. 240/3), kanun yoluna başvuruda tebligat ve giderlerin ödenmesi için kesin süre verilmesi (m. 344; m. 369/2).

verilmesine ilişkin takdir hâkime aittir. Hâkim, gerekli görürse bu süreyi verir. Kesin süre verilse de verilmese de sahtelik iddiası sahibinin dava açma hakkı bulunmaktadır. Oysaki kanunda yer alan kesin süreye ilişkin diğer hükümler bakımından hâkim tarafından süre verilmedikçe eksiklik tamamlanamaz. Yapılması gereken işlem başlangıçta tam yapılamadığı için hâkimin vereceği sürede tamamlanır. Bu nedenle m. 208/4'te kesin süre verilen tarafa ve davanın hâkimine tanınan yetki, işlemin yapılmasıyla ortaya çıkacak etkilere ilişkindir. Bu etki ise, yukarıdaki bölümde açıkladığımız üzere; sahtelik davasının bekletici sorun hâline getirilmesidir. Sahtelik iddiasının ileri sürülmemiş sayılması bakımından bu etki söz konusu olmaz zira resmî senede yönelik sahtelik iddiasının, görülmekte olan bir davada ileri sürülmesi hiçbir sonuç doğurmaz. Diğer bir ifadeyle, sahtelik iddiasının ileri sürülmemiş sayılması sonucu kesin sürede dava açılmamasıyla değil, ayrı bir sahtelik davası açılmamasıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca sahtelik davası açılmadığı sürece hâkimin resmî senede yönelik sahtelik iddiasını inceleme yetkisi yoktur. Hâkim tarafından verilen kesin sürede sahtelik davası açmamış olan tarafın, bu davayı açma hakkının ortadan kalkması söz konusu olamaz. Hâkim tarafından verilen kesin sürenin geçmesinden sonra sahtelik davasının açılması durumunda ise sahtelik davasının açıldığı aşamaya göre karar vermelidir. Sahtelik davası açma hakkı bulunan tarafın bu hakkı kesin sürenin sona ermesiyle ortadan kalkmayacak ise de, kesin sürenin sona ermesinden sonra hâkimin açılan davada takdir yetkisini sahtelik davasını bekletici sorun yapmama yönünde kullanabilir.⁶⁵⁸ Hâkimin süresinden sonra açılan sahtelik davasını bekletici sorun yapıp yapmama konusundaki takdir yetkisini kullanırken, sahtelik davasını açan tarafın bu davayı sırf asıl dava bakımından süre kazanma kastıyla açıp açmadığını incelemesi gerekir.⁶⁵⁹ Bu gibi dürüstlük kuralına aykırı durumlarda hâkim, açılan sahtelik davasını bekletici sorun yapmak zorunda değildir.⁶⁶⁰ Sahtelik iddiasında bulunan tarafa dava açması için verilen kesin süreden sonra dava açılmasının sonucu, asıl davaya bakan mahkemenin sahtelik davasını bekletici sorun yapıp yapmamasıyla

⁶⁵⁸ **Erdönmez**, s. 157.

⁶⁵⁹ **Kuru**, Usul, C. VI, s. 3222; **Erdönmez**, s. 157.

⁶⁶⁰ Örneğin, tahkikat aşamasının sonuna gelindikten sonra açılan sahtelik davası dürüstlük kurallarıyla bağdaşmayacağından bekletici sorun yapılmamalıdır **Erdönmez**, s. 157.

ilgilidir.⁶⁶¹ Ancak bu durumda dahi, süresinden sonra açılan sahtelik davasında senedin ya da ilâmın sahte olduğuna ilişkin karar, asıl davanın kararından önce verilmiş ve kesinleşmişse hâkim; sahtelik hükmünü yok sayarak karar veremez. Nitekim bu hâlde, kendi davasını da ilgilendiren ve kesin hüküm niteliği taşıyan bir kesin delil söz konusudur.

Resmî senetler bakımından sahtelik davası açılması için süre verilmesine ilişkin düzenleme, HMK m. 208/4'te yer almakla birlikte, aynı konuya ilişkin daha genel bir düzenlemenin HMK m. 165/2'de yer aldığını ancak resmî senetlerde sahtelik davası açılması için süre verilmesine ilişkin özel bir hüküm (208/4) bulunması nedeniyle genel hüküm niteliğindeki HMK m. 165/2'nin uygulanma imkânı bulunmadığını yukarıda belirtmiştik.⁶⁶² Genel hüküm niteliğindeki HMK m. 165/2'in aksine; HMK m. 208/4'te, verilen kesin sürede davanın açılmamasının sonuçları düzenlenmemiştir. Ancak genel hüküm niteliğindeki HMK m. 165'te verilen sürede dava açılmamasına ilişkin bir çözüm bulunmaktadır. Bu maddeye göre ilgi taraf, hâkimin uygun bulduğu süre içinde görevli mahkemeye veya idari makama başvurmazsa, bu husustaki iddiasından vazgeçmiş sayılır ve hâkim bu iddiayı dikkate almaksızın esas dava hakkında karar verir. HMK m. 208/4'te bırakılmış olan boşluk, HMK m. 165/2 ile örtüşmektedir. Bekletici soruna ilişkin bu genel hükmün, sahtelik davasının verilen sürede açılmaması durumunda uygulanması gerekir. Doktrinde de verilen sürede dava açılmamasının sonucu olarak sahtelik iddiasında bulunan kişinin bu iddiasından vazgeçmiş sayılacağı kabul edilmektedir.⁶⁶³

O hâlde kesin sürede sahtelik davasının hiç açılmaması durumunda hâkim, resmî senedin gerçek olduğunu kabul ederek esasa ilişkin hükmünü vermelidir. Her ne kadar hâkimin resmî senet ve ilâmla ilgili re'sen inceleme yetkisi bulunsa da, bu yetki resmî senet veya ilâmı başlangıçta sahte addederek buna göre hüküm kurması şeklinde kullanılamaz. Re'sen inceleme yetkisi çerçevesinde hâkim ancak, resmî senet veya ilâmda şüphe uyandıran bir husus görürse ilgili makamdan açıklama isteyebilir ve bu hâlde ilgili makamın

⁶⁶¹ **Erdönmez**, s. 158.

⁶⁶² Açıklama için bkz. yukarıda, s. 173.

⁶⁶³ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 233.

cevabına göre hareket eder. İlgili makamın cevabı, böyle bir senet ya da ilâmın mevcut olmadığı yönündeyse; bu senet ya da ilâmı esas almadan hüküm vermelidir. Nitekim bu hâlde, hukuka aykırı yollarla elde edilmiş ve hatta delil niteliği dahi taşımayan bir belge söz konusudur.

2.2.2. Sahteliğin mahkeme kararıyla sabit olacağı zaman

Kanunkoyucu resmî senetler bakımından sahtelik iddiasının etkilerini adi senetlere karşı ileri sürülen sahtelik iddiasından farklı hükümlere tabi tutmuştur. Adi senetlerde yazı veya imzanın inkâr edilmesiyle ortaya çıkan hiçbir işleme esas alınmama durumu, resmî senetler bakımından sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle ortaya çıkmaz. Resmî senetler ve ilâmlar bakımından sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin etkileri sahtelik iddiasının mahkeme kararıyla sabit olmasına kadar beklenir. Dolayısıyla resmî senet veya ilâmın sahteliği sabit olmadıkça o davada ve diğer davalarda delil olarak kullanılabilir; bu senet ve ilâma dayanılarak her türlü usul işlemi yapılabilir. Resmî senetlerin kamu güveni bakımından taşıdığı önem dolayısıyla, herhangi bir işleme esas alınmama durumunun sahteliğin mahkeme kararıyla sabit olmasına kadar ertelenmesi kanaatimce de doğrudur.

2.3. Adi Senede Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının Etkileri

Bir adi senette yer alan yazı veya imzanın inkâr edilmesiyle, senedin kesin delil olma niteliği, sahte olmadığı anlaşılincaya kadar durur⁶⁶⁴ ve bu andan itibaren senet, hiçbir işleme esas alınamaz. Sahtelik iddiasının ön sorun olarak ileri sürülürse, ön sorun çözüme kavuşmadan esasa ilişkin olarak davaya devam edilemez. Ayrı bir sahtelik davası açılması durumunda ise, asıl mahkemenin sahtelik davasını bekletici sorun yapıp yapmama konusunda karar verme ihtimali ortaya çıkar. Adi senet hiçbir işleme esas alınamayacağına göre, bu senede dayanılarak yeni usul işlemleri yapılması da mümkün olmaz. Bu etkiler aşağıda detaylı olarak incelenecektir. Ancak belirtmek gerekir ki, sahtelik iddiasını inceleyen mahkeme, somutlaştırma yükünü taşımayan; ciddiyetsiz bir iddia karşısında ve senedi elinde bulunduranın talebi doğrultusunda ihtiyati tedbir kararı vererek sahtelik iddiasının ileri sürülmesinin etkilerini azaltabilmesi mümkündür. Nitekim yazı veya imza inkârının sonucunu düzenleyen HMK m.

⁶⁶⁴ Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s. 514.

209 hükmü de, sahtelik iddiasına konu olsa bile bu senede dayanılarak yeni tedbirler alınabileceğini düzenlemektedir. Ancak mahkemenin böyle bir kararı bulunmadıkça adi senetteki yazı veya imza inkâr edildiğinde, bu konuda bir karar verilinceye kadar, o senet herhangi bir işleme esas alınamaz.

Kanuni bir düzenleme bulunmadığına göre hâkimin tayin edeceği sürenin kesin süre niteliği taşımaz. Ancak HMK m. 94'e uygun olarak hâkim, uygun süreyi kesin süre şeklinde belirleyebilir. Eğer kesin süre verecek ise, taraflara yüklenen yükümlülüklerin, yapılması gereken işlerin neler olduğunu ve kesin süreye uymamanın doğuracağı hukuki sonuçları ara kararında açık olarak anlatmalıdır. Kesin süreye uyulmaması durumunda hâkim mevcut kanıtlara göre karar vereceği konusunda ilgili tarafı uyarmalıdır.

2.3.1. Sahtelik davası açılması için süre tayini

Görülmekte olan bir dava sırasında taraflardan birinin kendi aleyhine ileri sürülmüş olan adi senedin sahte olduğu iddiasını ön sorun olarak ya da dava açarak ileri sürebileceğini açıklamıştır.⁶⁶⁵ Sahtelik iddiasının resmî senede yönelik olması durumunda hâkimin inkâr eden kişiye vereceği sürenin takdiri bir süre olduğunu ancak verilen sürenin kesin süre niteliği taşıdığını da yukarıda açıkladık.⁶⁶⁶ Resmî senetlere ilişkin sahtelik iddiasında dava açılmak üzere süre verilmesini düzenleyen HMK m. 208/4 ve benzeri bir hüküm adi senetler bakımından düzenlenmemiştir. Ancak kanaatimce bekletici soruna ilişkin HMK m. 165/2 maddesi uygun düştüğü ölçüde adi senetlerde sahtelik iddiasın hakkında da uygulanabilir. Bu madde, bir davanın incelenmesinin ve sonuçlandırılmasının başka bir davanın veya idari makamın çözümüne bağlı olduğu durumlarda mahkemenin ilgili tarafa görevli mahkemeye veya idari makama başvuru için uygun bir süre vermesi gerektiği düzenlenmiştir. Ancak hâkimin, ön sorun olarak çözümleyebileceği bir konuya ilişkin olarak ayrı bir dava açılmasında hukuki yarar yoktur. Hâl böyleyken, hâkimin sahtelik iddiasını kendi yargılaması sırasında ön sorun olarak çözmek yerine; başka bir

⁶⁶⁵ Bkz. yukarıda, s. 135 vd.

⁶⁶⁶ Bkz. yukarıda, s. 137.

mahkemede dava açmasının hukuken yararlı olduğu durumlara ilişkin olarak süre tayini söz konusu olabilir. Çok sayıda davalı ve davacı bulunan; çok kapsamlı ve birçok uyuşmazlık konusu vakıa bulunan bir dava dosyasında sahtelik iddiasının ön sorun olarak çözümlenmesi zaman alabileceği gerekçesiyle ve talep üzerine hâkim ayrı bir sahtelik davası açılmasında hukuki yarar görebilir. Böylece, sahtelik davasına ilişkin sorun başka bir yargılamada çözülmekteyken, esas davanın hâkimi sahtelik davasını bekletici sorun yapmadan kendi yargılamasındaki diğer uyuşmazlık konularıyla ilgilenebilir.

HMK m. 165'e göre, ilgi tarafın verilen süre içinde dava açmaması durumunda hâkimin bu iddiayı dikkate almaksızın esas dava hakkında karar vermesi gerekir. Ancak adi senetlerde sahtelik iddiasını hâkimin ön sorun şeklinde inceleyebilmesi mümkün olduğuna göre, bu iddiayı dikkate almaksızın esas hakkında karar vermesi mümkün değildir. Ön sorunlar çözüme ulaştırılmadıkça hâkim yargılamaya devam edemez.

2.3.2. Senedin hiçbir işleme esas alınmaması

Yazı veya imza inkârının sonucunu düzenleyen HMK m. 209'a göre, adi senetlerde yazı veya imza inkâr edildiğinde; resmî senetlerde ise sahtelik iddiası mahkeme kararıyla sabit olduğunda senet hiçbir işleme esas alınmaz. Maddenin lafzından senedin esas alınmayacağı işlemlerin ne olduğu açıkça anlaşılmamaktadır.⁶⁶⁷ Ancak Yargıtay uygulaması ve doktrinde senedin herhangi bir usul işlemine konu olamayacağı kabul edilmektedir. Dolayısıyla sahteliği iddia edilen senedin başka bir davada delil olarak mahkemeye sunulması⁶⁶⁸, senede dayanılarak icra takibi başlatılması, mahkemenin bu senede ilişkin sahtelik iddiasını çözüme bağlamadan senedi hükmüne esas alması mümkün değildir. Bu hükmün devam eden icra takiplerine etkisi Yargıtay ve doktrin tarafından tartışılmıştır.⁶⁶⁹

⁶⁶⁷ **Karşlı**, Abdurrahim/**Koç**, Evren/**Konuralp**, Cengiz Serhat: Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Problemler Konular, İstanbul 2014, s. 123.

⁶⁶⁸ **Atalay**, Oğuz: "Adi Senetler Hakkında Sahtelik İddiası ve Sonuçları", Prof. Dr. Ersin Çamoğlu'na Armağan, İstanbul 2013, s. 555. Ayrıca bkz. 12. HD'nin, 14.09.2015, 2015/10540 E. ve 2015/20832 K.; 20.04.2015, 2015/1965 E. ve 2015/10281 K.; 30.04.2018, 2016/31754 E. ve 2018/3908 K. sayılı kararları (KİBB, 05.10.2018).

⁶⁶⁹ Bkz. aşağıda, s. 201 vd.

Adi senetlerde yazı veya imzanın inkâr edilmesi kural olarak senedin herhangi bir usul işlemine esas alınmasına engel olursa da bu kural, inkârın ileri sürülmesinden sonra yapılacak usul işlemleri için geçerlidir. Dolayısıyla yazı veya imza inkâr edilmeden önce bu senede dayanılarak yapılan usul işlemleri bakımından bir geçersizlik söz konusu değildir. Ayrıca aşağıda detaylı olarak incelenecek olmakla birlikte HMK m. 209/3 hükmü, yazı veya imza inkârına konu olan senede dayanılarak yeni ihtiyati tedbir kararı alınabileceğini düzenlemektedir.⁶⁷⁰ Dolayısıyla sahte olduğu iddia edilen senedin esas alınmayacağı işlemler arasında ihtiyati tedbir kararı alınması bulunmamaktadır.

Adi senetteki yazı veya imza inkârının bir davanın devamı sırasında ön sorun olarak ileri sürülmesi ile ayrı bir sahtelik davasına konu olması arasında inkârın etkileri bakımından bir fark bulunmamaktadır. HMK m. 209/1, “senetteki yazı veya imza inkâr edildiğinde” etkilerin ortaya çıkacağını açıkça düzenlemiştir.

3. Sahtelik Davasının Bekletici Sorun Yapılması

Sahtelik iddiasının ayrı bir dava şeklinde ileri sürülmesinin diğer bir sonucu, sahtelik davasının asıl davaya bekletici sorun oluşturmasıdır. Bekletici sorun, davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan ve bu davanın incelenebilmesi veya sonuçlandırılabilmesi için, mahkemenin görevi dışında kalması sebebiyle, görevli yargı makamınca çözümlenmesine kadar beklenilmesi gereken sorunlardır. Asıl davaya devam edilebilmesi ancak sahtelik davası sonucu verilecek karara bağlı ise hâkim, yargılamayı sahtelik davası sonucu verilecek karara; hatta bu kararın kesinleşmesine kadar bekletebilir. Ceza mahkemesinde açılan sahtecilik davası da hukuk ve icra mahkemelerinde bekletici sorun oluşturur.^{671, 672}

⁶⁷⁰ Bkz. aşağıda, s. 198.

⁶⁷¹ Sahtecilik suçuyla ceza davası açılması, icra mahkemesinde yapılan yargılamayı durdurur. Bu hâlde icra mahkemesinin, ceza mahkemesinde görülen davayı bekletici sorun yapması gerekir. Bkz. HGK, 22.1.2003, 2003/12-3 E. ve 2003/28 K.; HGK, 13.10.2010, 2010/12-493 E. ve 2010/491 K.; 12. HD 4.10.2011, 2011/2245 E. ve 2011/17673 K. sayılı kararlar (KİBB, 10.08.2016).

⁶⁷² Yargıtay, noter aracılığıyla düzenlenen senetler bakımından ceza mahkemesinde açılan sahtecilik davasının bekletici sorun yapılmasını kabul etmemektedir. Bkz. 9. HD, 10.07.2012, 2012/17685 E. ve 2012/27237 K. sayılı karar (KİBB, 10.08.2016).

3.1. Bekletici Sorun Kavramı

HMK m. 165/1'e göre bir davada hüküm verilebilmesi, başka bir derdest davaya, idari makamın tespitine kısmen veya tamamen bağlı ise, mahkemece o davanın sonuçlanmasına veya idari makamın kararına kadar yargılama bekletilebilir. Medeni usul hukukunun amacına uygun olarak bekletici sorunun amacı da, sübjektif hakların korunması ve gerçekleştirilmesinde hızlı, etkili ve en az masrafla hareket etmektir.⁶⁷³ *Bekletici mesele, meselei müstehire, ön mesele*⁶⁷⁴ olarak da anılan bekletici sorun için doktrinde, "bir dava esnasında taraflardan birinin dermeyan edip, rüyeti diğer bir makam veya mahkemeye ait bulunan ve davayı asliyenin hâlline tesirli olan meseleler"⁶⁷⁵; "bir davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan ve bu davanın incelenebilmesi veya sonuçlandırılabilmesi için, mahkemenin görevi dışında kalması sebebiyle, görevli yargılama makamınca (veya idari makamlarca) çözümlenmesine değin beklenilmesi gereken sorunlar"⁶⁷⁶ ve "tetkiki başka bir mahkemenin vazifesine giren ve davanın hâlli onun hâlline bağlı olan bir meseledir"⁶⁷⁷ şeklinde tanımlar yapılmıştır. Yargıtay tarafından yapılan tanımlamaya göre ise bekletici sorun, aslında davayı inceleyen mahkemenin görevi içinde bulunmayan ve görevli olan merci tarafından çözümlenmesine değin, mahkemenin esas uyuşmazlığı çözümlenmesi için beklenmesi gereken sorundur.⁶⁷⁸ Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere bekletici bir sorundan bahsedebilmek için iki unsurun varlığı şarttır. Bunlardan birincisi, asıl uyuşmazlığın çözümünde etkili olacak farklı bir sorunun varlığı ve ikincisi ise asıl uyuşmazlığı çözmekte olan mahkemenin ortaya çıkan bu sorunun çözümünde görevli olmamasıdır. Böyle bir durumda asıl davaya bakmakta olan mahkeme sorunun çözümü için HMK m. 165/2 hükmüne göre, sorunu ortaya

⁶⁷³ **Aşık**, İbrahim: Medeni Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Kocaeli 2012, s. 28.

⁶⁷⁴ 8. HD, 18.05.1973, 1973/2091 E. ve 1973/4378 K. sayılı karar (**Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. VI, s. 3227). Bekletici sorun kararı, hâkimin takdirine bırakılmış olmakla birlikte bu takdir yetkisi kullanılırken medenî usul hukukunun amacına uygun karar verilmelidir. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 298.

⁶⁷⁵ **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 68.

⁶⁷⁶ **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 252.

⁶⁷⁷ **Berkin**, M. Necmeddin: Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 1969, s. 74,

⁶⁷⁸ HGK, 07.04.1971, 67/4-373 E. ve 224 K. sayılı karar (İçtihatlar Külliyyatı, 1971, C. 2, s. 285).

çıkaran tarafa ilgili mercie başvurusu için süre verir. Bu sürede görevli mahkemeye veya idari makama başvurulmadığı takdirde ilgili taraf bu husustaki iddiasından vazgeçmiş sayılarak esas dava hakkında karar verilir. Meseleli müstehire⁶⁷⁹ olarak da bilinen bekletici sorun⁶⁸⁰, bir ön sorun teşkil etmesine rağmen, her ön sorun bir bekletici sorun değildir.⁶⁸¹

Bekletici sorunun ortaya çıkması üzerine verilen süre içinde tarafın, ilgili mahkeme veya makama başvurusu üzerine asıl davaya bakan mahkeme bekleme kararı verir. Mahkemenin, ilgili makam veya mahkeme kararını bekletici sorun yapmasına ilişkin karar mahkemenin davadan elini çekmesine sebep olan bir karar değildir.⁶⁸² Bu nedenle bekletici sorun yapma kararı, dava sırasında ortaya çıkan sorunların çözümüne yardımcı olarak davanın ilerletilmesine yönelik bir ara karar niteliğindedir.⁶⁸³ Dolayısıyla mahkeme, ihtiyari bekletici sorun yapılmasına ilişkin ara kararından her zaman rücu edebilir.⁶⁸⁴ Nitekim zorunlu bekletici sorun teşkil eden hâller dışında hâkim, ilgili makam veya mahkemenin kararını beklemek zorunda değildir. Bu konuda takdir yetkisi hâkime bırakılmıştır.⁶⁸⁵ Hâkim, bekletici sorun teşkil edecek bir iddia ileri süren tarafın yargılamayı uzatma amacıyla hareket edip etmediğini değerlendirmelidir.⁶⁸⁶ Bu kimsenin yargılamayı uzatma amacının bekletici sorun yapma kararından sonra ya da ilgili makam veya mahkeme kararıyla ortaya çıkması durumunda ise HMK m. 327 hükmünden yararlanılarak bu kişinin

⁶⁷⁹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, s. 3207.

⁶⁸⁰ Detaylı açıklama için bkz. **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 249 vd.

⁶⁸¹ Bekletici sorun, başka bir mahkeme ya da idari makam tarafından karara bağlanması gereken ön sorundur. **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 205.

⁶⁸² Ara kararlar, esas kararın verilmesine yardımcı olan usulî kararlardır. Bkz. **Muşul**, Usul, s. 450; **Karlı**, Abdurrahim: Medeni Usul Hukukunda Usulî İşlemler, İstanbul 2001, s. 48.

⁶⁸³ **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 272; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. VI, s. 3262; **Aşık**, s. 35.

⁶⁸⁴ Usulî kazanılmış hak yaratmadıkça hâkimin, vermiş olduğu ara karardan dönmesi her zaman mümkündür. Bkz. **Bilge/Önen**, s. 282-283; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, s. 3001.

⁶⁸⁵ Hâkim yargılamanın durumunu en iyi değerlendirebilecek kişi olduğuna göre, bu konuda hâkime takdir yetkisi bırakılmış olması doğru bir yaklaşımdır. **Aşık**, s. 29.

⁶⁸⁶ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. VI, s. 3222; **Kuru**, Baki: “Hukuk Davalarında Yargılanmanın Çabuklaştırılması İçin Alınması Gereken Tedbirler”, Makaleler, Ankara 2006, s. 127.

yargılama giderlerinden sorumlu tutulabilmesi gerekir. Bu hükme göre, gereksiz yere davanın uzamasına veya gider yapılmasına sebep olan taraf, davada lehine karar verilmiş olsa bile, karar ve ilâm harcı dışında kalan yargılama giderlerinin tamamını veya bir kısmını ödemeye mahkûm edilebilecektir.

Bekletici sorun yapma kararı tarafların talebi üzerine ya da hâkim tarafından re'sen verilebilir. Hem usul ekonomisi bakımından hem de çelişkili hükümlerin önlenmesi amacıyla ve yargılamanın hâkim tarafından yürütülmesi ilkesi dikkate alındığında, hâkimin iki dava arasında tespit ettiği bağlantı üzerine ve yargılamanın her aşamasında bekletici sorun yapma kararı verebileceği kabul edilmektedir. Yargılamanın sevk ve idaresi hâkime aittir. Yargılamanın maddi anlamda yürütülmesi kapsamında ve davayı aydınlatma ödevi sınırları içinde olmak kaydıyla hâkim bekletici sorun kararı verip vermeyeceğini ve bekleme kararının süresini belirleyebilir.⁶⁸⁷ Böylece farklı mercilerin aynı soruna ilişkin inceleme yapması önlenerek, delillerin ayrı ayrı yargılamalarda tekrar tekrar toplanmasının önüne geçilir ve masraf ve zaman yönünden usul ekonomisine katkı sağlanmış olur.⁶⁸⁸

İlgili makam veya mahkemenin kararını bekletici sorun yapma kararı üzerine mahkeme kural olarak, mevcut durumda herhangi bir değişiklik ortaya çıkmadığı sürece beklemeye devam eder.⁶⁸⁹ Ancak bu bekleme süresinin, makul sürede yargılanma hakkına uygun olması gerekir. Bekletici sorun yapılan mahkemenin kararı gecikecek nitelikteyse hâkim, davanın her aşamasında ara kararından dönerek yargılamaya devam edebilir.⁶⁹⁰ Hâkimin haklı bir sebep olmaksızın çok uzun süre beklemesi ve kendi davasını gereksiz sürüncemede bırakması hâline ilişkin olarak hukuki sorumluluğu söz konusu olabilir. HMK m. 46/e bendinde yer alan hakkın yerine getirilmesinden kaçınılmış olması sebebine dayanılarak; bekletici sorunun yargılamayı uzun süre sürüncemede bırakarak hak kaybına sebep olduğu ve ilgili tarafı zarara uğrattığı iddiası da gündeme

⁶⁸⁷ Aşık, s. 77.

⁶⁸⁸ Aşık, s. 30.

⁶⁸⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 296.

⁶⁹⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 297.

gelebilir.⁶⁹¹ Her ne kadar davanın açılması TBK m. 154'e göre zamanaşımını kesen sebeplerden biri ise de, davanın açılması anından itibaren yeni bir süre işlemeye başlayacaktır. Davanın açılması, TBK m. 153'te sınırlı olarak sayılan zamanaşımını durdurma sebeplerinden biri değildir.⁶⁹² Bu sebeple bekleme süresi hakkaniyete uygun, makul sürelerde olmalıdır.

Asıl uyuşmazlığa bakan mahkemenin bekleme süresi, diğer mahkemenin ya da idari makamın kararının kesinleşmesine kadardır.⁶⁹³ Çünkü asıl davada bekleme kararı veren mahkeme kural olarak; beklediği dava veya makamın vereceği karar ile bağlıdır. Nitekim bekletici sorun yapma kararıyla hâkim, esas uyuşmazlığın çözümü için diğer mahkemenin ya da makamın kararını ön sorun hâline getirmiştir. Bu ön sorunu kendi mahkemesinde çözümleyemeyen hâkim, ilgili makam veya mahkemenin çözümünü esas almalıdır. Ancak mahkemenin ya da idari makamın kararı vermiş olması, asıl davaya devam edilmesi için yeterli değildir. Zira aleyhine kanun yoluna başvurulmuş mahkeme kararında değişiklik yapılması durumunda, kararın kesinleşmesi beklenmeyerek devam edilen asıl davada çelişkili hükümler ortaya çıkabilir. Diğer taraftan, beklenen davada verilecek karar esas uyuşmazlık açısından kesin hüküm oluşturacak nitelikteyse de asıl davaya bakan mahkeme bu karar ile bağlıdır. Nitekim bu halde kesin hüküm etkisi söz konusudur.⁶⁹⁴

Bekletici sorun yapma kararına ilişkin olarak hangi mahkemenin hangi mahkeme kararını bekletici sorun yapabileceği sahtelik iddiasının konu olabileceği davalar bakımından ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Buna göre, her iki davaya konu olan bir senede ilişkin olarak hukuk mahkemeleri arasında; icra mahkemesi ve hukuk mahkemesi arasında; hukuk mahkemesinde görülen

⁶⁹¹ Mülga HUMK m. 574'e göre, ihkakı haktan istinkaf iddiasına ilişkin olarak hâkime noter aracılığı ile bir ihtarname gönderilirdi. Buna rağmen hâkim davayı görmeye devam etmezse, kendisine karşı tazminat davası açılabilirdi. Bkz. **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 263.

⁶⁹² Zorunlu bekletici mesele yapılması gereken hallerden Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvurulması durumunda zamanaşımının durmasına ilişkin bir istisna bulunmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemeleri Kanunu m. 18/1'e göre Uyuşmazlık Mahkemesi tarafından bir karar verinceye kadar davanın görülmesinin geri bırakıldığı hâllerde zamanaşımı süreleriyle diğer kanuni süreler veya hâkim tarafından verilen süreler, işin yeniden incelenmesine başlanacağı güne kadar durur.

⁶⁹³ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. VI, s. 3262.

⁶⁹⁴ **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 273.

sahtelik davasının ceza mahkemesi tarafından bekletici sorun yapılmasında ya da ceza mahkemesinde görülmekte olan sahtecilik kovuşturmasında hukuk mahkemesi kararının bekletici sorun hâline getirilmesiyle ortaya çıkabilir.

3.2. Sahtelik Davasının Asıl Mahkemede Bekletici Sorun Yapılması

Hukuk mahkemesinde görülmekte olan bir dava sırasında resmî senede karşı sahtelik iddiası ileri sürülür ve iddiada bulunan taraf, kendisine verilen sürede bir sahtelik davası açarsa, ilk davayı görmekte olan mahkeme sahtelik davasını bekletici sorun yapabilir. Resmî senet ve ilâmlar bakımından sahtelik incelemesi her zaman ayrı bir dava açılarak yapılacağı için resmî senet veya ilâma karşı sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle birlikte bekletici sorun oluşması yönünde bir ihtimal ortaya çıkmış olur.

Adi senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiasını inceleme görevi, görülmekte olan mahkemenin görevine girmediği için sahtelik iddiasının ayrı bir dava açılarak incelenmesi gerekirse ve hâkimin verdiği sürede sahtelik davası açılmış olursa; bu durumda da yine bir hukuk mahkemesi hâkiminin kararı, başka bir hukuk mahkemesi tarafından bekletici sorun yapılabilir.

Diğer taraftan sahtelik davası, taraflar arasındaki esas uyuşmazlığa ilişkin davanın açılmasından önce açılmış olabilir. Esasa ilişkin dava açıldıktan sonra sahtelik davasının esasa ilişkin dava ile birleştirilemediği hâllerde, esas uyuşmazlığın görüldüğü davada hâkim; öncelikle sahtelik davasına ilişkin hükmün açıklanarak kesinleşmesini bekleyebilir. Bu iki hâl dışında asıl davaya bakmakla görevli mahkeme, adi senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiasını ön sorun şeklinde inceleme görevine haiz olduğu için bekletici sorun söz konusu olmaz.

Özellikle resmî senetlere karşı açılan sahtelik davalarının ön sorun olarak incelenmesi mümkün olmadığı için asıl davaya bakmakla görevli mahkemenin sahtelik davasında karar verilinceye kadar beklemesi gerekir. Zira asıl mahkemenin resmî senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiasını inceleyerek karar verme yetkisi yoktur. Açılan sahtelik davasında resmî senet veya ilâmın sahteliğine ilişkin yapılan inceleme sonucunda verilen karar, bu kararı bekleyen mahkeme bakımından bağlayıcı olur. Bu bağlayıcılık, beklenen davada verilen sahteliğe ilişkin kararın asıl dava açısından kesin hüküm teşkil etmesinden

kaynaklanmaktadır.⁶⁹⁵ Kesin hükme ilişkin kurallar nedeniyle asıl davaya bakmakta olan mahkeme bekletici sorun hâline getirdiği diğer mahkeme kararını, bu karar kesinleşinceye kadar beklemelidir. Çünkü böyle bir durumda mahkemenin sahteliği iddia edilen senedin hükme esas alınması mümkün değildir.⁶⁹⁶ Sahtelik davasının bekletici sorun yapılmasına ilişkin karar verildikten sonra asıl davaya bakan mahkeme, sahtelik incelemesini yapan mahkemenin kararına kadar kendi yargılamasını bekletmelidir. Bu noktada kararın kesinleşmesinin gerekip gerekmediği tartışmalı olmakla birlikte kanaatimce sahtelik davasının kararı kesinleşmeden⁶⁹⁷ asıl davaya devam edilmemelidir. Aksi bir düşüncede sahtelik davasında verilen kararın kanun yolu denetimi ile bozulması veya kaldırılması durumunda; kararın verilmesi üzerine yargılamaya devam ederek karar almış olan asıl davaya bakan mahkemenin kararı ile sahtelik davasının kanun yolu denetiminden geçerek sonra aksi yönde değişen kararı arasında çelişki ortaya çıkar. Diğer taraftan sahtelik davasında verilen kararın usule ilişkin bir sebeple bozularak kanun yolu denetiminin gecikmiş olması durumunda ise asıl dava; gereksiz yere uzamış olacaktır. Ancak her somut olay açısından ayrı bir çözüm benimsenemeyeceğine göre, genel prensip olarak sahtelik davasında verilen kararın kesinleşmesinin beklenmesi; çelişkili hükümlerin ortaya çıkmasına engel olması açısından daha faydalı olacaktır.

3.3. Sahtelik Davasının İcra Mahkemesinde Bekletici Sorun Yapılması

Bir senede dayalı olarak icra takibi başlatılmasından sonra hukuk mahkemesinde ya da ceza mahkemesinde takibe konu senedin sahteliği inceleniyor olması mümkündür. Sahtelik davasının icra mahkemesinde bekletici sorun yapılmasına ilişkin açık bir kanuni düzenleme bulunmaktadır. Mülga HUMK döneminde takip dayanağı olan senede karşı genel mahkemede açılan sahtelik davasında bilirkişi incelemesi yapılmasına ya da tanık dinlenmesine

⁶⁹⁵ **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 273.

⁶⁹⁶ Aksi görüşte bkz. **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 530.

⁶⁹⁷ Kararın şekli anlamda kesinleşmesi, karara karşı kanun yoluna başvurma imkânlarının tüketilmesi anlaşılmalıdır.

karar verilmişse icra takibi; başka bir karara gerek olmaksızın kendiliğinden duruyordu.⁶⁹⁸ İcra mahkemesinde görülmekte olan davalar bakımından ise, genel mahkemede açılan sahtelik davası ve ceza mahkemesinde açılmış olan sahtecilik davasının bekletici mesele yapılması gerektiği kuralı benimsenmişti.^{699,700} Bu kuralların dayanağı olarak da HUMK'nın 317. maddesi gösterilmektedir.

İcra mahkemesinin sahtelik davasına ilişkin kararı bekletici mesele yapıp yapmayacağı konusu HMK'nın yürürlüğe girmesiyle Yargıtay kararlarında görüş ayrılıklarına neden olmuştur. HUMK m. 317'nin karşılığı olarak HMK m. 209'da, adi senede karşı sahtelik iddiasının ileri sürülmesi durumunda, bu konuda bir karar verilinceye kadar, o senedin herhangi bir işleme esas alınamayacağı düzenlenmesi yer almaktadır. Bu kuralın icra mahkemesi bakımından uygulanması, adi senede dayanılarak başlatılmış olan ilâmsız icra takibine karşı icra mahkemesinden karar alınması gereken hâllerde söz konusu olabilir. Örneğin, icra mahkemesinde itirazın geçici kaldırılmasına ilişkin inceleme devam ederken takip borçlusu genel mahkemede sahtelik davası açabilir. Bu durumda icra mahkemesinin genel mahkemede açılan sahtelik davasını bekletici mesele yapmak zorunda olduğuna ilişkin açık bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır. Esasen itirazın geçici kaldırılması aşamasında icra mahkemesinin imza incelemesi yaparak senedin sahteliği hakkında karar verme yetkisi bulunmaktadır. Ancak icra mahkemesinin senedin sahteliğine ilişkin

⁶⁹⁸ **Kuru**, Menfi Tespit, s. 18; **Uyar**, Talih: “”Takip Konusu Senedin Sahte Olarak Düzenlenmiş Olduğu” İleri Sürülerek, İcra Takibinin Durdurulması Nasıl Sağlanabilir?”, İBD, C. 86, Sa. 2, İstanbul 2012, (İcra Takibinin Durdurulması) s. 200.

⁶⁹⁹ **Postacıoğlu**, İlhan E: İcra Hukuku Esasları, İstanbul 1982, s. 214; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2173; C. IV, s. 3703.

⁷⁰⁰ HGK, 22.01.2003, 2003/12-3 E. ve 2003/28 K. sayılı kararı: “*Tetkik merciince; ceza dosyası getirilerek borçlunun şahsi hak bakımından müdahale ederek senedin iptalini isteyip istemediği, bilirkişi incelemesi yapılmasına ve tanık dinlemesine karar verilip verilmediğinin araştırılması ve böyle bir karar mevcut ise, HUMK.nun 317. maddesine göre artık bu senede göre işlem yapamayacağı cihetle, durumu ön (bekletici) mesele yapıp neticeyi beklemesi gerekirken, mahkemece yapılacak incelemeye ters düşebilecek biçimde, noksan tahkikatla takibin iptali ve direnme kararı verilmesi usul ve yasaya aykırıdır.*” Benzer şekilde: 12. HD, 14.10.2010, 2010/21082 E. ve 2010/24043 K. sayılı karar: “*Takibe itiraza ilişkin davanın görülmesi aşamasında ceza davası da açılmışsa, ceza davasının sonuçlanması, takibe itiraz davası yönünden "bekletici sorun" olarak kabul edilmelidir. Zira icra mahkemeleri sınırlı yetkili mahkemeler olup uyumsuzlukları çözme görevini yerine getirirken kural olarak tanık dinlemeyeceklerinden, sahtecilik iddiasını inceleme yetkisi de genel mahkemelere göre daha kısıtlıdır.*” (KİBB, 04.07.2018).

vereceği karar yalnızca o takip bakımından kesin hüküm teşkil eder.⁷⁰¹ Sonradan senedin sahteliği hakkında hukuk mahkemelerinde açılan davada icra mahkemesi kararı kesin hüküm oluşturmaz.

HMK'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonraki dönemde verilen Yargıtay kararlarında, icra mahkemesinin genel mahkemede görülen sahtelik davasını ve hatta ceza davasını bekletici sorun yapması gerektiği kabul edilmişti.⁷⁰² Bu kararlarda gerekçe olarak icra mahkemesinde yapılan sahtelik incelemesinin, sahtelik davasında yapılacak incelemeden daha sınırlı olduğu⁷⁰³ ve ceza davası sonucunda verilecek kararın hukuk hâkimini bağlayıcı nitelikte olabileceği⁷⁰⁴ ifade edilmişti.

Sonraki Yargıtay kararlarında ise içtihat değişikliğine gidilmiş; icra mahkemelerinin sahtelik iddialarını inceleme yetkileri İİK'da düzenlenen bir yetki olduğu gerekçesiyle borca veya imzaya itiraz niteliğinde olan sahtelik iddialarının icra mahkemesi tarafından bizzat incelenebileceğine karar vermiştir. Bu kararlara göre icra mahkemesi, borca veya imzaya itirazın incelenmesi sırasında sahtelik iddiasına dayalı olarak genel mahkemelerde açılan davaları bekletici mesele yapmak zorunda değildir. Senetteki yazının inkârı da borca itiraz niteliğinde olduğu için HMK m. 209 uygulanamaz⁷⁰⁵:

“Sahtelik iddiasının imza itirazı dışındaki bir nedene (yazıda sahtelik) dayanması halinde Dairemiz, İcra ve İflas Kanunu'nda bir düzenleme bulunmadığından HMK'nun 209. maddesinin uygulanması gerektiği görüşünde iken, daha sonra içtihat değişikliğine gidilerek, senet üzerinde bulunan yazıdaki sahtelik iddiasının borca itiraz niteliğinde olup, bu konunun da İİK'nun 169/a maddesinde düzenlenmiş olması nedeniyle, HMK'nun 209. maddesinin bu yönden de uygulama yerinin olmadığı görüşü benimsenmiştir. İcra mahkemesi, önüne gelen

⁷⁰¹ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 392. 12. HD, 26.12.2017, 2017/8231 E. ve 2017/16209 K. sayılı karar: “İcra mahkemesi kararlarının, genel mahkemede sonuçlandırılacak ihtilaflar yönünden kesin hüküm teşkil etmeleri mümkün değil ise de, bu kararlardan önce verilen kararın kesinleşmesi koşulu ile sonradan oluşturulacak aynı konudaki kararlar hakkında ve birbirlerine karşı kesin hükmün neticelerini doğuracakları tartışmasıdır.” (KİBB, 04.07.2018).

⁷⁰² 19. HD, 19.09.2013, 2013/10924 E. ve 2013/14307 K. sayılı karar (KİBB, 04.07.2018).

⁷⁰³ 12. HD, 26.09.2013, 2013/21156 E. ve 2013/30098 K. sayılı karar (KİBB, 04.07.2018).

⁷⁰⁴ 19. HD, 28.03.2013, 2013/446 E., 2013/5439 K. sayılı karar (KİBB, 04.07.2018).

⁷⁰⁵ 12. HD, 26.05.2014, 2014/12741 E. ve 2014/14937 K. sayılı karar. Ayrıca bkz. 12. HD, 05.07.2017, 2016/16934 E. ve 2017/10318 K.; 12. HD, 27.01.2014, 2013/35441 E. ve 2014/1901 K. sayılı karar (KİBB, 04.07.2018).

itiraz ve şikayetleri, İcra ve İflas Kanunu'nda düzenlenen özel usul kurallarını uygulayarak takip hukuku bakımından kesin hükme bağladığından, anılan mahkemenin kararları kural olarak maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşımaz. Bu nedenle borca veya imzaya itirazın incelenmesi sırasında sahtelik iddiasına dayalı olarak genel mahkemelerde açılan davaları bekletici mesele yapamayacağı gibi takibin durdurulmasına da karar veremez. Sadece İİK.nun 169/a-2. maddesi uyarınca itirazın esası hakkındaki kararına kadar icra takibinin muvakkaten durdurulmasına karar verebilir. İcra mahkemesince takibe konu alacakla ilgili bir karar verilmiş olması, aynı alacak hakkında genel mahkemelerde dava açılmasına engel oluşturmaz.”

Kambiyo senetlerine özgü takipler bakımından borca ve imzaya itiraz takibin durmasını sağlamayacağı için takip borçlusunun, kambiyo senetlerine özgü takibi geçici olarak durdurmak üzere icra mahkemesine başvurması mümkündür. Takip borçlusu, imza itirazıyla birlikte takibe dayanak yapılan senet hakkında genel mahkemede sahtelik davası açmış ya da ceza mahkemesinde dava açılmasını sağlamış olabilir. Bu durumda kambiyo senedine özgü takipte imza itirazını inceleyen icra mahkemesi hâkimi, genel mahkeme ya da ceza mahkemesinde yapılan sahtelik incelemesini bekletici sorun yapabilmelidir. Kanaatimce bu konuda takdir yetkisi icra mahkemesine aittir. İcra mahkemesi hâkimi bu takdir yetkisini kullanırken diğer mahkemelerin yargılama aşamasını dikkate alarak karar vermelidir. Örneğin, tahkikat aşaması daha ileride olan sahtelik davasını bekletici sorun yapması hem çelişkili hükümlerin ortaya çıkmasına engel olması açısından hem de usul ekonomisi açısından yarar sağlayacaktır. Ancak 12. HD tarafından verilen Yargıtay kararları⁷⁰⁶ aksi görüştedir:

“İcra ve İflas Kanunu'nda düzenlenen özel usul kurallarını uygulayarak takip hukuku bakımından kesin hükme bağladığından, anılan mahkemenin kararları kural olarak maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşımaz. Bu sebeple borca veya imzaya itirazın incelenmesi sırasında sahtelik iddiasına dayalı olarak genel mahkemelerde açılan davaları bekletici mesele yapamaz. Cumhuriyet savcılığına aynı sebeple yapılan şikâyet ve ceza mahkemesinde açılan dava da kendiliğinden icra takibini durdurmaz ve bekletici mesele yapılamaz.”

“İcra mahkemeleri önlerine gelen uyumsuzluğu, genel hükümlere göre çok daha hızlı ve seri olan takip hukuku kurallarına göre ve basit usulde yargılama yaparak çözen özel mahkemelerdir. Menfi tespit davası ise, genel hükümlere göre açılan ve genel mahkemece yazılı usulde yargılama yapılarak sonuçlandırılması gereken bir dava olup, icra yargılamasına göre

⁷⁰⁶ 12. HD, 05.07.2017, 2016/16934 E. ve 2017/10318 K.; 12. HD, 15.06.2017, 2016/16921 E. ve 2017/9473 K. sayılı kararlar ile 12. HD, 16.06.2015, 2015/13143 E. ve 2015/16889 K. sayılı karar. (KİBB, 10.10.2018)

sonuçlanması çok daha uzun zaman almaktadır. Genel hükümler uyarınca açılan menfi tespit davası, takip hukukuna göre ve basit usulde yargılama yapılan icra mahkemesinde bekletici mesele yapılamaz. Aksinin kabulü, icra iflas hukukunun temel ilkeleri ve icra yargılamasının varlık nedeni ile bağdaşmaz. Bu nedenle, icra mahkemesince, genel mahkemede açılan menfi tespit davası ve ceza davası bekletici mesele yapılamayacağı gibi, anılan mahkeme kararlarına dayalı olarak, İİK. nun 168 ve 170.maddelerine aykırı hüküm tesisi de mümkün değildir.”

Kanaatimce, icra mahkemesi hâkimine hukuk mahkemesinde ya da ceza mahkemesinde görülen davayı bekletici mesele yapıp yapmama konusunda takdir yetkisi verilmesi ve hâkimin somut olayın özelliklerine göre bu değerlendirmeyi yapması gerekir.

3.4. Sahtelik Davasının Ceza Mahkemesinde Bekletici Sorun Yapılması

Ceza mahkemesi hâkimi, görmekte olduğu dava sırasında hukuk mahkemesinin görev alanına giren bir konu çıkarsa bu konuda dava açılması için süre vererek; açılan davayı kendi davasında karar verebilmek için bekletici sorun hâline getirebilir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 218, ceza mahkemesi hâkiminin bu konudaki takdir yetkisini düzenlemiştir.

Ceza mahkemesinin hukuk mahkemesi kararını bekletici sorun yapması durumunda, hukuk mahkemesi tarafından verilecek olan kararın ceza mahkemesi kararına etkileri doktrinde tartışılmıştır. Bir görüş, hukuk mahkemesi kararının kesin hüküm; kesin delil niteliği bulunmadığını, sadece “mantık kudreti” bulunduğunu; dolayısıyla ceza hâkiminin bu kararla bağlı olmadığını kabul etmektedir.⁷⁰⁷ Diğer bir görüşe göre ise, zorunlu bekletici sorun yapılması gereken durumlarda ceza mahkemesinin hukuk mahkemesi kararıyla bağlı olması gerekirken; ihtiyari bekletici sorun yapıldığı durumlar için böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır.⁷⁰⁸ Bu görüşü destekleyen diğer görüşe göre ise, karine olarak ceza mahkemesi hukuk mahkemesi kararıyla bağlıdır; ancak bu karinenin aksini ispat mümkündür.⁷⁰⁹ Diğer bir görüş ise bekletici sorun yapılan hukuk mahkemesi kararının ceza mahkemesi bakımından bağlayıcı olduğunu

⁷⁰⁷ **Erem**, Faruk: Ceza Usulü Hukuku, 6. Baskı, Ankara 1978, s. 348.

⁷⁰⁸ **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 273.

⁷⁰⁹ **Tosun**, Öztekin: Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C. 1, Genel Kısım, İstanbul 1981, s. 411.

savunmaktadır.⁷¹⁰ Gerçekten de başka bir mahkeme kararını bekleyip, sonra hâkime; beklediği karara aykırı başka bir karar verme yetkisi tanımak yalnızca davaların uzamasıyla sonuçlanır. Bu durum ise, amacı zamandan ve emekten tasarruf ederek; çelişkili kararlar çıkmasını engellemek ve usul ekonomisine katkıda bulunmak olan bekletici sorun usulünü atıl kılar. Sonuç olarak ve kanaatimce, yargılama aşaması daha ileri olan ve sahtelik incelemesi tamamlanmış; bilirkişi incelemesi yaptırılmış bir hukuk davasının ceza mahkemesinde görülen sahtecilik suçuna ilişkin davada bekletici sorun yapılması konusunda engelleyici bir hüküm yoktur. Ceza mahkemesi hâkimi, bu konuda takdir yetkisini kullanabilmelidir. Ancak ceza mahkemesi, hukuk mahkemesi kararını bekletici sorun yapmışsa; bunun sonucu olarak verilen kararla bağlı sayılmalıdır.

3.5. Sahtecilik Davasının Sahtelik Davasında Bekletici Sorun Yapılması

Resmî ve özel belgede sahteciliğin TCK bakımından suç teşkil etmesi nedeniyle, hukuk mahkemesine delil olarak sunulmuş bir senet hakkında aynı zamanda ceza mahkemesinde dava açılmış olabilir. Senetlerle ilgili olarak TCK'da özel belgede sahtecilik ve resmî belgede sahtecilik suçu düzenlenmiştir. Ceza mahkemesindeki davada, hukuk mahkemesinde sahtelik iddiasına konu olan senedin sahtecilik suçuna konu olup olmadığı incelenebilir.

Senette sahtelik ve sahtecilik suçu dışında HMK m. 199'da yer alan belgelere ilişkin olarak da TCK kapsamında yer alan diğer suçlardan dava açılmış olabilir.⁷¹¹ Özellikle elektronik veriler ve elektronik imzalı belgeler bakımından bu belgelerin bilişim suçları işlenerek üretilmiş olması mümkündür. Bu durumda ceza mahkemesinde bilişim suçuna ilişkin dava devam ederken, bu belgenin sahteliğine yönelik hukuk mahkemesinde dava açılması durumunda hukuk mahkemesi hâkiminin, ceza mahkemesi kararını beklemesinin bir

⁷¹⁰ **Akcan**, Recep: Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 1988, (Mahkeme Kararlarının Etkisi) s. 95-97.

⁷¹¹ TCK m. 207 ve m. 208'de yer alan özel belgede sahtecilik; özel belgeyi bozmak, yok etmek ve gizlemek suçları ile TCK'nın 135. ve 136. maddelerindeki kişisel verilere ilişkin suçlar; 244. maddedeki bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya bozma suçunun işlenmesi de söz konusu olabilecektir. Bkz. **Dülger**, Bilişim Alanındaki Düzenlemeler, s. 140.

zorunluluk olup olmadığı sorunu ortaya çıkar. Kanunda açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen Yargıtay kararları ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesini etkileyebileceği gerekçesiyle, ceza mahkemesindeki yargılamanın bekletici sorun yapılmasını kabul etmektedir.⁷¹² Ancak ceza mahkemesi kararının beklenmesi gerektiğini kabul eden Yargıtay kararlarında sahte senedin borçlusu olarak adı geçen kimsenin, sahtecilik davasına katılması ve senedin iptalini istemesi bir ön şart olarak kabul edilmiştir⁷¹³:

“Usulüne göre açılmış bir sahtecilik davası sırasında senedin birikişi marifeti ile incelenmesine ve olaydan haberdar olanların dinlenmesine karar verildiği takdirde, senet o dava sonunda verilecek hükme kadar hiçbir işleme ve isteğe esas tutulamaz. Ancak ceza davasının açılmış oluşu, kişisel hak bakımından davaya müdahale olunarak senedin iptali istenmedikçe hukuk davasına ve icra takibine doğrudan etkili değildir.”

Ceza mahkemesinde görülmekte olan davanın hukuk mahkemesinde bekletici sorun teşkil edip etmemesi; ceza mahkemesi tarafından verilecek hükmün hukuk mahkemesine etkileri ile yakından ilgilidir. TBK'nın 74. hükmüne göre hukuk mahkemesi hâkimi, kusurun ve ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığının tespiti hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı değildir. Aynı şekilde, ceza hâkiminin kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararı da, hukuk hâkimini bağlamaz. Ancak hukuk mahkemesi hâkimi ceza mahkemesinin kesinleşmiş mahkûmiyet kararıyla ve illiyet bağını saptayan maddi olgularla bağlıdır.⁷¹⁴

⁷¹² 23. HD, 01.04.2013, 2013/1360 E. ve 2013/2051 K.; 23. HD, 09.09.2014, 2014/5660 E. ve 2014/5434 K.; 23. HD, 07.04.2016, 2015/2845 E. ve 2016/2178 K.; 23. HD, 25.05.2016, 2016/1630 E. ve 2016/3185 K. sayılı karar: “*Dava konusu senetle ilgili olarak Kahramanmaraş 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde yöneticiler hakkında ceza davası açıldığı, davaya konu senetlerin de içinde bulunduğu birkısım senetler yönünden imza incelemesi yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, ceza yargılaması sonucunda verilecek kararın eldeki davanın sonucunu etkileme ihtimali bulunduğundan, açıklanan kamu davasının sonuçlanması 6100 Sayılı HMK'nın 165. maddesi uyarınca bekletici sorun yapılmalıdır.*” Benzer kararlar; 19. HD, 03.02.2016, 2015/6803 E. ve 2016/1400 K.; 19. HD, 18.10.2017, 2016/12453 E. ve 2017/7065 K.; 6. HD, 03.10.2011, 2011/10591 E. ve 2011/10220 K.; 19. HD, 18.01.2016, 2015/15777 E. ve 2016/193 K. sayılı kararlar (KİBB, 05.08.2018).

⁷¹³ 12. HD, 01.12.1981, 1981/7648 E. ve 1981/9188 K.; 12. HD, 13.11.1997, 1997/11682 E. ve 1997/12667 K.; 12. HD, 25.01.2002, 2002/231 E. ve 2002/1412 K.; 12. HD, 05.02.2002, 2002/1127 E. ve 2002/2305 K.; 12. HD, 12.12.2013, 2013/32798 E. ve 2013/39651 K. sayılı kararlar (KİBB, 10.10.2018).

⁷¹⁴ Buna karşılık, illiyet bağının saptanamadığı şeklindeki ceza mahkemesi kararları hukuk mahkemesi için bağlayıcı değildir. Bkz. **Kılıçoğlu**, s. 458.

Sahtelik iddiasının incelenmesine ilişkin olarak ise HMK m. 214/2'ye göre ceza mahkemesince belgeyi düzenleyen hakkında ceza verilmesine yer olmadığı ya da beraat kararı verilmiş olması, hukuk mahkemesinin belgenin sahteliğini incelemesini engellemez. Bu hükümler çerçevesinde hukuk hâkimi ceza hâkimi karşısında serbest hareket etme yetkisine sahiptir. Bağımsızlık prensibi olarak anılan bu serbest hareket etme yetkisi bir fiilin ceza mahkemesi yargılaması bakımından suç teşkil etmemesine rağmen haksız fiil niteliği taşıyabilmesinden kaynaklanır.⁷¹⁵ Ceza hukuku bakımından suç, TCK ve diğer özel kanunlarda tanımlanmış eylemlerin yapılmasıyla ortaya çıkar. Ancak medeni yargıda haksız fiil, hukuka aykırı bir fiille ve kusurlu ya da kanunda öngörülen hallerde kusursuz olarak bir kimsenin zarara uğratılmasıyla ortaya çıkar.⁷¹⁶ Dolayısıyla suç teşkil etmediği için ya da yeterli delil bulunmadığı için ceza mahkemesi tarafından beraat kararı verilmesine rağmen hukuk mahkemesi hâkimi, fiilin haksız olduğuna yeterli kanaat getirerek tazminata hüküm verebilir. TBK m. 74'ün mefhumu muhalifinden çıkarılan sonuca göre ise, ceza mahkemesi tarafından verilen kesinleşmiş mahkûmiyet hükmü maddi vakıaların tespiti bakımından hukuk hâkimi için de bağlayıcıdır. Bu yüzden hukuk hâkimi, ceza yargılamasının hangi aşamada bulunduğu bakarak ceza davasını bekletici sorun yapmalıdır.⁷¹⁷ Ceza davasındaki sorgulamalar tamamlanıp kanıtlar toplanmış ve maddi olgular bakımından durum aydınlığa kavuşmuş ise ceza davasının sonuçlanması beklenmeli, ancak ceza kovuşturması herhangi bir sebeple uzamışsa hukuk mahkemesi hâkimi, ceza davasını beklemeden kararını vermelidir. Hangi aşamada ceza mahkemesinin kararının beklenip beklenmeyeceğinin takdiri, hukuk mahkemesi hâkimindedir.⁷¹⁸ Hukuk mahkemesi hâkimi, ceza davası kararının makul sürede kesinleşeceği

⁷¹⁵ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5095; **Tutumlu**, Mehmet Akif: "Hukuk Hâkiminin Ceza Yargılamasındaki Delillere Bakarak Karar Verip Veremeyeceği", THD, C. 4, Sa. 38, Ankara 2009, (Ceza Yargılamasındaki Deliller) s. 174; **Kılıçoğlu**, Haksız Fiillerden Sorumluluk, s. 187.

⁷¹⁶ **Kılıçoğlu**, s. 448.

⁷¹⁷ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, s. 3253; **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 17.

⁷¹⁸ Sadece ceza mahkemesi bakımından değil, genel olarak bekletici sorun konusunda takdir yetkisi davanın hâkimine aittir. **Aşık**, s. 28.

kanaatindeyse ceza davasını bekletici sorun yapmalıdır.⁷¹⁹ Bu ayırmada hâkimin yararlanacağı kıstas, makul bir sürede yargılanmayı içeren adil yargılanma hakkının ihlaline neden olacak şekilde uzun süre beklemenin gerekip gerekmediğidir. Doktrindeki bir görüşe göre, hukuk hâkiminin ceza mahkemesinin kararının beklenmesi gereği kabul edilirse davanın uzaması makul bir sürede yargılanmayı içeren adil yargılanma hakkının ihlaline neden olur.⁷²⁰ İlgilinin adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapacağı başvuru üzerine; İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlal edildiği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kesin karara bağlanır⁷²¹ ya da karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı⁷²² verilirse yargılamanın iadesi sebebi ortaya çıkmış olur.

Kanaatimce ceza mahkemesi ve hukuk mahkemesinin birbirinden farklı kararlar vermesi de adalete duyulan güvenin sarsılmasına yol açacaktır. Diğer taraftan ceza mahkemesinin sahtecilik suçunun işlendiği ve hukuk mahkemesinde sahtelik davasına konu olan senedin sahte olduğu yönündeki kararının, hukuk mahkemesinde görülen sahtelik davası yargılamasından sonra kesinleşmesi durumunda da yargılamanın iadesi gibi olağanüstü kanun yoluna başvurma hakkı doğacağından yargılama daha çok uzayacaktır. Bu nedenle

⁷¹⁹ “Örneğin 1. HD’nin, 27.12.2012 tarihli, 2012/13779 E. ve 2012/15990 K. sayılı kararında mahkûmiyetle sonuçlanan ve temyiz aşamasında olan bir ceza mahkemesi kararının beklenmesi gerektiğine karar verilmiştir: “*Dava, sahtecilik hukuksal nedenine dayalı tapu iptali ve tescil isteğine ilişkindir. Taşınmazın tashih, intikal ve temlik işlemlerine dayanak belgelerin sahteliği ile ilgili olarak Ağır Ceza Mahkemesine açılan davanın mahkûmiyetle sonuçlandığı ve temyiz aşamasında olduğu, öte yandan Sulh Hukuk Mahkemesi davasında hasımlı olarak veraset ilamı davası açıldığı anlaşılmaktadır. Ceza mahkemesinin vereceği kararın eldeki davanın sonucunu etkileyeceği açıktır. Ceza davasının ve hasımlı veraset davasının sonucunun beklenmesi gerekir.*” (KİBB, 10.10.2018).

⁷²⁰ **Yaşar**, Halis: “Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Hâkimini Etkileyip Etkilememesi Meselesinin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlaline Varan Boyutu”, TBB, Sa. 109, Ankara 2013, s. 463. Yazar, hukuk davasının kaderinin ceza davasının kaderine bırakmanın davayı gereksiz uzatmaktan başka bir şeye yaramayacağı kanaatindeyse de bu görüşe katılmıyorum.

⁷²¹ **Pekcanitez**, Hakan: “Medenî Usul Hukukunda Yeni Bir Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi”, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru’ya Armağan, Ankara 2004, s. 541; **Tanrıver**, Adil Yargılanma Hakkı, s. 213.

⁷²² 25.07.2018 tarihli ve 7145 sayılı Kanununun 19. maddesiyle HMK m. 375’e eklenmiştir. 31.07.2018 tarihli ve 30495 sayılı RG.

hukuk mahkemesi hâkiminin davadaki durumu değerlendirerek ceza mahkemesi kararını bekletici mesele yapıp yapmayacağına karar vermesi daha doğrudur.⁷²³ Örneğin, ceza davasının yeni açılmış olmasına karşın hukuk davasında sahtelik incelemesi yapılmaktaysa hukuk mahkemesi hâkimi, ceza davasını bekletici sorun yapmayarak yargılamaya devam etmelidir. Sahtecilik suçuna ilişkin her dava bakımından, davanın yargılama aşaması dahi değerlendirilmeden hukuk mahkemesi hâkiminin bekletici mesele yapma kararı vermesi de davaların keyfiyete dayalı olarak uzamasına sebep olur. Ancak Yargıtay, ceza mahkemesinde sahteliği iddia edilen adi senet hakkında ceza davası sonucunun hukuk davasını etkileme ihtimali bulunduğu gerekçesiyle ceza davasının bekletici sorun yapması gerektiğine karar vermektedir.⁷²⁴ Buna karşın, resmî senet niteliğindeki belgeler bakımından ise, sahteliği sabit olmadığı gerekçesiyle ve somut duruma göre değerlendirme yapılarak, görülmekte olan sahtecilik davası bekletici sorun yapılmaksızın hukuk mahkemesinin karar verebileceğini kabul etmektedir.⁷²⁵

Asıl davanın açılmasından önce ya da sonra hem ayrı bir sahtelik davası açılmış hem de ceza mahkemesinde dava açılmışsa; asıl davanın görülmekte olduğu mahkeme takdirine göre iki yargılamadan birini bekletici sorun hâline getirebilir. Bu takdiri yaparken hâkim, ceza davası ve hukuk davasının yargılama aşamalarını dikkate alarak; daha erken karar vereceğini öngördüğü yargılamayı bekletici sorun yapabilir.⁷²⁶ Ancak diğer yargılamada kararın daha önce verilmesi ve bu kararın da kesinleşmesi durumunda mahkeme, kesin hüküm etkisi nedeniyle bu karar ile bağlı olur.

⁷²³ Bu kararda hâkimin takdir yetkisi önemlidir. Hâkim, bekletici sorun kararı verilmesiyle elde edilecek yararı ve bu kararın sebep olabileceği olası gecikmeyi değerlendirerek hangisi üstün geliyorsa ona göre karar vermelidir. Bkz. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 298; **Aşık**, s. 32.

⁷²⁴ Örneğin, 1. HD'nin, 27.12.2012 tarihli, 2012/13779 E. ve 2012/15990 K. sayılı kararı, bkz. yukarıda, 196.

⁷²⁵ 9. HD, 10.07.2012, 2012/17685 E. ve 2012/27237 K. sayılı karar:”Davacı, bir kısım sendika üyelik fişlerinin gerçeğe aykırı düzenlendiğini iddia ederek, C.Başsavcılığı'nca yürütülen dosyanın bekletici mesele yapılmasını istemiştir. Davacının gerçeğe aykırı düzenlendiğini iddia ettiği sendika üyelik kayıt fişleri noter marifeti ile düzenlendiğinden ve henüz sahteliği ile mahkeme kararı ile sabit olmadığından ayrıca çalışma barışının daha fazla gecikmeden sağlanması için soruşturma dosyasının bekletici mesele yapılmasına ilişkin talebin reddi doğrudur.” (KİBB, 03.05.2018).

⁷²⁶ **Erdönmez**, s. 156.

4. Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin İhtiyati Tedbir Kararına Etkileri

Sahte olduğu iddia edilen bir senede dayanılarak verilmiş olan ihtiyati tedbir kararlarının akıbeti HUMK m. 317’de “Ancak, bu senede müsteniden evvelce ittihaz edilen ihtiyati tedbirlere de hanel gelmez.” şeklinde belirlenmişti. HUMK’ta olduğu gibi HMK da sahtelik iddiasından önce alınan ihtiyati tedbir kararının sahtelik iddiasından etkilenmeyeceği kuralını benimsemiştir.

HMK m. 209/3’te yer alan düzenleme şu şekildedir:

Senede dayanılarak verilmiş olan ihtiyati tedbir, o senet hakkındaki sahtelik iddiasından etkilenmez ve gerektiğinde senet sahibi haklarının korunması için yeni tedbirler talep edebilir.

Bu hüküm yalnızca adi senetler bakımından yazı veya imza inkârının ihtiyati tedbir kararına etkisini düzenlemektedir. Zira resmî senetler bakımından HMK m. 209 hükmü, sahteliği mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar resmî senedin geçerliliğini korumuştur. Dolayısıyla resmî senedin sahte olduğu mahkeme kararıyla tespit edilmeden, bu senede dayanılarak yapılan hiçbir işlem ve alınan hiçbir karar resmî senede karşı açılmış olan sahtelik davasından etkilenmeyecektir. Diğer taraftan HMK m. 209/3 hükmünde de resmî ve adi senet ayrımı yapılmamıştır. Bu açıdan da hem resmî senetlere karşı açılan sahtelik davaları hem de ön sorun olarak ileri sürülen ya da ayrı bir davanın konusu olan adi senede karşı sahtelik iddialarının her türü bakımından bu hükmün geçerli olduğu kabul edilebilir.

Adi senette yazı veya imza inkârının etkilerini açıkladığımız bölümde belirtmiş olduğumuz üzere, yazı veya imza inkârının etkileri; inkâr anından itibaren başlar. Dolayısıyla yazı veya imza inkâr edilmeden önce bu senede dayanılarak yapılan usul işlemleri gibi, bu senede dayanılarak verilen ihtiyati tedbir kararı da inkârdan etkilenmez. Yazı veya imza inkârının ileri sürülmesinden sonra ise senet kural olarak hiçbir işleme esas alınamaz ancak istisna olarak sahteliği iddia edilen senede dayanılarak yeni ihtiyati tedbir kararları alınabilir. Kanun lafzıyla, bu istisnanın ihtiyati tedbirlere özgü olduğunu düzenlemiştir. İhtiyati haciz, diğer muhafaza tedbirleri, defter tutma ve mühürleme gibi diğer geçici hukuki korumalar bakımından yazı veya imza inkârına konu olan senedin esas alınıp alınamayacağı konusunda ise Kanunda

herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanunkoyucu, senede dayanılarak verilmiş ihtiyati tedbir kararı için açık bir düzenleme yapmakla birlikte; diğer geçici hukuki korumalar ve özellikle ihtiyati haciz bakımından herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu durum, iki şekilde anlaşılabilir. Birincisi, Kanunkoyucunun iradesinin yalnızca ihtiyati tedbirleri korumaya yöneliktir. Dolayısıyla ihtiyati haciz bakımından bu hüküm uygulanmaz.⁷²⁷ Bu varsayım, Kanunkoyucunun istisnaları dar tutma kastıyla hareket ettiği şeklinde de gerekçelendirilebilir. İkinci varsayımda ise, ihtiyati haczin; ihtiyati tedbirin sadece para alacakları bakımından uygulanan özel bir türü olduğu ve dolayısıyla, ihtiyati tedbir kavramı kapsamına ihtiyati haczin de girdiği kabul edilebilir.

Sahte olduğu iddia edilen bir senet, başka hiçbir usul işlemine esas alınmazken ihtiyati tedbir kararına konu olabilmesinin sebebi; ihtiyati tedbirlerin niteliğinden kaynaklanır. İhtiyati tedbir, mevcut durumda meydana gelebilecek bir değişme nedeniyle hakkın elde edilmesinin önemli ölçüde zorlaşacağından ya da tamamen imkânsız hâle geleceğinden veya gecikme sebebiyle bir sakıncanın yahut ciddi bir zararın doğacağından endişe edilmesi hâllerinde mahkemeden talep edilebilecek bir geçici hukuki korumadır. İhtiyati tedbire karar verilebilmesi için, talepte bulunan iddiasını yaklaşık olarak ispatlamalı; haklılığına ilişkin hâkimde bir ön kanaat oluşturmalıdır.⁷²⁸ İddiasının dayanağını oluşturan delillerini mahkemeye sunarak, yaklaşık ispat faaliyetinde bulunmalıdır. Bu ispat faaliyetinin tam ispat faaliyeti şeklinde anlaşılması gerekirse de sadece iddiaya dayanan ihtiyati tedbir talebi kabul edilmemelidir.

İhtiyati tedbir talebine ilişkin yaklaşık ispat faaliyetinde mahkemeye sunulmuş olan senedin, sahtelik iddiasına konu olan senet olması mümkündür. Bu durumda yargılamanın sonucunu beklemeden kendisine hukuki koruma sağlamak isteyen tarafın, senedin sahte olduğu iddiası nedeniyle bu korumadan mahrum bırakılması sonradan telafisi güç zararlar ortaya çıkartabilir. Kanunkoyucu, kamu güvenine mazhar ve sahte olarak düzenlenmesi suç teşkil

⁷²⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 369

⁷²⁸ İstanbul BAM 14. HD, 23.01.2017, 2017/13 E. ve 2017/17 K. sayılı karar (MİHDER, Sa. 36, İstanbul 2017, s. 201). Ancak tereddütlü durumlara ilişkin olarak Yargıtay'a göre, mahkeme karşı tarafın uğrayabileceği muhtemel zararları karşılayacak nitelikte bir teminat alınmış olduğunu gözeterek menfaatler dengesine uygun karar vermelidir. Bkz. 1. HD, 03.07.2012, 2012/7381 E. ve 2012/8346 K. sayılı karar (MİHDER, Sa. 24, İstanbul 2013, s. 195).

edebilecek nitelikteki bir belgeyi elinde bulunduran kimseye; sahtelik iddiasında bulunan kişiye nazaran bir öncelik tanımıştır. Ancak ihtiyati tedbir talep eden ve aleyhine ihtiyati tedbir talep edilen kişiler arasında denge sağlayabilmek için de talep eden kişiden bir teminat göstermesi şartı aranmaktadır. Böylece, ihtiyati tedbir talep edenin haksız çıkması durumunda; aleyhine tedbir uygulanan kişinin tedbir dolayısıyla uğrayabileceği zararın tazmini kolaylaştırılmıştır.

İhtiyati tedbir talebinin resmî bir belge ya da kesin bir delile dayanıyor olması durumunda mahkemeye, teminat şartı aranmaksızın ihtiyati tedbire karar verme yetkisi tanınmıştır. Ancak hâkime teminatsız olarak ihtiyati tedbir kararı verme yetkisinin dikkatli şekilde kullanılması gerekir.⁷²⁹ İlâmlar ve düzenleme şeklindeki noter senetleri bakımından ayrıca bir sahtelik davası açılmış olmadıkça ihtiyati tedbir kararına dayanak olmalarında bir sakınca bulunmayabilir. İhtiyati tedbire dayanak olarak sunulan resmî belge aleyhine açılmış bir sahtelik davası bulunmakla birlikte resmî belge henüz kesin delil niteliğini kaybetmemiş, resmî belgenin sahteliği hakkında nihai hüküm verilip karar henüz kesinleşmemişse bu resmî belgeye dayanılarak ve teminatsız olarak ihtiyati tedbire karar verilmesi kanaatimce mümkündür. Ancak sahtelik iddiasına konu olduğu için kesin delil niteliği kazanamayan adi senetler bakımından hâkimin, yaklaşık ispat faaliyeti için ayrıca başka deliller gösterilemediği durumlarda tedbir kararını teminatsız olarak vermemesi iki tarafın menfaatinin dengelenmesi açısından önemlidir.

5. Sahtelik İddiasının İleri Sürülmesinin İcra Takiplerine Etkileri

Mülga HUMK döneminde takip dayanağı olan senede karşı sahtelik davası açılmış⁷³⁰ ve o davaya bakan mahkeme bilirkişi incelemesi yapılmasına ya da tanık dinlenmesine karar vermişse senet herhangi bir işleme esas alınamıyor,

⁷²⁹ Budak/Karaaslan, s. 317.

⁷³⁰ İcra takibinden sonra açılan sahtelik davasının niteliği İİK m. 72 kapsamında bir menfi tespit davasıdır. Ancak açılan davanın etkiler etkileri bakımından İİK m. 72'nin değil; HUMK m. 317'nin uygulanması gerekir. Bkz. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2100; **Uyar**, Talih: İcra Hukukunda Olumsuz Tespit ve Geri Alma Davaları, C. I, 2003, s. 34; **Yavuz**, Nihat: İtirazın İptali, Menfi Tespit ve İstirdat Davaları, 2000, s. 179; **Türk**, Ahmet: Maddi Hukuk ve İcra-İflas Hukuku Yönleriyle Menfi Tespit Davası, Ankara 2006, s. 264.

bu senede dayanılarak başlatılan takipler kendiliğinden duruyordu.⁷³¹ Takibin hiçbir işleme esas alınamaması bakımından senet türünün bir önemi yoktu. HUMK m. 317 hükmü hem resmî senetler hem de adi senetler bakımından geçerli kabul edilmişti. Sahtelik davası sonucu verilen mahkeme kararı kesinleşmedikçe, senede dayanılarak başlatılmış olan icra takibine devam edilmesi mümkün değildi. Takibe dayanak olan senet hakkında ceza mahkemesinde sahtecilik davası açılmış olup; senet borçlusunun da müdahil olarak⁷³² katıldığı bu davada bilirkişi incelemesine başvurulmuşsa, yine HUMK m. 317 uygulanıyor, icra takibi kendiliğinden duruyordu.⁷³³ Kambiyo senedine dayanılarak İİK m. 167 vd. hükümlerine göre başlatılan takiplerde HUMK m. 317'nin uygulanması bakımından bir farkı yoktu. Dolayısıyla senedin sahteliğine ilişkin bilirkişi incelemesine karar verilmiş olması takibin veya senedin türü ne olursa olsun; icra takibini durdurmaktaydı⁷³⁴. Bu noktada bilirkişi incelemesine karar verecek hâkimin mutlaka hukuk mahkemesi hâkimi olması da zorunlu değildi. Diğer bir ifadeyle sahtelik iddiasına konu olan senet hakkında cezai bir kovuşturma başlatılmış olup, ceza mahkemesi hâkimi senedin sahteliğini incelemek üzere bir bilirkişi görevlendirmişse; bu durumda da icra takibi durmaktaydı.⁷³⁵

Yazı veya imza inkârının sonucunu düzenleyen HMK m. 209'a göre, adi senetlerde yazı veya imza inkâr edildiğinde; resmî senetlerde ise sahtelik iddiası

⁷³¹ **Kuru**, Menfi Tespit, s. 200; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 358.

⁷³² Sahtecilik davasının açılması tek başına yeterli değildi. Senet borçlusu tarafından davaya müdahil olup senedin iptali talep edilmedikçe; icra takibi durmuyordu. Bkz. 23. HD, 05.02.2002, 1127 E. ve 2305 K. sayılı kararı: “*Usulüne göre açılmış bir sahtecilik davası sırasında senedin bilirkişi marifeti ile incelenmesine ve olaydan haberdar olanların dinlenmesine karar verildiği takdirde, senet o dava sonunda verilecek hükme karar hiçbir işleme ve isteğe esas tutulamaz. Ancak, ceza davasının açılmış oluşu, kişisel hak bakımından davaya müdahale olunarak senedin iptali istenmedikçe hukuk davasına ve icra takibine doğrudan etkili değildir.*” Benzer kararlar: 12. HD, 25.1.2002, 2002/231 E. ve 2002/1412 K.; 12. HD, 24.02.2011, 2010/20097 E. ve 2011/1762 K. sayılı kararlar (KİBB, 04.07.2018).

⁷³³ **Kuru**, Menfi Tespit Davası ve İstirdat Davası, s. 20; **Türk**, s. 267.

⁷³⁴ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 355-366; **Erdönmez**, s. 181.

⁷³⁵ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2176,

mahkeme kararıyla sabit olduğunda senet hiçbir işleme esas alınamaz.⁷³⁶ Senedin hiçbir işleme esas alınmaması, senedin herhangi bir usul işlemine konu olamayacağı anlamına gelir. Dolayısıyla sahteliği iddia edilen senedin başka bir davada delil olarak mahkemeye sunulması⁷³⁷; ispatlanmak istenen hukuki işlemin ispatı amacıyla kullanılması⁷³⁸, senede dayanılarak icra takibi başlatılması, mahkemenin bu senede ilişkin sahtelik iddiasını çözüme bağlamadan senedi hükmüne esas alması mümkün değildir. Devam eden icra takipleri bakımından ise, İİK m. 72 ilâmsız icra yoluyla takibin başlamasından sonra borçlunun açtığı menfi tespit davasının teminat karşılığı olsa dahi takibi durdurmayacağını düzenlemektedir.⁷³⁹ Kambiyo senetleriyle takibe özgü İİK m. 170’de imzaya itirazın sonuçlarına ilişkin olarak; itirazın satıştan başka icra takip işlemlerini durdurmayacağı ancak icra mahkemesi tarafından icranın geçici olarak durdurulması kararı verilebileceği düzenlenmiştir. İİK’da yer alan bu hükümler karşısında, borçlunun menfi tespit davası niteliğinde bir sahtelik davası açması durumunda; HMK m. 209’un uygulanıp uygulanmayacağı doktrinde ve Yargıtay kararlarında tartışılmıştır.⁷⁴⁰

Pekcanitez’e göre, borçlunun sahtelik iddiasıyla açtığı dava aslında menfi tespit davası niteliğinde olmasına rağmen, HMK m. 209/1’de yer alan özel hüküm gereği sahtelik davasına konu olan senede dayanılarak icra takibine devam edilemez.⁷⁴¹ HMK’da yer alan bu özel hüküm, senedi işlemine esas alan

⁷³⁶ Bu hükme benzer bir düzenleme mülga HUMK’ta da yer almaktaydı ancak HUMK m. 317 gereği sahte olduğu iddia edilen senedin hiçbir işleme esas alınmaması bilirkişi tarafından incelenmesine ya da tanık dinlenmesine karar verilmesi durumuna özgülenmişti. Bkz. **Özbek**, *Noter Senetlerinde Sahtelik*, s. 358.

⁷³⁷ Bkz. 12. HD’nin, 14.09.2015, 2015/10540 E. ve 2015/20832 K.; 20.04.2015, 2015/1965 E. ve 2015/10281 K.; 30.04.2018, 2016/31754 E. ve 2018/3908 K. sayılı kararları. (KİBB, 05.10.2018)

⁷³⁸ **Karlı/Koç/Konuralp**, s. 123.

⁷³⁹ Borçlunun yatıracığı %115 teminat ile menfi tespit davasının icra takibini durduracağına ilişkin açıklama için bkz. **Kuru**, *İcra ve İflâs Hukuku-El Kitabı*, s. 361.

⁷⁴⁰ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 373; Uyar’a göre, HMK m. 209 hükmü icra müdürü, icra mahkemesi hâkimi ve sahtelik davasına bakan hukuk mahkemesi hâkimini bağlar. **Uyar**, *İcra Takibinin Durdurulması*, s. 205.

⁷⁴¹ HUMK m. 317’nin, İİK m. 72 uygulaması bakımından özel hüküm niteliğinde olduğu doktrinde kabul edilmişti. HMK m. 209’un da özel hüküm olması nedeniyle sahte olduğu iddia edilen senedin hiçbir işleme esas alınamayacağı kabul edilmektedir. Bkz. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 373.

makama; işlemi hiçbir karara gerek olmaksızın durdurması gerektiğini ifade etmektedir. Sahtelik iddiasının haksız ve icra takibini geciktirmek, durdurmak amacıyla ileri sürülmüş olması durumunda ise zaten HMK'da haksız yere sahtelik iddiasını ve karşı tarafın uğradığı zararın tazmin edilmesini düzenleyen bir hüküm bulunduğuna göre, karşı taraf bakımından sahtelik iddiası haksız olsa bile hak kaybı olmayacaktır.⁷⁴² Bu hükmün uygulanması bakımından menfi tespit davasının aksine, sahtelik davası açılmasında borçlunun herhangi bir teminat yatırma zorunluluğu bulunmadığını⁷⁴³ ve icra takibinin durması sonucu kendiliğinden gerçekleşeceğini savunmaktadır.⁷⁴⁴ Kambiyo senedine dayalı takipler bakımından ise İİK m. 170 imzaya itirazın sonucunu düzenlerken HMK m. 209, sahtelik iddiasının sonuçlarını düzenlemektedir. Bu iki hüküm de menfi tespit davasının sonuçlarına ilişkin olmadığı gibi icra takibine itiraz dava ya da ön sorun teşkil eden bir durum da olmadığına göre; bu iki hüküm arasında genel kanun, özel kanun ayırım yapmaya da gerek yoktur.⁷⁴⁵

Tanrıver'e göre, İİK m. 72 ve HMK m. 209 menfi tespit davasının icra takibine etkisini düzenleyen hükümlerdir ve menfi tespit davası niteliğindeki sahtelik davası bakımından özel hüküm teşkil eden HMK m. 209'un uygulanması gerekir. Dolayısıyla yazı ve imzanın sahteliğine yönelik açılan menfi tespit davasında HMK m. 209, icra takibin durmasına sebep olurken; sahtelik iddiası dışındaki bir sebeple açılan menfi tespit davasına ilişkin olarak İİK m. 72 uygulanır ve icra takibi durmaz. Karşılı, yalnızca imza itirazının sahtelik iddiası niteliği taşıdığından bahisle TCK bakımından resmî belgede sahtecilik suçu olarak değerlendirilen kambiyo senetleri için sadece yazı inkârının değil, imza inkârının dahi takibi HMK m. 209 gereği durdurması gerektiği görüşündedir.⁷⁴⁶ Akil'e göre ise, sahte senede dayanılarak başlatılan takipler bakımından borçlu; ödeme emrinden önce sahte senedin varlığını öğrenerek menfi tespit davası açıp

⁷⁴² **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 374; Akil'e göre bu düzenleme ihtiyacı tam olarak karşılamasa da alacaklının haklarının korunması bakımından önemli bir düzenlemedir. **Akil**, Sahtelik İddiası, s. 2415. ss

⁷⁴³ **Uyar**, İcra Takibinin Durdurulması, s. 206; **Kiraz**, s. 65.

⁷⁴⁴ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 375; **Kiraz**, s. 68.

⁷⁴⁵ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 374; **Atalay**, s. 555; **Erdönmez**, s. 182.

⁷⁴⁶ **Karşılı/Koç/Konuralp**, s. 123; **Muşul**, İcra, s. 419.

takibi durdurma imkânına sahip olmadığına göre, İİK m. 72'nin uygulanması, borçlunun durumunu ağırlaştırır.⁷⁴⁷ Uyar'a göre de, HMK ve İİK'nın sahtelik iddiasına ilişkin olarak iki ayrı genel kanun olması nedeniyle, sonradan yürürlüğe girmiş olan HMK 209'un hükmünün öncelikle uygulanması gerekir.⁷⁴⁸ Ancak Uyar, sahtelik iddiasının ileri sürmesiyle icra takibini kolaylıkla durdurabilme imkânını; kötü niyetli borçlulara mal kaçırma imkânı tanıdığı gerekçesiyle eleştirmekte, bunun yerine hükmün icra mahkemesine takibin geçici durdurulması kararı verme yetkisi tanıyacak şekilde değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁷⁴⁹

Kuru'ya göre, HMK m. 209'un hiçbir işleme esas alınmama kuralının icra takipleri bakımından uygulanması İİK m. 68/a ve İİK m. 170 hükümlerinin yok sayılması anlamına gelir.⁷⁵⁰ Bu nedenle HMK'ya göre özel hüküm niteliğindeki İİK'nun imzaya itiraz hakkındaki hükümlerinin uygulanması gerekir. Ancak menfi tespit davası niteliğindeki sahtelik davasına bakmakta olan mahkeme, ihtiyati tedbir kararı vererek icra takibinin durdurulmasını sağlayabilir.⁷⁵¹ Börü de, İİK'nın HMK'ya göre özel kanun olması ve sonraki tarihli genel kanunun özel kanun hükmünü ortadan kaldırma amacı taşıdığına ilişkin bir sonuca ulaşamadığına göre; İİK hükümlerinin uygulanması gerektiği görüşündedir.⁷⁵² Özbek'e göre de, imzaya itirazın İİK'da ayrıca düzenlenmiş

⁷⁴⁷ **Akil**, Cenk: "Takip Konusu Adi Senetteki Sahtelik İddiasının İcra Takibine Etkisi", DEÜHFD, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, İzmir 2015, (Sahtelik İddiası) s. 2413.

⁷⁴⁸ **Uyar**, Talih: "Sahte Senetle Yapılan İcra Takibinin Durdurulması", Nevşehir Barosu Dergisi, Sa. 1, 2014, (Sahte Senet) s. 308; **Uyar**, İcra Takibinin Durdurulması, s. 207.

⁷⁴⁹ **Uyar**, Sahte Senet, s. 307; **Uyar**, İcra Takibinin Durdurulması, s. 207; Kiraz da bu tartışmaların ancak açık bir kanunî düzenleme ile sona erebileceği görüşündedir. Bkz. **Kiraz**, s. 69.

⁷⁵⁰ **Kuru**, Baki: "Hukuk Davasında Adi Senetteki İmzanın İnkâr Edilmesinin İcra Takibine Etkisi", Bankacılar Dergisi, İstanbul 2013, s. 63 ve **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 255; **Kuru**, Baki: "Hukuk Davasında Adi Senetteki İmzanın İnkâr Edilmesinin İcra Takibine Etkisi", MİHDER, Sa. 23, İstanbul 2012, (İmzanın İnkâr Edilmesi) s. 3-10; **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku-El Kitabı, s. 349 ve s. 800; **Kuru**, Baki/**Arslan**, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder: İcra ve İflâs Hukuku, 26. Baskı, Ankara 2012, s. 218; **Kuru**, Baki: İcra ve İflâs Hukuku, Ankara 2017, s. 137 ve 257; **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 255.

⁷⁵¹ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku-El Kitabı, s. 349

⁷⁵² **Börü**, Levent: "Kambiyo Senetlerine Özgü Haciz Yolu İle Takipte İmzaya İtirazın Takibi Durdurup Durdurmayacağını Değerlendirilmesi", BATİDER, Ankara 2012, C. 28, Sa. 4, s. 261-262.

olması HMK m. 209'un uygulanmasına engel olur; adi senedin sahteliği iddiasıyla açılan dava icra takibini kendiliğinden durdurmaz.⁷⁵³

Sonuç olarak doktrindeki görüşler, HMK'nın yürürlüğe girmesiyle m. 209'un etkisi konusunda çeşitli gerekçelerle ikiye bölünmüş durumdadır. Birçok görüşte⁷⁵⁴ belirtildiği üzere, Kanunkoyucunun iradesini yansıtan bir kanun değişikliği yapılması en doğru çözüm olacaktır.⁷⁵⁵ Ancak kanaatimce, HMK, İİK'da hüküm bulunmayan hâllerde ve İİK'nın hükümlerine aykırı olmaması şartıyla uygulanabilir.⁷⁵⁶ HMK m. 209'un icra takipleri hakkında uygulanmasına ilişkin İİK'da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. İİK m. 170, kambiyo senedine dayalı takipler bakımından imzaya itirazın sonuçlarını özel olarak düzenlediğine göre, imza itirazı bakımından HMK m. 209'un uygulanabilmesi mümkün değildir. Zaten icra takipleri bakımından genel haciz yoluyla başlatılan takipte imzaya itiraz edilmesi takibi durdurur (İİK m. 66).⁷⁵⁷ Kambiyo senetlerine dayalı takipler bakımından ise imza itirazına ilişkin inceleme sırasında icra takibinin geçici olarak durdurulmasına icra mahkemesi tarafından karar verilebilir (İİK m. 169 ve İİK m. 170).⁷⁵⁸ Hâl böyleyken sahte olduğu iddia edilen senede dayanılarak başlatılan takiplerde, borçlu ödeme emrinin tebliği ile itiraz hakkını kullanarak; takibi durdurma imkânına zaten sahiptir. Ancak ödeme emrine itiraz etmeyi ihmal etmiş olması durumunda borçluya üstünlük tanıyarak İİK m. 72'nin uygulanmaması gerektiğini savunmak da alacaklı bakımından eşitsizlik yaratır.

⁷⁵³ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 375.

⁷⁵⁴ **Uyar**, İcra Takibinin Durdurulması, s. 207; **Kiraz**, s. 69; **Börü**, İmzaya İtiraz, s. 263; **Akil**, Sahtelik İddiası, s. 2418.

⁷⁵⁵ Akil, yapılacak değişikliğin HMK m. 209'a "İcra takibine konu olan adi senetler hakkındaki İİK'nun 68/a, 169a ve 170 inci hükümlerinin saklı olduğu" ilavesiyle yapılabileceğini savunmaktadır. Bkz. **Akil**, Sahtelik İddiası, s. 2418. Buna karşılık **Börü**, HMK m. 209 veya İİK m. 170'te yapılacak değişiklik, "İcra ve İflâs Kanunu bundan istisnadır" ya da "Bu hüküm İİK m. 72 bakımından da öncelikle uygulanır" şeklinde bir değişiklik çözümü ulaşılabilir. Bkz. **Börü**, İmzaya İtiraz, s. 263.

⁷⁵⁶ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 255.

⁷⁵⁷ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku, s. 96 vd.

⁷⁵⁸ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku, s. 257 vd.

İmza itirazı dışında kalan sahtelik iddiaları bakımından ise İİK m. 68/a'nın uygulanması söz konusu olamaz. Çünkü sahtelik iddialarının her biri bakımından icra mahkemesi hâkiminin inceleme yapma yetkisi yoktur.

Örneğin, sahtelik türlerini açıkladığımız bölümde belirttiğimiz üzere, nakil yoluyla yapılan sahteliklerde; takibe konu olan senette bulunan imza gerçekten borçluya ait olabilir. Ancak böyle bir senedi imzalamadığını, imzasının nakil yoluyla senede aktarıldığını iddia eden borçlu; bu iddiasını imzaya itiraz olarak ileri sürerse bu itirazın İİK bakımından “bu imza bana ait değildir” anlamı taşıyan imza itirazı olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Böyle bir durumda senedin iptalini sağlamak için imzaya itiraz yeterli olmaz; mutlaka ayrı bir sahtelik davası açılması gerekir. Benzer şekilde, İİK münhasıran imzaya ilişkin olarak düzenlendiği için icra mahkemesi hâkiminin İİK m. 68/a'ya göre yapacağı inceleme yazı inkârını kapsamaz. Her ne kadar doktrinde imzaya itiraz dışında kalan itirazların borca itiraz niteliğinde olduğu⁷⁵⁹ görüşü savunulmakta ise de zaten icra mahkemesi hâkimine İİK m. 68/a'da yalnızca imza incelemesi yetkisi tanınmıştır. Bu konuda icra mahkemesi hâkimi yazı incelemesi yapamaz. Hâl böyleyken imza inkârı dışındaki sahtelik iddiaları bakımından sahtelik davası açılması gerekir. İmzaya itirazın yeterli olmadığı ve ayrı bir sahtelik davası açılması gereken bu gibi durumlarda sahtelik davası bir menfi tespit davası niteliği taşısa da, İİK m. 72'ye göre görülmekte olan bir dava değil HMK hükümlerine göre görülen bir dava olduğuna göre; sonuçları bakımından da HMK'nın; diğer bir ifadeyle HMK m. 209'un uygulanması gerekir. İİK m. 72'de düzenlenen menfi tespit davasının amacı takibe konu olan alacağın gerçekte var olmadığı iddiasına ilişkindir ve öncelikli amaç, borç olmayan paranın ödenmesinin engellenmesidir. HMK 208 vd. maddelerine göre görülmekte olan sahtelik davası bakımından ise öncelikli amaç, senedin sahteliğinin tespitidir. Bu açıdan sahtelik davası açan kişinin de iradesinin ve iddiasının ciddiyeti konusunda hâkime bir takdir yetkisi tanınması gerekir. Çünkü birden çok görüşte de belirtildiği gibi, sırf sahtelik davası açmakla takibin durmasına imkân tanımak; kötüye kullanılabilecek bir uygulamaya sebebiyet

⁷⁵⁹ **Kuru**, İcra ve İflâs Hukuku, s. 257.

verir.⁷⁶⁰ O hâlde sahtelik davasını görmekte olan mahkemenin, dava açılır açılmaz; iddianın ciddiyeti ve sırf takibi durdurmak amacıyla açılıp açılmadığı gibi durumları göz önünde bulundurarak bu konuda vereceği bir kararıyla takibin akıbetine karar verebilmelidir. Aksi hâlde özellikle kambiyo senetler bakımından itirazın icrayı durdurulmasına rağmen sahtelik iddiasının her zaman takibi durduracağı var sayımında; kambiyo senetlerine dayanan takibin genel haciz yoluyla takipten hiçbir farkı kalmamış olur. Zira kambiyo senetlerine dayalı takipleri genel haciz yoluyla takipten farklı kılan en önemli özellik itirazın icrayı durdurulmasıdır.⁷⁶¹

Yargıtay daireleri bakımından da HMK m. 209 birtakım görüş ayrılıklarına ve içtihat değişikliklerine sebep olmuştur. HMK'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra verilen Yargıtay kararları⁷⁶² icra takipleri bakımından HMK m. 209'un uygulanacağını, icra takibinin hiçbir karara gerek olmaksızın ve bekletici sorun yapılmaksızın kendiliğinden duracağı kuralını benimsemişti.⁷⁶³ Ancak Yargıtay bu kararlarında ikili bir ayırım yaparak, imza inkârı için İİK m. 170'in, imza dışındaki sahtelik iddiaları için HMK m. 209'un uygulanacağını kabul etmişti.⁷⁶⁴ İcra takibinin, ihtiyati tedbir kararı ve teminat olmaksızın sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle durdurulması gerektiğini kabul eden Yargıtay, sonraki kararlarında HMK'nın İİK m. 72 ve İİK m. 170'e göre genel kanun niteliğinde olması gerekçesiyle, icra takibinin sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle durmayacağını ancak ihtiyati tedbir kararıyla durdurulabileceği

⁷⁶⁰ **Börü**, İmzaya İtiraz, s. 263; **Uyar**, İcra Takibinin Durdurulması, s. 207; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 373; **Erdönmez**, s. 206; **Kuru**, Baki: "Hukuk Davasında Adî Senetteki İmzanın İnkâr Edilmesinin İcra Takibine Etkisi", MİHDER, Sa. 23, İstanbul 2012, s. 8.

⁷⁶¹ **Akil**, Sahtelik İddiası, s. 2412; **Börü**, İmzaya İtiraz, s. 262.

⁷⁶² 12. HD, 13.12.2012, 2012/19755 E. ve 2012/37752 K.; 12. HD, 20.03.2012, 2011/16983 E. ve 2012/8706 K. sayılı kararlar (KİBB, 08.03.2016).

⁷⁶³ Yargıtay 6. Hukuk Dairesi ise, daha özel bir kanun olan İİK'ndaki hükümlerin daha genel bir kanun olan HMK ile değiştiremeyeceği gerekçesiyle 12. Hukuk Dairesinin aksi yönünde kararlar vermiştir. Bkz. 6. HD, 27.03.2012, 2012/1804 E. ve 2012/4862 K. (MİHDER, Sa. 22, İstanbul 2012, s. 314); 6. HD, 11.09.2012, 2012/8369 E. ve 2012/11305 K.; 6. HD, 07.05.2012, 2012/3005 E. ve 2012/6787 K. sayılı kararlar (KİBB, 04.06.2017).

⁷⁶⁴ **Akil**, Sahtelik İddiası, s. 2407.

içtihadını benimsemiştir. Bu kararlarda Yargıtay gerekçe olarak, İİK m. 170 hükmünün, HMK m. 209 karşısında özel hüküm olduğunu ve İİK’da ayrıca ve özel hüküm niteliğinde bir düzenleme bulunduğu için HMK m. 209’un icra takiplerinde uygulanamayacağını kabul etmiştir.⁷⁶⁵

Sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle takibin durması gerektiğini savunan görüşe göre, İİK m. 170, imzaya itirazın sonucunu düzenlerken HMK m. 209, sahtelik iddiasının sonuçlarını düzenlemektedir. Dolayısıyla aynı konuya ilişkin olmayan bu iki hüküm arasında genel kanun, özel kanun ayırımı yapmaya gerek yoktur.⁷⁶⁶ Diğer taraftan HMK m. 209, HUMK m. 317’den farklı olarak yalnızca “*senedin bilirkşi tarafından incelenmesi, senedin düzenlenmesine tanık olanların dinlenmesi*” kararından önce; sahtelik iddiasının ileri sürülmesiyle senedin hiçbir işleme esas alınamayacağını düzenlemiştir. Dolayısıyla HMK’nın değişik düzenlemesindeki değişiklik senedin işleme esas alınmamasına ilişkin değil, bu sonucun ortaya çıkma zamanıyla ilgilidir.⁷⁶⁷

Hal böyleyken, Yargıtay’ın HUMK’un uygulamasından farklı bir uygulama benimsemesine ilişkin açık bir düzenleme ya da bir dayanak bulunmadığı da ifade edilmektedir.⁷⁶⁸

Yargıtay’ın HMK’nın yürürlüğe girmesinden sonraki kararlarına ilişkin içtihat değişikliğinden sonra verilmiş olan bir Yargıtay kararı, kambiyo senetlerine özgü takipler bakımından senetteki yazının inkâr edilmesi durumunda İİK’ya göre genel kanun niteliğinde bulunan HMK hükümlerinin, yazı inkârına ilişkin sahtelik incelemesinde uygulanması gerekeceğine karar vermiştir.⁷⁶⁹ Özel hüküm niteliğinde olduğu için İİK m. 170’in uygulanacağı şeklindeki hatalı kısmî de olsa dönerek yazı ve imza sahteliği ayırımı yapan Yargıtay’ın kararı şu şekildedir:

⁷⁶⁵ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 400.

⁷⁶⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 374.

⁷⁶⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 375; Erdönmez, s. 182.

⁷⁶⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 374.

⁷⁶⁹ HGK, 08.06.2016, 2014/12-1128 E. ve 2016/774 2980 K. (KİBB, 04.07.2018).

“Kambiyo senetlerine mahsus haciz yoluyla icra takibinde, imzaya itiraz, İcra ve İflas Kanunu'nun 170. maddesinde açıkça düzenlenmiş olmasına rağmen, aynı takipler yönünden **yazının sahteliği iddiası konusunda** aynı kanunda özel bir hüküm mevcut değildir. İcra ve İflas Kanunu icra takip hukuku açısından Hukuk Muhakemeleri Kanununa göre özel kanun olup, takip hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda öncelikle İcra ve İflas Kanunu hükümlerinin, bu kanunda hüküm bulunmayan durumlarda ise anılan kanuna aykırılık teşkil etmemek koşuluyla genel nitelikte olan Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerinin uygulanması gerekir.”

Takibe konu olan senedin sahteliği iddiasının savcılığa suç duyurusunda bulunularak ileri sürülmesi durumunda Yargıtay 12. HD, HMK m. 209 hükmünün uygulanacağını ve sahtelik iddiasına konu olduğu için icra takibinin durdurulması gerektiği şeklinde kararlar vermiştir.⁷⁷⁰ Hatta Yargıtay'ın bu kararlarına göre icra takibinin durdurulması için ceza davasının açılması gerekmediği gibi; takibin durmasına yönelik bir karar alınmasına dahi gerek olmadan takibin durması sonucu kendiliğinden ortaya çıkar.

Senede karşı sahtelik iddiasını ileri süren takip borçlusunun, savcılığa suç duyurusunda bulunmasıyla HMK m. 209'da düzenlenen işleme esas alınmama sonucunun uygulanabilirliği de doktrinde tartışılmıştır. Benim de katıldığım görüşe göre, suç duyurusunda bulunmak icra takibini durdurmaya yeterli değildir.⁷⁷¹ Yargıtay da sonraki tarihli kararlarında bu görüşünden dönerek; takibin durması için cumhuriyet savcılığı ya da ceza mahkemesi tarafından ihtiyati tedbir kararı verilebileceği kabul edilmiştir. Aksi bir düşünce, kötü niyetli suç ihbarları ile icra takibinin kendiliğinden durmasına ve sonradan telafisi mümkün olmayan kayıpların ortaya çıkmasına sebebiyet verecek niteliktedir.⁷⁷² Dolayısıyla Yargıtay'ın sonradan benimsediği içtihat, borçlu ve alacaklı arasında menfaat dengesinin sağlanması bakımından daha doğrudur.

Resmî senetlere ilişkin HMK m. 209/2 hükmü, resmî senedin sahteliği sabit olmadıkça sahtelik iddiasının bir sonuç doğurmayacağını öngördüğü için resmî senedin sahte olduğuna ilişkin bir mahkeme kararı bulunmadıkça sahtelik iddiasının icra takibine bir etkisi bulunmaz.

⁷⁷⁰ 12. HD, 03.12.2012, 2012/18504 E. ve 2012/35906 K.; 12. HD, 02.04.2013; 2013/3212 E. ve 2013/12569 K. sayılı kararlar (KİBB, 02.10.2017).

⁷⁷¹ **Pekcanitez/Atalay/Özeker**, s. 375; **Atalay**, s. 557; **Kiraz**, s. 69; **Akil**, Sahtelik İddiası, s. 2418.

⁷⁷² **Akil**, Sahtelik İddiası, s. 2418.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHTELİK İDDİASININ İNCELENMESİ VE SONUÇLARI

I. Sahtelik İddiasının İncelenmesi

Sahtelik iddiasının incelemesinde izlenecek usul HMK m. 211'de düzenlenmiştir. Bu düzenleme hem ön sorun şeklinde ileri sürülen sahtelik iddiasında hem de sahtelik davasının görülmesi sırasında uygulanacaktır.⁷⁷³ HMK m. 199 kapsamındaki belgeler bakımından ise sahtelik iddiasının ne şekilde inceleneceği HMK'da açık bir hüküm olarak düzenlenmemiştir. Ancak kanaatimce, senet niteliği taşımamakla birlikte yazı veya imza içeren belgelerde yapılacak sahtelik incelemesinde HMK m. 211 kıyas yoluyla uygulanmalıdır. Yazı veya imza içermeyen belgeler bakımından ise sahtelik incelemesinin genel hükümlere göre yapılması gerekir.

1. Belgelere Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi

Uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları bakımından sahtelik iddiasının incelenmesine ilişkin Kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Yalnızca HMK m. 210, güvenli elektronik imza ile oluşturulan belgelerde inkârın incelenmesini ayrıca düzenlemiştir. Dolayısıyla güvenli elektronik imzalı belgeler dışındaki adi ve resmî belgeler bakımından sahtelik iddiasının incelenmesi, genel hükümlere göre yapılmalıdır.

Delillerin fiziksel özellikleri, sahteliği, sonradan değiştirilmesi gibi konularda incelemeler ülkemizde çeşitli kurum, kuruluş ve enstitüler tarafından yapılmaktadır. Ancak bu kurum ve kuruluşlara başvurmadan önce hâkim, davada delil olarak ileri sürülen belgenin sahte olup olmadığı konusunda inceleme yapılabilir.

⁷⁷³ **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 531. Ayrıca, resmî senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının incelenmesiyle adi senede karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının incelenmesi arasında da bir fark bulunmamaktadır. Bkz. **Bilge/Önen**, s. 577; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2097.

1.1. Resmî Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi

Senet dışındaki belgelere karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının incelenmenin yapılışı hakkında kanunda açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen, ilâmların ve resmî senetlerin ispat gücünü düzenleyen HMK m. 204'ün üçüncü fıkrasında mahkemeye ilgili dairenden resmî belgeye ilişkin açıklama isteme yetkisi tanınmıştır. Bu düzenlemeye göre, ilgililerin beyanına dayanılarak noterlerin tasdik ettikleri senetlerle diğer yetkili memurların görevleri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri belgeler ve ilâmlar ile düzenleme şeklindeki noter senetleri hakkında şüphe uyandıran bir hâl gören mahkeme, resmî belgeyi düzenleyen kurum, ilgili noter ya da ilâmı veren mahkemeden belgenin sıhhatine ilişkin açıklama isteyebilir. Bu durumda hâkim, resmî belgeler bakımından sahtelik incelemesinde ilk olarak ilgili resmî makamdan belgenin mevcudiyetine ilişkin açıklama istemelidir. Bu açıklamaya ek olarak hâkim, mahkemeye sunulan resmî belgede bir sahtelik; sonradan yapılan bir tahrifat olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla resmî belgenin ilgili resmî makamda bulunan onaylı bir örneğini ya da aslının gönderilmesini talep etmelidir. Örneğin, görülmekte olan davada, taraflardan birinin iddiasını ispat için dayandığı bir ilâmın sahte olduğu iddiası üzerine hâkim, sahtelik davası açılması için kesin süre vermeden önce, ilama konu olan kararı veren mahkemeye yazacağı bir yazıyla gerçekte böyle bir karar olup olmadığını öğrenebilir. Her ne kadar resmî senet ve ilâmlar bakımından Kanun, sahtelik iddiasının ayrı bir davada incelenip karara bağlanacağını düzenlemişse de, görülmekte olan davada ileri sürülen sahtelik iddiasını sahtelik davası şeklinde ileri sürmesi için iddiada bulunan kişiye süre tayin etme konusunda hâkime takdir yetkisi tanımıştır. Dolayısıyla hâkim, sahtelik davası yoluyla inceleme başlatılmadan önce, ilgili mahkeme veya makamdan resmî belgenin bir örneğini isteyerek; iddianın doğru olabileceği ihtimali varsa sahtelik davası açılması için süre tayin ederek davayı bekletici mesele yapabileceği gibi; iddianın haksızlığı yönünde bir kanaat edinmişse de süre tayin etmeden kendi davasına devam edebilir.

Resmî belgeyi düzenleyen ya da onaylayan makamda bu belgenin aslının ya da bir örneğinin bulunması durumunda hâkim, mahkemeye sunulan resmî belge ile ilgili makamdan gönderilen asıl belge arasında gözle görülebilir bir fark

olup olmadığını inceleyerek senedin sahte olup olmadığına ilişkin bir kanaat edinebilir. Resmî belgenin yazı, mühür, çizim ya da kroki içeren bir belge olması durumunda mahkemeye sunulan belge ile resmî makamda bulunan belge arasında bir fark olup olmadığının tespiti kolaydır. Ancak özellikle ses, görüntü kaydı ya da elektronik veriler içeren resmî belgeler bakımından hâkimin senedin aslına uygunluğu konusunda kesin bir kanaat edinemediği, asıl belge ile karşılaştırmanın yetersiz kalacağı ve teknik incelemelerin gerektiği durumlarda ise bilirkişi incelemesine başvurulmalıdır.

Resmî makamlar tarafından belgenin iki nüsha olarak düzenlenip birinin ilgiliye verilmesi, diğerinin ise ilgili resmî makamda muhafaza edilmesi gibi bir usul benimsenmemiş olabilir. Senedin aslı veya onaylı bir örneğinin ilgili resmî makamda bulunmaması durumunda ise ilgili makamdaki bu belgenin verilmesine ilişkin resmî nitelikte başka bir kayıt olup olmadığı sorulmalıdır. Bu gibi durumlarda mahkemeye sunulan belgenin sahte olup olmadığının incelenmesinde karşılaştırma yapılacak başka bir belge bulunmayacağı için, o belgenin verilişini ve içeriğini doğrulayan başka kayıtlardan yararlanılması mümkündür.

Resmî belgedeki sahtelik iddiasının, yetkili memurun yazı veya imzasına yönelik olması durumunda ise; HMK'da düzenlenmeyen başka bir sorun ortaya çıkacaktır. Bu sorun, sahteliği iddia edilen senetteki yetkili memura ait yazı veya imzalar bakımından üçüncü kişinin istiktap edilmesinin ya da davaya dâhil edilerek dinlenmesinin mümkün olup olmadığıdır.

1.2. Adi Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi

Resmî makamların katılımı olmadan düzenlenen belgeler bakımından hâkimin yapacağı sahtelik iddiasında hâkim, belgenin fiziki özelliklerine göre inceleme yapmalıdır.

Resmî belgeler bakımından hâkimin yapacağı incelemede Kanun ilgili daireden açıklama isteme yetkisini hâkime tanıyarak incelemenin yapılışı konusunda yol gösterici olmuştur. Ancak adi belgeler bakımından, belgeye ilişkin açıklama ya da belgenin aslını isteyebileceği bir makam bulunmamaktadır. Bu açıdan adi belgelere karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının incelenmesinde Kanunda açık bir boşluk bulunmaktadır. Kanaatimce bu kanun boşluğu Kanunkoyucu tarafından bilinçli olarak bırakılmıştır. Her ne kadar belge

kavramı ilk defa HMK ile usul hukukumuzda girmiş olsa da, senet dışındaki deliller bakımından sahtelik iddiasının çözümlenmesi senet dışındaki deliller bakımından kesin delil etkisi doğuracak ya da kesin delil niteliğini sona erdirecek kadar önemli bir husus olmadığı için kanaatimce bu konuda hâkime takdir yetkisi tanınmıştır. Ancak belgelerin incelenmesi konusunda hâkimin takdir yetkisi sınırsız değildir. Özellikle yazı ve imza içeren ancak senet niteliğinde bulunmayan adi belgeler bakımından hâkim, senetler için kanunda yer alan sahtelik incelemesine ilişkin HMK m. 211 hükmünden yararlanabilir. Çünkü daha önce de açıkladığımız üzere bu hükümler yalnızca senetler için değil, *bir belgenin sahteliğinin iddia edilmesi durumunda* uygulanacak hükümlerdir. Dolayısıyla bu hükümlerin, niteliğine uygun düştüğü ölçüde diğer belgeler bakımından da uygulanması gerekir. Ancak senetlere ilişkin sahtelik iddiasının incelenmesi bahsinde açıklayacağımız üzere bu hükümler, imza ve yazının sahteliğinin incelenmesi bakımından birtakım kurallar içermektedir. Bu nedenle, adi belgeler bakımından sahtelik iddiasının incelenmesinde yazılı belge ve diğer belgeler bakımından ayrı ayrı değerlendirme yapılmalıdır.

1.2.1. Yazılı Adi Belgeler Bakımından

Hem kanunun lafzı hem de özü itibariyle HMK'nın sahtelik incelemesinde izlenecek sıra ve kuralları düzenleyen 211. maddesi yazı ve imza içeren tüm belgeler için uygulanmalıdır. Bu madde öncelikle sahteliği iddia edilen belgede bulunan yazıyı yazdığı iddia edilen kişinin dinlenmesini, daha sonra isticvabını ve hâkimin yazı yazdırarak yazı karşılaştırması yapmasını öngörmektedir. Hâkimin bu karşılaştırmada bir sonuca ulaşamaması durumunda ise bilirkişi incelemesine başvuracaktır. Yazılı adi belgeler bakımından yapılacak yazı incelemesi, adi senetler bakımından yapılacak inceleme ile benzer olduğundan bu bölümde yalnızca HMK m. 211'in belgeler için uygulanmasında karşılaşılabilecek farklar üzerinde durulacaktır.

1.2.2. Yazısız Adi Belgeler Bakımından

Yazısız belgeler bakımından sahtelik iddiasının incelenmesini düzenleyen bir hüküm bulunmadığına ve m. 211'de belirlenen usulün her türlü belge için kıyasen uygulanması mümkün bulunmadığına göre hâkim yazılı

olmayan adi belgelerde sahtelik incelemesini nasıl yapacağını kendi belirleyecektir. Görüntü veya ses içeren belgelerin sahteliğe konu olması ve sahteliğin gözle görülebilir olmadığı durumlarda hâkim bilirkişi incelemesine başvuracaktır. Ancak bilirkişiye başvurmadan önce hâkimin sahteliği iddia edilen belgenin düzenlenmesinde yer alan kimseyi dinleyerek kanaat oluşturabilir. Bu yolla kanaat oluşturmadığı takdirde isticvap yoluna başvurarak bir kanaat edinebilir. Ancak isticvaptan da bir sonuç alamadığı takdirde, yazı veya imza attırarak karşılaştırma yapmak gibi bir imkânı bulunmadığından; belgenin sahteliğini incelemek üzere bilirkişi görevlendirmelidir. Nitekim sahtelik iddiasının yağ tenekesi⁷⁷⁴, ses ve görüntü kaydı, genetik bilgi taşıyıcıları gibi nadir rastlanılan belgelere yönelik olması durumunda hâkimin iddiayı tek başına incelemesi mümkün değildir. Örneğin mahkemeye delil olarak sunulan ve dava konusu uyuşmazlığın ispatına elverişli olan ses kaydını hâkimin sadece dinleyerek gerçek olduğunu anlaması mümkün değildir. Ses kaydında duyulmaması gereken yerlerin karartılması; başka bir konuşmada geçen bilgilerin bir araya getirilerek yeni kayıt oluşturulması gibi sahte ses kaydı üretilmesi⁷⁷⁵ durumlarında hâkim teknik ve uzmanlık gerektiren incelemeyi tek başına yapamaz.⁷⁷⁶

Hâkim bilirkişiyi belgenin fiziki özelliklerine göre belirlemelidir. Adli belge incelemelerinde resmî bilirkişilik yapan Adli Tıp Kurumu diğer belgeler bakımından da sahtelik incelemesi yapmaya yetkilidir. Nitekim Adli Tıp Kurumuna bağlı olarak çalışan Fizik İhtisas Daire Başkanlığının adli belge inceleme şubesi, balistik şubesi, adli astronomi şubesi, ses ve görüntü inceleme

⁷⁷⁴ **Birincioğlu, İsmail/Özkara**, Erdem: “Adli Belge İncelemelerinde Bilinmeyenler”, TBBD, Sa. 87, Ankara 2010, s. 411.

⁷⁷⁵ Adli ses kayıtlarında içeriğin değiştirilmesi amacıyla kaydın bir bölümünün silinmesi, duyulması istenmeyen seslerin üzerine ek ses eklenerek kaydın karartılması, söylenenlerin anlamını değiştirmek üzere eklemeler yapılması gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bkz. **Güral**, N. Ege: Bilgisayar Ortamında Kurgulanıp, Manyetik Banda Kaydedilen Ses Sinyallerinin Adli Amaçlı İncelenme Yöntemi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2003, s. 40.

⁷⁷⁶ Ses kayıtlarındaki sahteliğin incelenmesi amacıyla, ses kaydına konu olan materyalin cinsine göre çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Ses kaydı analog kasette yer alıyorsa kaydın farklı frekanslarda dinlenmesi; bilgisayar ortamında kaydedilen sesler için çeşitli yazılımların kullanılması gerekebilir. Bazı sesler, sahtelik içermeyen kayıtlarda da olağan olarak rastlanabilir nitelikte olduğu için kaydın orijinal olup olmadığının tespiti uzmanlık ve tecrübe gerektirir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Güral**, s. 46 vd.

şubesi, bilişim ve teknoloji suçları şubesi ile iz incelemeleri şubesi silah, mermi, yazı, fotoğraf, resim, imza, imza niteliğini taşıyan parmak izleri ile radyolojik, radyoizotop, klimatolojik, diğer fiziksel materyal ve olaylarla ilgili olarak incelemeler yaparak sonucunu bir raporla tespit etmek üzere faaliyet gösteren birimleridir. Ayrıca Jandarma ve Polis Kriminal Laboratuvarlarından ve alanında uzman diğer bilirkişilerin⁷⁷⁷ sahtelik incelemesinde görevlendirilmesi mümkündür.

Konuya ilişkin bir kararda, Adli Tıp Kurumu tarafından davaya konu kredi kartının şifre oluşturulmasına dair ses kaydında konuşan ses ile davacıdan mukayese amaçlı alınan ses kaydının benzer olmadığı raporu düzenlenmiş, bu rapor üzerine davanın kabulüne karar verilerek incelemede eksik olmadığı gerekçesiyle karar Yargıtay tarafından onanmıştır.⁷⁷⁸

1.3. Güvenli Elektronik İmzalı Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi

Güvenli elektronik imzalı belgeye karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının incelenmesinden önce hâkim mahkemeye delil olarak sunulan elektronik imzalı belgenin güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş olup olmadığını HMK m. 205/3 hükmü gereği re'sen inceler. Bu incelemenin ne şekilde yapılacağı Kanun'da düzenlenmemiştir. Ancak kanaatimce öncelikle, belgedeki imzanın güvenli elektronik imza niteliğinde olup olmadığını tespiti için nitelikli elektronik sertifika sağlamaya yetkili olan kurum ve kuruluşlarca verilip verilmediği tespit edilmelidir. Bu tespit, güvenli elektronik imzalı belgenin inkârından da önce; mahkemeye delil olarak sunulması üzerine yapılması gereken bir incelemedir ve hâkimin bu incelemesi taleple bağlı olmadığı gibi Kanunun lafzına göre de ihtiyarî değil; emredicidir. Dolayısıyla güvenli

⁷⁷⁷ Güzel sanatlar fakültesi akademisyenlerinin ve grafik atölye çalışmaları yapan eğitimcilerin de sahtelik iddialarının incelenmesinde görev yapmaları mümkündür. Bkz. **Ketizmen**, Abbas: "Adli Belge İncelemede Güzel Sanatlar Akademisyenlerine Gereksinimler, Yeterlilikleri Ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar" Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C. 11, Sa. 3, 2013, s. 262. Belirtmek gerekir ki, Yargıtay 11. HD'nin 1975 yılında vermiş olduğu bir kararda, Polis Kriminalistik Laboratuvar mensuplarının hukuk mahkemelerinde imza incelemelerinde bilirkişilik yapamayacaklarına karar verilmiş, ancak bu karardan sonraki yıllarda dönülmüştür. Karar ve eleştiriler için bkz. **Sengir**, Turgut: "Yazı ve İmza Konusunda Mahkemelerde Bilirkişi Seçimi", İBD, C. 50, Sa. 10, İstanbul 1976, s. 54.

⁷⁷⁸ 19. HD, 12.09.2018, 2016/19202 E. ve 2018/4084 K. sayılı karar (KİBB, 28.10.2018).

elektronik imzalı belge inkâr edilmese bile hâkim, belgenin güvenli elektronik imzalı olup olmadığını incelemelidir. Güvenli elektronik imzalı belgenin inkâr durumunda ise hâkim elektronik sertifika hizmet sağlayıcısından bilgi aldıktan sonra, inkârda bulunan tarafın bilgisine başvurmalıdır.⁷⁷⁹ Belge aleyhine delil olarak ileri sürülen kimse, güvenli elektronik imzalı belgenin tüm içeriği ile birlikte kendinden sadır olduğunu ikrar ederse bu belge, ileri sürüldüğü vakıayı çekişmeli olmaktan çıkaracağı için kanaatimce bu ikrardan sonra hâkimin elektronik imzanın güvenli olup olmadığını araştırmasına gerek yoktur.⁷⁸⁰ Nitekim hâkimin yapacağı incelemenin amacı; mahkemeye delil olarak sunulan belgenin delil değerini belirlemektir.

Hâkim re'sen yapacağı inceleme ile belgedeki imzanın güvenli elektronik imza olduğunu tespit ettikten sonra bilirkişi incelemesi ile bu imzanın, aleyhine ileri sürülen kimse tarafından eklenip eklenmediğini araştırarak ve ulaştığı sonuç müspet ise bu belge ikrar edilmiş adi senet yani, kesin delil niteliği kazanacaktır.⁷⁸¹ Hal böyleyken, aleyhine ileri sürülen kimsenin elektronik imzayı ve tüm içeriği ile birlikte belgeyi ikrar etmesiyle hâkimin re'sen inceleme görevinden kurtulmuş olması gerekir. Aksi bir düşünce hem usul ekonomisine hem de yargılamanın amaçlarına aykırılık teşkil edecektir. Ancak belge aleyhine delil olarak ileri sürülen kimse, imzanın kendisinden sadır olduğunu ve güvenli elektronik imza niteliğinde bulunduğunu ikrar etmekle birlikte; belgenin içeriğindeki bilgileri inkâr ederse; hâkimin bu ikrarı güvenli elektronik imzanın geçerliliği yönünden dahi yok sayarak re'sen inceleme yapması gerekir. Sonuç olarak elektronik imzanın güvenli olup olmadığını araştırmak hâkimin görevidir ancak, tüm içeriği ile birlikte ikrar edilen belge bakımından imzanın güvenli olup olmadığının bir önemi bulunmamaktadır meğerki güvenli elektronik imza ile oluşturulan belge bakımından özel bir geçerlilik şartı öngörülmüş olsun. Nitekim belgenin içeriğindeki bilgilerin ikrar edilmiş olması durumunda, belge içeriği çekişmeli vakıa olmaktan çıkar. Bu

⁷⁷⁹ **Yavaş**, Tasarının Değerlendirilmesi, s. 548.

⁷⁸⁰ Aksi görüşte bkz. **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 337; **Özbek/Yardım**, s. 85

⁷⁸¹ Belgenin imza sahibinin gizli anahtarı ile imzalanıp imzalanmadığı bilgisayar yazılımları aracılığıyla tespit edilmektedir. Bkz. **Şenocak**, Zarife: "Dijital İmza ve Dijital İmzanın Borçlar Kanunu Hükümleri Açısından Ele Alınması", AÜHFED, C. 50, Sa. 2, Ankara 2001, s. 128.

nedenle de çekişmeli olmaktan çıkan bir vakıaya ilişkin ayrıca inceleme yapılması gerekmez.

Hâkimin re'sen yapacağı inceleme, teknik ve uzmanlık gerektiren bir alana ilişkindir. Mahkemeye sunulan elektronik imzalı belgenin güvenli elektronik imza taşıyıp taşımadığı ve dolayısıyla senet olup olmadığı hâkim tarafından gözle görülebilir ve değerlendirilebilir durumda değildir.⁷⁸² Bu inceleme için hâkim, bilirkişi incelemesi yaptırmalıdır.

Ancak Kanunkoyucu hâkime re'sen inceleme yetkisi verdiği göre, bilirkişi tarafından bir inceleme yapılmadan önce hâkim kendi inceleme yapmalıdır. Hâkim bu incelemesini "güvenli elektronik imza doğrulama aracı" kullanarak yapabilir. Güvenli elektronik imza doğrulama araçları; imza doğrulama işlemini güvenilir ve kesin bir biçimde çalıştırarak imzalanmış verinin güvenilir bir biçimde gösterilmesini sağlayan, kullanılan elektronik sertifikanın doğruluğunu ve geçerliliğini, imza sahibinin kimliğini, imzanın doğrulanması ile ilgili şartlara etki edecek değişiklikleri tespit edilebilen standartlara uygun⁷⁸³ imza doğrulama araçlarıdır.

Hâkim, imza doğrulama araçları ile bir kanaate ulaşamadığı takdirde güvenli elektronik imzanın sağlayıcısı olan kurum ve kuruluşlardan, imzanın geçerliliği hakkında açıklama isteyebilmelidir. Keza, ilâmlar ve resmî senetler için HMK m. 204/3'te öngörülen yetkinin kıyasen güvenli elektronik imzalı belgeler bakımından; nitelikli sertifika sağlayıcılarına yönelik açıklama isteme yetkisi verdiği kabul edilebilir. Bu kapsamda mahkeme, güvenli elektronik imzayı sağlamış olan ilgili kuruluşa bu imzanın aidiyetini ve geçerliğini sorabilir. Hâkimin, elektronik imzalı belgenin güvenli elektronik imza ile oluşturulup oluşturulmadığına ilişkin re'sen yapacağı inceleme sonucunda; belgenin güvenli elektronik imzalı olduğu kanaatine ulaşırsa belgenin inkârı

⁷⁸² **Erturgut**, e- Belge ve e- İmza, s. 76.

⁷⁸³ Bkz. 06.01.2005 tarihli ve 25692 sayılı RG'de yayımlanan Elektronik İmza ile İlgili Süreçlere ve Teknik Kriterlere İlişkin Tebliğ'in 11. maddesi (30.01.2013 tarihli ve 28544 sayılı RG'de yayımlanan Elektronik İmza ile İlgili Süreçlere ve Teknik Kriterlere İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ m. 3 ile değişik). Güvenli elektronik imza doğrulama araçlarına ilişkin teknik standartlar, European Committee for Standardization (CEN) tarafından yayımlanan CEN Workshop Agreement (CWA) kararlarından CWA 14171'e göre; güvenli elektronik imza oluşturma araçları için CWA 14169, CWA 14167-2, CWA 14167-3 ve CWA 14167-4'e göre belirlenmektedir.

ihhtimali ortaya çıkar. Bu aşamadan sonra güvenli elektronik imzalı belge inkâr edilirse, HMK m. 210 kapsamında hâkim öncelikle inkâr eden kimseyi dinler; yeterli kanaate ulaşamamışsa bilirkişi incelemesi yoluna başvurur.

Güvenli olmayan elektronik imzalar, belli bir sayısal şifre ile kodlanmadan bilgisayar ekranına kalemle atılan imza, biyometrik imza, dijital imza⁷⁸⁴ ve el ürünü imzanın tarayıcıdan geçirilerek elektronik ortama aktarılması şeklinde görülebilir.⁷⁸⁵ Bir görüşe göre, güvenli olmayan elektronik imzalı belgeler, belgenin değiştirilmediği konusunda inceleme yapıldıktan sonra delil başlangıcı hükmünde kabul edilmelidir.⁷⁸⁶ Benim de katıldığım diğer bir görüşe göre ise, güvenli elektronik imza dışındaki elektronik imzalar bakımından bir düzenleme bulunmaması bilinçli bir boşluktur ve güvenli olmayan elektronik imzaya da güvenli elektronik imza kadar bağlayıcı olmasa da bir ölçüde caiz delil sayılma özelliği tanınmak istenmiştir.⁷⁸⁷ Basit elektronik imza olarak adlandırılan, güvenli elektronik imza dışında bir imzayla imzalanmış olan belgeler ile hiçbir şekilde imza taşımayan elektronik veriler, bilgi taşınması ve uyumsuzluk konusunu ispata elverişli olması koşuluyla HMK m. 199 kapsamında belge niteliğinde sayılmalıdır.⁷⁸⁸ Bu durumda güvenli elektronik imzalı olmadığı için senet hükmünde sayılmayan elektronik veriler, sahtelik iddiasına adi belgeye yöneltilen sahtelik iddiası kapsamında konu olabilecektir. Diğer taraftan elektronik verilerle oluşturulan belgeler üzerinde yapılan sahtecilik eylemleri

⁷⁸⁴ El yazısı ile atılan imzanın sahip olduğu özellikleri, açık ve gizli şifreleme yöntemleri kullanarak elektronik belgeler alanında sağlamaya çalışan bir yöntemdir. Bkz. **Keser Berber**, s. 503; **Şenocak**, s. 99.

⁷⁸⁵ **Biçkin**, İnci: "Elektronik İmza ve Elektronik İmza ile İlgili Yasal Düzenlemeler", TBB Dergisi, Sa. 63, 2006, s. 111; **Sayıcı**, Bilge: Türkiye'de Hukuk ve Adli Bilimler Açısından İmza ve Karşılaşılan Sorunlar, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2009, s. 22. Elektronik imza ile güvenli elektronik imzanın farklı kavramlar olmadığı görüşü için bkz. **Yıldırım Öztürk**, Mehtap/**Ergün**, Çağdaş E.: "Elektronik İmza Kanunu", TBB, Sa. 52, Ankara 2004, s. 150.

⁷⁸⁶ **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 257; **Bulur**, E-İspat, s. 100.

⁷⁸⁷ **Konuralp**, Halûk: Genel Hatlarıyla Elektronik İmza Kanunu, "Elektronik İmza Kanunu" Konulu Türkiye Bankalar Birliği Konferans Sunumları, 2004, s. 4. [<http://www.tbb.org.tr/tr/egitim-ve-konferanslar/konferans-sunumları/81?year=2004> (Çevrimiçi: 26.01.2016)]. Aksi görüşte bkz. **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 257.

⁷⁸⁸ Belge tanımının yapılmasından önceki dönemde, güvenli elektronik imzalı olmayan belgelerin niteliğinin mülga HUMK m. 367 kapsamında, özel hüküm sebebi olarak değerlendirilmesi gerektiği doktrinde kabul edilmişti. Bkz. **Erturgut**, Elektronik İmzalı Belgeler, s. 267; **Konuralp**, İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, s. 37.

TCK'da düzenlenen özel belgede sahtecilik ve özel belgeyi bozmak, yok etmek ve gizlemek suçlarını oluşturacaktır.⁷⁸⁹

Belgenin güvenli elektronik imzalı olduğunun tespit edilmesinde sonra, içeriğindeki verinin inkâr edilmiş olması durumunda ise HMK m. 210 hükmüne göre hâkim inkâr eden tarafı dinleyecek; yeterli kanaatin oluşmadığı durumlarda içeriğin aidiyetinin tespiti için bilirkişi incelemesine başvurulacaktır. Kanunkoyucu inkâr üzerine yapılacak incelemeyi teknik ve konunun uzmanı bilirkişiler tarafından yapılabilecek bir inceleme olarak nitelendirdiği için hâkime bu konuda inceleme yapma yetkisi tanımamıştır. Hâkim, güvenli elektronik imzalı belgenin inkârı üzerine yapılacak incelemede diğer belgelerde olduğu gibi inkâr eden tarafı isticvap etme yetkisine dahi sahip değildir. Hâkimin tek yetkisi, güvenli elektronik imzalı olduğu tespit edilen veriyi inkâr eden tarafı dinlemektir. Taraf dinlemesi niteliğindeki bu dinleme üzerine hâkimin bir kanaati oluşursa, bu oluşan kanaate göre karar verilecek; bir kanaat oluşmaz ya da inkâr eden taraf tereddütlü açıklamalarda bulunursa güvenli elektronik imzalı verinin aidiyetini tespit görevi bilirkişiye verilecektir.

2. Adi Senetlere Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesi

Sahtelik iddiasının incelenmesi ön sorun ya da ayrı bir dava şeklinde ileri sürülmüş olması bakımından farklı değildir.⁷⁹⁰ Kanunda öngörülen sıraya göre sahtelik iddiası öncelikle hâkim tarafından incelenir. Yapılan incelemede hâkimin yeterli kanaate ulaşamaması hâlinde ise bilirkişiye başvurulur. Kanun, hâkim ve bilirkişinin yapacağı incelemelerin sırasını önceden belirlemiştir.

(1) Bir belgenin sahteliğinin iddia edilmesi durumunda, bu hususta karşı tarafın açıklamaları da dikkate alınarak, aşağıdaki sıra ile inceleme yapılarak öncelikle karar verilir:

a) Hâkim, yazı veya imzayı inkâr eden tarafı isticvap ettikten sonra bir kanaat edinmemişse, huzurda bu kişiye yazı yazdırıp imza attırmak suretiyle elde ettiği belge ve diğer delilleri değerlendirir. Hâkim, sahtelik konusunda başka bir incelemeye gerek duymadan karar verebilecek durumda ise gerekçesini açıkça belirtmek suretiyle, senedin sahteliği hakkında bir karar verir. İsticvap için mahkemeye davet edilen taraf, belirtilen günde hazır bulunmadığı

⁷⁸⁹ **Dülger**, s. 140. Ancak elektronik imzalı belgelerin, kanunilik unsuruna uygun olamaması nedeniyle, belgede sahtecilik suçlarına konu olamayacağına ilişkin diğer görüşleri yukarıda belirtmiştik. Ayrıca bkz. **Güngör**, s. 50; **Gökcan**, Özel Belgede Sahtecilik Suçu, s. 213.

⁷⁹⁰ **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 531.

takdirde, inkâr etmiş olduğu belgedeki yazı veya imzayı ikrar etmiş sayılır; bu husus kendisine çıkartılacak davetiyede ayrıca ihtar edilir.

b) (a) bendi hükmüne göre yaptığı incelemeye rağmen, hâkimde sahtelik konusunda kesin bir kanaat oluşmamışsa, bilirkişi incelemesine karar verir. Bilirkişi incelemesinden önce, mevcutsa, o tarafa ait olan karşılaştırma yapmaya elverişli yazı ve imzalar, ilgili yerlerden getirilir. Bilirkişi, bu yazı ve imzalarla, o mahkemede elde edilen yazı ve imzaları esas alarak inceleme yapar. Bilirkişi, inceleme için gerekli görürse, kendi huzurunda tarafın yeniden yazı yazması veya imza atmasını mahkemeden talep edebilir.

Kanun maddesinde öngörülen sıraya uygun olarak tezimizde öncelikle hâkim tarafından yapılacak inceleme ve hâkimin yapacağı inceleme sırasında takip edeceği sıra ayrı bir başlık altında incelenecek; sonrasında ise bilirkişinin yapacağı inceleme ve bilirkişi tarafından izlenecek sıra hakkında incelemelerimize yer verilecektir.

2.1. Hâkim Tarafından Yapılan Yazı veya İmza İncelemesi

Hâkim, kanunda öngörülen sıra ile öncelikle sahtelik iddiası ile ilgili karşı tarafın (senedi delil olarak mahkemeye sunan kişinin) açıklamalarını dikkate alarak yazı veya imzayı inkâr eden tarafı isticvap edecektir. İsticvapta yeterli kanaate ulaşamayan hâkim, yazı veya imza inkârında bulunan kişiye yazı yazdırarak imza attırır. Buradan da bir sonuç alamayan hâkim, yazı ve imza incelemesi için bilirkişiye başvurur. Kanunda öngörülen bu sıraya uygun olarak hâkimin yapacağı incelemede ilk iş, tarafların açıklamalarını dikkate almaktır.

2.1.1. Tarafların Dinlenmesi

Mülga HUMK m. 308'de düzenlenen yazı veya imza inkârının incelenmesi hükümlerine göre sahtelik iddiası üzerine hâkim, tarafların açıklamalarını ve sunmuş oldukları delilleri dikkate alarak yeterli kanaate ulaşırsa; senedin sahteliği hakkında kararını verir.⁷⁹¹ HUMK m. 308 şu şekilde düzenlenmişti:

Davanın esnayı tahkikında bir taraf kendisine nispet olunan senette muharrer yazı ve imzayı inkâr veya tanımadığını beyan ederse iki tarafın ifadatı ve olbapta serdolan deliller üzerinde hâkim kafi derece kanaat hasıl eylediği takdirde senedi kabul veya hükümden ıskat ederek esas hakkında karar verir.

⁷⁹¹ **Karafakih**, s. 188; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2085; **Belgesay**, Deliller, s. 138; **Yavaş**, Senetle İspat, s. 133.

HMK'da ise tarafların dinlenmesinin bir zorunluluk olup olmadığı açık değildir. HMK m. 211'e göre bir belgenin sahteliğinin iddia edilmesi durumunda, *bu hususta karşı tarafın açıklamaları da dikkate alınarak* incelemeye başlanır. Hâkimin karşı tarafın açıklamalarını dikkate alacak olması; hiç değilse aleyhine sahtelik iddiası ileri sürülen (senedi delil olarak mahkemeye sunan) tarafın bu konuda bir diyeceğinin olup olmadığının sorulmasını gerektirir. Nitekim sahtelik iddiasının ön sorun teşkil etmesi nedeniyle HMK m. 164/2 hükmüne göre de hâkimin, sahtelik iddiasına karşı diğer tarafın cevabını ve delillerini sunması için süre belirlemesi ve bunu tefhim ya da tebliğ etmesi gerekir. Tarafların eşitliğinin sağlanarak hukuki dinlenme ve ispat haklarının tesisi bakımından da öncelikle karşı tarafın açıklamalarının dinlenmesi gerekir.⁷⁹²

Diğer taraftan hâkim, sahtelik iddiasında bulunan tarafı da iddianın açıklanması konusunda dinleme yetkisine sahiptir. Her ne kadar bu yetki HMK m. 211'de açıklanmamışsa da, yargılamaya hâkim olan ilkelerden hukuki dinlenme hakkı (m. 27) ve hâkimin davayı aydınlatma ödevi (m. 31) kapsamında hâkim, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda tarafları dinlemekle yetkili ve görevlidir.⁷⁹³ HMK m. 31'e göre yargılamanın her aşamasında; taleple bağlılık ilkesi ve tarafların iddiaları ile sınırlı olmak üzere hâkim, davayı aydınlatmakla görevlidir.⁷⁹⁴ Hâkim davayı aydınlatma görevi kapsamında ve uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz ya da çelişkili gördüğü konular hakkında taraflardan açıklama isteyebilir. Tarafların dinlenmesi faaliyetinin temelinde hâkimin davayı aydınlatma ödevi bulunur. Tahkikat aşamasında hâkimin davayı aydınlatma görevinin bir görünümü olarak HMK m 144'te tarafların dinlenmesi düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, hâkim her iki tarafı usulüne uygun şekilde davet ederek davada ileri sürülen vakıalar hakkında dinleyebilir. Bu dinlemede tarafların karşı karşıya bulunması bir zorunluluk değildir. Mülga HUMK m.

⁷⁹² **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 300.

⁷⁹³ **Tercan**, Erdal: "Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü Kapsamında Tarafların Dinlenmesi", MİHDER, C. 7, Sa. 18, İstanbul 2011, (Tarafların Dinlenmesi) s. 11.

⁷⁹⁴ Hâkim, tarafların iddia ve savunmalarındaki eksiklik, belirsizlik ve çelişkilerin giderilmesi konusunda da davayı aydınlatma yükümlülüğüne tabidir. Bkz. **Karaaslan**, s. 102; **Tercan**, Tarafların Dinlenmesi, s. 12.

213'te düzenlenmiş olan tarafların dinlenmesi usulünün birbirlerinin huzurunda olması şartı 3156 sayılı ve 26.02.1985 tarihli Kanun değişikliği ile kaldırılmıştır.⁷⁹⁵ Ayrıca mülga HUMK iki tarafı veya vekillerinin çağılarak davanın maddi olguları hakkında bilgi toplanmasına imkân tanımışken HMK m. 144, taraf vekillerinin dinlenmesini madde kapsamına almamıştır. Dolayısıyla yürürlükteki usul kanunumuz bakımından tarafların dinlenmesi tarafların bizzat katılmasını gerektiren bir usul işlemidir. Diğer taraftan, tarafların dinlenmesinde hâkim doğrudan takdir yetkisine sahiptir. Davanın taraflarından biri hâkime talepte bulunarak HMK m. 144 kapsamında diğer tarafın dinlenmesini isteyemez. Taraflardan birinin bu yöndeki talebinin reddi usul hatası ya da tarafların dayandığı delillerin sebep olmaksızın reddi olmadığı için kanaatimce kanun yoluna başvurma sebebi olarak nitelendirilmemelidir. Nitekim tarafların dinlenmesi, isticvabın aksine delil elde etme amacıyla başvuru olan bir dinleme değil; hâkimin aydınlatma ödevi kapsamında başvurusu gereken bir tahkikat işlemidir. Tarafların dinlenmesi isticvaptan farklıdır.⁷⁹⁶ Hâkim tarafları dinlendikten sonra yeterli bir kanaate ulaşamazsa isticvap yoluna başvurur. Tarafların dinlenmesi sırasında taraflar, sadece aleyhine olan hususlarla ilgili olarak değil; lehine olan hususlarla ilgili olarak da beyanda bulunabilir. Oysa isticvapta tarafın dinlenmesi aleyhine delil teşkil edecek bir hususa ilişkindir.⁷⁹⁷ Ayrıca Kanunkoyucu, tarafların dinlenmesi için çağrıldıkları duruşmaya gelmemelerine ilişkin olarak bir yaptırım öngörmemiştir ancak usulüne uygun şekilde çağrılan tarafın isticvap davetine icap etmemesi aleyhine ileri sürülen durumu ikrar ettiği anlamına gelir.

Bir belgenin sahteliğinin iddia edilmesi durumunda, karşı tarafın açıklamalarının da dikkate alınarak hâkim inceleme yapacağı madde metninde belirtilmiş olmasına rağmen, tarafların açıklamalarının ve mahkemeye sunulan delillerin yeterli kanaati oluşturması durumunda hâkime sahtelik iddiasıyla ilgili bir karar verme yetkisi açıkça tanınmamıştır. Ancak bu yetkinin sona ermediği, hâkimin yeterli kanaate ulaşması durumunda tarafları dinlemeden de sahtelik

⁷⁹⁵ 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 05.03.1985 tarihli ve 18685 sayılı RG.

⁷⁹⁶ **Tercan**, Tarafların Dinlenmesi, s. 10.

⁷⁹⁷ **Tercan**, Tarafların Dinlenmesi, s. 16.

iddiası hakkında karar verebileceği; HMK m. 144'te yer alan *dinleyebilir* ifadesinden bu konuda hâkime bir takdir yetkisi verildiği sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte hâkimin davayı aydınlatma görevi uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarla sınırlıdır. Bu nedenle hâkimin taraflarca dilekçelerinde ileri sürdükleri iddialar ve sundukları delillerin yeterince açık olması durumunda bizzat dinlenmelerine kanaatimce gerek yoktur. Nitekim dava konusunun ve vakıaların yeterince açık olduğu bir konuda tarafların dinlenmesi için ayrıca bir duruşma günü belirleyerek zaten uyuşmazlık, çelişki ya da belirsizlik bulunmayan bir konuda tarafların dinlenmesi, usul ekonomisi ilkesiyle de bağdaşmaz. Her ne kadar Yılmaz, hâkimin vakıalar hakkında tarafları dinlemeden karar veremeyeceğini; tarafların dinlenmesinin bir zorunluluk olduğunu ifade etmiş ise de bu zorunluluğun tarafların haklılığına yönelik tespit ihtiyacından kaynaklandığını belirtmektedir.⁷⁹⁸ Dolayısıyla tarafların haklılığı konusunda hâkimin hiçbir kuşkusu kalmamışsa tarafların dinlenmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle tarafların dinlenmesi mutlak bir usul değil, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlar için bir ihtiyaç olarak nitelendirilebilir.

Sahtelik incelemesi bakımından kanaatimce hâkim, sahtelik iddiasına ilişkin incelemeye girişmeden önce tarafları dinleyerek sahtelik iddiasının kapsamını aydınlatması gerekir. Ancak tarafların dinlenmesine dahi gerek olmayacak şekilde senedin sahteliği hususunda sunulan delillerle yeterli kanaate ulaşılmış olursa, tarafları dinlemeden de sahtelik hakkında kararını verebilir.⁷⁹⁹ HUMK m. 308'de yer alan bu usulün HMK'da açıkça düzenlenmemiş olması, hâkimin tarafları dinlemeden ve hatta m. 211'de düzenlenen sıraya uygun şekilde inceleme yapmadan karar veremeyeceği sonucuna sebep olmaz. Nitekim yargılamanın makul sürede, düzenli bir biçimde ve gereksiz gider olmaksızın tamamlanması hâkimin bir ödevidir. Bu yükümlülük karşısında hâkimin; açıkça sahte olduğu belli olan veya sahtelik iddiasının zaman kazanmak, davayı uzatmak gibi maksatlarla yapıldığı açık olan durumlarda tarafları dinlemek,

⁷⁹⁸ Yılmaz, HMK Şerhi, C. II, s. 1990.

⁷⁹⁹ Bu usul yalnızca ön sorun şeklinde ileri sürülerek incelenen sahtelik iddiası bakımından geçerlidir. Münhasıran açılan ayrı bir sahtelik davası varsa, hâkimin dosyadaki delillere bakarak hiç duruşma yapmadan, dosya üzerinden karar vermesi mümkün değildir.

isticvap etmek, yazı veya imza attırmak gibi her biri için ayrı süre tayini gerektiren usul işlemlerine başvurması usul ekonomisi ilkesi ile bağdaşmaz.

2.1.2. Tarafların İsticvabı

İsticvap, taraf sorgusudur.⁸⁰⁰ Başlı başına bir delil ya da ispat vasıtası olmamasına rağmen isticvap, davanın temelini oluşturan vakıalar ve onunla ilişkisi bulunan hususlar hakkında başvuru olan bir usul işlemidir. Hâkim, vakıaların açıklığa kavuşturulması, varlığı veya yokluğu konusunda aleyhine olan tarafın ikrarını sağlamak amacıyla isticvaba başvurur. Dolayısıyla isticvap dava konusunu oluşturan veya dava konusuyla ilgisi bulunan vakıalarla ilgilidir. Hukuki işlemlere ilişkin olarak isticvap yoluna başvurulamaz.

2.1.2.1. Genel olarak isticvap

İsticvap yalnızca davanın tarafları için başvuru olan bir yoldur, davanın tarafları dışındaki kimselerin bilgisine başvurulması isticvap değil; tanık dinleme niteliği taşır. İsticvap bir delil değil, delil elde etme vasıtasıdır.⁸⁰¹ Bu özelliği nedeniyle doktrinde, isticvap davetine gelmeyen tarafın vakıaları ikrar etmiş sayılmasının medeni usul hukukunun maddi gerçeği ortaya çıkarma amacıyla bağdaşmadığı, sırf isticvap davetine katılmadığı için gerçekte olmayan vakıalara dayanılarak mahkemenin karar vermesinin uygun olmadığı ve hâkime bu konuda takdir yetkisi tanınması gerektiği savunulmuştur.⁸⁰²

İsticvap olunacak kişi, vakıa aleyhine olan tarafın bizzat kendisidir.⁸⁰³ Tüzel kişiler bakımından bu kimse, tüzel kişiyi temsil yetkisine sahip kişilerdir (HMK m. 170/1). Ergin olmayan veya kısıtlı kişilerin bizzat dava açma hakkının bulunduğu hâller dışında, bu kişiler adına yapılan işlemlere ilişkin olarak yasal temsilcileri isticvaba davet edilir (HMK m. 170/2, m. 170/3). İsticvap daveti, taraflardan birinin talebi üzerine ya da hâkim tarafından re'sen yapılabilir.

⁸⁰⁰ **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2205.

⁸⁰¹ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 302.

⁸⁰² **Tercan**, Erdal: "Medeni Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü", Prof. Dr. Şakir Berki'ye Armağan, SÜHFD, C. 5, Sa. 1-2, Konya 1996, s. 204; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 303.

⁸⁰³ **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyavaz/Hanağası**, s. 372.

Mahkemenin isticvaba karar vermesi durumunda isticvap yoluyla dinlenecek tarafa ihtarlı bir davetiye tebliğ edilir. Vekille takip edilen davalar bakımından isticvap davetinin avukata yapılması mümkün değildir.⁸⁰⁴ İsticvap davetinin mutlaka isticvap olunacak kimseye tebliğ edilmesi gerekir.

Davetiyede, isticvap konusu vakıalar gösterilerek; isticvap olunan kimsenin belirtilen gün ve saatte geçerli bir özrü bulunmaksızın duruşmada hazır bulunmaması ya da gelip de sorulara cevap vermemesi hâlinde isticvaba konu vakıaları ikrar etmiş sayılacağı ihtarı yer alır. Ancak kanun gereği sır olarak korunması gereken bilgiler bakımından isticvap olunan kimse, sorulara cevap vermekten çekinme hakkını kullanabilir. Ayrıca, kendisine veya HMK'nın 248. maddesinde yazılı kimselerden birine doğrudan doğruya maddi bir zarar verecek ya da kendisinin veya bu kimselerden birinin şeref veya itibarını ihlal edecek ya da ceza soruşturmasına veya kovuşturmasına sebep olacak; meslek veya sanatına ait olan sırların ortaya çıkmasına sebebiyet verecek sorular bakımından isticvap olunan kimse, sorulara cevap vermekten kaçınabilir. (HMK m. 175)

Kural olarak isticvap, isticvap olunan kişinin bizzat mahkemeye gelmesi ile yapılır. Ancak mahkemenin bulunduğu il dışında oturan kimse için aynı anda ses veya görüntü nakli mümkünse bu yolla, mümkün değilse istinabe yoluyla isticvap yapılabilir. Aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla isticvap yoluna başvurulması hâlinde karşı tarafın rızasının gerekip gerekmediğine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Hâlbuki ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla duruşma icrasını düzenleyen HMK m. 149, tarafların rızası olmak koşuluyla aynı anda ses ve görüntü nakliyle duruşma ve usul işlemleri yapılabileceğini düzenlemiştir. Ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla duruşma veya usul işlemlerinin yapılmasında tarafların rızasının aranmasının sebebi, doğrudanlık ilkesidir. Nitekim doğrudanlık ilkesi gereği hâkim delilleri doğrudan ve tarafların huzurunda incelemeli; tarafların ve vekillerinin tartışmalarına imkân tanınmalıdır. Hal böyleyken sahtelik incelemesine ilişkin isticvabın ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla yapılması durumunda tarafların rızalarının aranmaması, doğrudanlık ilkesinin ihlali anlamına gelebilir. Ancak kanun hükümleri arasında, genellik ve özellik bakımından bir ayırım yapılarak; ses ve görüntü nakli yoluyla

⁸⁰⁴ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 372.

duruşma icrasını düzenleyen m. 149'un, isticvabın ses ve görüntü nakli yoluyla yapılmasını düzenleyen m. 172'ye göre genel nitelikte bir düzenleme olduğu; dolayısıyla ses ve görüntü nakli yoluyla isticvaba başvurulması hâlinde tarafların rızasının aranmasına gerek olmadığı da diğer bir görüş olarak savunulabilir.

Kanun, istinabe yoluyla isticvaptan önce ses veya görüntü nakli yoluyla isticvap yapılmasını düzenlemiştir. Ayrıca, hastalık ya da engelli olması nedeniyle bizzat mahkemeye gelemeyen tarafın hâkim tarafından bulunduğu yerde dinlenmesi mümkündür.

2.1.2.2. Sahtelik incelemesinde isticvap

Hâkim yazı yazdırma veya imza attırma yoluna başvurmadan önce yazı veya imza inkârında bulunan kişiyi isticvap eder. İsticvap davetiyesi, isticvap olunan kimsenin duruşmaya gelmemesi hâlinde aleyhine delil olarak kullanılan senedin kendisinden sadır olduğunu ikrar etmiş sayılacağı ihtarını içermelidir. Mülga HUMK döneminde Yargıtay'ın imzası inkâr edilen belgenin de isticvap davetiyesine eklenmesi gerektiğine ilişkin karar⁸⁰⁵ ve uygulaması HMK döneminde de devam etmektedir.⁸⁰⁶

Sahtelik iddiasının incelenmesinde isticvap ihtarının nasıl olacağını düzenleyen HMK m. 211/1(a)'da “gelip de soruları cevaplamaması hâlinde” ifadesi kullanılmayarak yalnızca, “belirtilen günde hazır bulunmadığı takdirde” ifadesine yer verilmiştir. Bunun sebebi, yazı veya imza inkârında bulunan kimsenin sahtelik iddiasına ilişkin sorulara cevap vermekten çekinme hakkının bulunmasıdır. Nitekim HMK m. 175'e göre, tanıklıktan çekinmeye ilişkin HMK m. 249 ve m. 250'nin isticvapla ilgili olarak da uygulanacaktır. Sahtelik iddiasına ilişkin hâkim tarafından isticvap olunana yöneltilecek soruların özel belgede sahtecilik ya da resmî belgede sahtecilik suçlarına konu teşkil edebilecek olması nedeniyle, yazı veya imza inkârında bulunan tarafın isticvap yolunda

⁸⁰⁵ 13. HD, 29.09.2003, 2003/5881 E. ve 2003/10786 sayılı karar (Yılmaz, HMK Şerhi, C. II, s. 2525).

⁸⁰⁶ “... Somut olayda çıkarılacak isticvapta meşruhat ancak **senet örnekleri gönderilerek** ekteki senetlerdeki imzanın aidiyeti yönünde olmalıydı.” Bkz. 15. HD, 25.03.2015, 2014/3071 E. ve 2015/1504 K. sayılı karar (KİBB, 28.10.2018).

sorulara cevap vermekten kaçınması mümkündür.⁸⁰⁷ Bu nedenle sahtelik iddiasının incelenmesi için gönderilen isticvap davetiyesinde isticvap olunanın gelip de soruları cevaplamamasının aleyhine delil olarak kullanılan senedin kendisinden sadır olduğunu ikrar etmiş sayılacağı ihtarına yer verilmemiş olması yerinde bir düzenlemedir.

HMK m. 211'in karşılığı olan HUMK m. 308 hükmü ise, her iki tarafın da dinlenmesini (bizzat ispati vücut etmelerini); bu yeterli gelmezse her iki tarafın isticvabını düzenlemiştir.⁸⁰⁸ Hâlbuki isticvap, tarafın kendi aleyhine olan bir konuda sorguya çekilmesi; bizzat hâkim tarafından dinlenmesidir. Taraflar ancak kendi aleyhine olan bir konunun aydınlatılması için isticvap edilir. Yazı veya imza inkârında senet aleyhine delil teşkil edecek kişi inkârda bulunandır. Bu nedenle karşı tarafın ayrıca isticvap edilmesine kanaatimce gerek yoktur. Nitekim HMK m. 211'de de isticvap edilecek kişinin yazı veya imza inkârında bulunan taraf olduğunu açıkça düzenlemiştir. Ancak karşı tarafın veya vekilinin de isticvap sırasında hazır bulunması mümkündür. (HMK m. 173/3)

İsticvap olunacak kişinin mahkemenin bulunduğu il dışında oturuyor olması durumunda sahtelik iddiasının incelenmesine ilişkin isticvabın aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla yapılması mümkündür. Ancak ses ve görüntü nakli yoluyla isticvap yapılamıyorsa, istinabe yoluyla isticvap yapılır. İstinabe yoluyla yapılan isticvap sırasında yazı veya imza inkârında bulunan tarafla birlikte karşı taraf ve vekillerinin de hazır bulunması mümkündür.

2.1.3. Yazı Yazdırma ve İmza Attırma

İsticvap sonucunda bir kanaat edinemeyen hâkim, sahtelik iddiasında bulunan kişinin yazı ve imza incelemesini yapmak üzere yazı yazdırıp imza attıracaktır. Yazı yazdırma ve imza attırma için ayrı bir duruşma günü tayin edilmesine gerek yoktur. Hâkimin, isticvap sonucu kanaatinin yetersiz kalması durumunda zaten huzurunda bulunan tarafa imza attırarak yazı yazdırması, usul

⁸⁰⁷ HMK m. 175'in kıyasen uygulanacak tanıklığa ilişkin hükümleri arasında tanıklıktan çekinme ile ilgili m. 249, 250'nin yer alması nedeniyle tanıklıktan çekinebilir.

⁸⁰⁸ HUMK zamanında sahtelik incelemesinin sırasına ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2082-2096.

ekonomisi bakımından da gereksiz zaman kaybını önleyecektir.⁸⁰⁹ Yazı yazıp imza atmak için ayrı bir gün belirlenirse de belirlenen günün yine meşruhatlı bir davetiye ile yazı ve imzası alınacak kişiye tebliğ edilmesi gerekir. Yazı yazıp imza atmak için çağırılan kişi belirlenen günde mazeretsiz olarak duruşmaya katılmazsa, yazı ve imzasını ikrar etmiş sayılmaktadır.⁸¹⁰ Ancak bu durumda isticvap davetiyesinde olduğu gibi, isticvap davetiyesinin de mutlaka belgenin sahteliğini ileri süren kişiye yapılması gerekir. Aksi takdirde duruşmaya katılmamanın sonucu olan ikrar etme varsayımı gerçekleşmez.⁸¹¹

Yılmaz'a göre, isticvap sonrasında yeterli kanaate ulaşılamaması hâlinde yazı yazdırma ve imza attırma yoluna başvurulacağını düzenleyen HMK m. 211/2 ile Yargıtay'ın, tatbika medar imza bulunmaması hâlinde isticvap yoluna başvurulması gerektiği yönündeki uygulaması⁸¹² sona ermiştir ve hâkimin, tatbika medar imza araştırmasına girişmeden yazı yazdırma ve imza attırma yoluna başvurması gerekir.⁸¹³ Ancak yazı ve imza attırma sürecinde, yazı yazıp imza atan kişilerin, kasıtlı olarak yazı veya imzalarını değiştirme çabasında olabilecekleri gerekçesiyle bu görüşe katılamıyorum. Uygulamada samimi yazılar olarak adlandırılan, kişiye aidiyetinin güvenilir olduğu ve gerçeğe en uygun şekilde yazılmış yazı ve imzaların yani karşılaştırmaya elverişli yazı ve imzaların getirilmesi hâkim doğru sonuca ulaşma imkânını artırır.⁸¹⁴ Yargıtay da, bu görüşün aksi yönünde sayılabilecek bir kararında; tatbika medar yazı ve imzaların dosyada bulunması durumunda bunların incelenmeden yazı ve imza

⁸⁰⁹ **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2526; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 304.

⁸¹⁰ **Umar**, HMK Şerhi, s. 708; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 305; **Karafakih**, s. 188; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2086.

⁸¹¹ **Umar**, HMK Şerhi, s. 708; ; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 305.

⁸¹² Bu uygulama esasen İİK m. 68/a-1 hükmüne dayanmaktadır. Bu maddeye göre, hâkim sahtelik incelemesini tatbika medar imza mevcutsa bununla, yoksa borçluya yazdıracağı yazı ve attıracağı imza ile yapar. HMK'nın yürürlüğe girmesinden sonra da konuya ilişkin özel düzenleme olması sebebiyle Yargıtay, bu hükmün uygulanmasına devam etmiştir. 12. HD, 06.02.2018, 2016/27559 E. ve 2018/858 K. sayılı karar (KİBB, 10.08.2018).

⁸¹³ **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2526.

⁸¹⁴ **Ataç/Aydoğdu/Bora**, s. 123.

atılması için tayin edilen duruşmaya katılmayan kişi aleyhine karar verilemeyeceğini kabul etmiştir.⁸¹⁵

Hâkim önünde yazı yazdırılması ve imza attırılması işi bittikten sonra elde ettiği bu belgeler ile sahtelik iddiasına konu olan senet altındaki imzayı karşılaştıracak; bu karşılaştırma sonucu yeterli kanaate ulaşırsa, bilirkişi incelemesine ihtiyaç olmadan kararını verecektir. Ancak özellikle kolayca taklit edilebilen imzalar bakımından hâkimin karşılaştırması çoğu zaman yeterli gelmeyecek ve uygulamada sıklıkla olduğu gibi bilirkişi incelemesi yoluna başvurulacaktır.⁸¹⁶

Yazı veya imza örneği fiziki olarak elverişli ve uygun bir ortamda alınmalı; sahteliği iddia edilen senette kullanılan kâğıt ve kaleme benzer özelliklerdeki materyaller kullanılmalıdır.⁸¹⁷ Nitekim yazı ve imzanın aynı kişiye ait olmasına rağmen mürekkep ve kâğıdın kalitesine göre farklı özellikler göstermesi mümkündür. Ayrıca, yazının yazılması ve imzanın atılmasında kişinin kâğıt üzerinde uyguladığı baskı izi; ayakta veya oturarak yazıp imzalamasına göre de farklılık gösterir. Bu nedenle yazı ve imza örneklerinin hem oturarak hem ayakta ayrı ayrı alınması gerekir.⁸¹⁸ Sahteliği iddia edilen belge veya senette yer alan imzanın boyutları da imza attırılırken dikkate alınmalıdır. İmzanın boyutunun değişmesi, karakteristik özelliklerin azalmasına

⁸¹⁵ 19. HD, 20.02.2012, 2011/12167 E. ve 2012/2492 K. sayılı karar: “Dava, imza inkarına dayalı menfi tespit davasıdır. Bu durumda hakim yazı ve imzayı inkar eden tarafı isticvap ettikten sonra huzurda bu kişiye yazı yazdırıp imza attırmak suretiyle istiktap eder. (HMK'nun 211/1-g) Vekilin imzayı inkar eden müvekkilini hazır bulundurma zorunluluğu yoktur. Bu nedenle mahkemenin gerekçesi isabetli değildir. Ayrıca mahkemece davacının tatbika medar imzalarının bulunduğu bir takım belgeler ilgili mercilerden getirilerek dosya içerisine alınmış olduğuna göre gerektiğinde davacı vekilinin sözünü ettiği dava dosyalarındaki imzalar da incelemeye esas olarak getirilip imza incelemesi yaptırılarak varılacak uygun sonuç dairesinde bir karar verilmesi gerekirken eksik inceleme ile yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir.” (KİBB, 15.10.2018).

⁸¹⁶ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 308.

⁸¹⁷ **Ataç/Aydoğdu/Bora**, s. 123-124; aynı kişilerden alınan yazı örneklerinde kurşunkalem ve dolmakalem yazılarının farklı olduğu tespit edilmiştir. Bkz. **Alkan**, Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, s. 8.

⁸¹⁸ **Akkurt**, s. 46; **Demir**, s. 152. Oturarak ya da ayakta yazmanın yazıyı etkilemeyeceğini çünkü yazı yazma işinin bir beyin faaliyeti olduğunu savunan görüş için bkz. **Bafra**, Jale: “İmza İncelemeleri ve Bilirkişilik”, İBD, C. 75, Sa. 2, İstanbul 2001, (Bilirkişilik) s. 359.

sebepl olabileceği için imzanın, incelenerek belgedeki boyutlara⁸¹⁹ uygun Şekilde imza alınmalıdır. Sahte olduğu iddia edilen imzanın atılmasını istemek ya da sahte olduğu iddia edilen metnin aynısını yazdırmak inceleme bakımından doğru bir uygulama olarak kabul edilmemektedir ancak belgedeki kelimeleri de içeren bir yazının yazdırılması uygun olur.

Bazı ülkelerde yazı sahteliğinin belirlenmesi için kişiden örnek yazı alınması amacıyla hazırlanan metinler, form olarak kullanılmaktadır. Londra Metni olarak adlandırılan ve 200 kelimelik bir metnin el yazısı ile yazdırılması örnek gösterilerek; bu metne uygun Şekilde bir standart metin oluşturulması adli belge inceleme konusunda uzmanlaŐan yazarlar tarafından tavsiye edilmektedir.⁸²⁰ Ancak kanaatimce, böyle standart bir metnin hazırlanması; metnin önceden sahtelik iddiasında bulunan kimse tarafından ulaşılabilir bir form olarak bulundurulması; kasten yazı ve imza değiştirme amacında olan kişilerin işini kolaylaştırır. Bu kişiler, önceden ulaşılabilir olan standart formları ne Şekilde deđiŐtirebilecekleri konusunda çalışma yapabilirler. Bu nedenle standart bir metnin önceden belirlenmesi yerine, yazdırılacak metnin uzunluğunu ve içeriğini hâkimin belirlemesi daha uygundur. Ancak hâkimin, sahteliği iddia edilen belgede yer alan yazıdaki harf ve rakam özelliklerini dikkate alarak yazı yazdırması; daha sonra bilirkişi incelemesinde tekrar yazı yazdırma ihtiyacını ortadan kaldıracaktır.

2.1.4. Yapılan İnceleme Sonucu Hâkimin Vereceği Karar

Kanunda belirtilen sıraya uygun olarak hâkimin yapacağı sahtelik incelemesi sonucunda hâkim, yazı yazdırıp imza attırmak suretiyle elde ettiği belge ve diğer delilleri⁸²¹ değerlendirerek yeterli kanaate ulaŐmıŐsa sahtelik

⁸¹⁹ Boyut, yazı veya imzanın büyüklük, kklk, geniŐlik, darlık, uzunluk ve kısılığı gibi özelliklerini ifade eder. Bkz. **Demir**, s. 106. İmzanın boyutu, karakteristik özelliklerinde bozulmalara sebep olduğu için örnek imzaların mutlaka aynı boyutta alınması gerekir. Bkz. **Paracıklı**, **Gürcan/Ataç**, Yasin: “Boyut Sınırlaması Olarak Atılan İmzalarla, Boyut Sınırlaması Olmadan Atılan İmzaların Karşılaştırılması”, AdliBD, C. 14, Sa. 1, Ankara 2015, s. 15 vd.

⁸²⁰ **Akkurt**, s. 47;

⁸²¹ Daha önce başka bir yargılama sırasında senedin sahtelik incelemesi için alınmış bilirkişi raporu, diğer deliller kapsamı içinde değerlendirilmelidir. Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 714.

iddiası hakkında karar verir.⁸²² Sahtelik iddiası hakkında hâkimin vereceği karar, senedin sahte olduğuna ya da senedin sahte olmadığına ilişkin olabilir. Bu karar kapsamında hâkim, yazı yazdırma ve imza attırma işlemiyle elde ettiği iddiaları, inkâr edilen belgede yer alan yazı ve imza ile karşılaştırma yetkisine de sahiptir.⁸²³ Ancak tarafların dinlenmesi, isticvabı, istiktabına rağmen hâkim senedin sahteliği hakkında yeterli bir kanaate ulaşamamış olabilir.

Bu durumda ise hâkimin, bilirkişi incelemesi yoluna başvurması; bilirkişinin yapacağı inceleme sonucunda elde edilen rapor üzerine senedin sahte olup olmadığına ilişkin nihai kararını vermesi gerekir. Senedin sahteliğine ya da sahte olmadığına karar verilmesi durumunda kararın niteliği ve sonuçları sonraki bölümde detaylı bir şekilde açıklanacağı için bu bölümde yalnızca hâkimin bilirkişi incelemesi için verilecek karar incelenecektir.

2.1.4.1. Bilirkişi incelemesine karar verilmesi

Genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz. Ancak çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlarda bilirkişiye başvurulması mümkündür.⁸²⁴ Bu nedenle sahtelik incelemesine ilişkin bilirkişiye başvurulmadan önce hâkimin kanunda öngörülen sıraya uygun şekilde inceleme yapması, incelemenin özel ve teknik bilgiyi gerektirdiği durumlarda bilirkişiye başvurulması gerekir. Hâkimin senedin aidiyetine ilişkin kanaati özel bilgi ve uzmanlık araştırmasına gerek olmadan oluşmuşsa; mutlaka bilirkişiye başvurulması gerekmez.⁸²⁵ Ancak hâkimin tarafları dinlemeden, isticvap etmeden

⁸²² **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2527; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2087; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 307.

⁸²³ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 307.

⁸²⁴ Hâkimin hukuk bilgisine sahip olması nedeniyle; hukuk öğrenimi görmüş kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelemedikçe, bilirkişi olarak görevlendirilemeyecekleri hükmü de yeni Bilirkişilik Kanununda kabul edilmiştir. Bkz. 6754 sayılı ve 03.11.2016 tarihli Bilirkişilik Kanunu m. 49 ve HMK m. 266; konuya ilişkin değerlendirme için ayrıca bkz. **Tanrıver**, Süha: “Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi”, TBBD, C. 119, Ankara 2015, (Bilirkişilik Tasarısı) s. 234.

⁸²⁵ Yargıtay 12. HD'nin 24.01.1970 tarihli, 27 E. ve 739 K. sayılı kararı uygulamanın HUMK zamanında da benzer şekilde olduğunu göstermektedir: “Uygunluk ve benzerliği bâriz şekilde

ve yazı yazdırıp imza attırarak karşılaştırma yapmadan doğrudan incelemeyi bilirkişiye yaptırması HMK m. 211'e aykırıdır.

Bilirkişinin seçilmesinde öncelikle görüş bildirmekle yükümlü kılınan kişi ve kuruluşlara başvurulmalıdır (HMK m. 268/2). Adli belgelerin sahteliğinin incelenmesi bakımından Türkiye'de çeşitli resmî kurumlar bilirkişi olarak görevlendirilmektedir.⁸²⁶ Bu kurumların başında, Adli Tıp Kurumunun Fizik İhtisas Daire Başkanlığına bağlı adli belge inceleme şubesi gelir. Ayrıca, Jandarma ve Polis Kriminal Laboratuvarları da özellikle kriminal incelemeler bakımından sahtelik incelenmelerinde görev yapmaktadır.⁸²⁷ İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsünde bulunan Belge İnceleme Birimi ve Marmara Üniversitesi Grafoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi de sahtelik incelemeleri yapan diğer resmî bilirkişilerdir. Ancak resmî kurumlar dışında bu alanda uzmanlık sahibi ve adalet komisyonlarınca tutulan listelerde yer alan bilirkişilere başvurulması da mümkündür. Her dilin kendi yazı dili kurallarının bulunması nedeniyle yabancı dilde yazılan metinler bakımından yazının yazıldığı dili ve bu dile ait karakteristik yazı özelliklerini bilen bir bilirkişinin seçilmesi incelemenin daha doğru sonuçlar vermesine yarar sağlayacaktır.⁸²⁸

görüldüğü özel bilgi ve ihtisası gerektirmeyen imzaların mukayese ve incelenmesinde icra hâkimini mutlaka bilirkişinin mütalâasını almaya zorlayan bir kanun hükmü yoktur." Bkz. **Umar**, HMK Şerhi, s. 708. Ayrıca bkz. **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2527; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2087; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 307.

⁸²⁶ Adli belge incelemesi, adli bilimler arasında yer alan bir çalışma dalı olarak kabul edilmektedir. Bu alandaki ilk çalışmalar, 1910 yılında Amerika'da yapılmış; 1930'lu yıllarda Avrupa'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bkz. **Alkan**, Nevzat/**Sözen**, Şevki/**Kurtaş**, Ömer: "Dünyada Adli Belge İncelemesi", ATB, C. 3, Sa. 2, İstanbul 1998, s. 62 ve 65. Ülkemizde ise adli belge incelemeye ilişkin ilk basılı kaynak 1949 yılında Celal Tahsin Boran'a ait olan "Sahtecilikler ve Gizli Mürekkep, Yazılar ve Arama Yolları" başlıklı kitaptır. Bkz. **Alkan**, Nevzat/**Sözen**, Şevki: "Türkiye'de Adli Belge İncelemesinde Bilirkişilik Sisteminin Değerlendirilmesi", ATB, C. 3, Sa. 3, İstanbul 1998, s. 87.

⁸²⁷ Hem Adli Tıp Kurumu'nda hem de Jandarma ve Polis Kriminal laboratuvarında adli belge incelemesi yapan birimler "Grafoloji Şubesi" ya da "Sahtecilik ve Grafoloji Şubesi" olarak isimlendirilmiştir. Ancak bu isimlendirme hatalıdır. Nitekim grafoloji ve adli belge inceleme alanları birbirinden farklı amaçlara hizmet eden iki farklı çalışma alanıdır. **Alkan/Sözen**, s. 87.

⁸²⁸ Yazılı belge incelemeleri konusunda yabancı ülkelerde uzmanlaşmış ve uluslararası uyumsuzluklarda da görev yapan çeşitli dernek ve topluluklar bulunmaktadır. Amerika'da American Board of Forensic Document Examiners ve İngiltere'de ise Forensic Science Society bu kuruluşların en eski örneklerinden biridir. Türkiye'de ise, 2005 yılında kurulan Adli Belge İnceleme Derneği (ABİDER) ve Belge İnceleme Uzmanları Derneği; uzmanlık alanı yazılı belge inceleme olan kişilerin oluşturdukları topluluklardır. Bkz. **Demir**, s. 185.

Yazılı belge incelemeleri bakımından grafoloji biliminden de yararlanılmaktadır. Ancak yazılı belgede sahtelik incelemesinde grafoloji yalnızca yan bilim olarak yer alır. Grafolojinin amacı, yazı karakterinden kişilik, yetenek ve mesleki analiz yapmaktır.⁸²⁹ Sahtelik incelemesi bakımından kişinin yazıyı yazarken ya da imzayı atarken fiziksel ve ruhsal durumunun tespiti önemli olmakla birlikte; asıl amaç belgenin sahte olup olmadığının tespitidir. Bu sebeple grafoloji ve adli belge incelemeleri birbirinden farklı uzmanlık alanlarıdır. Güzel yazı yazma sanatı olarak adlandırılan kaligrafi⁸³⁰ de yazı veya imza incelemeleri alanında yararlanılan yardımcı bir uzmanlık alanıdır. Belge inceleme uzmanlığı ise sadece el yazısı, daktilo yazısı ve yazıcı çıktıları üzerinde değil aynı zamanda kâğıt incelemesi⁸³¹ ve mürekkep analizi, tahrifatlı belgeler ile belge hazırlanmasında kullanılan tüm teknik cihaz ve yöntemler üzerinde de uzmanlaşmayı gerektirir.⁸³² Nitekim iki ya da daha fazla mürekkep örneğini karşılaştırılmak, kaynağını belirlenmek ya da belgenin düzenlenme tarihini belirlenmek için yapılan mürekkep analizlerine ilişkin olarak geliştirilmekte olan farklı yöntem ve teknikler bulunmaktadır.⁸³³

Sahtelik incelemesinin bilirkişi tarafından yapılmasına karar verilmesi durumunda hâkim, bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin konusunu, süresini ve sınırlarını açıkça kararında belirlemelidir. Maddi sorunla hukuki sorun birbirinden kesin şekilde ayrılarak; özel veya teknik bilgilere dayalı olarak aydınlatılması ya da tespiti istenen maddi vakıaların, somut sorular hâlinde,

⁸²⁹ Adli belge incelemenin aksine grafoloji yazının veya imzanın sahteliğiyle, aidiyetiyle ilgilenmez. Grafolojide yalnızca yazı karakterinden psikolojik ve karakter analizleri yapılır. Bkz. **Alkan/Sözen/Kurtaş**, s. 63.

⁸³⁰ **Alkan/Sözen/Kurtaş**, s. 63.

⁸³¹ Kâğıt incelemesi, kâğıdın yapısal ve optik analizlerinin yapılmasıyla olur. Bkz. **Ataç**, Yasin: “Adli Bilim (Kriminalistik) Alanında Kâğıdın İncelemesi”, PBD, C. 12, Sa. 4, Ankara 2010, (Kâğıdın İncelenmesi) s. 45. Özellikle başka bir belgede bulunan imzanın kesilerek nakli yoluyla yapılan sahteliklerde sonradan yapıştırma ya da birleştirmeye eklenen kâğıdın asıl metnin yer aldığı kâğıttan farklı olduğu kâğıdın incelenmesiyle tespit edilebilir.

⁸³² **Birincioğlu/Özkara**, s. 404.

⁸³³ **Karayel**, Mehmet Tunçay: Tükenmez Kalem Mürekkeplerinin Karşılaştırmalı Spektrometrik ve Kromatografik Analizi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2010, s. 16 vd.

şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklanmalıdır.⁸³⁴ İncelemenin sadece yazı ya da sadece imza ile sınırlı olduğu durumlarda; birden fazla imzanın bulunması hâlinde hangi imzanın inceleneceği hususunda veya belgede sahtelik fiilinin tahrifat şeklinde gerçekleşmesinde belgenin hangi bölümlerinin sahtelik incelemesine tabi tutulacağı şüpheye yer bırakmayacak şekilde açık olarak görevlendirme kararında yer almalıdır. Hâkim gerekli görürse, incelenecek belge ile birlikte dava dosyasını da bilirkişiye verebilir. Bu bir zorunluluk olmamasına rağmen dosyada yer alan bilgi ve beyanların bilirkişi bakımından yönlendirici olabileceği göz önünde bulundurularak dosyanın bilirkişiye tevdiî yararlı bir çözüm olabilir.⁸³⁵

2.1.4.2. Karşılaştırmaya elverişli imzaların getirilmesi

Hâkimin bilirkişi incelemesine karar vermesiyle birlikte, senedi yazdığı veya imzaladığı iddia edilen tarafın karşılaştırma yapmaya elverişli yazı veya imzaları getirtmesi gerekir. Hâkimin karşılaştırmaya elverişli imza (tatbika medar imza⁸³⁶) araştırması yapma zorunluluğu bulunmamasına ve istiktap ile yetinerek karar verebilecek olmasına rağmen, bilirkişinin yazı veya imza incelemesini öncelikle karşılaştırmaya elverişli yazı veya imza üzerinden yapması gerekir. Samimi yazılar şeklinde de ifade edilen⁸³⁷ bu imza ve yazılar; mahkeme ya da bilirkişi huzurunda alınan imza ve yazılardan daha gerçekçi sonuçlar yansıtır. Çünkü samimi yazılar, yazıyı yazan kişinin yazısını değiştirmesi için hiçbir gerekçesinin olmadığı belgelerdir. Bu nedenle de kişinin her zamanki yazım özelliklerini gösterirler. Ancak hâkimin bu imzaları, bilirkişi incelemesine başlamadan önce hazır etmesi; ilgili yerlerden getirtmesi kanunda düzenlenmiştir. Bilirkişinin, sahtelik iddiasında bulunan kişinin imzasını karakteristik özellikler ve varyasyonlar bakımından incelemesi; karşılaştırılacak imzalarda ortaya çıkan farklılıkların gerçek farklılıklar mı yoksa zamana bağlı

⁸³⁴ **Tanrıver**, Bilirkişilik Tasarısı, s. 234.

⁸³⁵ Taraf beyanları bilirkişiyi doğru yönde yönlendirebileceği gibi yanıltıcı da olabilir. Bu durumda bilirkişinin yanılma riskinin, dosyanın çözüme ulaştırılması faydası karşısında göz ardı edilebileceği savunulmaktadır. Bkz. **Demir**, s. 169.

⁸³⁶ Tatbik, inkâr edilen yazı ve imza ile inkâr edene aidiyeti kesin olan başka yazı ve imzaların karşılaştırılmasıdır. Bkz. **Bilge/Önen**, s. 570; uygulamaya elverişli imza olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 256.

⁸³⁷ **Ataç/Aydoğdu/Bora**, s. 123.

değişiklikler mi olduğunun tespiti için önemlidir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar çok imza ve yazı örneği toplanması, sahtelik iddiasında bulunan kişiye aidiyetinden şüphe duyulmayan yazı ve imzaların ilgili yerlerden getirtilmesi gerekir.

Mülga HUMK m. 309/3'te karşılaştırmaya elverişli imza kapsamına giren belgeler; sahtelik iddiasında bulunan kişiye ait olduğunu iki tarafın da kabul ettiği belgeler, resmî senetler, resmî memur ya da mahkeme önünde imza edilen belgeler olarak belirtilmişti⁸³⁸. HMK'da bu düzenlemeye yer verilmemiş olsa da, karşılaştırmaya elverişli imzanın, sahtelik iddiasında bulunan kişiye ait olduğu kesin olan imza olarak tanımlanması mümkündür. Mülga HUMK m. 309 f. 3'ün HMK'ya alınmamasının sebebi kanaatimce karşılaştırmaya elverişli imzanın belirlenmesi konusunda hâkime takdir yetkisi tanımaktır. Bu kapsamda HUMK'ta sayılan belge örneklerine ek olarak, sahtelik iddiasında bulunan kimseye ait olduğundan şüphe duyulmayan her türlü belge karşılaştırmaya elverişli olabilir. Örneğin, işçinin bordroların altındaki imzayı inkâr etmesi durumunda; inkâra konu olmayan iş sözleşmesi metni; ya da bankaların kendi güvenlikleri için hesap açarken müşteriden aldıkları imza örneği, imzasını inkâr eden kişi tarafından daha önce gönderilmiş mektup⁸³⁹ gibi. Bu nedenle HUMK m. 309'da yer alan ve karşılaştırmaya elverişli imzanın belirlenmesi bakımından hâkimi sınırlayan düzenlemenin HMK'ya alınmaması doğru olmuştur.

Resmî belge niteliğindeki icra ve haciz tutanakları, vekâletnameler, vasiyetname, tapu senetleri, seçim defterleri, evlenme defteri, tapu senetleri karşılaştırmaya elverişli imza içeren belgelere örnek gösterilebilir.⁸⁴⁰ Ancak resmî belgeler dışında, sahtelik iddiasında bulunan kişinin samimi şekilde imzaladığı; banka imza sirküleri, kredi sözleşmeleri, ders notları ve sınav yoklamaları da imza karşılaştırmasına elverişlidir. Mahkeme, karşılaştırmaya elverişli belgeleri mümkün olduğunca çok yerden ve en yakın tarihli olana öncelik vererek getirtmelidir. Sahteliği iddia edilen belgeye yakın tarihli imzalar karşılaştırmaya en elverişli imzalardır. Karşılaştırma yapılacak yazıların

⁸³⁸ **Bafra**, Bilirkişilik, s. 360.

⁸³⁹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2089.

⁸⁴⁰ Ayrıca bkz. **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 318.

birbirine yakın tarihli olmaları zamana bağlı değişiklikler nedeniyle ortaya çıkabilecek sonuçları ortadan kaldırmış olur.⁸⁴¹ Nitekim yazı ve imzaların zamana bağlı değişiklik göstereceği muhakkaktır.⁸⁴² Bu değişiklikler kimi zaman yaşlanmaya⁸⁴³ ya da nörolojik bir hastalığa⁸⁴⁴ bağlı olarak ortaya çıkan değişiklikler olabilir. Hastalık tedavisinde kullanılan ilaçlar da yan etki olarak elde titreme ve koordinasyon eksikliği yaratması nedeniyle el yazısını değiştirmektedir.⁸⁴⁵ Ayrıca evlilik ya da isim değiştirme gibi nedenlerin imza değişikliğine sebep olabileceği göz ardı edilmemelidir.⁸⁴⁶ Bu nedenle sahteliği iddia edilen senetteki imza tarihine en yakın tarihli imzaların ilgili yerlerden getirilmesi karşılaştırma açısından daha uygun olmasına rağmen; sadece bu imzalarla yetinilmemelidir. Uzak tarihli imzaların da değişikliğin kasten mi yoksa istemsiz olarak mı ortaya çıktığını belirleyebilmek için getirilmesi gerekir. Ancak senetteki imza ile karşılaştıracak belgedeki imza arasında beş yıldan fazla olması durumunda imzanın karşılaştırmaya elverişli olmadığı kabul edilmektedir.⁸⁴⁷

⁸⁴¹ **Serçe**, Selahattin: Ceza Muhakemesi Hukukunda Belge İncelemesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2010, s. 152.

⁸⁴² Yapılan bir çalışmada, zamana bağlı imza değişiklikleri çoğunlukla, iş yoğunluğu ve buna bağlı olarak imzalanacak belge sayısındaki artışa dayalı olarak imzaların hızlı ve özensiz atılması; imza konusunda bilinçlenme nedeniyle bilinçli olarak imzaların değiştirilmesi sebeplerine dayandığı tespit edilmiştir. Ancak bu sebeplere dayalı imza değişiklikleri, imzanın basitleştirilmesi şeklinde kısmi değişikliklerdir. Bkz. **Gümüşsoy**, Ali: İmzaların Zamana Bağlı Değişkenliği, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2011, s. 85 vd.

⁸⁴³ Yaşlanma, yazının en çok değişikliğe uğradığı dönemdir. Yaşlanma dönemlerinde temel bedensel işlevlerin aksamıyla birlikte motor gücün azalması; yazının yavaş yazılmasına ve akıcılığı bozuk yazı yazılmasına sebep olur. Bkz. **Alkan**, Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, s. 25 vd.; **Alkan**, Nevzat ve diğerleri: “Yaş, Cinsiyet ve Eğitime Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri”, ATB, C. 1, Sa. 3, İstanbul 1996, s. 110.

⁸⁴⁴ Özellikle Parkinson, multiple skleroz, alzheimer, şizofreni, görme bozuklukları ve yazıcı krampı gibi hastalıklar, yazının karakteristik özelliklerinin değişmesine sebep olmaktadır. Bkz. **Alkan**, Yazıcı Krampı, s. 77; **Alkan**, Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, s. 10 vd.

⁸⁴⁵ **Bafra**, Yazı Unsurlarının Değiştirilmesi, s. 30; **Alkan**, Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, s. 24.

⁸⁴⁶ Evlilik nedeniyle soyadı değiştirme durumunda imzalar, tam değişiklik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bkz. **Gümüşsoy**, s. 5 ve 89.

⁸⁴⁷ **Demir**, s. 150; **Bafra**, Bilirkişilik, s. 359; **Akkurt**, s. 47.

Sahteliği iddia edilen senedin imzalandığı tarihten sonraki bir tarihe ait imzalar bakımından karşılaştırma yapılması mümkün olmasına rağmen, karşılaştırmaya elverişli imza olması bakımından sadece sonraki imzaların incelenmesi yeterli değildir. Nitekim Yargıtay kararlarında da bu durum vurgulanmıştır:

“Senedin cirosundan sonraki tarihlerde atılan imzalarla yapılan inceleme hükme yeterli kabul edilemez. İmza incelemelerinde münker imzanın atıldığı tarihten önce ve bu tarihe yakın sürelerde atılmış imzalarla yapılacak incelemede sağlıklı bir sonuca varılabilir. Bu nedenle mahkemenin taraflardan davacıya ait, senet tarihinden önceki en yakın zamanlarda atılmış medarı tatbik imzaları ibraz ettirilerek, sağlanacak bu imzaları ile münker imza hususunda, aralarında bir grafoloji uzmanının da bulunacağı bir bilirkişi kurulundan rapor alması... gerekirken...”

Mahkemenin dava dosyasını bilirkişiye gönderirken, incelenmesi istenen belgedeki hangi unsurun incelenmesinin istendiği, karşılaştırılacak belgelerin neler olduğu açıkça belirtilmelidir. Sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü belge ve karşılaştırılacak belgelerin ayrı ayrı zarflarda muhafaza edilerek bir dizi pusulasına bağlı olarak bilirkişiye teslim edilmesi ve bu durumun tutanakla tespit edilmesi gerekir (HMK m. 273). Ayrıca hâkimin kendi huzurunda sahteliği iddia eden tarafa yazdırmış olduğu yazı ve aldığı imzaların da bilirkişi incelemesine sunulması gerekir. Hem senedin, hem ilgili yerlerden getirilen karşılaştırmaya elverişli imzaların mutlaka asıllarının bilirkişiye verilmesi gerekir. Bilirkişi, mahkeme tarafından onaylı bir sureti de olsa incelemesini belgelerin asılları üzerinden yapmalı ve bu belgelerin zarar görmemesi için de gereken özen ve dikkati göstermelidir.

2.2. Bilirkişi Tarafından Yapılan Sahtelik İncelemesi

Hâkimin yapacağı incelemede bir sonuç alınamaması hâlinde, sahtelik iddiasında bulunan kişiye ait imzalar ile sahtelik iddiasına konu olan senetteki imzanın bilirkişi tarafından incelenmesi gerekir. Bu incelemede kanunkoyucu, hâkimin yapacağı incelemeden farklı olarak öncelikle karşılaştırma yapmaya elverişli yazı ve imzaların getirtilmesini öngörmüştür. Ancak gerekli görülmesi hâlinde bilirkişi de kendi huzurunda yeniden yazı yazılarak imza atılmasını mahkemeden isteyebilecektir. Bu nedenle bilirkişi, yapacağı ilk incelemede

yeterli sayıda imza ve yazı örneği getirtilip getirtilmediğini ve sahteliği incelenecek belgenin aslının dosyada bulunup bulunmadığını araştıracaktır.⁸⁴⁸

Bilirkişinin sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü belge ve senetteki yazı veya imzayı inceleyebilmesi için öncelikle sahteliğin türünü belirlemelidir. Yazı veya imza nakli yoluyla yapılan sahtelikler bakımından bilirkişinin yalnızca yazı veya imzayı değil, yazı veya imzanın bulunduğu kâğıdın özelliklerini⁸⁴⁹ ve hatta yapıştırıcı kullanılarak yapılan nakiller bakımından birden fazla yapıştırıcı madde kullanıp kullanılmadığını incelemesi gerekebilir.⁸⁵⁰ Örneğin, bir belgede bulunan pulun çıkartılarak başka bir belgeye nakledilmesinde; yapıştırmak için iki farklı malzeme kullanılması ya da pulun dışında kaldığı için eksik olan imzanın sonradan farklı mürekkep içeren bir kalemle tamamlanması⁸⁵¹ gibi durumlarda bilirkişinin incelemesi, sadece yazı veya imzanın özelliklerindeki benzerlik veya farklılıkların tespit edilmesi şeklinde olmaz. Aynı belge üzerindeki yazıların aynı kalemle yazılıp yazılmadığı; aynı belge üzerindeki belgelerin yazılma zamanlarının belirlenmesi için mürekkep incelemesine ihtiyaç duyulabilir.⁸⁵² Bu gibi durumlarda mürekkep yaşının tespit edilebilmesi için kimyasal içerikli incelemelerden önce belge optik incelemelere tabi tutularak mor ötesi, kızıl ötesi, ultraviyole ışınlarla görüntüleme gibi belgeye fiziksel olarak en az zararı veren tekniklerle araştırmalar yapılır.⁸⁵³ Bu araştırmalarda

⁸⁴⁸ **Aşcıoğlu**, Faruk: Adli Bilimlerde El Yazısı ve İmza İncelemeleri, İstanbul 2007, s. 130.

⁸⁴⁹ Kâğıdın ağırlığı, kalınlığı, yoğunluğu, rengi, hava geçirgenliği, yüzey düzgünlüğü ve hazırlanışında kullanılan bitkisel ve kimyasalların oranı gibi özellikler kâğıtları birbirinden farklı ve ayırt edici kılar. Bkz. **Ataç**, Kâğıdın İncelemesi, s. 46-47.

⁸⁵⁰ **Yılmaz**, Olgu Sunumu, s. 92.

⁸⁵¹ Pul nakliyle yapılan sahteciliklerde pulun dışına taşıdığı için nakil sırasında eksik kalan bölümün pulun üzerindeki imzada yer alan aynı mürekkep ve aynı kalemle imzalanması ihtimali çok azdır. Bkz. **Ketizmen**, s. 33.

⁸⁵² Özellikle kaybolan ya da silinebilir mürekkeple yazılmış yazılar bakımından ultraviyole ışık ve mor ışıkla tespit edilemeyen silinen yazılar; VSC 5000, VSC 6000-HS cihazlarında kullanılan spot ışık ile görülebilir hale getirilmektedir. Bkz. **Şahin**, Söz Uçar, Yazı Kalır, s. 29.

⁸⁵³ **Cengiz**, Salih: “Adli Belge İncelemelerinde İmza ve Yazının Mürekkep Yaşı Tayini”, AdliBD, C. 12, Sa. 1, Ankara 2013, s. 12.

ulaşılan bilgiler doğrultusunda spektroskopik veya kromatografik⁸⁵⁴ araştırma yöntemlerinden hangisine başvurulacağına bilirkişi karar verecektir.

Senet metninde bulunmayan yazıların sonradan eklenmesi, boşlukların sonradan doldurulması gibi durumlarda yazı yaşının tespiti yoluyla sahtelik ortaya çıkarılabilir. Bu gibi hallerde sonradan eklenen yazının, metne sığdırılması için daha sıkışık ya da daha geniş yazılması gibi grafometrik⁸⁵⁵ veya tipografik incelemelerle anlaşılabilen farklılıklar görülmesi mümkündür.

Mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişinin uzmanlığının mürekkep ya da yapıştırıcı materyallerin çeşitli kimyasal maddeler kullanılarak incelenmesi konusunda yetersiz kalması⁸⁵⁶ ve bilirkişinin uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişiyle işbirliğine ihtiyaç duyması durumunda bilirkişi durumu derhal mahkemeye bildirmelidir. HMK m. 275'e göre, bilirkişinin böyle bir ihtiyaç durumunda hâkime bildirimde bulunma süresi, görevlendirme tarihinden itibaren bir haftadır. Ancak kanaatimce, bilirkişinin incelemeye başlamasından sonraki bir dönemde bu ihtiyacın ortaya çıkması ve bilirkişinin vakit kaybetmeden durumu mahkemeye bildirmesi durumunda da hâkimin gerekli görevlendirmeleri yapması; bilirkişinin incelemeyi en doğru şekilde sonuçlandırması bakımından gereklidir. Nitekim Kanunda öngörülen bir haftalık süre, yargılamanın sürüncemede bırakılmasının önlenmesi ve maddi vakıaların bir an önce açıklığa kavuşturulmasını sağlamak için kabul edilmiş bir süredir. Bir haftalık sürenin geçirilmesinden sonra ortaya çıkan ihtiyaç, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacı taşımadığı ve doğruluğa ulaşılması bakımından zaruri olduğu sürece mahkeme tarafından kabul edilmelidir.

⁸⁵⁴ Kromatografi; bir karışımın bileşenlerini ayırarak tanımlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bkz. **Karayel**, s. 19.

⁸⁵⁵ Grafolojik incelemelerin ölçümlerle (mesafe, açı, meyil, harf ve rakam büyüklükleri, harfler arasındaki uzaklık gibi) yapılmasıdır.

⁸⁵⁶ Mürekkep incelemelerinin, belgeye zarar vermeyecek şekilde yapılması gerekir. Uygulamada sahtelik incelemeleri konusunda uzman bilirkişilerin mürekkep incelemesi için kullandıkları yöntemler; infrared absorpsiyonu (emilimi), infrared luminesansı (yansımaları), ultraviyole floresansı gibi çeşitli ışınlar vasıtasıyla yapılan incelemelerdir. Ayrıca mürekkebin içeriğindeki kimyasal bileşenlerin ayrımı ile yapılan kromatografi tekniği de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bkz. **Şahin**, Söz Uçar, Yazı Kalır, s. 28-29.

2.2.1. Karşılaştırmaya Elverişli Yazı ve İmzaların İncelenmesi

Bilirkişi, mahkeme tarafından getirtilen yazı ve imza örnekleri ile sahte olduğu iddia edilen yazı ve imzaları karşılaştırır. Mahkemenin ilgili yerlerden getirttiği yazı veya imza içeren belgeler ile hâkimin sahtelik iddiasını incelemek üzere kendi huzurunda aldığı yazı ve imza örneklerini karşılaştırmaya eklenmelidir. Bilirkişi incelemesinde ilk olarak, ilgili yerlerden getirilen imza örneklerinin karşılaştırmaya elverişli olup olmadığını belirlemelidir. Eğer mahkeme tarafından ilgili yerlerden getirtilen yazı veya imzaların karşılaştırmaya elverişli olmadığı kanaatindeyse ve başka belge ve kayıtların getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa durumu mahkemeye bildirmelidir. Kanun, bilirkişinin ihtiyaç duyduğu belge ve kayıtların getirtilmesini sağlamak üzere görevlendirme tarihinden itibaren bir hafta içinde talepte bulunmasını öngörmüştür. HMK m. 275/2'de yer alan bu düzenlemenin amacı, bilirkişinin süresinde incelemeyi bitirmesini sağlamaktır. Bu nedenle bilirkişinin görevlendirilmesinden sonra yapacağı ilk inceleme; karşılaştırmaya elverişli imza içerdiği için mahkemece getirtilerek kendisine verilen belgelerdeki imzaların, karşılaştırmaya elverişli olup olmadığına ilişkindir. Mahkeme tarafından getirtilen belgelerin yeterli sayıda ve karşılaştırmaya elverişli nitelikte olduğunun tespiti üzerine, imzaların karşılaştırılması ya da gerekli görmesi hâlinde yeniden yazı ve imza örneklerini alması mümkündür.

Karşılaştırma sonucunda yazı veya imzanın aynı kişinin el ürünü olup olmadığı konusunda takdir bilirkişiye aittir. Bir kişinin aynı imzayı aynı şekilde ve farklı zamanda atması mümkün değildir.⁸⁵⁷ Aynı kişiye ait olduğu iddia edilen imzaların birebir aynı olması, *imzaların çakışması* olarak ifade edilmektedir.⁸⁵⁸ İmzaların çakışması durumu, bir sahtelik belirtisidir.⁸⁵⁹ Diğer taraftan imzanın o kişinin el ürünü olduğu tespit edildikten sonra, nakil yoluyla başka bir belgeden aktarılmış olup olmadığı da bilirkişi tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.⁸⁶⁰

⁸⁵⁷ Bir imzanın aynı kişiye ait olduğu iddia edilen diğer bir imza ile birebir uyumu mümkün değildir. Detaylı açıklama için ayrıca bkz. **Birincioğlu/Özkara**, s. 404.

⁸⁵⁸ **Ketizmen**, s. 33.

⁸⁵⁹ **Birincioğlu/Özkara**, s. 404; **Ketizmen**, s. 33.

⁸⁶⁰ **Muşul**, Usul, s. 349.

İmzanın karakteristik özellikleri kasten değiştirilmediği sürece aynıdır.⁸⁶¹ Özellikle tersim, baskı izi, imzanın gövdesinde yer alan doğal varyasyonlar bakımından büyük oranda bir benzerlik olması durumunda imzaların aynı kişiye ait olduğu sonucuna ulaşılır. Ancak benzerliklerle birlikte, farklılıkların da tespit edilmesi ve bu farklılıkların zamana ya da kişisel değişikliklere bağlı farklılıklar olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu araştırmada biyometrik sistemlerden⁸⁶² de faydalanılabilir.

Bilgisayar, fotokopi gibi araçlarla kopyalama yoluyla çoğaltılan imzalarda baskı izlerinin bulunmaması ve imzaların aynı olması; imzanın sahte olduğu konusunda bir izlenim yaratır. Üstünden kopya yoluyla sahte imza atılmışsa; imzayı atan şahsın el hareketleri ağırlaşır ve imza hatları üzerinde titrelikler meydana gelebilir.⁸⁶³ Sahte imzalarda fulaj izinde farklılıklar görülebilir. Ancak fulaj izinin imza makineleri ile kopyalanabilmesi mümkündür. İmza makinelerinde ise sahtelik, hem imzaların birebir aynı özellikleri taşıması hem de imzanın başlangıç, bitiş ve gövde bölümlerinde mürekkep yoğunluklarının aynı olmasıyla tespit edilmektedir.⁸⁶⁴ İmza karşılaştırmalarında ışık altında görüntüleme, ölçme yöntemiyle tespit ve bilgisayar aracılığıyla imzaların üst üste konularak incelenmesi gibi teknik ve uzmanlık gerektiren yöntemlerden de yararlanılmaktadır.⁸⁶⁵ Adli Tıp Kurumu Fizik İhtisas Dairesi Belge İnceleme şubesinde de imza incelemesi için büyüteç, stereo mikroskop gibi optik aletler ve adli belge inceleme cihazları kullanılarak imzalar karşılaştırılmaktadır.⁸⁶⁶

⁸⁶¹ İsteğe bağlı imza değişikliklerinde dahi değişmeyen kalıcı unsurlar, imza incelemesinde uzman bilirkişiler tarafından tespit edilebilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Birincioğlu/Özkara**, s. 414.

⁸⁶² Biyometrik sistem, fiziksel ve davranışsal özelliklerin tanınması amacıyla geliştirilmiş bilgisayar kontrollü otomatik sistemlerdir. İmza tabanlı biyometrik sistemler, imzanın boyutu; imzanın başlangıç ve bitiş noktaları ile diğer özelliklerini ölçerek yapılan hesaplamaların bilgisayar ortamında karşılaştırılmasıyla çalışmaktadır. Sistemin çalışmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Gürbüz**, s. 30 vd.

⁸⁶³ **Er**, s. 86.

⁸⁶⁴ **Birincioğlu/Özkara**, s. 409.

⁸⁶⁵ **Melez**, İpek E. ve diğerleri: “Tetabuk Özelliği Olan Sahte İmzaların Tespitinde Bilgisayar Teknolojilerinin Rolü: Olgu Sunumu”, ATB, İstanbul 2015, C. 20, Sa. 3, s. 167.

⁸⁶⁶ Yazı ve imza incelemelerinde kullanılan adli belge inceleme cihazları, VSC 5000, VSC 6000-HS, Forensic XP 4010 D, ESDA 2 olarak adlandırılmaktadır. Bkz. **Kumral**, s. 40. Cihazların teknik

2.2.2. Yazı Yazdırma ve İmza Attırma

Bilirkişinin karşılaştırmaya elverişli imzalar bakımından yaptığı incelemede olumlu ya da olumsuz bir sonuca ulaşamaması hâlinde; kendi huzurunda yeniden yazı yazılmasını veya imza atılmasını mahkemeden talep edebilir. Sahtelik iddiasında bulunan kişiden yeniden yazı ve imza alınması için bu kişinin tekrar duruşmaya çağırılması ve bu duruşmada bilirkişinin de hazır bulundurulması gerekir. Yeniden yazı ve imza almak üzere duruşmaya çağrılacak kişi için kanaatimce yeniden bir isticvap davetiyesi çıkartılmalı; bu davete uymayan kişinin senedin kendisinden sadır olduğu hususunu ikrar etmiş sayılacağı da tekrar ihtar edilmelidir.

Bilirkişi tarafından tekrar yazı ve imza örneği alınmasında, incelemeyi yapacak bilirkişi öncelikle kişinin sağlık durumu değerlendirerek bedensel veya ruhsal bir rahatsızlığı olup olmadığını öğrenmelidir. Kişinin yazı ve imza özelliklerini etkileyecek derecede hastalığı, alkol veya ilaç kullanımı da bilirkişi tarafından dikkate alınmalıdır.⁸⁶⁷ Yazdırılacak yazıda, kişinin bilinçli olarak yazısını değiştirmesi de mümkündür. Ancak kişi kendi yazısını değiştirmek için ne kadar uğraşsa da; yazının karakteristik özellikleri kolayca ortadan kaldırılamaz.⁸⁶⁸

Bilirkişi, inkâr edene yazdırılacak yazıyı kendisi belirlemeli ve elde edilen örnekler katlanmadan; zımbalanmadan inceleme için hazır bulundurulmalıdır.⁸⁶⁹ Yazdırılacak metnin kişinin yazı alışkanlıklarını belirleyebilecek uzunlukta olması; kişinin kendi yazısını değiştirerek yazı karakterini bozması engellenmelidir. Bilirkişi tarafından yazı yazdırılması usulünde de standart bir metnin önceden belirlenmesi yerine, sahtelik

özellikleri ve çeşitli belgeler üzerinde yapılan deneyler için ayrıca bkz. **Hamzaoğlu**, Nurcan: Belge İnceleme Alanında Üstü Karalanmış Yazıların Spektral ve Hiperspektral Yöntemlerle Analizi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2008, s. 21.

⁸⁶⁷ **Alkan**, Yazıcı Krampı, s. 77.

⁸⁶⁸ Yazının geniş, sıkışık, eğik, harflerin küçük ya da büyük yazılması görünüşte yazının değişmesine sebep olsa bile yazı karakteri büyük ölçüde aynı kalmaya devam eder. Bkz. **Bafra**, Yazı Unsurlarının Değiştirilmesi, s. 36 vd.

⁸⁶⁹ Uygulamada istiktap yazısı veya imzasının mahkeme tarafından hazırlanarak dosyanın bilirkişiye tevdi edilmesi, bilirkişilerin incelemesini zorlaştırmaktadır. Bu konudaki eleştiriler ve imza örneği alınmasında dikkat edilecek hususlar için bkz. **Bafra**, Bilirkişilik, s. 363.

incelemesinde görevli bilirkişinin yazdırılacak metnin uzunluğunu ve içeriğini kendisinin belirlemesi daha uygundur.⁸⁷⁰ Bilirkişi tarafından alınacak yazı ve imza örnekleri bakımından bilirkişinin kendi yöntemleriyle istiktabı yönetmesine izin verilmelidir. Yazdırılacak metin veya atılacak imza sayısı bilirkişi tarafından belirlenmeli; yazı veya imza örneği veren kişinin yazı veya imzasını değiştirme çabasını engellemek üzere yazmaya ara vermek ya da yazının tamamlanması için süre vermek gibi uygulamalara hâkim tarafından imkân tanınmalıdır.⁸⁷¹ Yeteri kadar yazı ve imza örneği alındıktan sonra tutulan tutunaklar, bilirkişi ve örnek alımında hazır bulunanlar tarafından imzalanmalıdır.

2.2.3. Yapılacak İnceleme Sonucu Hazırlanan Bilirkişi Raporu

Yazı veya imza inkârı hâlinde bilirkişi incelemesinin, yeterli teknik donanıma sahip bir laboratuvar ortamında, optik aletler ve o incelemenin gerektirdiği diğer cihazlar kullanılarak, grafolojik ve grafometrik yöntemlerle yapılmalı, bu alet ve yöntemlerle gerek incelemeye konu ve gerekse karşılaştırmaya esas belgelerdeki imza veya yazının biçimi⁸⁷², baskı izi, eğimi ve yönü gibi kişiye özgü özelliklerin tam ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde belirlenip karşılaştırılması sonucunda yazı veya imzanın sahtelik iddiasını ileri süren kişiye ait olup olmadığı gerekçelendirilerek açıklanmalıdır.⁸⁷³ Bilirkişinin ulaştığı sonuçları yazılı ya da duruşma sırasında tutanağa geçirilmek üzere sözlü olarak açıklaması mümkündür.

⁸⁷⁰ Bilirkişinin öncelikle olayla ilgisi olmayan bir metin okuyarak ve arada okuma hızını değiştirerek yazı yazdırması; sonrasında mümkünse karşılaştırılacak belgedeki yazıların yazdırılması; belgenin tümü yazdırılmıyorsa; belgedeki yazılardan seçilen kelimeler ile başka cümleler kurularak bunların yazdırılması gerekir. Bkz. **Ataç/Aydoğdu/Bora**, s. 124.

⁸⁷¹ Yazının yazılma hızı ya da imzanın atılma hızı, yazının karakteristik unsurlarını etkileyen önemli unsurlardan biridir. Bkz. **Birinciöğlü**, İsmail ve diğerleri: “El Yazısı İncelemelerinde Fulaj Kavramı”, 6. Anadolu Adli Bilimler Kongresi 6-9 Eylül 2007 Manisa Sözel ve Poster Bildiriler Kitabı, Manisa 2007, s. 127.

⁸⁷² Yazı ve imza biçimi ya da teknik adıyla tersim; yazı veya imzanın kâğıt üzerine aktarılmasıdır. Tersim tarzı, kişiye özgü olması nedeniyle kopyalanması neredeyse imkânsız olan bir unsurdur. Bkz. **Birinciöğlü/Özkara**, s. 412.

⁸⁷³ Bilirkişi raporunun gerekçelendirilmesi, hâkimde kanaat oluşturabilmesi bakımından önemlidir. Ancak bilirkişi raporunun kontrolü için de raporun gerekçelendirilmesi bir zorunluluk teşkil eder. Bkz. **Ulukapı**, Ömer: “Bilirkişi Raporu ve Bilirkişi Raporunun Delil Olarak Değeri”, SÜHFD, C. 9, Sa. 3-4, **Konya** 2001, s. 197.

İncelemede kullanılan bilimsel ve teknik yöntemler; karşılaştırılan yazı veya imza ile sahte olduğu iddia edilen yazı veya imza arasındaki benzerlik ve farklılıklar; farklılıkların sebepleri ayrıntılarıyla açıklanmalıdır.⁸⁷⁴ Bilirkişi raporunun mahkeme, davanın tarafları ve Yargıtay'ın denetimine elverişli bir şekilde hazırlanması, sonucun gerekçelendirilerek fotoğraf ya da diğer uygun görüntü teknikleriyle desteklenmesi şarttır.⁸⁷⁵

Yaptığı inceleme sonucunda bilirkişi, yazı veya imzanın; sahtelik iddiasında bulunan kimsenin eli ürünü olduğu ya da yazı veya imzaların başka kişilerin el ürünü olduğu tespitlerinde bulunabilir. Bilirkişi raporlarında kullanılan ifadelerle⁸⁷⁶;

Yazı veya imzanın A'nın eli ürünü olduğunun kabulü gerektiği,

Yazı veya imzanın A'nın eli ürünü olduğunun kuvvetle muhtemel olduğu,

Yazı veya imzanın A'nın el ürünü olmadığı,

Yazı veya imzanın A'nın eli ürünü olmadığına kabulü gerektiği,

Yazı veya imzanın A'nın eli ürünü olup olmadığına tespit edilemediği,

Yazı veya imzanın A'nın eli ürünü olup olmadığına tespit edilemeyeceği,

İncelenen imza ile A'ya ait karşılaştırmalar arasında grafolojik bir ilişki kurulamadığı,

sonuçlarına ulaşılmaktadır. İmza incelemeleri bakımından grafolojik ilişki kurulamaması; *imzanın teşhise götüreceği önemli karakteristik materyal ve yazı unsuru içermeyen grama ve çizgilerden ibaret basit tersimli bir imza olması nedeniyle aidiyetinin belirlenemediği*⁸⁷⁷ anlamına gelmektedir.⁸⁷⁸ Bu gibi

⁸⁷⁴ Bilirkişi raporunda bulunması gerekenlere ilişkin olarak bkz. **Demir**, s. 172-175.

⁸⁷⁵ HGK, 07.11.2012, 2012/19-491 E. ve 2012/765 K. sayılı karar (**Gençcan**, s. 861-862).

⁸⁷⁶ **Demir**, s. 175-177.

⁸⁷⁷ Bkz. **Yolcu**, Kirman ve diğerleri: "Basit Tersimli 50 İmzanın Adli Belge İncelemesi Açısından Değerlendirilmesi", Türkiye Klinikleri Dergisi, C. 7, Sa. 1, Ankara 2010, s. 5. İlgili Yargıtay kararı örnekleri için bkz. 12. HD, 26.05.2015, 2015/13871 E. ve 2015/17824 K. sayılı karar; 12. HD, 28.06.2018, 2017/4390 E. ve 2018/6993 K. sayılı karar; 12. HD, 22.03.2018, 2017/3143 E. ve 2018/3038 K. sayılı karar (KİBB, 08.10.2018).

durumlar için HUMK'ta yer alan; bilirkişinin yapacağı incelemede bir sonuca ulaşamaması hâlinde, imzanın atıldığına şahit olanların dinlenmesi usulüne HMK'da yer verilmemiştir. Sahtelik iddiasında tanık dinlenilmesi usulünün HMK'ya alınmamasına ilişkin kanunda bir gerekçe bulunmamaktadır.⁸⁷⁹ Bir belge veya senedin düzenlenmesine tanıklık yapan kişilerin hiç değilse senedin yazıldığını gösteren olaya ilişkin gördüklerini HMK'daki tanık hükümlerine göre davada aktarabilmesi mümkündür⁸⁸⁰ ancak sadece tanık beyanlarına dayanılarak senedin inkâr edene ait olduğuna karar verilmesi mümkün değildir. Bilirkişinin incelemesi sonucu bir karara ulaşamadığı durumlarda, yeniden bir bilirkişi tayini yoluna gidilmesi gerekir.⁸⁸¹ Ancak yazı veya imzanın aidiyeti konusunda belirsizliğin ortaya çıkması durumunda, imza ve yazının aidiyetini ispat yükü, yazı ve imzalı belgeden lehine sonuç çıkararak tarafa ait olduğuna göre, belirsizliğin riski de imzayı inkâr edene değil, bu belgeye delil olarak dayanan tarafa aittir.⁸⁸² Sahtelik iddiasının ispatı için yemin teklifi caiz değildir.⁸⁸³

Bilirkişinin incelemesinde hâkim tarafından yapılması gereken hukuki nitelendirme ve tespitlerde bulunması kanuna aykırılık teşkil eder. Bu sebeple bilirkişinin yapacağı tespit yalnızca yazı veya imzanın karşılaştırılan yazı veya imza ile benzerliği, farklılığı ve aynı kişinin el ürünü olup olmadığına ilişkindir. İmzanın sahte olması ise hukuki nitelendirmedir. Bu sebeple sahteliğe ilişkin bilirkişinin görüş bildirmesi, hâkimin yapacağı hukuki nitelendirmeyi yapmak anlamına gelir ki bu durum HMK m. 279/4'te açık bir şekilde yasaklanmıştır.

Hâkim, bilirkişinin hazırlamış olduğu raporla bağlı değildir. Bilirkişi raporu bir takdiri delil teşkil ettiğine göre, hâkimde yeteri kanaat oluşturmayan

⁸⁷⁸ Basit tersimli imzaların aidiyeti konusunda bilirkişiler kesin bir sonuca ulaşmaktan özellikle kaçınmaktadır. Bkz. **Sayıcı**, s. 65; **Kumral**, s. 39.

⁸⁷⁹ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393, m. 211'e ait gerekçe.

⁸⁸⁰ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2093.

⁸⁸¹ Bilirkişinin yaptığı eksik imza incelemesinin karara esas alınamayacağı ve bu konuda yeniden bilirkişi tayini gerekeceği şeklindeki kararlar için ayrıca bkz. HGK, 30.05.2001, 2001/12-436 E. ve 2001/467 K. sayılı karar ile HGK, 07.10.2009, 2009/12-382 E ve 2009/415 K. sayılı kararlar (KİBB, 02.10.2018).

⁸⁸² **Umar**, HMK Şerhi, s. 710; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 309.

⁸⁸³ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.II, s. 2096; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 333.

raporun hükme esas alınması hâkimden beklenemez.⁸⁸⁴ Böyle bir durumda hâkim bilirkişiden ek rapor talep edebilir, yeni bir bilirkişi atayabilir ya da kendi bilgisi ve uzmanlığı yeterli ise bilirkişi raporunun aksi yönünde bir karar da verebilir.⁸⁸⁵

2.2.4. Önceki Bilirkişi Raporunun Sahtelik Davasına Esas Alınıp Alınamayacağı Sorunu

Henüz hukuk mahkemesinde sahtelik davası açılmadan önce ya da sahtelik iddiası ön sorun olarak ileri sürülmeden önce senet, ceza soruşturması ya da kovuşturması kapsamında bilirkişi tarafından incelenmiş olabilir. Benzer şekilde, icra takibine konu olarak imza itirazına uğrayan senedin, icra mahkemesi tarafından bilirkişi aracılığıyla sahtelik incelemesine konu olması mümkündür.

Ceza mahkemesi veya icra mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesine etkilerinden önce diğer yargılamalarda sahtelik ile ilgili bilirkişiler tarafından hazırlanmış raporun hukuk mahkemesinde hükme esas alınıp alınamayacağını değerlendirmemiz gerekir. HMK m. 198'e göre hâkim kanundaki istisnalar dışında önüne gelen delilleri serbetçe değerlendirir. Bilirkişi raporunun hükme esas alınıp alınmaması hâkimin takdirinde olmakla birlikte⁸⁸⁶ daha önceki bir yargılamada ya da soruşturma sırasında alınmış olan bilirkişi raporunun sahtelik davasında hükme esas alınmasına kanuni bir engel yoktur.⁸⁸⁷ Ceza soruşturma ve kovuşturmaları bakımından sahtelik incelemesi Adli Tıp Kurumu, Polis veya Kriminal Laboratuvarı gibi resmî bilirkişi sıfatını taşıyan kurumlarca yapılmaktadır. Dolayısıyla bu kurumların vermiş olduğu rapor varken tekrar bir bilirkişi raporu almak hem zaman kaybına hem de gereksiz masrafa yol açacaktır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 21.12.1949 tarihli ve 1/233 Esas, 126 Karar sayılı kararında; ceza hâkimi tarafından yapılan keşif işleminin yeniden yapılmasını gerektiren bir sebep olmadığı sürece, hukuk mahkemesinde

⁸⁸⁴ **Ulukapı**, Bilirkişi, s. 202.

⁸⁸⁵ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, s. 2770. Ancak Yargıtay, bilirkişi raporunun hâkimi bağlamamasına rağmen, hâkimin bilirkişi yerine geçerek karar vermesinin de mümkün olmadığı görüşündedir. Bkz. **Ulukapı**, Bilirkişi, s. 205.

⁸⁸⁶ **Tanrıver**, Bilirkişilik Tasarısı, s. 239.

⁸⁸⁷ **Tutumlu**, Ceza Yargılamasındaki Deliller, s. 174.

karara dayanak alınmasının mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁸⁸⁸ Trafik kazasında kusurun belirlenmesine ilişkin bir Yargıtay kararında⁸⁸⁹, ceza mahkemesinde alınan bilirkişi raporunun hukuk mahkemesinde güçlü delil kabul edileceğine karar verilmiş, başka bir kararda⁸⁹⁰ ise, hukuk mahkemesinde alınan bilirkişi raporuyla ceza mahkemesinde alınan bilirkişi raporu arasında çelişki bulunduğu gerekçesiyle yeniden bilirkişi incelemesi yapılarak çelişkinin giderilmesi gerektiğine karar vermiştir. Taraflar arasında görülmekte olan bir rücu davasına ilişkin olarak da önceki davaya ait olup hükme esas alınan bilirkişi raporu ve diğer belgelerin kuvvetli bir delil olduğuna ve çürütülmeyen bu delillerin dikkate alınması gerektiğine hükmetmiştir.⁸⁹¹ Doktrindeki bir görüşe göre⁸⁹² başka bir mahkeme tarafından alınmış bilirkişi raporu güçlü delildir ve özel hüküm sebepleri (HMK m. 192/ kanunda düzenlenmemiş deliller) arasında değerlendirilmesi gereken bir takdiri delildir. Diğer bir görüş, Yargıtay'ın yeni bir kategori yaratmadığını, hâkimin bu takdiri delil karşısında iyi bir gerekçeyle başka yönde bir karar verebileceğini savunmaktadır.⁸⁹³ Aynı konuya ilişkin olarak başka bir yargılamada alınan bilirkişi raporunun sonraki uyumsuzluk bakımından hiç değilse takdiri delil olarak dikkate alınması gerekir. Kuru'ya

⁸⁸⁸ Yargıtay kararı için bkz. **Tutumlu**, Ceza Yargılamasındaki Deliller, s. 175-176; ayrıca bkz. 4. HD, 11.05.1951, 1952/4525 E. ve 1951/3687 K. sayılı karar: “*Hukuk hâkimi kusur durumunu tetkik ederken ceza mahkemesi dosyası içindeki mevcut bilirkişi raporundan istifade edebilir.*” (**Bağatur**, “Medeni Hukuk ile Ceza Hukuku Arasındaki İlişki BK 53. Maddenin İncelenmesi”, s. 580).

⁸⁸⁹ 11. HD, 02.12.2003, 2003/12473 E. ve 2003/11397 K. sayılı karar: “*Asliye Ceza Mahkemesi'ndeki yargılamada alınan kusura ilişkin rapor dikkate alınması, ceza dosyasındaki kesinleşen veya kesinleşecek kusur oranının işbu dava için güçlü delil olarak kabul edilebileceğinin gözetilmesi, ortaya çıkacak sonucun bu bağlamda değerlendirilmesi gerekirken, eksik incelemeye davalı hüküm tesisi bozmayı gerektirmiştir.*” (KİBB, 02.10.2018).

⁸⁹⁰ 3. HD, 31.10.2016, 2016/11807 E. ve 2016/12285 K. sayılı kararı: “*Bu durumda, mahkemece; önceki bilirkişiler dışında oluşturulacak üç kişilik konusunda uzman bilirkişi kurulundan, tarafların itirazlarını da karşılayacak, dosyadaki bilirkişi raporu ve davalı hakkındaki ceza yargılamasında aldırılan bilirkişi raporları arasındaki çelişkileri de giderecek şekilde, denetime elverişli bir rapor alınarak, varılacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken; itiraza konu bilirkişi raporuna dayanılarak, yazılı şekilde hüküm tesisi usul ve yasaya aykırı görülmüş, bozmayı gerektirmiştir.*” Benzer şekilde; 11. HD, 03.06.2010, 2008/10964 E. ve 2010/6384 K. sayılı karar (KİBB, 02.10.2018).

⁸⁹¹ 9. HD, 06.04.1971, 8285/10511 sayılı karar (**Akcan**, Recep: “Yargıtay Kararlarındaki “Güçlü Delil” Kavramının Hukuki Niteliği”, SÜHFD, C. 12, Sa. 1-2, Konya 2004, (Güçlü Delil) s. 10, dn. 12).

⁸⁹² **Akcan**, Güçlü Delil, s. 24.

⁸⁹³ **Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım**, Usul, s. 351; **Akkan**, s. 38.

göre ise⁸⁹⁴, ceza mahkemesi kararının hukuk mahkemesi için kesin delil teşkil edebildiği hallerde⁸⁹⁵, ceza yargılaması sırasında alınmış olan bilirkişi raporlarının hukuk hâkimi için bağlayıcı olması⁸⁹⁶; ceza mahkemesi kararının hukuk mahkemesi için kesin delil teşkil etmediği hallerde ise, ceza yargılaması sırasında alınmış olan bilirkişi raporlarının hukuk hâkimi için bağlayıcı olmaması olması ancak takdiri delil olarak değerlendirilebilmesi gerekir.⁸⁹⁷ Önceki bilirkişi raporunun hiç değilse takdiri delil olarak değerlendirilebileceğini savunan bu görüşlere rağmen yakın tarihli Yargıtay kararları beraat⁸⁹⁸ veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı⁸⁹⁹ ile sonuçlanan ceza yargılamalarında karara dayanak olan bilirkişi raporunu, hukuk mahkemesi hâkiminin davasına esas alamayacağını kabul etmektedir. Hatta bir Yargıtay kararında⁹⁰⁰ menfi tespit davasına konu olan senet hakkında ceza davası

⁸⁹⁴ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5156.

⁸⁹⁵ Kuru'ya göre; yaş düzeltmeye ilişkin ceza mahkemesi kararı ile senedin sahteliği hakkında verilen mahkûmiyet kararı hukuk mahkemesi için kesin delil ve kesin hüküm teşkil eder. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5110.

⁸⁹⁶ 11. HD, 23.2.2004, 2003/7126 E. ve 2004/1571 K. sayılı kararı: “*Dosya kapsamından İzmir 13.Asliye Ceza Mahkemesi'nin 2001/1393 Esas sayılı dava dosyası ile ceza davası açıldığı, bu dava dosyasında davalının 1/8 oranında kusurlu bulunduğu, davanın mahkumiyetle sonuçlandığı ancak temyiz aşamasında olup henüz kesinleşmediği anlaşılmaktadır. **Mahkemece de bu dosyada alınan bilirkişi raporu dikkate alınmadan karar verilmiştir.** Tazminat davalarında delillerin değerlendirilmesi hakime aittir. Borçlar Kanunu'nun 53 ncü maddesi hükmüne göre hukuk hakimi kusurun varlığına karar verebilmek için ceza hukukunun mes'uliyete dair hükümleri ile bağlı olmadığı gibi, kusurun taktiri ve zararın miktarını tayin gibi hususlarda da ceza mahkemesi kararı ile bağlı değilse de, olgularda ve ortaya konulan delillerde farklılık olmaksızın aynı kazada farklı kusur oranlarına ulaşılması adalete olan güveni sarsabilecektir.*”

⁸⁹⁷ 19. HD, 20.01.2004, 2003/1934 E. ve 2004/220 K. sayılı kararı, “*Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle gerektirici sebeplere ve özellikle ceza mahkemesince hükmüne esas alınan bilirkişi raporunda senetler üzerindeki yazı rakam ve imzaların borçlu davacının eli mahsulü olduğunun saptanmış olması karşısında mahkemece tahrifat iddiasına itibar edilmeyerek yazılı şekilde hüküm kurulmasında bir isabetsizlik bulunmamasına göre, davacı vekilinin yerinde görülmeyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükmün onanmasına karar verildi.*”

⁸⁹⁸ Beraat hükmüyle sonuçlanmış bir ceza davasında alınan bilirkişi raporunun hukuk mahkemesinde hükmüne esas alınamayacağına ilişkin 11. HD, 27.09.2017, 2016/2157 E. ve 2017/4819 K. sayılı karar.

⁸⁹⁹ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararıyla sonuçlanmış bir ceza davasında alınan bilirkişi raporunun hukuk mahkemesinde hükmüne esas alınamayacağına ilişkin 19. HD, 07.06.2017, 2016/8194 E. ve 2017/4623 K. sayılı karar.

⁹⁰⁰ 19. HD, 05.06.2017, 2017/379 E. ve 2017/4531 K. sayılı karar. Benzer şekilde; 19. HD, 02.05.2012, 2012/613 E. ve 2012/7314 K. sayılı karar (**Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2536). Ayrıca bkz. 7. HD, 05.10.2010, 2010/2117 E. ve 2010/5534 K. sayılı karar (KİBB, 02.10.2018).

yargılamasında alınan bilirkişi raporunun, henüz ceza davası kararı kesinleşmemiş olduğu gerekçesiyle hükme esas alınamayacağı kabul edilmiştir. Kesinleşmemiş ceza davasında verilen bilirkişi raporunun kesin delil teşkil etmemesi gerekçesine dayanan bu karar kanaatimce hatalıdır. Nitekim menfi tespit davasına bakan hukuk hâkiminin bilirkişi raporunu hükmüne esas almasının sebebi, raporun kesin delil niteliği taşıması değildir. Hâkim, sahtelik olgusuna ilişkin maddi vakıaların yeterince aydınlandığı kanaatindeyse bilirkişi raporu almaksızın bile karar verebilirken; başka bir yargılamada yapılan bilirkişi incelemesini de kararına dayanak gösterebilmelidir. Diğer taraftan, ceza soruşturması aşamasında da savcılığın sahtelik incelemesi yapması veya bilirkişilere inceleme yaptırması mümkündür. Bu durumda bilirkişinin senedin sahteliğine ilişkin tespiti hukuk mahkemesi bakımından bağlayıcı olmaz. Ancak bilirkişi incelemesi sonucu verilen raporun delil değerini hukuk hâkiminin değerlendirebilmesi, sahtelik incelemesi bakımından yeterli gördüğü⁹⁰¹ bilirkişi raporunu savcılık aşamasında alınmış bir rapor olsa da kararına dayanak alabilmesi gerekir.⁹⁰²

İcra mahkemesinin sahtelik incelemesinde verdiği karar bağlayıcı olmasa da hukuk mahkemesi hâkiminin icra mahkemesinde alınan bilirkişi raporunu kendi kararına dayanak almasında bir engel yoktur. Bilirkişi raporunun senedin sahteliğine ilişkin tespiti hukuk mahkemesi hâkimi için yeterli kanaat oluşturacak nitelikteyse hâkim bu rapora dayanarak karar verebilmelidir. Nitekim Erdönmez'in haklı olarak belirtmiş olduğu üzere; bilirkişinin yapacağı

⁹⁰¹ Ceza yargılamasında alınan bilirkişi raporunun kusurun tespiti konusunda yetersiz kalması, elverişsiz olması durumunda hukuk hâkiminin yeniden bilirkişi incelemesine başvurması gerekir. 15. HD, 07.11.2016, 2016/3280 E. ve 2016/4558 K.: "... ceza davasında alınan bilirkişi raporunda murisin tam kusurlu bulunması sebebiyle verilen beraat kararının maddi olgu olarak hukuk hakimini bağlayacağı kabul edilerek davanın reddine karar verilmiş ise de; ceza mahkemesi kararına esas alınan bilirkişi kurulu raporunda müteveffa ile iş sahibi arasında kusur paylaşımı yapılırken, eser sözleşmesine dair mevzuat hükümleri değil, İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzüğü hükümleri esas alınmıştır. Bu yönüyle yukarıda gösterilen esasları değerlendirmeden verilen ve mahkemece hükme esas alınan rapor hüküm kurmaya elverişli kabul edilemez." Benzer şekilde; 13. HD, 08.02.2005, 2004/13049 E. ve 2005/1801 K. sayılı karar (KİBB, 02.10.2018).

⁹⁰² Yargıtay kararları aksi görüştedir: "Mahkemece ... Başsavcılığının 2010 /66324 esas sayılı dosyasında alınan bilirkişi raporuna itibar edilerek karar verilmiş ise de açılan ceza davası henüz kesinleşmemiş bulunduğundan rapor hükme esas alınmaz." 19. HD, 04.07.2017, 2016/11182 E. ve 2017/5537 K. sayılı karar (KİBB, 02.10.2018).

inceleme, incelemeyi hangi mahkemenin talep ettiğine göre değişmez.⁹⁰³ Sahtelik incelemesi hukuk veya ceza mahkemesinde farklı şekilde yapılmaz.⁹⁰⁴ Bu sebeple hukuk mahkemesi hâkimi, icra mahkemesince alınan bilirkişi raporunu kendi kararına dayanak olarak alabilir. Ancak ceza mahkemesi kararının kesinleşmemesi sebebiyle ceza yargılamasında alınan bilirkişi raporunun menfi tespit davasında hükme dayanak olmayacağı kararını veren Yargıtay, aynı kararda icra mahkemesince alınan bilirkişi raporunun da icra mahkemesinin dar yetkili olması gerekçesiyle hükme esas alınamayacağına hükmetmiştir. Her iki açıdan da katılmadığım Yargıtay kararı⁹⁰⁵ şu şekildedir:

“Dava imza inkârına dayalı olarak açılmış olan menfi tespit davasıdır. Mahkemece *hükme esas alınan bilirkişi raporu ceza yargılaması sırasında alınmış* ve henüz ceza davası kesinleşmemiştir. Bu sebeple kesin delil olarak kabul edilip değerlendirilemez. Diğer yandan icra hukuk mahkemesi dar yetkili mahkeme olup *icra mahkemesince alınan raporun da hükme esas alınması isabetsizdir*. Mahkemece davacı borçlunun inkâr ettiği imzalar yönünden konusunda uzman bilirkişi veya bilirkişi kurulu aracılığıyla inceleme yapıp rapor alınması veyahut ceza yargılamasının kesinleşmesinin beklenmesi ve sonucuna göre karar verilmesi gerekirken eksik incelemeyle yazılı şekilde karar verilmesi isabetsizdir.”

Her şeyden önce bir delile dayanarak hüküm kurulabilmesi için delilin kesin delil niteliği taşıması gerekmez. Hâkimde maddi vakıaların gerçekleştiği yönünde kanaat oluşturması delilin hükme esas alınması için yeterlidir. Bu nedenle, Yargıtay kararında belirtildiği gibi; bilirkişi raporunun kesin delil olmaması; hükme dayanak olamayacağı anlamına gelmez. Diğer taraftan ceza yargılamasının kesinleşmesi bilirkişi raporuna kesin delil niteliği kazandırmaz. Ceza mahkemesi kararının kesinleşmesi durumunda ceza mahkemesi kararı kesin hüküm niteliğinde kesin delil olur. Her ne kadar bilirkişi raporu “kesin delil etkisi” taşıyabilir ise de bilirkişi raporunun takdiri delil niteliği değişmez. İcra hukuk mahkemesinin dar yetkili mahkeme olması nedeniyle bilirkişi raporunun hükme esas alınamayacağı açıklaması da kabul edilemez zira mahkemenin dar yetkili olup olmamasının bilirkişinin yapacağı incelemeye hiçbir etkisi bulunmaz. HUMK döneminde sahtelik incelemesinde hâkime tanınan tanık

⁹⁰³ Erdönmez, s. 203.

⁹⁰⁴ Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s. 534.

⁹⁰⁵ 19. HD, 21.05.2012, 2012/1526 E. ve 2012/8576 K. sayılı karar (Yılmaz, HMK Şerhi, C. II, s. 2536). 19. HD, 05.06.2017, 2017/379 E. ve 2017/4531 K. sayılı karar (KİBB, 02.10.2018).

dinleme yetkisi de HMK'da yer almadığına göre, sahtelik incelemesinin yapılması bakımından hukuk mahkemesi ve icra mahkemesi arasında bir fark kalmamıştır. Birbiri ile çelişmeyen iki bilirkişi raporunda yer alan tespitlerin hukuk mahkemesinde esas alınmaması için hiçbir sebep yoktur.

Diğer taraftan, bilirkişilik bakımından Adalet Komisyonunca oluşturulan uzman listeleri esas alınacağı için icra, ceza, hukuk mahkemelerinin aynı yargı çevresindeki mahkemeler olması durumunda aynı bilirkişinin aynı belgenin sahtelik incelemesinde ve farklı yargılamalarda görev alması gibi bir sorun da ortaya çıkabilir. Bu sorunun ötesinde yargılamanın hızlandırılması ve gereksiz yargılama giderlerinin önüne geçilebilmesi için hangi mahkeme tarafından talep edildiği önem taşımaksızın; hukuk hâkiminin huzuruna getirilmiş ve eksik inceleme bulunmayan bilirkişi raporunun hükme esas alınması; hiç değilse bu konuda hukuk hâkimine takdir yetkisi bırakılması gerekir. 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu'nun temel ilkelere ilişkin 3. maddesi, 7. bendine göre de; aynı konuda bir kez rapor alınması esastır. Yasaklayıcı bir hüküm olmamasına rağmen Yargıtay'ın aksi yönde verdiği kararlar ve gerekçeleri kanaatimce hatalıdır. Eski tarihli bir Yargıtay kararında, görevsiz mahkemenin yapmış olduğu keşfe açıkça dayanılmışsa, bu keşfe dayanılarak hüküm kurulabileceğine karar verilmiştir.⁹⁰⁶

Hukuk mahkemesi hâkimin önceki bilirkişi raporunu delil olarak değerlendirebilmesi ve hükmüne esas alabilmesi için raporun dosyaya dâhil edilmesi, taraflardan birinin önceki bilirkişi raporunu delil olarak sunması gerekir. Ceza dosyasındaki delilin hukuka aykırı elde edilmemişse, taraflardan biri bu delile dayanabilir. Bu delilin hukuk davasındaki çekişmeli vakıayı aydınlatıcı nitelik taşıması durumunda hukuk mahkemesi hâkimi tarafından dikkate alınabilir.⁹⁰⁷ Önceki bilirkişi raporunda eksiklerin bulunduğu, yeterli teknik ve detaylı açıklamanın yapılmadığı kanaatinde olan hukuk mahkemesi hâkimini mutlaka önceki raporu esas almaya zorlayacak bir düzenleme de yoktur. Dolayısıyla hangi mahkeme ya da hangi aşamada verildiği önem taşımaksızın önceki bilirkişi raporunun hukuk mahkemesi hâkiminde yeterli

⁹⁰⁶ 8. HD, 03.04.1961 tarihli 1961/8799 E. ve 1961/2447 K. sayılı karar için bkz. **Okurer**, Nihat/**Dereli**, Mehmet Reşit/**Onur**, Orhan: "Yargıtay 8. Hukuk Dairesi Emsal Kararları", Ankara 1970, s. 610-611, nakleden: **Tutumlu**, Ceza Yargılamasındaki Deliller, s. 174, dn. 6.

⁹⁰⁷ **Tutumlu**, Ceza Yargılamasındaki Deliller, s. 174.

kanaati oluşturması; raporun dayanak alınıp alınmaması konusunda belirleyicidir. Hâkim bu bilirkişi raporunu kararına esas alırken, kendi yapacağı inceleme kapsamında HMK m. 211/1(a)'da sayılan “diğer deliller” olarak nitelendirmek suretiyle karar verebilmelidir.⁹⁰⁸

II.SAHTELİK İDDİASININ İNCELENMESİNİN SONUÇLARI

Sahtelik iddiasının incelenmesinden sonra hâkim, sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü belge veya senedin sahte olup olmadığına ilişkin bir karar verir. Hâkimin vereceği bu kararın sonuçları, sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü belgenin ispat gücü açısından ve sahteliğin ileri sürülme şekli açısından birbirinden farklıdır. Bu bölümde önce belgeler bakımından sahtelik iddiasının incelenmesinin sonuçları ve sonrasında belgenin özel bir türü olan senetler bakımından sahtelik iddiası sonucu verilecek karar incelenecektir.

1. Belgeye Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesinin Sonuçları

Belgelere karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının incelenmesi sonrasında hâkim iki şekilde karar verebilir: Belgenin sahte olduğu kararı veya sahtelik iddiasının haksız olduğu kararı. Belgeye yöneltilen sahtelik iddiası hakkında hiçbir inceleme yapılmadan ve bu iddia hakkında bir karar verilmeden hâkimin sahtelik iddiası yöneltilmiş belgeyi delil olarak değerlendirmemesi gerekir. Aksi takdirde kanun yolu incelemesinde kararın bozulması ihtimali ortaya çıkar.

Adi belgelere karşı ileri sürülen sahtelik iddiasının ön sorun olarak mı yoksa ayrıca bir sahtelik davası açılarak mı ileri sürülmüş ve incelenmiş olduğu verilen kararın etkileri bakımından önemlidir. Nitekim ön sorun olarak, görülmekte olan bir dava sırasında belgenin sahteliğine ilişkin verilen karar yalnızca o yargılama bakımından bir ara karar niteliği taşıyacaktır. Ancak ayrı bir dava açılarak belgenin sahteliğinin iddia edilmiş olması durumunda hâkimin kararı esasa ilişkin nihaî karar niteliğinde olduğu için kesin hüküm ve kesin delil niteliğinde olup sonraki yargılamalar bakımından da etkili olacaktır. Bu nedenle sahtelik incelemesi sonucu verilecek kararın etkileri sahtelik iddiasının ileri sürülme şekline göre ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

⁹⁰⁸ Umar, HMK Şerhi, s. 714.

1.1. Ön sorun olarak ileri sürülen sahtelik iddiası bakımından

Görülmekte olan bir dava sırasında ileri sürülen sahtelik iddiası ön sorun teşkil ettiği için hâkimin sahtelik hakkında verdiği karar, nitelik itibariyle bir ara karardır. Bu karara karşı tek başına kanun yoluna başvurulamaz. Hâkimin belgenin sahte olduğuna ilişkin ara kararı, diğer yargılamalar bakımından kesin hüküm niteliğinde kesin delil teşkil etmez. Bu nedenle başka bir yargılama sırasında belgenin sahteliği tekrar uyuşmazlık konusu edilirse, yargılamanın hâkimi tekrar sahteliğe ilişkin inceleme yapabilir.

Taraflardan birinin belgeye yönelik sahtelik iddiasında bulunmuş olması durumunda hâkim hiçbir inceleme yapmadan iddiayı kabul eder ve sahte belgeyi karara esas almaktan kaçınırsa; *tarafların davanın esasıyla ilgili olarak gösterdikleri delillerin hiç değerlendirilmeden karar verilmiş olması* nedeniyle esas uyuşmazlığın çözümüne ilişkin nihai karar, esas incelenmeden ve duruşma yapılmadan Bölge Adliye Mahkemesi tarafından kaldırılabilir. Temyiz incelemesi bakımından ise *taraflardan birinin davasını ispat için dayandığı delillerin kanuni bir sebep olmaksızın kabul edilmemesi* nedeniyle verilen kararın Yargıtay tarafından bozulması mümkündür.

1.2. Sahtelik davası bakımından

Belgenin sahteliğine ilişkin bir dava açılmış ve hâkim yaptığı sahtelik incelemesi sonucunda belgenin sahte olmadığına kanaat getirmişse davanın reddine; belgenin sahte olduğuna kanaat getirirse davanın kabulüne karar verir. Böylece sahte olduğu mahkeme kararıyla tespit edilen belge, daha sonra başka bir yargılamada delil olarak ileri sürülemeyeceği gibi aynı senede karşı ceza mahkemesinde sahtelik iddiasının ileri sürülmesi engellenmiş olur. Ancak ceza mahkemesinde senede karşı sahtelik iddiasının ileri sürülememesi için hukuk mahkemesi tarafından verilen senedin sahte olmadığı kararının kesinleşmiş olması gerekir. Bu durumda, hukuk mahkemesi senedin sahte olmadığına karar vermiş ancak henüz hukuk mahkemesi kararı kesinleşmemişken ceza mahkemesinde senedin sahteliği iddiası ileri sürülebilecektir. HMK m. 214/1'e göre, senedin sahte olmadığına ilişkin hukuk mahkemesi tarafından verilen karar kesinleştikten sonra aynı senede karşı ceza mahkemesinde sahtelik iddiasının

ileri sürülemeyeceği kuralı adi senetlere karşı açılan sahtelik davasında olduğu kadar, resmî senetlere karşı açılan sahtelik davası için de geçerlidir.

2. Senede Karşı İleri Sürülen Sahtelik İddiasının İncelenmesinin Sonuçları

Sahtelik iddiasının ön sorun şeklinde ileri sürülmesi hâlinde ya da ayrı bir dava açılarak incelenmesinde hâkim iki türlü karar verebilir. Hâkimin, sahtelik iddiasını haklı bulması hâlinde senet adi senet niteliğindeyse kesin delil niteliği kazanamaz; resmî senet niteliğindeyse kesin delil niteliğini kaybeder. Hâkimin, sahtelik iddiasını haksız bulması hâlinde ise senet adi senet niteliğindeyse kesin delil niteliği kazanır; resmî senet niteliğindeyse kesin delil niteliği korunmuş olur. Bu nedenle sahtelik iddiasının incelemesinin sonuçları, esas uyuşmazlığın sonucunu belirleyebilecek kadar önemlidir.

2.1. Sahtelik İncelenmesi Sonucu Verilecek Karar

Yukarıda da açıkladığımız üzere sahtelik incelemesi sonucunda ya senedin sahteliğine ya da senedin sahte olmadığına karar verilir. Ancak sahtelik incelemesinin yapıldığı mahkeme, hukuk mahkemesinde sahteliğin ön sorun olarak mı yoksa ayrı dava açılarak mı ileri sürüldüğü; icra mahkemesi ya da ceza mahkemesi tarafından verilen kararların hukuk mahkemesindeki yargılamaya etkileri ayrı ayrı birer sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle çalışmamızın bu bölümünde öncelikle hukuk mahkemesinde verilen kararın sonuçları incelemek ve sonrasında icra ve ceza mahkemelerinin senede ilişkin verebilecekleri kararlar ile bu kararların hukuk mahkemesine etkileri üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Hukuk Mahkemesinin Sahteliğe İlişkin Kararı

Senedin sahteliğine ilişkin karar, sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü mahkemeye göre farklı sonuçlar doğurur. Ceza icra mahkemelerinde yapılan sahtelik incelemesinde hâkimin senedin sahteliğine karar vermesinin hukuk mahkemesindeki yargılamaya etkileri birbirinden farklıdır. Diğer taraftan hukuk mahkemesinde, sahteliğin dava yoluyla veya ön sorun olarak ileri sürülmesi ve bekletici mesele yapılması, farklı yargılamalardaki kararların birbirlerine etkileri bakımından önemlidir.

2.1.1.1. Hukuk mahkemesi tarafından verilen sahtelik kararı

Adi senetler bakımından derdest bir dava sırasında ileri sürülen sahtelik iddiası mahkemede ön sorun olarak incelenir. Hâkimin HMK m. 211’de öngörülen sıraya uygun olarak yaptığı inceleme sonucunda senedin sahte olduğuna kanaat getirmesi hâlinde, hâkim bu kanaatini ara karar şeklinde açıklar. Sahtelik iddiası hakkında inceleme yapmadan hâkimin senedi hükme esas alması ya da delil olarak değerlendirmesi mümkün değildir. Aksi halde hâkimin esas uyuşmazlığın çözümüne ilişkin verdiği kararın, kanun yolu incelemesi sırasında hükümden düşürülmesi; kararın kaldırılması veya bozulması söz konusu olur.

Hâkimin ön sorun olarak ileri sürülen senedin sahteliği iddiası hakkında verdiği karar, nitelik itibariyle bir ara karar olduğu için bu karara karşı tek başına kanun yoluna başvurulamaz. Senedin sahteliği hakkındaki ara kararın ancak esasa ilişkin nihai kararlar birlikte kanun yoluna götürülmesi mümkündür. Senedin sahteliğine ilişkin ara karar, kesin hüküm ve kesin delil teşkil etmediği için aynı senede ilişkin ceza mahkemesindeki ve icra mahkemesindeki yargılamalar da mahkemenin bu kararıyla bağlı değildir. Senedin sahte olduğu kararı ile birlikte hâkim sahte senedin iptaline de karar verir. Bu karar, ön sorun şeklinde incelenen davalarda bir ara karar; ayrıca sahtelik davası açılan durumlarda ise nihai karardır. Doktrinde bir görüş⁹⁰⁹, bu kararlar birlikte kararı veren hukuk mahkemesi hâkiminin ayrıca bir talep olmasa bile senedin sahteliğini re’sen savcılığa bildirmesi gerektiğini kabul etmektedir.

Sahtelik iddiasının sahtelik davası açılarak ileri sürüldüğü durumda hâkim incelemesini HMK m. 211’deki sıraya göre yapar ve inceleme sonucunda senedin sahte olduğuna kanaat getirirse, senedin sahte olduğuna ve sahte senedin iptaline karar verir. Senedin iptal edildiğine ilişkin mahkeme kararının özeti senedin altına yazılarak iptal edilir.⁹¹⁰

⁹⁰⁹ **Berkin**, Senetlerde Sahtekârlık, s. 670.

⁹¹⁰ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 350.

Böylece senet yok sayılır ve artık delil olarak değerlendirilemez.⁹¹¹ Eğer senet başka bir yargılamada hükme esas alınmış ise, bu durumda yargılamanın iadesi konusu gündeme gelir.⁹¹²

Senedin sahte olmadığına ilişkin kararın ceza yargılamasına etkisi HMK m. 214'te düzenlenmiş olmasına rağmen hukuk mahkemesinin senedin sahteliğine ilişkin verdiği kararın diğer yargılamalara etkisi kanunda açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Bu nedenle hukuk mahkemesi tarafından verilen kararın ceza ve icra mahkemelerindeki yargılamalara etkisinin incelenmesi gerekir.

Hukuk mahkemesi kararlarının ceza mahkemesi için bağlayıcı olmadığını savunan görüşe göre⁹¹³, hukuk yargılamasındaki delil sunma ve ispat sistemi ile ceza yargılamasındaki delil ve ispat sistemleri birbirinden farklıdır. İstisnaları olmakla birlikte, hukuk yargılamasında taraflarca getirilme ilkesi hakimdir ancak ceza yargılaması hâkimin de bizzat delil toplayabilmesine dayanan re'sen araştırma ilkesine⁹¹⁴ göre yürütülür. Hukuk mahkemesinde yargılama davanın tarafları arasında görülürken, ceza mahkemesindeki yargılama savcının katılımıyla ve kamuyu ilgilendirir.⁹¹⁵ Diğer taraftan hukuk yargılamasında ispat kuralı olarak takdiri delil sistemine dayanır ve istisnaen kesin delille ispatı gereken durumlar bulunurken ceza yargılamasının her aşamasında serbest delil sistemi⁹¹⁶ hakimdir. Hukuk mahkemesi hâkiminin deliller ve ispat sistemi açısından ceza mahkemesi hâkimi kadar sınırsız olmaması nedeniyle hukuk mahkemesi tarafından verilen karar, ceza mahkemesi bakımından bağlayıcı değildir. Hukuk ve ceza yargılamalarının amaçları bakımından da hukuk mahkemesi kararlarının ceza mahkemesi kararlarından

⁹¹¹ **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 256.

⁹¹² **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 351.

⁹¹³ **Tosun**, s. 41.

⁹¹⁴ **Budak/Karaaslan**, s. 81.

⁹¹⁵ **Erem**, Kesin Hüküm, s. 41.

⁹¹⁶ Kanunda tahdidi bir sınırlama olmaksızın her türlü ispat aracının delil olarak kullanılabilirdiği sistemdir. Katı delil sistemindeki gibi tarafların başvurabilecekleri deliller kanunda sayılmamıştır. Bkz. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 355; **Kale/Keser**, s. 704.

farklı olduğu savunulmuştur.⁹¹⁷ Bu görüşe göre, hukuk yargılamasının amacı kişisel hak ve menfaatlerin korunması, ceza yargılamasının amacı ise kamu yararı ve toplumsal menfaatlerin korunmasıdır. Bu nedenle kişiye özel olan hukuk mahkemesi kararları ceza mahkemesi kararlarını bağlamaz. Ancak yargılama türlerinin amaçlarına göre yapılan bu değerlendirme kanaatimce yanıltıcıdır. Hukuk yargılamasının tek amacı kişi hak ve menfaatlerini korumak değildir.⁹¹⁸ Bunu yaparken, toplum menfaatini ve özel hukuk düzenini korumayı da hedefler.⁹¹⁹ Bu nedenle yargılamanın amaçları bakımından farklı olmaları nedeniyle hukuk mahkemesi kararlarının ceza mahkemesi kararlarını bağlamayacağı görüşüne katılmıyorum.

Hukuk mahkemesi kararlarının ceza mahkemesine etkisi bakımından, hukuk mahkemesinin tüm kararlarının değil istisnai durumlarda bazı kararlarının ceza mahkemesini bağlayacağı doktrinde savunulan görüşlerden biridir.⁹²⁰ Bu görüşe göre, konusu, tarafları ve delilleri farklı olduğu için hukuk mahkemesi kararları ceza mahkemesi için kesin delil ve kesin hüküm teşkil etmez.⁹²¹ Ancak yaş düzeltme davasında verilen karar⁹²², haksız fiil nedeniyle açılan tazminat davası hakkındaki karar⁹²³ ve senedin sahteliğine ilişkin karar⁹²⁴ kesinleşince, bu kararlar ceza mahkemesi bakımından da kesin hüküm ve dolayısıyla kesin delil⁹²⁵ teşkil eder. Diğer bir görüşe göre ise hukuk mahkemesi tarafından verilen kararlar, ceza yargılaması bakımından kesin delil olarak kabul edilir ve hukuk

⁹¹⁷ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, s.

⁹¹⁸ **Alangoya**, İlkeler, s. 86 vd.

⁹¹⁹ **Yılmaz**, Usul Ekonomisi, s. 247.

⁹²⁰ **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 68.

⁹²¹ **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 68.

⁹²² **Aras**, Bahattin: "Hukuk ve Ceza Mahkemelerinin Yaş Tespiti Kararlarının Birbirine Etkisi", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sa. 5, Ankara 2015, s. 100; **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 77-85.

⁹²³ **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 72-75.

⁹²⁴ **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 75-77.

⁹²⁵ **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 87-91.

mahkemesinin yenilik doğuran kararları ise ceza mahkemesi bakımından bağlayıcı nitelik taşır.

Sahtelik iddiasının aynı anda birden fazla hukuk mahkemesinin önüne getirilmiş olması ve mahkemelerden birinin diğerini bekletici sorun yapmış olması durumunda, bekleme kararı veren mahkemenin; beklenen davada verilen kararla bağlı olması gerektiğini yukarıda açıklamıştık.⁹²⁶ Kanaatimce bu bağlılık bekletici sorun kararı veren mahkemenin hukuk mahkemesi olması durumunda da ceza mahkemesi olması durumunda da geçerlidir. Ceza mahkemesinin hukuk mahkemesinin kararını bekletici sorun yapmış olması durumunda hukuk mahkemesinin verdiği sahtelik kararı, ceza mahkemesi için de bağlayıcı olur.⁹²⁷

2.1.1.2. Sahte senedin iptali

Senedin sahte olduğuna ilişkin kararın kesinleşmesi üzerine senet, altına sahte olduğu yazılarak iptal edilir.⁹²⁸ Sahtelik davasının açıldığı adi senetler ve resmî senetler bakımından hâkim kararının kesinleşmesinden söz etmek mümkünse de, ön sorun şeklinde incelenen sahtelik iddiasında mahkemenin vereceği karar ara kararı niteliğinde olduğu için bu kararın değil; esasa ilişkin kararın kesinleşmesinden sonra ancak senet iptal edilebilecektir. Resmî senet niteliğindeki senetler için, senedin bir örneğinin muhafaza edildiği ilgili resmî dairedeki senet üzerine de aynı kayıt düşülür. Resmî senetlerde ve özel senetlerde sahteciliğin TCK m. 204 ve m. 207 kapsamında suç oluşturması nedeniyle, senedin sahteliğine karar veren hukuk mahkemesi hâkiminin ilgili Cumhuriyet Savcılığını durumdan haberdar etmesi ve failer hakkında gerekli soruşturmanın yapılması gerekir. Resmî senetler bakımından suçun nitelikli hâlini oluşturduğu için ceza, ağırlaştırılarak hükmedilecek; adi senetler bakımından ise TCK'da yer alan özel belgede sahtecilik suçu hükümleri

⁹²⁶ Bkz. yukarıda, s. 187 vd.

⁹²⁷ Hukuk mahkemesinin verdiği senedin sahte olmadığına ilişkin karar herhâlde ceza mahkemesi için bağlayıcıdır. **Postacıoğlu**, Usul, s. 590; **Karafakih**, s. 190; **Üstündağ**, s. 567; **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 90; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5099; **Kılıçoğlu**, s. 450.

⁹²⁸ Senet, fiziken imha edilmez yalnızca hükmen iptal edilmiş olur. Bkz. **Berkin**, Senetlerde Sahtekârlık, s. 670.

uygulanacaktır. TCK'nın 211. maddesi nedeniyle eğer alacaklı, gerçekte olan bir hukuki ilişkiyi belgelemek amacıyla sahte senet düzenlemişse cezasında indirim yapılır.

HMK m. 212'ye göre; senedin sahteliğine ilişkin kararın kesinleşmesinden sonra senet, altına sahte olduğu yazılarak iptal edilir. Bu nedenle, sahteliği kesinleşen bir senet delil başlangıcı olarak da kabul edilemez.⁹²⁹ Ancak, senet niteliği taşımayan bu belgede imzayla birlikte el yazısı da bulunuyorsa; yazının, aleyhine delil olarak kullanılan kişiye ait olduğunun bu kişi tarafından kabulü ya da karşı tarafça ispatı hâlinde belgenin delil başlangıcı olarak hâkim tarafından dikkate alınması gerekir.⁹³⁰

2.1.1.3. Hukuk mahkemesi tarafından verilen senedin sahte olmadığına ilişkin karar

Hukuk mahkemesi önünde sahtelik iddiası ön sorun olarak ileri sürülür ve hâkim yaptığı inceleme sonucunda senedin sahte olmadığına karar verirse, bunu bir ara kararla gerekçelendirerek açıklar ve yargılamaya devam eder. Hâkimin ön sorunun çözümüne ilişkin ara kararı diğer yargılamalar bakımından bağlayıcı nitelik taşımaz.

Sahtelik iddiası hem ön sorun hem de sahtelik davası olarak ileri sürülmüş ve sahtelik iddiasını ön sorun olarak inceleyen hukuk mahkemesi, sahtelik davasını bekletici sorun yapma kararı almışsa bu durumda bekleme kararı veren mahkeme, sahtelik davasında verilen hükümlerle bağlıdır. Sahtelik davasında mahkemenin senedin sahte olmadığına karar vermesi durumunda, bu yargılama sonucunu bekleyen mahkemenin; senedin sahte olmadığı kararına itibar ederek yargılamasına devam etmesi gerekir. Aksi hâlde sahtelik davasını bekletici sorun hâline getirmenin hiçbir gerekçesi yoktur.

HMK m. 214/1'te ise senedin sahte olmadığına ilişkin hukuk mahkemesi kararının kesinleşmesinden sonra ceza mahkemesinde sahtelik iddiasının ileri sürülemeyeceği hükmü bulunmaktadır. Bu nedenle hukuk mahkemesinin

⁹²⁹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2096.

⁹³⁰ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, s. 2311-2312.

belgenin sahte olmadığına ilişkin kararı, ceza davasının hâkimi bakımından bağlayıcıdır.⁹³¹

Gerek resmî senet ve ilâmlar için açılan sahtelik davası, gerekse de özel belgeler için açılan sahtelik davasında hukuk mahkemesi hâkimi belgenin sahte olmadığına karar verirse; bu karar kesinleştikten sonra ceza mahkemesinde devam eden sahtecilik suçuna ilişkin yargılamada hukuk mahkemesi tarafından verilen karar hem kesin hüküm hem de kesin delil teşkil edeceğinden; ceza mahkemesi hâkiminin beraat kararı vermesi gerekir.⁹³²

2.1.1.4. Haksız yere sahtelik iddiası

HMK m. 213 hükmüne göre, sahtelik iddiasının haksız yere ileri sürüldüğünün anlaşılması üzerine haksız çıkan taraf⁹³³ karşı tarafın uğradığı zarar⁹³⁴ ile birlikte ertelenen her duruşma için celse harcı ödemeye mahkûm edilir. Karşı tarafın uğradığı zararın tazmini için talep ve sahtelik iddiasında bulunanın kötü niyetli olması şarttır.⁹³⁵ Sahtelik iddiasında bulunanın kötü niyetli olduğu iddiasının ispatı yükü, karşı tarafa aittir.⁹³⁶

Tazmin edilecek zararın miktarının nasıl tayin edileceği kanunda açıklanmamıştır. Ancak zararın tazminini talep eden kişi, bu zararı ispat etmesi gerekecek; bu nedenle yargılama yeniden uzamış olacaktır. Hâlbuki Kanun tasarısının Adalet Komisyonu değişikliğinden önceki metninde yer alan

⁹³¹ **Kılıçoğlu**, Ahmet: “Haksız Fiillerden Sorumlulukta Ceza Hukuku İle Medenî Hukuk İlişkisi”, AÜHFĐ, C. 29, Sa. 3, Ankara 1951, (Haksız Fiillerden Sorumluluk) s. 188; **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 76.

⁹³² **Postacıoğlu**, Usul, s. 590; **Karafakih**, s. 190; **Üstündağ**, s. 567; **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 90; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5099; **Kılıçoğlu**, s. 450.

⁹³³ HMK'nın tasarı döneminde bu düzenleme, sadece sahtelik iddiasında bulunan kişiyi kapsar şekilde düzenlenmiş olduğu için eleştirilmiş ve madde başlığının “Haksız yere sahtelik iddiası yargılaması sonucunda doğabilecek yaptırımlar” şeklinde düzeltilmesi önerilmişti. Bkz. **Alangoya Yavuz/Yıldırım**, Kamil/**Deren Yıldırım**, Nevhis: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı”, İstanbul Barosu Yayın No: 41, İstanbul 2006, s. 126.

⁹³⁴ Haksız yere sahtelik iddiasına ilişkin talep edilebilecek zarar, maddi zarardan ibarettir. Bkz. **Berkin**, Senetlerde Sahtekârlık, s. 671.

⁹³⁵ Kanunkoyucu, kötüniyetli olma şartının aranması ile haklı sayılabilecek sahtelik iddiasını, tazminat ve celse harcı ödenmesi riski karşısında korumayı amaçlamaktadır. Bkz. **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 353.

⁹³⁶ **Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2541.

düzenleme maddi tazminat oranına belirlilik kazandırmıştı. Bu orandan fazla zararı olanın ayrıca zararını ispat etmesi gerekecek; maddede belirtilen miktara kadar zarar başka bir şart aranmaksızın mahkeme kararına konu olacaktı. Kanun tasarısının Adalet Komisyonu değişikliğinden önceki düzenlemesi şu şekildeydi:

“Sahtelik iddiası sonunda haksız çıkan taraf kötü niyetli ise, bu sebeple ertelenen her bir duruşma için celse harcına ve yüz Türk Lirasından az olmamak üzere, sahteliği iddia edilen senetteki miktar veya değer yüzde onu oranında tazminata mahkûm edilir.”

Mülga HUMK haksız yere sahtelik iddiasına ilişkin düzenleme m. 319’da yer almıştı. Bu düzenlemeye göre, haksız yere sahtelik iddiasında, aleyhine sahtelik iddiasında bulunulan kişi; hem maddi hem de manevi zararını talep edebilirdi. Mülga Kanunda açıkça yer almış olmasına rağmen HMK’da manevi zarara ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum iki şekilde yorumlanabilir: Kanunkoyucu, “zararları” şeklinde ifade ederek; hem maddi ve manevi zararı kapsamına almıştır. Kanunun gerekçesinde bu konuya ilişkin bir bilgi yoktur. Kanaatimce haksız yere sahtelik iddiasında talep edilebilecek zararlar, hem maddi hem de manevi zararı kapsamaktadır.⁹³⁷ Senedin sahte olduğu iddiasıyla açılan dava, sahte senet düzenlediği iddia edilen kişi bakımından üzüntüye ve itibar kaybına sebep olabileceği için manevi zararın doğması mümkündür.⁹³⁸ Hukuk mahkemesinde ileri sürülen bu iddia, ceza soruşturmasına veya kovuşturmasına da konu olmuşsa; kişinin yaşadığı manevi zarar daha da artacaktır. Diğer taraftan, haksız yere sahtelik iddiasında bulunulmasını önleyebilmek için, zarar kavramının daha kapsamlı yorumlanması kanaatimce kanunun amacına daha uygundur.

Resmî senetlerde sahtelik iddiası bakımından ise, celse harcı iki katı uygulanacaktır. Zaten sahteliği ileri sürebilmek için ayrıca sahtelik davası açmak zorunda olan kişi davayı kaybederek harç ve yargılama giderlerini de ödemek zorunda kalmaktadır. Kötü niyetli olması durumunda haksız yere sahtelik iddiasına ilişkin olarak talep hâlinde tazminat da ödeyecek olan bu kişiyi sırf resmî senet aleyhine sahtelik iddiasında bulundu diye iki katı harç ödemeye

⁹³⁷ Özbek’e göre de sahtelik iddiası dolayısıyla manevi tazminat talep edilmesi mümkündür. Bkz. **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 352.

⁹³⁸ Belgesay’a göre, Ancak bu manevî zararın tazmini bakımından sahtelik iddiasında bulunan tarafın kusurlu olması şartı aranmalıdır. Buna karşılık maddi tazminat talebi için kusur aranmaz. Bkz. **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 233.

mahkûm etmek hem hak arama hürriyetine hem de adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil eder. Ancak kanun gerekçesi ve doktrinde, resmî senetlere olan güvenin korunması bakımından Kanunkoyucunun bu prensibi benimsediği kabul edilmektedir.⁹³⁹

2.1.1.5. Sahtelik iddiasından vazgeçme

HUMK m. 320'deki düzenlenen inkârdan vazgeçmeye ilişkin hükmün kısmi karşılığı haksız yere sahtelik iddiasını düzenleyen HMK m. 213'ün 3. fıkrasında yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre sahtelik iddiasında bulunan kişi, bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verilmeden önce sahtelik iddiasından vazgeçerse, haksız yere sahtelik iddiası için öngörülen celse harcı ve tazminatta indirim yapılabilir ya da tazminata hükmedilmeyebilir. Kanunkoyucunun HUMK m. 320'den farklı bir düzenleme benimsemesinin sebebi olarak madde gerekçesinde, tarafları haksız sahtelik iddiasından vazgeçmeye teşvik ve böylece yargılamanın uzamasının önüne geçilmesi gösterilmiştir.⁹⁴⁰ Ancak bilirkişi incelemesinden sonra yapılan feragat bakımından tazminatta indirim söz konusu olamaz. Nitekim bu durumda yapılan feragat, bilirkişi raporundan etkilenilerek ya da aleyhte rapor nedeniyle haksız yere sahtelik iddiasına ilişkin tazminattan kaçınmak amacıyla yapılmış olabileceğinden, gerçek feragat iradesini yansıtmaz.⁹⁴¹

Mülga HUMK m. 320'de yer alan, münkirin inkârından feragate ilişkin hükümler HMK'ya kısmen alınmıştır. HUMK m. 320'de ve tasarıların çeşitli hükümlerinde yer alan inkârdan feragate ilişkin düzenleme, mahkemenin feragati kabul etmesine bağlanmıştı.⁹⁴² Ancak 1971 Tasarısında, mahkemenin bu yetkisi kaldırılmış; 1993 Tasarısında ise feragat yerine vazgeçme terimi kullanılmıştı. Feragat yerine iddiadan vazgeçme ifadesi lafzı itibariyle daha doğru bir tercih olmuştur. Feragat teknik anlamıyla, hak sahibinin mevcut bir hakkını kullanma,

⁹³⁹ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393; **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 354.

⁹⁴⁰ Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 393.

⁹⁴¹ **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 533.

⁹⁴² Sahtecilik fiilinin suç olması nedeniyle, sahtelik iddiasından vazgeçmenin hâkimin kabulüne bağlı olduğu kabul edilmişti. Bkz. **Karafakih**, s. 190.

talep etme yetkisini kendi iradesiyle sona erdirmesidir. Dolayısıyla hak sahibinin bir hakkından feragat edebilmesi için kimsenin onay ve iznine ihtiyacı yoktur. Oysa münkirin inkârından feragatinde, ortada bir hak değil, yalnızca senede karşı ileri sürülen bir karşı iddia vardır. İmza veya yazı inkârının ileri sürülmesi, münkire bir hak bahşetmediği gibi; aksine gerçek olmayan bir inkârın ileri sürülmesi dürüst davranma ilkesiyle de bağdaşmaz.⁹⁴³ Bu sebeple, zaman kazanma; senede bağlı vakıadan kurtulma gibi saiklerle haksız yere inkârda bulunan kişinin para cezasıyla cezalandırılmasına da sebep olur. HMK m. 213/3'te 1993 Tasarısında olduğu gibi, feragat yerine "iddiadan vazgeçme" ifadesi kullanılmıştır. Bu hâlde hâkimin tazminatta indirim yapma veya hiç tazminata hükmetmeme gibi yetkileri bulunmaktadır. Ancak bu yetki yalnızca kendisine karşı haksız yere sahtelik iddiasında bulunulan kimsenin uğradığı zararlar bakımından ödenecek tazminat için geçerlidir. Yoksa ertelenen her bir duruşma için ödenecek celse harcı bakımından hâkime takdir yetkisi tanınmamıştır. Karşı tarafın talebi aranmaksızın celse harcı ödenmesine karar verilmesi gerekir. Hâkimin bu konuda takdir ve indirim yapma yetkileri bulunmamaktadır.

İddiadan vazgeçme dışında sahtelik iddiasından davanın tamamen ya da kısmen ıslahı yoluyla da dava sebebinin değiştirilebileceği doktrinde kabul edilmiştir.⁹⁴⁴ Ancak 1983 tarihli bir Yargıtay kararına⁹⁴⁵ dayanılarak savunulan bu görüşe katılmıyorum. Zira taraflardan birinin tahkikatın sona ermesine kadar ıslah hakkını kullanabilmesi mümkün ise de (HMK m. 177); bu hakkın, hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı şekilde kullanılması kabul edilemez. Yargıtay kararında benimsenmiş olduğu üzere, aleyhteki adli tıp raporundan sonra dava sebebinin değiştirilerek imzaya yönelik sahtelik iddiasının; imzanın hile ile imzalatıldığı şeklinde değiştirilmesi mümkündür. Ancak bu durumda

⁹⁴³ Tarafların dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü HMK m. 29'da düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemeden önce de dürüstlük kuralının yalnızca medeni hukuk bakımından değil, tüm hukuki ilişkiler ve usul hukuku bakımından da uygulanması gerektiği doktrinde kabul edilmişti. Bkz. **Guldener**, Max: Hukuk Muhakemeleri Usulünde Âfaki Hüsünüyet Esası, (Çeviren: Çağa, Tahir), AÜHFD, Ankara 1946, s. 647-667.

⁹⁴⁴ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 348-349.

⁹⁴⁵ HGK, 09.12.1983, 1983/11-214 E. ve 1983/1290 K. sayılı karar (**Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 349).

ıslah hakkının kullanılması, hakkın kötüye kullanılması anlamına gelir. Böyle bir durumda ıslah hakkının haksız yere sahtelik iddiasının sonuçlarından kaçınmaya yönelik olduğu açıktır. Islah hakkı, tahkikat sona erinceye kadar kullanılabilmesine göre, bu hakkın kullanılması engellenemez ancak kanaatimce böyle bir durum karşısında hiç değilse, haksız yere ertelenen her bir duruşma için celse harcına hükmedilmelidir. Aksi hâlde hemen her olumsuz bilirkişi raporunun sonucu olarak sahtelik iddiasında bulunan kişiye ıslah yoluyla HMK m. 213/3 hükmünden kaçınma imkânı tanınmış olacaktır.

2.1.2. Diğer Mahkemeler Tarafından Verilen Kararların Hukuk Mahkemesinde Görülen Sahtelik Davasına Etkileri

Özel bir belgeyi sahte olarak düzenlemek ve kullanmak fiilinin bir suç teşkil etmesi nedeniyle sahtelik iddiasının yalnızca hukuk mahkemesinde değil, ceza mahkemesinde de inceleme konusu olabileceğini ve hem hukuk mahkemesinde hem ceza mahkemesinde sahtelik iddiasının aynı anda incelenmesi durumunda hukuk mahkemesinin ceza mahkemesinin incelemesini bekletici sorun yapıp yapamayacağı sorunu yukarıda inceledik.⁹⁴⁶

Mahkeme kararlarının birbirine etkisi bakımından açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte çeşitli kanunlarda birtakım düzenlemelere yer verilmiştir. HMK m. 303'te kesin hüküm etkisi, TBK m. 74'te haksız fiiller bakımından ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesine etkileri düzenlenmiştir. Kesin hükmün etkilerini düzenleyen HMK m. 303'e göre, her iki davanın taraflarının, dava sebeplerinin ve ilk davanın hüküm fıkrası ile ikinci davaya ait talep sonucunun aynı olduğu bir davada şekli anlamda kesinleşmiş olan hüküm, diğer dava bakımından maddi anlamda kesin hüküm oluşturur. Ancak kesin hüküm etkisi, ileri sürülen taleplerden yalnızca hakkında karar verilmiş olanlar bakımından geçerlidir.

Ceza mahkemesinde sahtelik incelemesinin nasıl yapılacağı Ceza Muhakemeleri Kanununda ayrıca ve açıkça düzenlenmemiştir. Ancak uygulamada, soruşturma veya kovuşturma aşamasında sahtelik incelemesi resmî bilirkişilere yaptırılmaktadır. Yapılan inceleme sonucunda hâkim, diğer delilleri de birlikte değerlendirip ya senedin sahte olduğuna karar vererek sahtecilik

⁹⁴⁶ Bkz. yukarıda, s. 192 vd.

fiilinin failini cezalandırır, ya da senedin sahteliğine karar vermekle birlikte ceza kanununun ilgili hükümleri uyarınca failin cezalandırılmasını erteleyebilir; ceza verilmesine yer olmadığına karar verebilir. Kural olarak hukuk ve ceza davalarında davanın konuları ve amaçları birbirinden farklı olduğu için ceza mahkemesi tarafından verilen kararın hukuk mahkemesini bağlaması mümkün değildir.⁹⁴⁷ Ancak ceza mahkemesi tarafından verilen yaş tespitine ilişkin kararların hukuk mahkemesi için de bağlayıcı olduğu doktrinde kabul edilmektedir.⁹⁴⁸ Yaş tespiti kararının hukuk mahkemesi için de bağlayıcı olması gerektiği şeklindeki görüşe gerekçe olarak NHK 36. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gösterilmektedir. Ancak “*Aynı konuya ilişkin olarak nüfus kaydının düzeltilmesi davası ancak bir kere açılabilir.*” şeklindeki ilgili hüküm, Anayasa Mahkemesi’nin 30.03.2012 tarihli, 2011/34 E. ve 2012/48 K. sayılı Kararı ile iptal edilmiş⁹⁴⁹ ve 7039 sayılı Kanun ile “*Haklı sebeplerin bulunması hâlinde aynı konuya ilişkin düzeltme yapılması hâkimden istenebilir.*” şeklinde değiştirilmiştir.⁹⁵⁰ Hal böyleyken ceza mahkemesinin yaş tespiti kararlarının bağlayıcılığı konusunun tekrar değerlendirilmesi gerekir.

2.1.2.1. Ceza mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyet kararı

Hukuk mahkemesinde senedin sahteliğine ilişkin iddianın ileri sürülmesiyle birlikte, senedin sahteliği hakkında başlatılan soruşturma sonucu ceza mahkemesinde dava açılmışsa; hukuk mahkemesinin bu davayı bekletici sorun yapıp yapmama konusunda takdir yetkisi bulunduğunu açıklamıştık. Hukuk mahkemesi hâkiminin takdir yetkisini ceza mahkemesi kararını bekletici sorun yapma yönünde kullandığı durumlarda; hukuk mahkemesi hâkimi, ceza yargılaması sonunda verilen sahtelik kararı ile bağlı olur.⁹⁵¹

⁹⁴⁷ **Aras**, “Hukuk ve Ceza Mahkemelerinin Yaş Tespiti Kararlarının Birbirine Etkisi”, s. 106.

⁹⁴⁸ **Aras**, “Hukuk ve Ceza Mahkemelerinin Yaş Tespiti Kararlarının Birbirine Etkisi”, s. 108; **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 77-85; **Koçak**, Hakan: Ceza Yargılamasının Hukuk Mahkemelerini Bağlayıcılığı Sorunu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya 2009, s. 119.

⁹⁴⁹ 06.10.2012 tarih ve 28433 sayılı RG.

⁹⁵⁰ 19.10.2017 tarihli ve 7039 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (03.11.2017 tarih ve 30229 sayılı RG).

⁹⁵¹ Bu durumda ceza mahkemesi kararı hukuk mahkemesi bakımından hem kesin hüküm hem de kesin delil teşkil eder. Bkz. **Kuru**, Medenî Usûl Hukuku, s. 562.

Ceza mahkemesi tarafından verilen beraat kararlarının hukuk mahkemesine etkisi HMK’da açıkça düzenlenmiş olmasına rağmen hukuk mahkemesinin ceza mahkemesi kararını bekletici sorun yapmadığı durumlarda ceza mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyet hükmünün hukuk mahkemesine etkisine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumunda; TBK m. 74’ün kıyasen uygulanabileceği kabul edilmektedir.⁹⁵² Haksız fiiller bakımından ceza mahkemesi kararının hukuk mahkemesine etkisini düzenleyen TBK m. 74 şu şekildedir:

“Hâkim zarar verenin kusurunun olup olmadığı, ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı değildir.

Aynı şekilde, ceza hâkiminin kusurun belirlenmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararı da, hukuk hâkimini bağlamaz.”

Hukuk mahkemesi hâkiminin ceza mahkemesinin verdiği kararla bağlı olmamasını düzenleyen bu kural *bağımsızlık prensibi* olarak ifade edilmektedir.⁹⁵³ Ancak bu düzenlemeye göre hukuk hâkiminin ceza mahkemesi kararları açısından bağımsızlığı tam değildir.⁹⁵⁴ Bu bağımsızlık, kusur ve zararın belirlenmesi ile ayırt etme gücünün belirlenmesi konularıyla sınırlıdır.⁹⁵⁵ Bu sınırlar dışındaki konularda, örneğin maddi vakıanın tespiti konusunda, mahkûmiyet hükmünün bağlayıcı olup olmadığı konusunda açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Dolayısıyla öğretide, mahkûmiyet hükmünün maddi vakıaların ve hukuka aykırılığın tespitine ilişkin bölümünün hukuk mahkemesi için bağlayıcı olduğu kabul edilmektedir.⁹⁵⁶ Bu nedenle özel ya da resmî belgede sahtecilik davasında ceza mahkemesi mahkûmiyet kararı vermişse, hukuk

⁹⁵² **Kılıçoğlu**, s. 464.

⁹⁵³ **Tandoğan**, Halûk: Türk Mes’uliyet Hukuku, İstanbul 2010, s. 349; **Kılıçoğlu**, s. 449, 451; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5095; **Tutumlu**, Ceza Yargılamasındaki Deliller, s. 174; **Kılıçoğlu**, Haksız Fiillerden Sorumluluk, s. 187.

⁹⁵⁴ **Taneri**, Gökhan: “Ceza ve Hukuk Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi”, AD, Sa. 51, Ankara 2015, s. 80.

⁹⁵⁵ **Kılıçoğlu**, s. 453.

⁹⁵⁶ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5142; **İpek**, Ali İhsan: “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Hukuk Muhakemesine Etkisi”, THD, C. 7, Sa. 67, Ankara 2012, s. 86; **Kılıçoğlu**, s. 465.

mahkemesi hâkimi kusur, ehliyet ve zararın belirlenmesi konularına ilişkin yeniden inceleme yapabilecek ancak mahkûmiyet hükmünde senedin sahte olduğuna ilişkin tespitle bağlı kalacaktır.⁹⁵⁷ Bu gerekçeyle Yargıtay, ceza mahkemesi tarafından verilebilecek olası mahkûmiyet hükmüne karşılık, hukuk mahkemesinin ceza mahkemesinde görülen davayı bekletici mesele yapması gerektiği kanaatindedir.⁹⁵⁸ Beraat hükmünün aksine ceza mahkemesinin mahkûmiyet hükmü, hukuk mahkemesi hâkimi için inandırıcı bir kesin delil oluşturur.⁹⁵⁹

2.1.2.2. Ceza mahkemesi tarafından verilen beraat kararı

Ceza mahkemesinin mahkûmiyet kararının etkilerini açıkladığımız yukarıdaki bölümde belirtmiş olduğumuz üzere, TBK'nın 74. maddesi haksız fiillerde hukuk mahkemesi hâkimine, zarar verenin kusurunu tayin ederken ya da ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığını araştırırken bağımsızlık tanımaktadır. Ancak hem Yargıtay kararlarında⁹⁶⁰ hem öğretilerde⁹⁶¹ kabul edildiği üzere hukuk hâkimi, ceza hâkiminin maddi vakıanın kabulü konusunda kesinleşmiş olan mahkûmiyet hükmü veya maddi vakıa tespiti yapan beraat hükmüyle bağlıdır. Ancak ceza mahkemesinin maddi vakıa tespiti içermeyen beraat hükmü ile bağlı

⁹⁵⁷ "... maddi olayları ve yasak eylemlerin varlığını saptayan ceza mahkemesi kararı, taraflar yönünden kesin delil niteliği taşır." HGK, 23.01.1985, 1983/10-372 E. ve 1985/21 K.; 23. HD, 22.01.2013, 2012/5548 E. ve 2013/274 K. sayılı kararlar (**Gençcan**, s. 850).

⁹⁵⁸ 19. HD, 25.02.2014, 2014/3192 E. ve 2014/3677 K. sayılı karar (**Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2161).

⁹⁵⁹ **Kılıçoğlu**, s. 466. Bu hükmün kesin hüküm etkisi nedeniyle bağlayıcı olduğu doktrinde ileri sürülen görüşlerden diğeridir. Bkz. **Belgesay**, Usul Şerhi, s. 62.

⁹⁶⁰ Ceza mahkemesinin hükme esas aldığı maddi olayların varlığını saptamada daha geniş yetkilere sahip olması nedeniyle Yargıtay, maddi vakıaların tespiti bakımından beraat kararlarında da hukuk hâkimini ceza hâkimi kararlarıyla bağlı kabul etmektedir. "... beraat kararı suçun sanıklar tarafından işlenmediğinin kesin olarak tespiti olgusuna dayanıyorsa, bu kararın hukuk hakimini de bağlayacağı, ceza davasında hükme dayanak yapılan maddi olgularla ve özellikle eylemin hukuka aykırılığını ve failini belirleyen, mahkûmiyet kararının bu yönlerinin hukuk hakimini bağlayacağı, kusurun takdiri ve zararın miktarını tayini hususundaki kararın hukuk hakimini bağlamayacağı hususları doktrinde ve Yargıtay'ın yerleşik uygulamalarında kabul edilmektedir." Bkz. 10. HD, 22.11.2016, 2016/18189 E. ve 2016/14113 K.; 10. HD, 17.11.2016, 2016/17758 E. ve 2016/13979 K. sayılı kararlar (KİBB, 06.05.2018).

⁹⁶¹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5134; **Akcan**, Mahkeme Kararlarının Etkisi, s. 155-158; **Koçak**, s. 121; Ayrıca bkz. **Kılıçoğlu**, s. 466; **Budak/Karaaslan**, s. 292.

değildir.⁹⁶² Hukuk mahkemesi hâkiminin bekletici sorun hâline getirdiği sahtecilik suçuna ilişkin ceza yargılaması bakımından da verilen beraat kararı hukuk mahkemesi için kesin delil teşkil eder.⁹⁶³

Ceza mahkemesinde yapılan sahtecilik suçuna ilişkin kovuşturma sonucunda verilen beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararları bakımından HMK m. 214/2'de bağımsızlık prensibi benimsenmiştir. Bu maddeye göre ceza mahkemesinin, ceza verilmesine yer olmadığı kararı ile beraat kararı hukuk mahkemesinde sahtelik iddiasının incelenmesine engel olmaz. Dolayısıyla sahtelik iddiasını suç ihbarıyla ileri süren taraf, ceza mahkemesinin sahtelik iddiası hakkındaki beraat kararından sonra tekrar hukuk mahkemesine başvurarak sahtelik davası açabilecektir. Diğer taraftan ceza mahkemesinde verilen beraat ya da ceza verilmesine yer olmadığı kararları, çeşitli sebeplere dayanılarak verilmiş olabilir. Örneğin ceza hâkimi failin eyleminin suç teşkil edip etmediğini değerlendirmeden delil yetersizliği nedeniyle beraat kararı vermişse, hukuk hâkimi sorumluluğu gerektiren bir eylemin olup olmadığını serbestçe inceleyip takdir eder.⁹⁶⁴ Diğer bir ifadeyle ceza yargılamasında senedin sahte olduğu sonucuna ulaşılmış olmasına rağmen, delil yetersizliği nedeniyle ya da sahtecilik fiilinin faili başka kişi olduğu için beraat kararı verilmiş olabilir. Bu durumda, hukuk mahkemesi hâkiminin kesinleşmiş beraat kararındaki maddi vakıa tespiti ile bağlı olduğu kabul edilerek senet ya da belgenin sahte olduğu yönündeki tespit hukuk hâkimi tarafından esas alınmalıdır.

Ceza mahkemesinin sahtelik iddiasına ilişkin kesinleşmiş beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararları hüküm itibarıyla hukuk mahkemesinde kesin delil etkisine sahip olmaz⁹⁶⁵ ise de kanaatimce sahtelik incelemesinin

⁹⁶² Örneğin, delil yetersizliği sebebine dayanılarak verilen beraat hükümleri. HGK, 18.11.1981, 1979/4-231 E. ve 1981/744 K.; HGK, 19.02.2014, 2013/4-440 E. ve 2014/115 K.; 3. HD, 28.05.2014, 2014/9540 E. ve 2014/8361 K.; HGK, 08.04.2015, 2013/4-1626 E. ve 2015/1187 K. sayılı kararlar (KİBB, 06.05.2018). Ayrıca bkz. **Koçak**, s. 102 (dn. 527'de sayılan Yargıtay kararları).

⁹⁶³ **Kuru**, Medenî Usûl Hukuku, s. 564.

⁹⁶⁴ HGK, 18.11.1981, 1979/4-231 E. ve 1981/744 K.; HGK, 19.02.2014, 2013/4-440 E. ve 2014/115 K.; 3. HD, 28.05.2014, 2014/9540 E.ve 2014/8361 K.; HGK, 08.04.2015, 2013/4-1626 E. Ve 2015/1187 K. sayılı kararlar (KİBB, 06.05.2018). Ayrıca bkz. **Karafakih**, s. 190; **Kılıçoğlu**, s. 457.

⁹⁶⁵ **Umar**, HMK Şerhi, s. 713.

tespiti için başvuru bilirkişinin hazırladığı raporun hukuk mahkemesinde “diğer delil” olarak değerlendirilmesi ve raporun hükme esas alınıp alınmama durumunun hukuk mahkemesi hâkiminin takdirine bırakılması gerekir. Ancak Yargıtay yakın tarihli bir kararında, Kriminal Polis Laboratuvarı tarafından düzenlenen raporun hukuk mahkemesini bağlamayacağını, hukuk mahkemesinde imzaların sahtelik iddiası bakımından yeniden incelenmesine ve ceza mahkemesindeki taraf ifadeleri ile delillerin birlikte değerlendirmesi gerektiğine karar vermiştir.⁹⁶⁶ Hem ceza mahkemesindeki ifade ve delillerin hukuk mahkemesi hâkimi tarafından değerlendirilmesini hem de ceza mahkemesinde delil olarak kullanılan bilirkiş raporunun bağlayıcı olmadığını ve sahteliğin yeniden incelenmesi gerekliliğini kabul eden bu karar kanaatimce hatalıdır. Hukuk mahkemesi hâkimi, resmî bilirkiş sıfatına sahip kriminal laboratuvar tarafından yapılan inceleme ve raporu da yeterli görürse yeniden incelemeye gerek olmaksızın kararına esas alabilmelidir.

2.1.2.3. Ceza mahkemesi tarafından verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı

Ceza mahkemesi, senedin sahte olduğunu tespit etmesine rağmen sanık hakkında mahkûmiyet kararı vermek yerine hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilir.⁹⁶⁷ TCK’da adi senette sahtecilik suçu için bir yıldan üç yıla kadar ve resmî senette sahtecilik suçu için iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası öngörülmüş olduğu için yapılan yargılama sonucunda ceza mahkemesi hâkimi, iki yıl veya daha az süreli hapis cezasına karar vererek sanığın bir daha suç işlemeyeceğine kanaat getirirse, beş yıl süreyle hükmün açıklanmasını geri bırakabilir. Bu durumda hükmün açıklanmasının geri

⁹⁶⁶ 11. HD, 27.09.2017, 2016/2157 E. ve 2017/4819 K. sayılı kararı şu şekildedir: “Somut olayda 06.12.2006 tarihli ortaklar kurulu kararındaki imzaların da sahte olduğu iddia edilmiş ve ceza yargılamasında alınan ekspertiz raporunda imzaların ..., ... ve ...'ye ait olmadığı belirtilmiştir. Ancak ... 2. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından hisse devrinde imzası bulunan şahıslar hakkında delil yetersizliğinden beraat kararı verilmiş olması nedeniyle, alınan ekspertiz raporu hukuk mahkemesini bağlamayacağı gibi, senedin sahteliğinin hukuk mahkemesinde incelenmesine de engel teşkil etmeyecektir. Bu durumda ortaklar kurulu kararındaki imzaların sahtelik iddiası bakımından da yeniden değerlendirme yapılması ve ceza mahkemesindeki taraf ifadeleri ile delilleri birlikte değerlendirilerek sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik incelemeye dayalı karar verilmesi doğru olmamış, kararın bozulması gerekmiştir.” (KİBB, 06.05.2018).

⁹⁶⁷ Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin düzenlemeler ilk kez 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile 15.07.2005 tarihli, 25876 sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş; 19/12/2006 tarihli, 26381 sayılı RG’de yayımlanan 5560 sayılı Kanun ile deTCK’da yer almıştır.

birakılması kararının hukuk mahkemesindeki sahtelik iddiası veya sahtelik davasına etkileri kanunda ayrıca düzenlenmemiş olduğuna göre ayrıca değerlendirilmesi gerekir.⁹⁶⁸ Nitekim HMK m. 214/2'ye göre ceza mahkemesinin, ceza verilmesine yer olmadığı kararı ile beraat kararı hukuk mahkemesinde sahtelik iddiasının incelenmesine engel değildir. Karma nitelikte⁹⁶⁹ bir karar olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ise davayı sonuçlandıran ve uyuşmazlığı çözen bir hüküm değildir.⁹⁷⁰ Yargıtay kararlarına göre hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı esasında iki karar içerir.⁹⁷¹ Teknik anlamda hüküm sayılan ilk kararda mahkûmiyet hükmü, ikinci kararda mahkûmiyet hükmünün varlık kazanmasını engelleyen geri bırakılma kararı bulunur ki ikinci karar var olduğu sürece, ön hüküm niteliğindeki mahkûmiyet hükmü hukuken sonuç doğurmaz.⁹⁷² Denetim süresi içinde kasten bir suç işlenmemesi durumunda devlet ve sanık arasındaki ilişkiyi sona erdiren ikinci karar, kamu davasının düşmesine neden olur.

CMK m. 231/5'e göre de hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmamasını ifade eder. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının hukuki sonuç doğurmaması, hükmün CMK m. 223 anlamında bir mahkûmiyet hükmünün sonuçlarını göstermemesi, yargılanmakta olan kişinin sanık statüsünün hükümlü olarak değiştirilmemesi olarak anlaşılmalıdır.⁹⁷³ Dolayısıyla hükmün açıklanmasının

⁹⁶⁸ **Karşlı/Koç/Konuralp**, s. 125.

⁹⁶⁹ CGK, 03.05.2011; 2011/4-61 E. ve 2011/79 K.; CGK, 06.04.2010, 2010/2-76 E. ve 2010/77 K.; CGK 06.10.2009; 2009/4-169 E. ve 2009/223 K. sayılı kararlar (KİBB, 08.05.2018).

⁹⁷⁰ CGK 19.02.2008, 2006/6.MD-346 E. ve 2008/25 K.; CGK, 03.02.2009, 2008/11-250 E. ve 2009/13 K.; CGK, 17.01.2017, 2014/5-193 E. ve 2017/15 K. sayılı kararlar (KİBB, 08.05.2018).

⁹⁷¹ CGK, 29.06.2010, 2010/11-70 E. ve 2010/159 K.; 3. CD, 23.11.2011, 2011/12858 E. ve 2011/18661 K.; 10. CD, 25.05.2017, 2015/5535 E. ve 2017/2071 K. sayılı kararlar (KİBB, 08.05.2018).

⁹⁷² **Güngör**, Devrim/**Okuyucu Ergün**, Güneş: "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması", AÜHFD, C. 65, Sa. 4, Ankara 2016, s. 1955; **Gürühan**, Caner: "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasına İlişkin Güncel Sorunların Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi", TBBD, C. 111, Ankara 2014, s. 142.

⁹⁷³ HGK, 01.02.2012, 2011/19-639 E. ve 2012/30 K.: "Askı süresi boyunca, yargılanan kimsenin sanık sıfatı devam eder ise de, hiçbir şekilde bu kimse hükümlü sayılamaz. Bu sebeple hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen kimse, hiçbir haktan yoksun bırakılamaz ve ayrıca bu karara dayanarak hiçbir hukuki statüden dışarıya çıkarılamaz." Ayrıca bkz. **Günay**,

geri bırakılması kararı ile mahkûmiyet hükmüne bağlanan sonuçlar ortaya çıkmaz; verilen karar adli sicil kaydına işlenmez, tekerrüre esas alınmaz. Denetim süresinin sona ermesine kadar ceza dosyası derdest kalmaya devam edeceği için “sanık” sıfatı devam eder.⁹⁷⁴ Ancak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı; müsadere, vekâlet ücreti ve yargılama giderleri bakımından hukuki sonuç doğurmaya devam eder.⁹⁷⁵ Ceza yargılamasındaki ispat faaliyeti bakımından ise, sanığın mahkûmiyetini gerektiren bir durum olması nedeniyle ispat faaliyetlerinin tamamlanmış; diğer bir ifadeyle, suçun işlendiğinin ispatlanmış olması gerekir.⁹⁷⁶

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının, sanığın suçu işlemiş olduğuna ilişkin bir tespit içermesi nedeniyle maddi vakıalar yönünden hukuk mahkemesi tarafından dikkat alınması gerektiğini kabul eden Yargıtay kararlarına göre⁹⁷⁷ bu durumda mahkeme, suçun işlendiğini tespit etmekle birlikte; diğer koşulların varlığı nedeniyle hükmü açıklamamaktadır. Ancak bu durumda resmî ya da özel belgede sahtecilik suçunun yargılaması sonucu hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi, sahtecilik fiilinin işlendiğine; belgenin sahte olarak düzenlendiğine karar vermek anlamına gelir.⁹⁷⁸ Cezanın açıklanmamış olması suçun işlenmediği; senedin sahte olmadığı anlamına gelmez. Aksine, ortada açıklanması ertelenen bir mahkûmiyet hükmü bulunur.⁹⁷⁹ Bu nedenle hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının da

Erhan: Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Ankara 2010, s. 424. Aksi yönde görüş için ayrıca bkz. **Donay**, Süheyl: Ceza Yargılama Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 326-327.

⁹⁷⁴ **Olgun**, Sevinç: “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması”, THD, Yıl: 3, Sa. 22, Ankara 2008, s. 66.

⁹⁷⁵ Anayasa Mahkemesi 03.11.2011 tarih ve 2010/1 E. ve 2011/149 K. sayılı karar, bkz. 25.01.2012 tarihli ve 28184 sayılı RG. Ayrıca bkz. **Güngör/Okuyucu Ergün**, s. 1951.

⁹⁷⁶ **İpek**, s. 87.

⁹⁷⁷ 4. HD, 28.02.2017, 2016/12461 E. ve 2017/1207 K.; 21 HD, 22.10.2013, 2013/10753 E. ve 2013/18935 K. sayılı kararlar (**Budak/Karaaslan**, s. 293).

⁹⁷⁸ **Kuru**, Medenî Usûl Hukuku, s. 564.

⁹⁷⁹ **İpek**, s. 88; HAGB kararlarının doğrudan bir etkisi bulunmadığına ilişkin görüş ve açıklamalar için ayrıca bkz. **Taneri**, s. 92.

mahkemesi hâkimi için bağlayıcı olması⁹⁸⁰; hâkimin hiç değilse kararda yer alan maddi olgularla bağlı olması gerekir.

2011 tarihli bir AİHM kararına göre mahkûmiyet hükmünün herhangi bir sebeple açıklanmamış olması sanığın ceza yargılaması bakımından masumiyet karinesinden yararlanmaya devam edeceği anlamına gelir ve hukuk yargılaması bakımından masumiyet karinesi uygulanmaz ise de, hukuk hâkiminin yargı yetkisini aşarak; ceza mahkemesinin kesin mahkûmiyet hükmü vermediği durumlarda kişinin suçlu olduğunu kabul ederek hüküm kurması karinenin ihlaline sebep olur.⁹⁸¹ Yargıtay, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının hukuk mahkemesi için bağlayıcı olmayacağını kabul etmektedir. Yargıtay'ın birçok kararına konu olan bu kabulünün gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır⁹⁸²:

“... hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının hukuk hâkimini bağlayacağı kabul edildiğinde hukuk hâkimince verilecek karar davanın beş yıllık deneme süresi içinde ve sözü edilen süre bittikten sonra açılması veya kararın sözü edilen süre bittikten sonra verilmesi hallerinde farklı farklı hukuki sonuçlara ulaşılabacaktır. Daha da ötesi, bir olayda birden fazla sorumlu olup da, bunlardan biri hakkında beş yıllık süre içinde, diğeri hakkında beş yıllık süre geçtikten sonra hukuk mahkemesinde dava açılması halinde her iki davalı hakkında da aynı olay sebebiyle farklı kararlar verilebilecektir ki, bu durum *adalet olan güveni sarsacaktır*. Sonuç olarak maddi olgunun belirlenmesi yönünden hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının, kesinleşmiş bir ceza hükmü olmadığından, hukuk hâkimini bağlamayacağını kabulü gerekir.”

Delil yetersizliğine ilişkin olmayan beraat kararlarında tespit edilen maddi olguların hukuk yargılamasında bağlayıcı olmasına karşılık, teknik anlamda mahkûmiyet hükmü içeren hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararındaki maddi olgular bakımından Yargıtay farklı görüşlere sahiptir.

⁹⁸⁰ **Kuru**, Medenî Usûl Hukuku, s. 565.

⁹⁸¹ Erkol/Türkiye, Başvuru No: 50172/06, Karar tarihi: 19.04.2011 Bkz. **Yıldırım**, Akif: “Hukuk Davalarında “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması” Kararlarına Dayanılması Masumiyet Karinesinin İhlali Sayılır mı?”, THD, C. 10, Sa. 103, Ankara 2015, (Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması) s. 117-118.

⁹⁸² HGK, 01.02.2012, 2011/19-639 E. ve 2012/30 K.; 19. HD, 23.10.2017 2016/13211 E. ve 2017/7174 K.; 19. HD, 03.06.2015, 2014/19966 E. ve 2015/8255 K. sayılı kararlar (KİBB, 05.07.2018); 19. HD, 11.09.2014, 2014/11998 E. ve 2014/13392 K. sayılı karar (**Yılmaz**, HMK Şerhi, C. II, s. 2517).

Yukarıda yer verdiğimiz karar ile aynı gerekçeleri içeren, beraat hükmünün maddi olgular bakımından bağlayıcılığına ve hukuk mahkemesinde ceza davasının bekletici sorun yapılmasına ilişkin diğer bir Yargıtay kararı⁹⁸³ ise şu şekildedir:

“Mahkemece, anılan bu ceza davasının sonucu bekletici sorun yapılmamış ve uyuşmazlığın hukuk mahkemesi olarak çözümü tercih edilerek bilirkişi kurulundan rapor alınmak suretiyle uyuşmazlığın esası çözümlenmiş ve davanın kısmen kabulüne karar verilmiş ise de, ceza mahkemesince delil yetersizliğine dayalı olmayan beraat kararı verilmesi ve bu kararın kesinleşmesi halinde bu karar, aynı olan eylemler bakımından hukuk hâkimini bağlayacaktır. Aynı maddi olgulara dayalı olan iki farklı mahkeme kararının ortaya çıkmasının *adalete duyulan güveni zedeleyeceği* de kuşkusuz olup, mahkemelere güvenin sağlanması bakımından ceza davasının sonucu beklenmelidir.”

Bu kararlar, bir taraftan sanık durumunda olan kişi aleyhine verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının hukuk mahkemesinde bağlayıcı olmamasını ve diğer taraftan sanık durumunda olan kişinin beraatı durumunda maddi olgular bakımından hukuk mahkemesi hâkiminin kararla bağlı olmasını benimseyen Yargıtay’ın, ceza hukukuna hâkim olan sanık lehine hükümlerin uygulanması ve şüpheden sanık yararlanır ilkeleriyle hareket ettiğini göstermektedir. Hâlbuki ceza mahkemesi kararlarının hukuk yargılamasına etkileri bakımından her ceza mahkemesi hükmüne göre sanık lehine kıstaslar yaratmak yerine; hukuk mahkemesi hâkimin ceza mahkemesinde tespit edilen maddi vakıalarla bağlı olduğunun kabul edilmesi hem adalete duyulan güveni kuvvetlendirecek; hem de bu vakıaların tekrar incelenmesi gerekliliğini ortadan kaldırarak yargılama sürelerini kısaltacaktır.⁹⁸⁴

⁹⁸³ 23. HD, 16.09.2013, 2013/2980 E. ve 2013/5432 K. sayılı karar (KİBB, 05.07.2018).

⁹⁸⁴ Henüz hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin düzenlemeler yürürlüğe girmeden önceki döneme ait eski tarihli bir Yargıtay kararında maddi vakıaların bağlayıcılığına ilişkin tespit şu şekilde yapılmıştır: “*Özellikle de bir ceza mahkemesinin, uyuşmazlık konusu bir olayın tespitine; bir diğer söyleyişle olayın varlığı ve bu olayın sanık tarafından işlendiğine ilişkin maddi sebebiyet ilgisini tespit eden kesinleşmiş hükmü, hukuk mahkemesi yönünden de kesin hüküm demektir. Bunun nedeni, ceza yargılamasında ispat araçları bakımından hâkimin hukuktakinden çok daha elverişli bir durumda oluşudur. Bu itibarla ceza mahkemesinin maddi sebebiyet ilgisini tespit eden kesinleşmiş hükmünün, hukuk hâkimini bağlamasına, BK.nun 53. maddesi de engel değildir. Ancak bu bağluluk kaynağını ister kesin hükmün varlığı nedeninden, isterse bazı hukukçuların belirttiği gibi maddi vakıanın bir mahkemede incelenmiş ve tespit edilmiş olmasının doğal*

Yargıtay kararlarına göre ceza mahkemesinin verdiği hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı hukuk mahkemesinde kesin delil etkisine sahip olmaz⁹⁸⁵ ise de kanaatimce sahtelik incelemesinin tespiti için başvuru bilirkişinin hazırladığı raporun hukuk mahkemesinde “diğer delil” olarak değerlendirilmesi ve raporun hükme esas alınıp alınmama durumunun hukuk mahkemesi hâkiminin takdirine bırakılması gerekir. Ancak Yargıtay, beraat kararlarında olduğu gibi hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına dayanak olan bilirkiş raporunu hukuk mahkemesi hâkiminin kendi hükmüne esas alamayacağını kabul etmektedir⁹⁸⁶:

“Dava, sahtecilik iddiasıyla bonodan borçlu olmadığının tespiti istemine ilişkindir. Mahkemece, hükme esas alınan bilirkiş raporunun düzenlendiği ceza mahkemesindeki dava hükmün açıklanmasının geri bırakılması şeklinde sonuçlanmış olup, bu tür kararlar TBK'nun 74. maddesi uyarınca hukuk hakimini bağlamaz. Mahkemece, deliller toplanıp sahtecilik hususunda bilirkiş raporu alınarak karar verilmesi gerekirken eksik inceleme sonucu yazılı şekilde karar verilmesi bozmayı gerektirmiştir.”

Yukarıda açıkladığımız sebeplerle hukuk mahkemesi hâkimi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararları ile bağlı olmadığı görüşü kabul edilse bile, bu karara dayanak olan bilirkiş raporunu kendi hükmüne esas almasında hâkimin takdir yetkisi bulunduğu kabul edilmelidir.

Açıklanmamış mahkûmiyet hükmüne dayanak olan bilirkiş raporunun hukuk mahkemesinde kullanılması masumiyet karinesinin ihlâli anlamına da gelmez. Nitekim masumiyeti ihlal eden, belgenin sahtelik olgusuna ilişkin maddi vakianın tespitine yönelik inceleme değildir. Ancak Yıldırım'ın da vurguladığı üzere; hukuk mahkemesi hâkimi kişiyi suçlayıcı ifadelerden kaçınarak açıklanmayan mahkûmiyet hükmündeki maddi vakıaları hükmüne esas almalıdır.⁹⁸⁷ Bilirkiş incelemesini ve raporunu yeterli gören hukuk hâkimi, yeniden incelemeye gerek olmaksızın bu raporu kararına esas alabilmelidir.

sonucundan alsın, hukuk hâkimi ilke olarak bir mahkemenin tespit ettiği maddi olgu ile bağlıdır.” HGK, 16.09.1981, 1979/1-131 E. ve 1981/587 K. sayılı karar (KİBB, 05.07.2018).

⁹⁸⁵ **Umar**, HMK Şerhi, s. 713.

⁹⁸⁶ 19. HD, 07.06.2017, 2016/8194 E. ve 2017/4623 K. sayılı karar (KİBB, 05.07.2018).

⁹⁸⁷ **Yıldırım**, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, s. 178'de açıklanan AİHM kararı.

2.1.2.4. İcra mahkemesi tarafından verilen karar

Senede dayanılarak başlatılan icra takiplerinde takip borçlusunun imza itirazında bulunması durumunda, takip alacaklısı icra mahkemesine başvurarak senetteki imzanın incelenmesini sağlayabilir. Bu durumda icra mahkemesinin yapmış olduğu sahtelik incelemesi sonucu icra mahkemesi tarafından verilen kararların bağlayıcı olmadığı Yargıtay kararlarında kabul edilmektedir.⁹⁸⁸

İcra mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesi bakımından bağlayıcı olmamasının gerekçesi icra mahkemesinin görevinin sınırlı olması şeklinde açıklanmaktadır. İİK'da sınırlı olarak sayılan uyuşmazlıkları çözme görevini yerine getirirken tanık ve yemin delillerine başvurulamaması nedeniyle icra mahkemesinin genel mahkemeye göre kısıtlı bir inceleme yetkisi vardır ve bu nedenle icra mahkemesi kararlarının kesin hüküm etkisi bulunmaz.^{989,990} İmza itirazı hakkında HMK m. 211 hükmüne ve İİK m. 68'e göre imza incelemesi yapma görevi bulunan icra mahkemesinin sahtelik iddiası hakkında tanık dinleme ve yemin deliline başvurma yetkisi bulunmaz. Ancak HMK'nın bugünkü düzenlemesi karşısında sahtelik incelemesinde hukuk mahkemesi hâkiminin de tanık dinleme yetkisi bulunmamaktadır. Sahtelik iddiasının ispatında yemin delili de caiz bir delil olarak kabul edilmediğine göre, HMK m. 211'e göre sahtelik incelemesi yapacak olan icra mahkemesi hâkimi ile hukuk mahkemesi arasında incelemenin yapılışı konusunda bir fark yoktur.⁹⁹¹

3. Sahtelik İncelemesi Sonucu Verilecek Kararın Yargılamanın İadesi Sebebi Teşkil Etmesi

Yargılamanın iadesi, esasa ilişkin ve şekli anlamda kesinleşmiş kararlara karşı başvurulabilen olağanüstü ve istisnaî bir kanun yoludur.⁹⁹² Esasa ilişkin

⁹⁸⁸ HGK, 22.01.2003, 2003/12-3 E. ve 2003/28 K. sayılı kararı.

⁹⁸⁹ İcra mahkemesi kararları yalnızca konu oldukları icra takibi bakımından ve aynı alacağın tekrar icra takibine konu olması durumunda kesin hüküm oluşturur. Bkz. **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 392.

⁹⁹⁰ Ancak icra mahkemesi kararının hukuk mahkemesi bakımından taksiri delil olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. **Akcan**, Güçlü Delil, s. 9.

⁹⁹¹ **Özbek**, Noter Senetlerinde Sahtelik, s. 395.

⁹⁹² **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 494.

nihai karar, taraflar arasındaki uyuşmazlığı esastan sona erdiren kararlardır.⁹⁹³ İcra mahkemelerinin kesin hüküm teşkil etmeyen kararları, çekişmesiz yargı işlerine ilişkin olarak verilen kararlar ve hukuk mahkemelerinin ara kararları esasa ilişkin nihai karar oluşturmaz. Hükümün şekli anlamda kesinleşmesi ise, nihai kararın verildiği anda kesin olması; verilen karara karşı istinaf ve temyiz kanun yollarının feragat, sürenin kaçırılması ya da başvuru yoluyla tüketilmiş olması anlamına gelir.⁹⁹⁴

3.1. Yargılamanın İadesi Sebepleri

HMK'da yargılamanın iadesi sebebi teşkil edebilecek durumlar tahdidi olarak sayılmıştır. HMK m. 375'e göre, mahkemenin kanuna uygun olarak teşekkül etmemiş olması bir yargılamanın iadesi sebebi teşkil eder. Mahkemelerin heyet hâlinde vermesi gereken kararlar, tek hâkimle verilmiş ya da tek hâkimle verilmesi gereken kararlar heyet olarak verilmiş olursa bu sebebe dayanılarak yargılamanın iadesi talep edilebilir.

Davanın, davaya bakması yasak olan hâkim tarafından karara bağlanması ya da hâkim reddedilmiş ve ret talebi kabul edilmiş olmasına rağmen hâkimin karara katılmış bulunması durumunda da yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir. Davanın, vekil veya temsilci olmayan kimselerin huzurun görülmesi ve karara bağlanması; vekâleti olmayan avukatın taraflardan birini teslim etmesi; dava ehliyeti olmayan kişinin bizzat davaya katılması⁹⁹⁵ yargılamanın iadesi sebebidir. Aleyhine hüküm verilen tarafın elinde olmayan nedenlerle yargılama sırasında elde edilememiş bir belgenin, kararın verilmesinden sonra ele geçirilmiş olması durumunda da yargılamanın iadesi talep edilebilir. Kesinleşmiş bir ceza mahkûmiyeti kararının alınması şartıyla; ifadesi karara esas alınan tanığın yalan tanıklık yaptığı, hükme dayanak olarak alınan bilirkişi raporu veya tercümede kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunulduğu ya da yemin üzerine verilen kararda yalan yere yemin edildiği ikrar

⁹⁹³ Ulukapı, s. 493; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 471.

⁹⁹⁴ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 681.

⁹⁹⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 495.

veya yazılı delillerle tespit edilirse⁹⁹⁶ bu kararlara karşı yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir. Karara esas alınan bir hükmün, kesinleşmiş başka bir hükümle ortadan kalkmış olması veya dava sonunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra tarafları, konusu ve sebebi aynı olan ikinci davada, öncekine aykırı bir hüküm verilmiş ve bu hükmün de kesinleşmiş olması sebepleriyle de yargılamanın iadesine başvurulabilir. Lehine karar verilen tarafın, karara tesir eden hileli bir davranışta bulunmuş olması, verilen kararın İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi⁹⁹⁷ diğer yargılamanın iadesi sebepleridir.

Bu çalışmamın kapsamıyla sınırlı olarak bu bölümde, yargılamanın iadesi sebeplerinden; karara esas alınan senedin sahteliğine karar verilmiş veya senedin sahte olduğunun mahkeme veya resmî makam önünde ikrar edilmiş olması sebebi üzerinde duracağım.

3.1.1. Senedin Sahteliğine İlişkin Karar Verilmesi

Hükme esas alınmış olan senet, sonradan sahtelik ya da sahtecilik davasına konu olur ve mahkeme tarafından senedin sahte olduğu karara bağlanarak senet iptal edilmiş veya sahtecilik fiilini işleyen kişi mahkûm edilmiş olursa; bu senede dayanılarak verilen karar dayanaksız hale gelir. Bu nedenle senedin hükme esas alındığı davanın tarafları; karara ilişkin hükmün kesinleştiği tarihten itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıl içinde yargılamanın iadesi yoluna başvurabilir.

HMK m. 375 ve devamı maddeleri lafzı itibariyle senedi esas alarak düzenlenmiştir. Bu nedenle karara esas alınan belgenin sahteliğine karar verilmiş olması durumunda yargılamanın iadesi sebebi teşkil edip etmeyeceği sorunu gündeme gelebilir. Mülga HUMK döneminde doktrinde, yalnızca senet kavramı

⁹⁹⁶ İBBGK, 02.04.1941, 1941/19 E. ve 1941/12 K. (07.06.1941 tarihli ve 4828 sayılı RG).

⁹⁹⁷ 25.07.2018 tarihli ve 7145 sayılı Kanununun 19. Maddesiyle HMK m. 375'e eklenmiştir. Bkz. **Budak/Karaaslan**, s. 394.

için değil; hükme esas olan diğer belgeler bakımından da yargılamanın iadesi yoluna başvurulabileceği savunulmuştur.⁹⁹⁸ Konuya ilişkin Yargıtay kararları da sadece senetle bağlı kalmayarak, diğer belgeler bakımından da yargılamanın iadesi sebebini değerlendirmekteydi. Buna rağmen HMK’da senedi de kapsayacak şekilde belge kavramının kullanılmamış olması, Kanunkoyucunun iradesinin yalnızca senetler için yargılamanın iadesini kabul ettiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak kanaatimce, mülga HUMK döneminde de kabul gördüğü üzere; sadece senet değil karara esas alınmış olan diğer tüm belgeler bakımından sahteliğe ilişkin verilmiş olan mahkeme kararı yargılamanın iadesi sebebi oluşturur. Kanunkoyucunun özellikli bir belge olan senedi madde metninde belirtmiş olması, diğer belgeler bakımından yargılamanın iadesi yoluna başvurulmasına bir engel teşkil etmez. Mahkûmiyet hükmü verilmiş olması şartıyla tanık beyanı, bilirkişi raporu ve yalan yere yemin için de karara esas alınmış olmaları hâlinde yargılamanın iadesi yoluna başvurulabiliyorken; senet dışında diğer belgeler bakımından da bu yola başvurmak mümkün sayılmalıdır. Bu noktada önem arz eden hükme esas alınmış olmasıdır. Eğer senet ya da belge hükme esas alınmamışsa, sahteliğe ilişkin karar yargılamanın iadesini gerektirmez.

Diğer taraftan sahtelik kararına ilişkin olarak HMK m. 377’de; “375 inci maddenin birinci fıkrasının (d), (e), (f) ve (g) bentlerindeki hâllerde, ceza mahkûmiyetine ilişkin hükmün kesinleştiği veya ceza kovuşturmasına başlanmadığı yahut soruşturmanın sonuçsuz kaldığı tarihten itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır.” düzenlemesi bulunmaktadır. Yine maddenin lafzıyla bağlı kalarak bir yorum yapacak olursak, sahtelik hükmünün mutlaka ceza mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyete dayalı bir karar olması gerektiği, hukuk mahkemesinin verdiği sahtelik kararının yargılamanın iadesi sebebi teşkil etmeyeceği sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak yine mülga HUMK döneminde benimsenen uygulama ve doktrin görüşleri⁹⁹⁹ doğrultusunda, yalnızca ceza mahkemesinin sahtelik kararının değil; hukuk mahkemesi tarafından verilen sahtelik kararının da yargılamanın iadesi sebebi teşkil edeceğini kabul etmek maddenin amacına daha uygundur.

⁹⁹⁸ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5196;

⁹⁹⁹ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5196;

3.1.2. Senedin Sahte Olduğunun İkrar Edilmesi

Hükme esas alınmış olan senet başka bir yargılama sırasında mahkeme ya da resmî bir makam huzurunda ikrar edilmiş olması durumunda da yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilmesi mümkündür. Bu durumda yargılamanın iadesi süresinin ne zaman başlayacağı kanunda açıkça yazılmamıştır ancak sürenin, senedin sahteliğine ilişkin ikrarın öğrenildiği tarihten itibaren başladığı kabul edilmelidir.¹⁰⁰⁰ Kanunda öngörülen şekilde bu halde de yargılamanın iadesine başvuru süresi üç ay ve herhalde sahte senedi veya belgeyi esas alarak verilmiş olan kararın kesinleşmesinden itibaren on yıldır.

Huzurunda ikrarın yapılacağı mahkeme, hukuk mahkemesi olabileceği gibi ceza mahkemesi ya da idarî mahkemeler de olabilir. Bu konuda kanunda bir sınırlama öngörülmemiştir. Ancak senedin sahte olduğuna ilişkin ikrar mutlaka resmî bir makam huzurunda yapılmış olmalıdır. Mahkeme dışı ikrarla senedin veya belgenin sahteliğinin kabul edilmiş olması yargılamanın iadesi sebebi teşkil etmez.

3.2. Yargılamanın İadesi Talebinin İncelenmesi

Hükme esas alınan senet ya da belgeliğinin sahteliğinin mahkeme kararıyla sabit olması ya da mahkeme huzurunda ikrar edilmiş olmasıyla, yargılamanın iadesi yoluna başvurabilecek olan kimseler kural olarak, davanın taraflarıdır. Ancak Kanunkoyucu dava dışı üçüncü kişilerin de HMK m. 376'daki koşulların varlığı hâlinde yargılamanın iadesi yoluna başvurmasını mümkün kılmıştır.¹⁰⁰¹ Davanın taraflarından ise, hukuki yararı bulunan kişiler yargılamanın iadesine başvurabilir. Bu nedenle hukuki yararı bulunması kaydıyla hüküm lehine olan taraf da yargılamanın iadesi talebinde bulunabilir.

¹⁰⁰⁰ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5197;

¹⁰⁰¹ HMK m. 376'ya göre, “*Davanın taraflarından birisinin alacaklıları veya aleyhine hüküm verilen tarafın yerine geçenler, borçluları veya yerine geçmiş oldukları kimselerin aralarında anlaşarak, kendilerine karşı hile yapmaları nedeniyle hükmün iptalini isteyebilirler.*” Bu kimseler dışında, kanunî ya da akdî halef olanlar ve savcıların açabildiği davalar bakımından savcılar da yargılamanın iadesi talebinde bulunabilir. **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5238.

Yargılamanın iadesi talebi bir dava niteliğinde¹⁰⁰² olduğu için talep, sahte senedi ya da belgeyi esas alarak hükmü vermiş olan mahkemede¹⁰⁰³ görülür (HMK m. 378). Mahkeme, yargılamanın iadesi talebinde bulunan kişiden; karşı tarafın zarar ve ziyanını karşılayacak uygun bir miktar teminat göstermesini isteyebilir. Yargılamanın iadesine ilişkin incelemenin mutlaka duruşmalı olarak yapılması gerekir. HMK m. 379, yargılamanın iadesi talebi üzerine mahkemenin, tarafları davet edip dinlemesi gerektiğini ve esas hakkında karar vermeden önce yargılama iadesi sebebinin varlığı, süresinde başvuru yapılıp yapılmadığı ve kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş olup olmadığı konularına ilişkin talebin ön incelemesini yaparak karar vermesi gerektiğini düzenlemiştir. Yargılamanın iadesi koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin bu ön incelemede hâkim kendiliğinden inceleme yapar, tarafların talep ve iddialarıyla bağlı değildir. Bu ön inceleme ile HMK m. 137'de düzenlenen ön inceleme duruşmasının birleştirilmesi mümkündür.¹⁰⁰⁴ Mahkemenin dosya üzerinden inceleme yaparak karar vermesi mümkün değildir.¹⁰⁰⁵ Taraflardan biri asıl davaya hiç katılmamış, hüküm yokluğunda verilmiş olsa bile yargılamanın iadesi davasının duruşmasında bu taraf davet edilmelidir.¹⁰⁰⁶

3.3. Yargılamanın İadesi Talebinin İncelenmesi Üzerine Verilecek Karar

Yargılamanın iadesine ilişkin inceleme sonunda, senedin veya belgenin sahteliği kararının kesinleşmediği; sahte olan senedin zaten hükme esas alınmadığı gibi gerekçelerle yargılamanın iadesi sebebinin gerçekleşmediği kanaatine varılırsa, yargılamanın iadesi davası reddedilir. Bu halde karşı tarafın

¹⁰⁰² **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5246

¹⁰⁰³ Aynı tür mahkemeden birden fazla olması durumunda; iş dağılımı bakımından mutlaka aynı mahkeme olması gerekmez. Yetki ve görev bakımından aynı mahkeme olması yeterlidir. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 500. Bu mahkemenin kapatılmış olması durumunda ise, kapatılan mahkemenin yerine geçen mahkemede davanın görülmesi gerekir. **Budak/Karaaslan**, s. 396.

¹⁰⁰⁴ **Budak/Karaaslan**, s. 397.

¹⁰⁰⁵ Yargılamanın iadesini davasının mutlaka duruşmalı olarak görüleceğine ilişkin içtihadı birleştirme kararımız bulunmaktadır. Bkz. İBBGK, 23.05.1956, 1956/8 E. ve 1956/9 K. sayılı kararı; ayrıca bkz. 2. HD, 18.04.2013, 2012/13140 E. ve 2013/11008 K. sayılı karar (**Gençcan**, s. 1248).

¹⁰⁰⁶ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5251.

uğradığı zarar ve ziyanın başlangıçta gösterilen teminattan alınarak karşılanmasına karar verilir.

Yargılamanın iadesi sebebi olarak hükme esas alınmış olan senet ya da belgenin sahte olduğuna ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararının, mahkeme ya da resmî makam huzurunda bu belgenin sahte olduğunun ikrarının bulunduğu tespit edilirse yeniden yargılama yapılır. Yapılan yeniden yargılama önceki davanın devamı niteliğindedir.¹⁰⁰⁷ Bu yargılama sırasında tarafların yeni delil gösterebilmesi mümkün olmasına rağmen, davayı ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağı devam etmektedir.

Yapılan yargılamada ortaya çıkacak duruma göre esas hakkında yeniden karar verilmesi gerekir. Esas hakkındaki kararda mahkeme, önceki kararı onayabilir ya da önceki kararını kısmen ya da tamamen değiştirebilir. Yargılamanın iadesi sonucunda verilen karara karşı kanun yoluna başvurmak mümkündür ancak bu karara karşı yeniden yargılamanın iadesi yoluna başvurulamaz.¹⁰⁰⁸ Yargılamanın iadesi davası, hükmün icrasını durdurmaz. Ancak icranın durdurulmasına ihtiyaç duyulursa, talepte bulunan kimseden teminat alınmak şartıyla¹⁰⁰⁹ icranın durdurulması kararı verilebilir. Karar verecek mahkeme, iade talebini inceleyen mahkemedir.

¹⁰⁰⁷ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5258.

¹⁰⁰⁸ **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, s. 5263.

¹⁰⁰⁹ HMK m. 381'e göre, yargılamanın iadesi sebebi bir mahkeme kararına dayanıyorsa bu takdirde teminat istenmez.

SONUÇ

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yeniliklerinden biri olarak belge terimi usul hukuku yargılaması içerisinde yer almaya başlamıştır. Ancak belge hukuk sistemimize Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile girmiş değildir. Farklı hukuk alanlarında farklı kapsamları bulunan ve farklı unsurlar taşıyan belge terimi, Türk Ceza Kanunu bakımından yalnızca yazılı metinleri ifade ederken, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu bakımından ise kamu kurum ve kuruluşları tarafından düzenlenen ve bilgi edinme hakkı kapsamında kalan bilgileri ifade etmektedir.

HMK'da yer alan belgeye ilişkin düzenlemeler yazıyla ya da kanun kapsamıyla sınırlanmadığı için hem TCK ve BEHK'na göre daha kapsamlı hem de usul yargılamamız bakımından hemen her türlü delili kapsar niteliktedir. Dolayısıyla, daha önce mülga HUMK'da hususi esbabı hüküm olarak nitelendirilen birçok delil artık belge kapsamı içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple mevcut bir belge bakımından HMK'da öngörülen düzenlemeleri, açıkça ve ayrıca yazılmamış olsa da diğer belgeler bakımından da kıyasen uygulamak gerekir. Örneğin, belgenin bilgi taşıyıcılığı ve ispata elverişliliği dışında bulunduğu ortamın yazılı, basılı, elektronik olmasının ya da taşıdığı dilin bir önemi bulunmamakla birlikte yabancı dilde yazılmış belgeler bakımından belgenin tercümesinin de mahkemeye sunulması bir zorunluluktur. Ancak bu zorunluluk yabancı dilde ses kaydı içeren belgeler bakımından ayrıca ve açıkça öngörülmüş değildir. Hal böyleyken belge kapsamında yer alan ve HMK'da da örnekler arasında sayılan ses ve görüntü kayıtları için de kaydın yabancı dil içeren bölümlerinin tercüme edilerek mahkemeye sunulması bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir. Benzer şekilde, belgenin özel bir türü olan senet bakımından HMK'da yer alan sahtelik iddiasına ilişkin hükümler de kıyasen diğer belgeler için de uygulanmalıdır.

Kanunkoyucu sahtelik iddiasının ileri sürülmesini yalnızca senetler için düzenlememiştir. Aksine, belgeler bakımından da sahtelik iddiasının ileri sürülmesi mümkündür. Belgeler bakımından sahtelik iddiasının ayrı bir dava şeklinde ileri sürülebileceğine ilişkin açık bir düzenleme olmaması nedeniyle belgeye yönelik

sahtelik iddialarının ileri sürülmesi ve incelenmesi belgenin özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Düzenleyicisine göre senet türleri olarak nitelendirilebileceğimiz resmî senet ve adî senet kavramları gibi belgeler de resmî belge ve adi belge olmak üzere iki türdür.

Yetkili kurum, kuruluş ya da kamu görevlileri tarafından yetkileri dâhilinde düzenlenen belgeler, resmî belge kavramı içinde yer alırken; resmî memurların katılımı olmaksızın düzenlenen ya da kaydedilen bilgiler ise adi belge olarak sınıflandırılabilir. Örneğin, Devletin yetkili kurum ve kuruluşları tarafından önleyici kolluk faaliyeti çerçevesinde görüntü sistemleri ile yapılan kayıtlar HMK kapsamında resmî belge niteliği taşır. Bu kapsamda sahtelik iddiasına konu olan belgenin resmi belge mi yoksa adi belge mi olduğu da önem taşır. Nitekim kamu güveni bakımından daha üstün nitelik taşıyan resmî belgelerde sahtelik iddiasının ayrıca bir dava şeklinde incelenmesinde hukukî yarar kabul edilebilir nitelikteyken, hâkim için takdiri delil niteliği taşıyan adî belge bakımından sahtelik davası açılmasında hukuki yarar şartını kabul etmek oldukça güçtür. Yetkili resmî memurun yetkisi dâhilinde düzenlediği resmî senetler bakımından ise sahtelik iddiasının mutlaka ayrıca açılacak bir sahtelik davasıyla ileri sürmek gerekmektedir. Sahtelik iddiasının ileri sürüldüğü adi belge yazı veya imza içermiyorsa, sahtelik incelemesinin HMK m. 211’de belirtilen sıraya uygun olarak yapılması gerekmez; sahtelik incelemesinin genel hükümlere göre yapılması gerekir. Ancak senet niteliği taşımamakla birlikte yazı veya imza içeren belgelerde yapılacak sahtelik incelemesinde HMK m. 211’in kıyas yoluyla uygulanması gerekir.

Senette sahtelik iddiasına ilişkin eski kanun hükümleri ile yeni kanun hükümleri arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, mülga HUMK’ta “senette muharrer yazı ve imzanın inkârı” olarak düzenlenen sahtelik iddiası HMK’da “yazı veya imza inkârı” olarak yer almaktadır. Bunun sebebi, sahtelik iddiasının kapsamına ilişkindir. Böylece Kanunun lafzı da, bir belgede yer alan yazının, imza inkârı olmadan ve hatta imza dahi olmadan tek başına inkârının mümkün olduğunu desteklemektedir. Bu ifade değişikliği, imza nakli yoluyla yapılan sahteliklerin tespiti bakımından da önemlidir. Nitekim imza nakli yoluyla yapılan sahteliklerde inkâra konu olan belgede yer alan imza gerçekten de aleyhine delil olarak ileri sürülen kişinin eli ürünü olan, ona ait bir imzadır. Ancak bu imza, başka bir belgede yer alan

imzanın nakli yoluyla inkâra konu olan belgeye eklenmiş durumdadır. Bu durumda sahtelik imzaya ilişkin olamaz, ancak belgenin düzenleniş şekline yönelik bir inkâr ve sahtelik iddiası bulunur.

Diğer taraftan, mülga HUMK döneminde de mevcut olan ancak doktrin ve Yargıtay kararlarında kabul görmeyen düzenleme, HMK ile birlikte anlam kazanmıştır. Nitekim HMK’da *aksi ispatlanıncaya kadar* kesin delil kabul edilen resmî belgeler ile *sahteliği sabit oluncaya kadar* geçerli olan resmî senet ve ilâmlar arasında sahteliğin ileri sürülmesi bakımından bir fark yaratılmıştır. Çünkü mülga HUMK’tan farklı olarak sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli olan resmî senet ve ilâmlar bakımından sahtelik iddiasının mutlaka ayrı bir dava açılarak ileri sürülmesi gerekirken, aksi ispatlanıncaya kadar geçerli olan resmî belgelerde sahtelik iddiası ön sorun şeklinde ileri sürülebilir.

Sahtelik davasının açılacağı mahkeme bakımından da HMK’da eski kanundan farklı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Mülga HUMK’ta sahtelik davasında görevli mahkeme “asıl davayı gören mahkeme” idi. Diğer bir ifadeyle, senedin kullanılmak istediği davaya bakacak olan görevli mahkeme hangisiyse; bu mahkeme senedin sahteliği davasında da görevliydi. HMK bakımından ise sahtelik davasında göreve ilişkin ayrıca bir düzenleme bulunmadığı için göreve ilişkin genel kuralların uygulanması, sahteliği iddia edilen senedin konusu olan uyumsuzluğa göre görevli mahkemenin belirlenmesi gerekir.

Adi senetler hakkında sahtelik iddiası ileri sürülmemiş olmasına karşın hâkimin re’sen sahtelik incelemesi yapıp yapamayacağı da önemli sorunlardan biridir. Bu kapsamda kanaatimce, hâkimin sahteliğinden şüphe duyduğu bir konuda senedi düzenleyen makamdan bilgi isteyebilmesine Kanunda açıkça olanak tanınmışken (HMK m. 204/3), hâkimin taraflarca ileri sürülmemeyen bir vakıayı re’sen nazara alamayacağını savunmak kanun hükmü ile çelişki oluşturur. İcra takipleri bakımından bile, gönderilen ödeme emrinde borçluya imza itirazında bulunabileceği hatırlatılırken, hukuk yargılaması bakımından da hâkimin hiç değilse aidiyeti belirleme konusunda isticvaba başvurabilmesi gerekir. Güvenli elektronik imzalı belgeler ve resmî belgeler bakımından da hâkime re’sen inceleme görev ve yetkisi tanındığına göre, adi senetler için re’sen

inceleme yapamayacağını kabul etmek, medeni usul hukukunun maddi gerçeğe ulaşma amacıyla da bağdaşmaz.

Sahteliğin, sahtecilik suçuna konu olması durumunda ise ceza mahkemesi ve hukuk mahkemesi arasında bekletici sorun kavramı gündeme gelir. Kural olarak hukuk mahkemesi ceza mahkemesinin beraat ve mahkûmiyet kararlarıyla bağlı olmasa da, ceza mahkemesi ve hukuk mahkemesinin birbirinden farklı kararlar vermesi de adalete duyulan güvenin sarsılmasına yol açacağı için inceleme aşaması daha ileride olan mahkemenin diğer mahkemenin kararını beklemesi gerekir. Sahtelik iddiasının aynı anda birden fazla hukuk mahkemesinin önüne getirilmiş olması ve mahkemelerden birinin diğerini bekletici sorun yapmış olması durumunda ise, bekleme kararı veren mahkeme; beklenen davada verilen kararla bağlı olmalıdır. Benzer şekilde, ceza mahkemesinin hukuk mahkemesinin kararını bekletici sorun yapmış olması durumunda da hukuk mahkemesinin verdiği sahtelik kararı, ceza mahkemesi için de bağlayıcı olur.

Sahtelik iddiasına konu olan senede dayanılarak başlatılmış takipler bakımından ise senedin hiçbir işleme esas alınamayacağına ilişkin kuralın uygulanması bakımından yargı kararları ve doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler ve mevcut durumun birlikte değerlendirilmesi sonucu kanaatim, imzaya itiraz bakımından HMK'da yer alan düzenlemelerin uygulanmasının mümkün olmadığı yönündedir. İcra takibine konu olan senede karşı imza itirazında bulunulmasıyla icra mahkemesi sahtelik incelemesi yapar ve aynı zamanda bir sahtelik davası açılmış olursa; icra mahkemesi bakımından bekletici sorun ortaya çıkabilir. İcra mahkemesi kararlarının kesin hüküm niteliği taşımaması nedeniyle hukuk mahkemesi hâkiminin icra mahkemesinin kararını bekletici sorun yapması mümkün değildir. Ancak icra mahkemesi, hukuk mahkemesi kararını bekletici sorun yapmışsa; hukuk mahkemesi kararıyla bağlı kabul edilmelidir.

Sahtelik iddiasının farklı yargılamalara konu olabilmesi nedeniyle, her bir yargılamada farklı bilirkişilere başvurmak da çelişki yaratabilir. Önceki bilirkişi raporunda eksiklerin bulunduğu, yeterli teknik ve detaylı açıklamanın yapılmadığı kanaatinde olan hukuk mahkemesi hâkimini mutlaka önceki raporu esas almaya zorlayacak bir düzenleme bulunmamakla birlikte, hukuk mahkemesi hâkiminin başka bir yargılama sırasında alınmış ve sahtelik iddiasına ilişkin tüm değerlendirmeleri içeren, kendi yargılaması bakımından yeterli gördüğü bilirkişi raporunu hükmüne dayanak olarak alabilmesi gerekir. Dolayısıyla hangi mahkeme ya da hangi aşamada verildiği önem taşımaksızın önceki bilirkişi raporunun hukuk mahkemesi hâkiminde yeterli kanaati oluşturması; raporun dayanak alınıp alınmaması konusunda belirleyicidir. Hâkim bu bilirkişi raporunu kararına esas alırken, kendi yapacağı inceleme kapsamında HMK m. 211/1(a)'da sayılan “diğer deliller” olarak nitelendirmek suretiyle karar verebilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar**, Ayşe Ece: Medeni Muhakeme Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Niteliği, İstanbul 2013.
- Akcan**, Recep: Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 1988. (Mahkeme Kararlarının Etkisi)
- Akcan**, Recep: Medeni Usul Hukuku Açısından Faks Metinlerinin Önemi ve Delil Niteliği, SÜHFD, C. 9, Sa. 1-2, Konya 2001, s. 159-187. (Faks Metinleri)
- Akcan**, Recep: Yargıtay Kararlarındaki “Güçlü Delil” Kavramının Hukuki Niteliği, SÜHFD, C. 12, Sa. 1-2, Konya 2004, s. 7-24. (Güçlü Delil)
- Akil**, Cenk: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Dava Dilekçesinin Unsurları Bağlamında Somutlaştırma Yükü, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, Sa. 1, 2012, s. 86-93 (Somutlaştırma Yükü)
- Akil**, Cenk: Takip Konusu Adî Senetteki Sahtelik İddiasının İcra Takibine Etkisi, DEÜHFD, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, İzmir 2015, s. 2405-2422. (Sahtelik İddiası)
- Akil**, Cenk: Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Hukuka Aykırı Biçimde Elde Edilmiş Delillerin Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği Meselesi, AÜHFD, C. 61, Sa. 4, Ankara 2012, s. 1223-1270. (Hukuka Aykırı Deliller)
- Akkurt**, Murat: Adli Tıp Kurumu Fizik İhtisas Dairesi Adli Belge İnceleme Şubesine Gelen ve Müzekkere İle İade Edilen Dosyaların İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2011.
- Alangoya**, Yavuz: Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979. (İlkeler)
- Alangoya Yavuz/
Yıldırım, Kamil/
Deren Yıldırım**, Nevhis: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı, İstanbul Barosu Yayın No: 41, İstanbul 2006.
- Alangoya Yavuz/
Yıldırım, Kamil/
Deren Yıldırım**, Nevhis: Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 2014.

- Alkan, Nevzat:** Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış uzmanlık tezi, İstanbul 1996.
- Alkan, Nevzat/
Uzun, Nurten/
Tüzün, Birgül/
Kızıltan, Meral Erdemir/
Sözen, M. Şevki:** Adli Belge İncelemede Yazıcı Krampının Değerlendirilmesi, ATB, C. 5, Sa. 2, İstanbul 2000, s. 76-82. (Yazıcı Krampı)
- Alkan, Nevzat/
Sözen, Şevki/
Kurtaş, Ömer:** Dünyada Adli Belge İncelemesi, ATB, C. 3, Sa. 2, İstanbul 1998, s. 61-66.
- Alkan, Nevzat/
Sözen, Şevki:** Türkiye’de Adli Belge İncelemede Birliklik Sisteminin Değerlendirilmesi, ATB, C. 3, Sa. 3, İstanbul 1998, s. 86-93.
- Alkan, Nevzat/
Korur Fincancı, R. Şebnem/
Arıcan, Nadir/
Kurtaş, Ömer:** Yaş, Cinsiyet ve Eğitime Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri, ATB, C. 1, Sa. 3, İstanbul 1996, s. 116-121.
- Anbar, Adem:** Veri Transferi ve İşlem Güvenliğinin Sağlanmasında Kullanılan Şifreleme Yöntemleri ve Sayısal İmza, İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, C. 6, Sa. 2, Sıra: 2, No: 223, Bursa 2004.
- Anıl, Yaşar Şahin:** Yazılı Delil Başlangıcı, AD, Ankara 1983, Sa. 2; s. 414- 419.
- Aras, Bahattin:** Hukuk ve Ceza Mahkemelerinin Yaş Tespiti Kararlarının Birbirine Etkisi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sa. 5, Ankara 2015, s. 83-113.
- Arık, Fikret:** Re’sen Tanzim Edilmiş Noter Senetlerinde Sahtelik İddiası, AD, Sa. 11, Ankara 1945, s. 1192-1194.
- Arslan, Çetin/
Baştürk, İhsan:** Belgede Sahtecilik Suçunun Konusu Olarak Elektronik Ortamdaki Veriler, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, Sa. 2, Kayseri 2013, s. 195-219
- Arslan, Ramazan:** Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, Ankara 1989.

- Arslan, Ramazan:** HMK Uyarınca Tüm Delillerin Dava veya Cevap Dilekçesinde Gösterilmesi ve Eklenmesinin Zorunlu Olup Olmadığı, İBD, C. 86, Sa. 5, İstanbul 2012, s. 262-265. (Delillerin Eklenmesi)
- Arslan, Ramazan/
Yılmaz, Ejder/
Taşpınar Ayvaz, Sema/
Hanağası, Emel:** Medenî Usul Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2018.
- Aşçıoğlu, Faruk:** Adli Belge İncelemesi, İstanbul 2005.
- Aşıcıoğlu, Faruk:** Adli Bilimlerde El Yazısı ve İmza İncelemeleri, İstanbul 2007.
- Aşık, İbrahim:** Medeni Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Kocaeli 2012.
- Ataç, Yasin/
Aydoğdu, Eyüp/
Bora, Taner:** Adli Bilimlerde El Yazısının Kişiyeye Aidiyetinin Tespiti, PBD, C. 14, Sa. 4, Ankara 2012, s. 113-132.
- Ataç, Yasin/
Aydoğdu, Eyüp:** Uydurma Suretiyle Atılan Sahte İmzalar, AdliBD, C. 9, Sa. 4, Ankara 2010, s. 76-81.
- Ataç, Yasin:** Adli Bilim (Kriminalistik) Alanında Kâğıdın İncelemesi, PBD, C. 12, Sa. 4, Ankara 2010, s. 37-50. (Kâğıdın İncelenmesi)
- Atalay, Oğuz:** Adi Senetler Hakkında Sahtelik İddiası ve Sonuçları, Prof. Dr. Ersin Çamoğlu'na Armağan, İstanbul 2013, s. 547-556.
- Atalay, Oğuz:** Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı, İzmir, 2001.
- Aydoğdu, Eyüp/
Ataç, Yasin:** İmza Sahteciliğinin Türleri, Tespiti ve Önlenmesi, PBD, Sa. 13, Ankara 2011, s. 49-72.
- Aydın, Bilgin/
Keskin, İshak:** Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Sa. 31, İstanbul 2008, s. 197-228.
- Bafra, Jale:** El Yazısı İncelemelerinde “Kişisel Yazı Unsurlarının İsteyerek Değiştirilmesi” Problemi ve Kimlik Belirlenmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 1995. (Yazı Unsurlarının Değiştirilmesi)

- Bafra, Jale:** İmza İncelemeleri ve Bilirkişilik, İBD, C. 75, Sa. 2, İstanbul 2001, s. 356-365. (Bilirkişilik)
- Bağatur, Ege:** Medeni Hukuk ile Ceza Hukuku Arasındaki İlişki BK 53. Maddenin İncelenmesi, ABD, Sa. 5, Ankara 1965, s. 578-583.
- Bakıcı Sedat/
Yalvaç Gürsel:** 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Özel Hükümleri C. II, Ankara 2008.
- Başözen, Ahmet:** İlk Görünüş İspatı, Ankara 2010.
- Batır, Uğur:** E-Devlet Uygulamalarından Adalet Bakanlığı Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi Portalı (UYAP)'nın Etkinliğini Belirlemeye Yönelik Ankara Barosu Avukatları Üzerine Bir Alan Araştırması, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2013.
- Belgesay, M. Reşit:** Hukuk Usulü Kanunu Şerhi, 3. Bası, İstanbul 1948. (Usul Şerhi)
- Belgesay, M. Reşit:** Hukuk ve Ceza Muhakemesinde Deliller, İstanbul 1940. (Deliller)
- Berkin, M. Necmeddin:** İspat Hukukunda Senet Delili ve Yazılı Şekil, İÜHFM, C. 12, Sa. 4, İstanbul 1946, s. 1175-1192. (Yazılı Şekil)
- Berkin, Necmettin:** Senetle İsbat Mecburiyeti ve Kaidenin İstisnaları, İÜHFM, C. 16, Sa. 3-4, İstanbul 1950, s. 799-821. (İstisnalar)
- Berkin, M. Necmeddin:** Senetler ve Senetlerin İspat Kuvveti, İstanbul 1947. (İspat Kuvveti)
- Berkin, M. Necmeddin:** Senetlerde Sahtekârlık, İÜHFM, C. 14, Sa. 3-4, İstanbul 1948, s. 669-699.
- Berkin, M. Necmeddin:** Senetlerin Tanzimi ve Takip Hukuku Bakımından Ehemniyeti, İÜHFM, C. 10, Sa. 2, İstanbul 1947, s. 622-656. (Senet Tanzimi)
- Berkin, M. Necmeddin:** Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi, İstanbul 1980. (Usul Rehberi)
- Biçkin, İnci:** Elektronik İmza ve Elektronik İmza ile İlgili Yasal Düzenlemeler, TBB Dergisi, Sa. 63, Ankara 2006, s. 109-126.
- Bilge, Necip/Önen, Ergun:** Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1978.

- Birincioğlu, İsmail/
Çakır, İsmail/
Yılmaz, Rıza/Kurtaş, Ömer/
Can, Muhammet/
Temur, Yüksel:** 2002-2004 Yılları Arasında İstanbul İlinden Adli Tıp Kurumu Başkanlığı Fizik İhtisas Dairesi Adli Belge İnceleme Şubesine Gönderilen Dosyaların Değerlendirilmesi, V. Adli Bilimler Kongresi Bildiri Özet Kitabı, Samsun, 2006.
- Birincioğlu, İsmail/
Kurtaş, Ömer/Çakır, İsmail/
Turan, Nurşen:** El Yazısı İncelemelerinde Fulaj Kavramı, 6. Anadolu Adli Bilimler Kongresi 6-9 Eylül 2007 Manisa Sözel ve Poster Bildiriler Kitabı, Celal Bayar Üniversitesi Matbaası, Manisa 2007, s. 125-129.
- Birincioğlu, İsmail/
Özkara, Erdem:** Adli Belge İncelemelerinde Bilinmeyenler, TBBD, Sa. 87, Ankara 2010, s. 403-433.
- Börü, Levent:** Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016.
- Börü, Levent:** Kambiyo Senetlerine Özgü Haciz Yolu İle Takipte İmzaya İtirazın Takibi Durdurup Durdurmayacağıının Değerlendirilmesi, BATİDER, C. 28, Sa. 4, Ankara 2012, s. 257 - 265. (İmzaya İtiraz)
- Budak, Ali Cem:** Açıklamalar*
- Budak, Ali Cem:** “Brecht’in Kafkas Tebeşir Dairesi ve Şeklî Hukuk”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi, Sa. 24, 2014/1, s. 1-17.
- Budak, Ali Cem:** “Ticari Defterlerle İspat Usulü Kaldırılmamalıdır”, YÜHFD, C. 2, Sa. 1, s. 511-521.
- Budak, Ali Cem:** “Türk Medeni Usul Hukukunda Tıbbi Deliller”, YÜHFD, C. 3, Sa. 2, 2006, s. 337-356.
- Budak, Ali Cem/
Karaaslan, Varol:** Medeni Usul Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2018.
- Bulur, Alper:** E-İspat, ABD, Sa. 2, Ankara 2008, s. 90-105.
- Cengiz, Sibel:** Evrakta Sahtekârlık Suçları, Ankara 2007.

* Konuya ilişkin görüşmelerimiz sırasında tez danışmanım Sayın Ali Cem Budak’ın yaptığı açıklamalara “**Budak, Açıklamalar**” şeklinde alıntı yapılmıştır.

- Cengiz, Salih:** Adli Belge İncelemelerinde İmza ve Yazının Mürekkep Yaşı Tayini, AdliBD, C. 12, Sa. 1, Ankara 2013, s. 7-18.
- Centel, Nur/
Zafer, Hamide/
Çakmut, Özlem:** Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, C. 1, İstanbul 2007.
- Deliduman, Seyithan:** Medeni Usul ve İcra İflâs Hukukunda Noter Senetleri, Ankara 2001, (Noter Senetleri) s. 5.
- Deliduman, Seyithan:** Medeni Usul Hukukunda Senet ve Yazılı Şekil Arasındaki İlişki, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. IV, Sa. 1-2, Erzincan 2000. (Yazılı Şekil)
- Deliduman, Seyithan:** Son Değişiklikler Çerçevesinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Borçlar Kanunu İlişkisi, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, Yalova 2012, s. 1-26. (HMKve TBK ilişkisi)
- Demir, Burhan:** Hukuk ve Ceza Muhakemesi Açısından Yazılı Belge İncelemelerinde Bilirkişilik, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 2010.
- Demir Yaşamış, Firuz:** Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu, Bilgi Edinme Hakkı Paneli, Türkiye Barolar Birliği Yayınları No: 62, Ankara, 2004.
- Demirel, Hakkı:** Türk Ceza Kanununun Evrakta Sahtekârlık Cürmü Hakkındaki Hükümlerinin Sistematiik İzahı Üzerinde Bir Deneme, AÜHFD, Ankara 1961, Sa. 1, C. 13, s. 31-52.
- Devellioğlu, Ferit:** Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 26. Baskı, Ankara 2010.
- Deynekli, Adnan:** Medeni Usul Hukukunda Senetlerin Üçüncü Kişilere Karşı İspat Şekli, Ankara 2006.
- Di Marzo, Salvatore;
Çeviren: Umur, Ziya:** Roma Hukuku, İstanbul 1954.
- Donay, Süheyl:** Ceza Yargılama Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Donay, Süheyl:** Hukuken Batıl Olan Senetlerin Varaka Olup Olamayacağı Sorunu, İÜHFM, C. 35, Sa. 1-4, Ord. Prof. Dr. Kemalettin Birsen'e Armağan, İstanbul 1969, s. 496-524.

- Dülger, Murat Volkan:** Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki Bilişim Alanına İlişkin Düzenlemelerin Ceza Hukukuna Yansımaları, ABD, Sa. 1, Ankara 2014, s. 113-144. (Bilişim Alanındaki Düzenlemeler)
- Dülger, Murat Volkan:** Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2013.
- Er, Olcay:** Türk Ceza Hukuku ve Adli İncelemeler Açısından Kambiyo Senetlerinde Sahtecilik, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2008.
- Erdem, Nuri:** Kambiyo Senetlerinde Senet Metninde Değişiklikler, İstanbul 2008.
- Erdoğan, Faruk:** Döneminde Tozlu Kalan Dava Dreyfus Olayı, Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi, Ankara 2015, Sa. 2, s. 82-85.
- Erdönmez, Güray:** Adi ve Resmî Senette Sahtelik İddiasının Hukuk Davalarına ve İcra Takiplerine Etkisi, TBBD, Sa. 123, Ankara 2016, s. 147-208.
- Erem, Faruk:** Açığa İmzanın Kötüye Kullanılması, AÜHFD, C. 13, Sa. 1, Ankara 1956, s. 19-30.
- Erem, Faruk:** Ceza Usulü Hukuku, 6. Baskı, Ankara 1978.
- Erem, Faruk:** Ceza Usulünde Kesin Hüküm, AÜHFD, C. 20, Sa. 1, Ankara 1963, s. 37-52. (Kesin Hüküm)
- Erman Sahir/
Özek Çetin:** Ceza Hukuku Özel Bölüm, Kamu Güvenine Karşı İşlenen Suçlar, İstanbul 1996.
- Erman, Sahir:** Evrakta Sahtekârlık Suçlarında «Varaka» Mefhumu, İÜHFM, C. 15, Sa. 1, 1949, s. 167-197. (Varaka)
- Erman, Sahir:** Sahtekârlık Suçları, İstanbul 1987.
- Erman, Sahir:** Sahtekârlık Cürümleri, 3. Bası, İstanbul 1970. (Sahtekârlık)
- Erten, Rıfat/
Acır, Birsen/
Taşveren, Sema:** Gen (Dna) Testinin İspat Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, AÜHFD, C. 45, Ankara 1996, s. 573-588.
- Erturgut, Mine:** Elektronik İmza Kanunu Bakımından e- Belge ve e- İmza, Bankacılar Dergisi, Sa. 48, İstanbul 2003, s. 66-79. (e- Belge ve e- İmza)

- Erturgut, Mine:** Medeni Usul Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Olarak Değerlendirilmesi, İzmir 2004. (Elektronik İmzalı Belgeler)
- Fırat, Erhan:** Özel Kanunlarda Düzenlenen İlâm Niteliğinde Belgeler, Ankara 2016.
- Gençcan, Ömer Uğur:** 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yorumu, Ankara 2013.
- Gökcan, Hasan Tahsin:** Özel Belgede Sahtecilik Suçu, ABD, Sa. 1, Ankara 2010, s. 209-236. (Özel Belgede Sahtecilik Suçu)
- Gökcan, Hasan Tahsin:** Resmî Belgede Sahtecilik Suçu”, ABD, Sa. 3, Ankara 2009, s. 93-126. (Resmî Belgede Sahtecilik Suçu)
- Gökcen, Ahmet:** Belgede Sahtecilik Suçları, 3. Baskı, Ankara 2013.
- Göksu, Mustafa:** 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Senetle İspat Kuralları ve Bunların İstisnaları, HÜHFD, C. 1, Ankara 2011, s. 53-65. (Senetle İspat Kuralları)
- Göksu, Mustafa:** Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil, Ankara 2011. (Elektronik Delil)
- Görgün, Şanal/
Börü, Levent/
Toraman, Barış/
Kodakoğlu, Mehmet:** Medenî Usûl Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2017.
- Gözel, Arif:** Belgede Sahtecilik Suçlarının Konusu Olarak Belge ve Elektronik Belge, SDÜHFD, C. 5, Sa. 1, Isparta 2015, s. 143-201.
- Gözübüyük, Abdullah:** Belgelerde Sahtecilik Cürümleri, AD, Ankara 1970, C. 61, Sa. 1, s. 75-82.
- Guldener, Max:** Hukuk Muhakemeleri Usulünde Âfaki Hüsniyet Esası, (Çeviren: Çağa, Tahir), AÜHFD, Ankara 1946, s. 647-667.
- Güler, Mustafa:** Türkiye’de E-İmza Alanındaki Hukuki Düzenlemelerin ve Kamu Kurumlarında Bazı E-İmza Uygulamalarının İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2008.
- Gümüşsoy, Ali:** İmzaların Zamana Bağlı Değişkenliği, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2011.

- Günay, Erhan:** Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Ankara 2010.
- Güngör, Devrim:** Resmî Belgede Sahtecilik Suçu, Ankara 2010.
- Güngör, Devrim/
Okuyucu Ergün, Güneş:** Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, AÜHFD, C. 65, Sa. 4, Ankara 2016, s. 1951-1965.
- Güral, N. Ege:** Bilgisayar Ortamında Kurgulanıp, Manyetik Banda Kaydedilen Ses Sinyallerinin Adli Amaçlı İncelenme Yöntemi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2003.
- Gürbüz, Filiz:** Serbest Taklit Yöntemi İle Atılan Sahte İmzaların Grafometrik Özelliklerine Dayalı Biyometrik İmza Doğrulama Sistemi ve Analizi, Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2014.
- Gürühan, Caner:** Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılmasına İlişkin Güncel Sorunların Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi, TBBD, C. 111, Ankara 2014, s. 133-162.
- Hamzaoğlu, Nurcan:** Belge İnceleme Alanında Üstü Karalanmış Yazıların Spektral ve Hiperspektral Yöntemlerle Analizi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2008.
- Helvacıoğlu, Aslı Deniz:** Elektronik İmzalara İlişkin UNCITRAL Model Kanun Tasarısı (2001), Yasa Hukuk Dergisi, C. 20, Sa. 3, İstanbul 2001.
- İpek, Ali İhsan:** Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Hukuk Muhakemesine Etkisi, THD, C. 7, Sa. 67, Ankara 2012, s. 83-88.
- Kale, Serdar/Keser, Salih:** Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi, MÜHF-HAD, Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a Armağan, İstanbul 2015, s. 701-725.
- Kaniti, Salomon:** Akdin İfa Edilmediği Def'i, İstanbul 1962.
- Kaptan, Nurettin:** HUMK m. 297 ve Tatbikatı, ABD, Sa. 2, Ankara 1975, s. 199-201.
- Karaaslan, Varol:** Hâkimin Tarafsızlığı İlkesi İle Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Arasındaki İlişki, SDÜHFD, MİHBİR Özel Sayısı, C. 4, Sa. 2, Isparta 2014, s. 97-132. (Hâkimin Tarafsızlığı İlkesi)

- Karaaslan, Varol:** Senede Karşı Senetle İspat Kuralı ve Hile İddiasına İlişkin Bir Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararının Tahlili, MİHDER, C. 11, Sa. 30, İstanbul 2015, s. 43-58. (Senetle İspat Kuralı)
- Karabel, E. Gökçe:** Yazılı Şekil Şartı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 2015.
- Karafakih, İsmail Hakkı:** Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları, Ankara 1952.
- Karayel, Mehmet Tunçay:** Tükenmez Kalem Mürekkeplerinin Karşılaştırmalı Spektrometrik ve Kromatografik Analizi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2010.
- Karşlı, Abdurrahim:** Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul 2012.
- Karşlı, Abdurrahim/
Koç, Evren/
Konuralp, Cengiz Serhat:** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Problemler Konular, İstanbul 2014.
- Kaylan, Keskin:** Belgelerde Sahtecilik Suçları, Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap, Makaleler, Görüşler, Raporlar, Ankara 2004.
- Kaynak, Seda:** Cognitio Extra Ordinem'den Günümüze Delil ve İspat Yükü, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, C. 2, Malatya 2015, s. 1021-1066.
- Keser Berber, Leyla:** “İmzalıyorum O Halde Varım” Dijital İmza, Dijital İmza Hakkındaki Yasal Düzenlemeler, Dijital İmzalı Elektronik Belgelerin Hukuki Değeri, TBBD, C. 2, Ankara 2000, s. 503-556.
- Ketizmen, Abbas:** Adli Belge İncelemede Güzel Sanatlar Akademisyenlerine Gereksinimler, Yeterlilikleri Ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C. 11, Sa. 3, Ankara 2013, s. 258-267.
- Ketizmen, Abbas:** Sahtecilik ve Tahrifata Karşı Geliştirilmiş Kıymetli Kâğıt ve Belgelerin Tasarım - Teknolojik Özellikleri, Örnek Bir Resmî Belge Tasarım Önerisi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara 2008.
- Kılıçoğlu, Ahmet:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara 2012.

- Kılıçoğlu, Ahmet:** Haksız Fiillerden Sorumlulukta Ceza Hukuku İle Medenî Hukuk İlişkisi, AÜHFD, C. 29, Sa. 3, Ankara 1951, s. 185-225. (Haksız Fiillerden Sorumluluk)
- Kırcı, Güven Seçkin/
Aydoğdu, Halil İlhan/
Okumuş, Hasan/Özer, Erdal/
Eryılmaz, Ahmet/
Birincioğlu, İsmail:** Tespiti Güç Bir İmza Sahteciliği Yöntemi “Serbest Taklit”: Bir Olgu Sunumu, ATB, C. 23, Sa. 1, İstanbul 2018, s. 60-64.
- Kiraz, Taylan Özgür:** Adi Senetlerde Sahtelik İddiasına İlişkin Düalist Yapı Üzerine Bir İnceleme, MİHDER, Sa. 24, İstanbul 2013, s. 43-72.
- Kiraz, Taylan Özgür:** Medeni Yargılama Hukukunda İkrar, 2. Baskı, Ankara 2013. (İkrar)
- Koçak, Hakan:** Ceza Yargılamasının Hukuk Mahkemelerini Bağlayıcılığı Sorunu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya, 2009.
- Kontbay, Hacer:** Endülüs’te Şurût (Belgeleme) İlimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2009.
- Konuralp, Halûk:** Genel Hatlarıyla Elektronik İmza Kanunu, "Elektronik İmza Kanunu" Konulu Türkiye Bankalar Birliği Konferans Sunumları, Ankara 2004.
- Konuralp, Halûk:** Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı, Ankara 2009. (Yazılı Delil Başlangıcı)
- Konuralp, Halûk:** İcra Takibinden Önce Açılan Menfî Tespit Davasında Yetkili Mahkeme, AÜHFD, C. 39, Ankara 1987, s. 265-272. (Menfî Tespit)
- Konuralp, Halûk:** İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, Ankara 2009.
- Korkmaz, Yunus/
Boyacı, Aytuğ:** Adli Bilişim Açısından Ses İncelemeleri, Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, Sa. 30, Elazığ 2018, s. 329-343.
- Kumral, Bahadır/
Akın, H. Mehmet/
Üner, Hüseyin Bülent/
İnce, Gülsüm Nurhan:** Aidiyeti Tespit Edilemeyen İmzaların Gönderildiği Yer ve Belge Türüne Göre Değerlendirilmesi”, Uluslararası Temel ve Klinik Tıp Dergisi (Namık Kemal Tıp Dergisi), Tekirdağ 2014, Sa. 2, s. 38-41.

- Kuru, Baki:** Hukuk Davalarında Yargılanmanın Çabuklaştırılması İçin Alınması Gereken Tedbirler, Makaleler, Ankara 2006.
- Kuru, Baki:** Hukuk Davasında Adi Senetteki İmzanın İnkâr Edilmesinin İcra Takibine Etkisi, Bankacılar Dergisi, İstanbul 2013, s. 62-67.
- Kuru, Baki:** Hukuk Davasında Adî Senetteki İmzanın İnkâr Edilmesinin İcra Takibine Etkisi, MİHDER, Sa. 23, İstanbul 2012, s. 3-10. (İmzanın İnkâr Edilmesi)
- Kuru, Baki:** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme, Medeni Usul ve İcra İflâs Hukukçuları Toplantısı, TBB Yayın No: 123, Ankara 2006.
- Kuru, Baki:** Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. I-VI, 6. Baskı, İstanbul 2001
- Kuru, Baki:** İcra ve İflâs Hukuku, Ankara 2017.
- Kuru, Baki:** İcra ve İflâs Hukuku-El Kitabı, 2. Baskı, Ankara 2013.
- Kuru, Baki:** İcra ve İflâs Hukukunda Menfi Tespit Davası ve İstirdat Davası, Ankara 2003. (Menfi Tespit)
- Kuru, Baki:** Medenî Usul Hukuku, Ankara 2017.
- Kuru, Baki:** Yazılı Delil Başlangıcı, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, Ankara 2014, s. 1383-1393.
- Kuru, Baki/
Arslan, Ramazan/
Yılmaz, Ejder:** İcra ve İflâs Hukuku, 26. Baskı, Ankara 2012.
- Kuru, Baki/
Arslan, Ramazan/
Yılmaz, Ejder:** Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, 24. Baskı, Ankara 2013.
- Kuru, Baki/
Budak, Ali Cem:** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Getirdiği Başlıca Yenilikler, İBD, C. 85, Sa. 5, İstanbul 2011, s. 3-43.
- Kuru, Baki/
Budak, Ali Cem:** Tespit Davaları, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- Küçükgüngör, Erkan:** Roma Özel Hukukunda Delil ve İspat, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara 1998, s. 477-497.

- Mazlum, İsmet:** Medeni Usul Hukukunda Belge ve Senet Ayrımı, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2012.
- Melez, İpek E./
Melez, Deniz O./
Şahin, M. Feyzi/
Gürler, A. Selçuk/
Tırtıl, Lale:** Tetabuk Özelliği Olan Sahte İmzaların Tespitinde Bilgisayar Teknolojilerinin Rolü: Olgu Sunumu, ATB, C. 20, Sa. 3, İstanbul 2015, s. 166-171.
- Muşul, Timuçin:** İcra ve İflâs Hukuku, C. I, 6. Baskı, Ankara 2013. (İcra).
- Muşul, Timuçin:** Medenî Usul Hukuku, Ankara 2012. (Usul)
- Nomer, Halûk:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Bası, İstanbul 2015.
- Odyakmaz, Zehra:** Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri”, GÜHFD, Sa. 1-2, Ankara 1988, s. 182.
- Oğuzman, M. Kemal/
Barlas, Nami:** Medenî Hukuk, 23. Baskı, İstanbul 2017.
- Oğuzman, M. Kemal/
Öz, Turgut:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 16. Bası, İstanbul 2018.
- Okumuş, Hasan/
Kırcı, Güven Seçkin/
Aydoğdu, Halil İlhan/
Birincioglu, İsmail/
Özer, Erdal:** Adli Belge İncelemelerinin 780 Olgu Üzerinden Değerlendirilmesi, Trabzon, 2007-2013, ATB, C. 21, S. 1, İstanbul 2016, s. 26-30.
- Olgun, Sevinç:** Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, THD, Yıl: 3, Sa. 22, Ankara 2008, s. 63-69.
- Öcal, Bahar:** Roma Medeni Usul Hukukunda Yargıcın Delilleri Takdiri, AÜHFD, C. 60, Sa. 3, Ankara 2011, 523-570.
- Önen, Ergun:** Medeni Yargılama Hukuku, Ankara 1979.
- Öz, Emine:** Elektronik İmza – Hukuki Boyutu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2006.

- Özbek, M. Serdar:** Elektronik Ortamda Düzenlenen Noter Senetleri, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, MÜHF-HAD, İstanbul 2012, s. 2213-2282.
- Özbek, M. Serdar:** Noter Senetlerinde Sahtelik, 4. Baskı, Ankara 2018
- Özbek, Veli Özer,** Elektronik Ortam da Saklı Bulunan Verilerin Ceza Muhakemesinde Delil Niteliği ve Değerlendirilmesi, İÜHFMD, C. 59, Sa. 1-2, İstanbul 2001, s. 181-202.
- Özbek, M. Serdar/
Yardım, M. Ertan:** Elektronik Noterlik İşlemleri, Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi, Sa. 1, Ankara 2016, s. 3-118.
- Özdemir, Veli/
Cantürk, Gürol/
Şahin, Hüseyin:** Yazı Yüzeyi Olarak Kullanılan Kadın İç Çamaşırının Adli Belge Niteliğinde İncelenmesi: Olgu Sunumu, ATD, C. 18, Sa. 3-4, İstanbul 2004, s. 42-49.
- Özekes, Muhammet:** HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez Armağan, DEÜHFD, Özel Sayı 2014, İzmir 2015, s. 263-300. (Dava Dilekçesinde Eksiklik)
- Özekes, Muhammet:** Karar İncelemesi - İş Akdinin Sona Ermesinde Boşa Atılan İmza, AÜHFD, C. 51, Sa. 3, Ankara 2002, (Karar İncelemesi) s. 51-64.
- Özkan, Halid:** Mobese İzleme ve Kayıtlarının Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, C. 11, Sa. 30, Ankara 2016, s. 63-103.
- Özler, İsmail:** Bilgi Güvenliği ve Elektronik İmza Kavramları, Ekonomik Boyutlarının İncelenmesi ve Elektronik İmza Uygulamaları, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Diyarbakır 2007.
- Özmen, Seba:** Telefaks Cihazları (Facsimilie) İle Gönderilen İrade Beyanlarının Medeni Hukuk ve Usul Hukuku Açısından Sonuçları, ABD, Sa. 1, Ankara 1990, s. 72-84.
- Özmumcu, Seda:** 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış, Kazancı Hukuk Araştırmaları Dergisi, Sa. 101, İstanbul 2013, s. 42-66.
- Öztek, Selçuk:** "Roma Medeni Usul Hukukunun Ana Hatları", İÜHFMD, C. 51, Sa. 1-4, İstanbul 1985, s. 335-372.

- Öztel, Ahmet:** Adli Belge İncelenmesinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TBBD, Sa. 50, Ankara 2004, s. 152-161.
- Öztürk, Cemal:** Ceza Muhakemesi Hukukunda İz Bilimi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Antalya 2005.
- Paracıklı, Gürcan/
Ataç, Yasin:** Boyut Sınırlaması Olarak Atılan İmzalarla, Boyut Sınırlaması Olmadan Atılan İmzaların Karşılaştırılması, AdliBD, C. 14, Sa. 1, Ankara 2015, s. 12-19.
- Pekcanitez, Hakan:** Bekletici Sorun, DEÜHFD, Sa. 1-4, İzmir 1980, s. 249-275.
- Pekcanitez, Hakan:** Medeni Usul Hukukunda Hukuka Aykırı Yollardan Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi, Dr. Halûk Konuralp Anısına Armağan, C. I, Ankara 2009, s. 789-850. (Hukuka Aykırı Deliller)
- Pekcanitez, Hakan:** Medenî Usul Hukukunda Yeni Bir Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru'ya Armağan, Ankara 2004, s. 515-551.
- Pekcanitez, Hakan:** Pekcanitez Usûl, Medenî Usûl Hukuku, C. I, 15. Bası, İstanbul 2017.
- Pekcanitez, Hakan/
Atalay, Oğuz/
Özekes, Muhammet:** Medenî Usûl Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2018.
- Pleyer, Klemens,
Çev. Kuru, Baki:** Alman Hukuk Usulünde Ses Alma Cihazları ile Tesbit Edilen Seslerin İspat Vasıtası Olarak Kullanılması, AÜHFD, C. 16, Ankara 1959, s. 321-338.
- Postacıoğlu, İlhan E:** İcra Hukuku Esasları, İstanbul 1982.
- Postacıoğlu, İlhan E.:** Medeni Usul Hukuku Dersleri, 6. Bası, İstanbul 1975.
- Sayıcı, Bilge:** Türkiye'de Hukuk ve Adli Bilimler Açısından İmza ve Karşılaşılan Sorunlar, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2009.
- Saylan, Şenol:** İslam Hukukunda Senet Tanzîmi ve Senetlerin Şekil Şartları, C. 3, Sa. 1, Trabzon 2016, s. 63 – 90.

- Sengir, Turgut:** Yazı ve İmza Konusunda Mahkemelerde Bilirkişi Seçimi, İBD, C. 50, Sa. 10, İstanbul 1976, s. 51-55.
- Serçe, Selahattin:** Ceza Muhakemesi Hukukunda Belge İncelemesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2010.
- Sinan, A. Murat:** Medeni Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.
- Şahin, Esat/Kömür, İlhami/
Baklacioğlu, Ferruh/
Akın, Hacı Ahmet/
Kumral, Bahadır/
Üner, Hüseyin Bülent:** “Farklı Sahtecilik Yöntemleri Kullanılarak Tahrif Edilmiş Belgelerin İncelenmesi: İki Olgu Sunumu”, ATD, C. 28, Sa. 2, İstanbul 2014, s. 192-200.
- Şahin, Esat/Kömür, İlhami/
Baklacioğlu, Ferruh/
Başpınar, Bünyamin/
Üner, Hüseyin Bülent:** “Söz Uçar, Yazı Kalır” Ya Yazı Uçarsa? “Kaybolan Mürekkep” İle Oluşturulmuş Belgelerin İncelenmesi; Bir Olgu Sunumu, ATB, C. 12, Sa. 1, İstanbul 2012, s. 27-31. (Söz Uçar, Yazı Kalır)
- Şenocak, Zarife:** Dijital İmza ve Dijital İmzanın Borçlar Kanunu Hükümleri Açısından Ele Alınması, AÜHFD, C. 50, Sa. 2, Ankara 2001, s. 97-135.
- Şensöz, Ahmet:** İcra Kefaletinin Şekline İlişkin Bir Yargıtay Karar İncelemesi”, DEÜHFD, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, İzmir 2015, s. 2953-2969.
- Tahiroğlu, Bülent/
Erdoğan, Belgin:** Roma Usul Hukuku, İstanbul 1982.
- Tandoğan, Halûk:** Türk Mes’uliyet Hukuku, İstanbul 2010.
- Taneri, Gökhan:** Ceza ve Hukuk Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi, AD, Sa. 51, Ankara 2015, s. 75-97.
- Tanriver, Süha:** Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı’nın Noterleri İlgilendiren Hükümlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi, TAAD, C. 1, Sa. 4, s. 1-16.
- Tanriver, Süha:** Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, TBBD, Sa. 53, Ankara 2004, s. 191-215. (Adil Yargılanma Hakkı)

- Tanrıver, Süha:** Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi, TBBD, C. 119, Ankara 2015, s. 227-240. (Bilirkişilik Tasarısı)
- Tanrıver, Süha:** İcra ve Temyiz Kefaletleri (Kefaletnameleri), ABD, Sa. 6, Ankara 1989, (Kefaletler) s. 972-979.
- Tanrıver, Süha:** Türk Medenî Usul Hukuku Bağlamında Hukuka Aykırı Yollardan Elde Edilen Delillerin Durumunun İrdelenmesi”, TBBD, Sa. 65, Ankara 2006, s. 119-128. (Hukuka Aykırı Deliller)
- Taşdemir, Şükrü Behlül:** Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Sahtelik Davası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017.
- Taşpınar Ayvaz, Sema:** Medeni Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu, TBB, Prof. Dr. Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999, (Amaç Sorunu) s. 759-787.
- Taşpınar Ayvaz, Sema:** Türk Borçlar Kanunu ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun İmza Atamayanlarla İlgili Yeni Düzenlemesine Eleştirel Bir Bakış, AÜHFD, C. 61, Sa. 1, Ankara 2012, s. 321-349. (İmza Atamayanlar)
- Tekin, Nurullah:** Resmî Belgede Sahtecilik Suçunda Bazı Özel Durumlar, TAAD, Yıl: 5, Sa. 19, 2014, s. 903-941.
- Tercan, Erdal:** Medeni Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, Prof. Dr. Şakir Berki’ye Armağan, SÜHFD, C. 5, Sa. 1-2, Konya 1996, s. 81-212.
- Tercan, Erdal:** Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü Kapsamında Tarafların Dinlenmesi, MİHDER, C. 7, Sa. 18, İstanbul 2011, s. (Tarafların Dinlenmesi)
- Tezcan, Durmuş/
Erdem M. Ruhan/
Önok, Murat:** Teorik ve Pratik Ceza Hukuku, 11. Baskı, Ankara 2014.
- Tiftik, Mustafa:** Yazılı Delil Başlangıcı, AD, Ankara 1984, Sa. 2, s. 241-263.
- Tutumlu, Mehmet Akif:** Hukuk Hâkiminin Ceza Yargılamasındaki Delillere Bakararak Karar Verip Veremeyeceği, Terazi Hukuk Dergisi (THD), C. 4, Sa. 38, Ankara 2009, s. 173-176. (Ceza Yargılamasındaki Deliller)
- Tutumlu, Mehmet Akif:** İmza İnkârında İspat ve Delil İkame Yükü, Re’sen Araştırılacak Konular, THD, Sa. 28, Ankara 2008, s. 137-146. (İmza İnkârında İspat)

- Topuz, Gökçen:** Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Ankara 2012.
- Tosun, Öztekin:** Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri C. 1, Genel Kısım, İstanbul 1981, s. 411.
- Türk, Ahmet:** Maddi Hukuk ve İcra-İflas Hukuku Yönleriyle Menfi Tespit Davası, Ankara 2006.
- Türktekin, Servet:** Senetle İspat Zorunluluğu ve Sınırları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri 2010.
- Ulukapı, Ömer:** Avukatlık Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4667 Sayılı Kanunla Getirilen “İlâm Niteliğindeki Belge” Üzerine İnceleme, MÜHF-HAD, Prof. Dr. Ergun Önen’e Armağan, İstanbul 2003, s. 447-460. (İlâm Niteliğindeki Belge)
- Ulukapı, Ömer:** Bilirkişi Raporu ve Bilirkişi Raporunun Delil Olarak Değeri, SÜHFD, C. 9, Sa. 3-4, Konya 2001, s. 191 – 207.
- Ulukapı, Ömer:** Medenî Usûl Hukuku, 3. Baskı, Konya 2015.
- Umar, Bilge:** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014, 2. Baskı. (HMK Şerhi)
- Umar, Bilge:** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı’na Katkı, Medeni Usul ve İcra İflâs Hukukçuları Toplantısı, TBB Yayın No: 123, Ankara 2006. (HMK Tasarısına Katkı)
- Uyar, Talih:** İcra Hukukunda Olumsuz Tespit ve Geri Alma Davaları, C. I, Ankara 2003, 2. Baskı.
- Uyar, Talih:** Sahte Senetle Yapılan İcra Takibinin Durdurulması, Nevşehir Barosu Dergisi, Sa. 1, Nevşehir 2014, s. 293-308. (Sahte Senet)
- Uyar, Talih:** “Takip Konusu Senedin Sahte Olarak Düzenlenmiş Olduğu” İleri Sürülerek, İcra Takibinin Durdurulması Nasıl Sağlanabilir?, İBD, C. 86, Sa. 2, İstanbul 2012, s. 199-207. (İcra Takibinin Durdurulması)
- Ülgen, Hüseyin/
Helvacı, Mehmet/
Kendigelen, Abuzer/
Kaya, Arslan:** Kıymetli Evrak Hukuku, 7. Bası, İstanbul 2013.
- Üstündağ, Saim:** Medeni Yargılama Hukuku, C. I-II, 6. Bası, İstanbul 1997.

- Üstündağ, Saim:** Medeni Yargılama Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 2000.
- Varol, Asaf/
Baştürk, İhsan:** “Hukuki ve Teknik Boyutuyla Elektronik Tebligat ile Kayıtlı Elektronik Posta Sistemi”, ABD, Sa. 1, Ankara 2015, s. 263-278.
- Yardım, M. Ertan:** Elektronik İmza ve Elektronik İmzanın Medeni Usul Hukukumuzda Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2006.
- Yardım, M. Ertan:** Medeni Usul Hukuku Çerçevesinde Güvenli Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Niteliği ve Unsurları, Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan, Ankara 2013, s. 1290-1315. (Güvenli Elektronik Belgeler)
- Yardımcı, M. Mustafa:** El Yazı İncelemelerinde Bağlantılı ve Düz Yazıların Bireysel Farklılıklarının Araştırılması, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara 2013.
- Yardımcı, Taner Emre:** Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü, İstanbul 2017.
- Yaşar, Halis:** Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Hâkimini Etkileyip Etkilememesi Meselesinin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlaline Varan Boyutu, TBBD, Sa. 109, Ankara 2013, s. 451-464.
- Yavaş, Murat:** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı’nın Bazı Hükümlerinin (m. 203-242) Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Üstündağ’a Armağan, Ankara 2009, 531-559. (Tasarının Değerlendirilmesi)
- Yavaş, Murat:** Medeni Yargılamanın Amacı Bağlamında İspat Yükü Kavramı, MÜHF-HAD, Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın’a Armağan, İstanbul 2015, s. 741-761. (İspat Yükü)
- Yavaş, Murat:** Senetle İspat ve Senede Karşı Senetle İspat Kuralları ile Bu Kuralların İstisnaları, Ankara 2009. (Senetle İspat)
- Yavuz, Nihat:** İtirazın İptali, Menfi Tespit ve İstirdat Davaları, Ankara 2000.
- Yıldırım, Akif:** Hukuk Davalarında “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması” Kararlarına Dayanılması Masumiyet Karinesinin İhlali Sayılır mı?, THD, C. 10, Sa. 103,

- Ankara 2015, s. 115-118. (Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması)
- Yıldırım, Kamil:** Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990. (Delillerin Değerlendirilmesi)
- Yıldırım, Kâmil:** Medeni Yargılama Hukukunda İspat Yasakları ve Özellikle Taraflarca Hukuka Aykırı Yoldan Elde Edilmiş Deliller, Prof. Dr. Erdoğan Teziç'e Armağan, İstanbul 2007, s. 861-871.
- Yıldırım, Kamil M./ Pürselim, H. Selin:** Fransız, Alman ve İsviçre Hukuklarının Türk İspat Hukukuna Etkileri, Avrupa Araştırmaları Dergisi, C. 12, Sa. 1-2, İstanbul 2004, s. 63-78.
- Yıldırım Öztürk, Mehtap/ Ergün, Çağdaş E.:** Elektronik İmza Kanunu, TBBD, Sa. 52, Ankara 2004, s. 149-154.
- Yılmaz, Ejder:** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. II, 3. Baskı, Ankara 2017. (HMK Şerhi)
- Yılmaz, Ejder:** Hukuk Sözlüğü, 9. Bası, Ankara 2005.
- Yılmaz, Ejder:** Usul Ekonomisi, AÜHFD, Prof. Dr. Necip Bilge'nin Anısına Armağan, C. 57, Sa. 1, Ankara 2008, s. 243-274. (Usul Ekonomisi)
- Yılmaz, Ejder:** Makaleler (1973-2013), Ankara 2014.
- Yılmaz, Orhan:** Hukuk Davalarında Tahkikatın Yürütülmesine İlişkin Kurallar, TBBD, C. 5, Ankara 1989, s. 749-770.
- Yılmaz, Rıza/ Birincioğlu, İsmail/ Bütün, Celal/ Günaydın, Uğur:** Pul Nakli İle Yapılan İmza Sahteciliği: Olgu Sunumu, ATB, C. 9, Sa. 3, İstanbul 2004; s. 91-95. (Olgu Sunumu)
- Yılmaz, Sacit:** 5237 Sayılı TCK'nın 244. maddesinde Düzenlenen Bilişim Alanındaki Suçlar, TBBD, Sa. 92, Ankara 2011, s. 62-100.
- Yolcu, Kirman/ Özdemir, Veli/ Günaydın, Uğur/ Tırtıl, Lale:** Basit Tersimli 50 İmzanın Adli Belge İncelemesi Açısından Değerlendirilmesi, Türkiye Klinikleri Dergisi, C. 7, Sa. 1, Ankara 2010, s. 1-6.

Yurtcan, Erdener:

Yargıtay Kararları Işığında Sahtecilik Suçları, Ankara
2015.

